953

IO. GOTTL. HEINECCII, IC.

S. REG. MAI. PRVSS. CONSIL. INTIMI, ET IVR. AC PHILOS. IN ILLVSTRI FRIDRIC. P. P. ORD.

HISTORIA IVRIS CIVILIS ROMANI AC GERMANICI,

QVA VTRIVSQVE

ORIGO ET VSVS IN GERMANIA

EX IPSIS FONTIBVS OSTENDITVR,

COMMODA AVDITORIBVS METHODO

ADORNATA,

MVLTISQVE OBSERVATIONIBVS HAVD VVLGARIBVS

PASSIM ILLVSTRATA.

Editio Auctior atque Nitidior.

LVGDVNI BATAVORVM

Apud IOH. & HERM. VERBEEK,

MDCCXL.

ILLVSTRISSIMO COMITI

DOM. HENRICO VI.

IVNIORIS STIRPIS COMITI

ET DOMINO RVTHENO,

DOMINO PLAVIAE, GRAITZIAE, CRANICHFELDAE, SCHLEIZAE ET LOBENSTEINII:

POTENTISSIMI DANIAE ET NORVEGIAE REGIS CVBICVLARIO,

COMITI AC DOMINO CLEMENTISSIMO

S. P. D.

IO. GOTTL. HEINECCIVS.

NOn credo, ILLVSTRISSIME S. R. I. COMES, TE, qua es magnanimitate, vel adspernaturum esse hunc li-

libellum, vel hoc obſeruantiae gratique animi monimentum indignum perſona TVA exiſtimaturum. Alia enim eſt indoles illuſtriſſimae gentis TVAE, quae iam a multis ſaeculis vniuerſae Germaniae eximia pietatis, virtutis, prudentiaeque exempla praebuit, quam vt TV, illo ſanguine cretus, poſſis quidquam, quod ad ornandas litteras pertinere videatur, a TE alienum putare. Alia, multoque maior clementia TVA, quam vt me de litteris aliquando bene mereri cupientem, illius participem eſſe nolis. Plures iam circumacti ſunt anni, ex quo TIBI

vna

vna cum illustrissimo fratre, & illustrissimo LINARIAE Comite Halae studiis operam nauanti, plenoque gradu ad praeclaram, qua iam emines, doctrinam rerumque ciuilium intelligentiam enitenti, ego tum hospes innotescere, TVISque humanissimis frui colloquiis coepi. Quamuis vero ab eo tempore TE, & grauioribus magni REGIS negotiis admotum, & ipsi Germaniae nostrae ereptum iam pridem mei memoriam deposuisse crediderim: aliud tamen & litteris ad me humanissime scriptis, dum libello CELSISSIMO DANICAE IVVENTVTIS

TIS PRINCIPI consecrato viam ad palatium Regium munire non dubitasti, re ipsa testatus es, illumque clementissime exceptum esse, nunciasti. Quantopere litterae istae TVAE me, nescio quid metuentem, recrearint, quantamque ex ista humanitate TVA voluptatem ceperim, hic ipse libellus, qui iam multo, quam antea, auctior nitidiorque praelo exit, pro me testimonium perhibeto. Eum enim TIBI, COMES S. R. I. ILLVSTRISSIME, TVOque Nomini ex veteri formula DO, DICO, DEDICO, vt si qua his litterulis perpetuitas sperari

rari poſſit, perpetuum aliquod exſtet venerationis meae gratique animi monimentum. Suſcipe itaque explicata fronte litterarium hoc munuſculum, quumque aliud a mei ordinis hominibus proficiſci nequeat, perſuade TIBI, quaeſo, TIBI me ſimul me ipſum totum conſecrare, nullum abire paſſurum diem, quin vota cum pro TE, tum pro vniuerſa gente TVA illuſtriſſima, concipiat, quam vt DEVS optimus maximus ad illum vſque decretorium diem, qui hoc hauriet aeuum, ſaluam florentiſſimamque Germaniae noſtrae ſeruare velit, flagrantiſſimis

precibus, quoad viuam, exoptabo. VALE, COMES S. R. I. ILLVSTRISSIME, & res TVAS feliciter gere. Halae ipsis Id. Martii anni Dionysiaci MDCCXXXX.

LEC.

LECTORI BENEVOLO

S. P.

Quae mihi hunc adornandi libellum octauo abhinc anno fuerit occaſio, AMICE LECTOR, quamque paene praecipiti feſtinatione ille a me tunc in chartam coniectus ſit, ex ea, quam primae editioni praemiſi, praefatione, ſatis, vt opinor, perſpexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea ſcriptione ſatisfeciſſe videar quam pauciſſimis, iique ſaltim, quibus nihil, niſi quod eximia quadam cura ſcriptum perpolitumque ſit, placere ſolet, perfectius quid atque elegantius ſint a me deſideraturi. Quum enim ea ſim tenuitate ingenii, vt & ſi adnitar, omnesque animi neruos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto minus mihi ſperare licuit, ſubitaneum

hoc & vix ſatis praemeditatum opuſculum vlli viro docto, maxime in tam vbere, quem ſaeculum noſtrum vidit, talium librorum prouentu eſſe placiturum? Enimuero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abeſt, vt Hecyrae Terentianae fato exploſus ſit hic libellus, vt tametſi auditorum tantum vſibus initio deſtinatus tamen & extra academiae noſtrae pomeria inuenerit lectores, & diſtractis paene diuenditisque exemplaribus omnibus, noua eaque nitidior editio iam pridem flagitari coeperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo ſunt perſpectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici ſtudio ruperunt viri integerrimi IO. *&* HERM. VERBEEKII, *qui alieni ab exſecrabili illo libellos alienos furtim recudendi conſilio, cum priore bibliopola ita compo-*

posuerunt rationes, vt ei iure recudendi hanc iuris historiam vltro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemtores nullis sibi parcendum ducerent sumtibus, vt & splendidissimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi visus sum lectoribus aequis, vt, qui antea imperfectum illud opusculum tam aequo animo tulerunt, ii iam aliquid si non perfectius, at accuratius tamen limatiusque a me accipiant. Itaque tot licet occupationibus distractus, infirmaque valetudine prope oppressus, me recensendo huic libello accingo, multa, quae deesse videbantur, suppleo, quaedam nouis veterum testimoniis firmo; quaedam, vt fit, emendo ac muto, idque tanto studio, vt si quis opus hoc nouum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operae pretium, tuum, BENEVOLE LECTOR,

TOR, erit iudicium. Me certe noua haec opera nauata iurisprudentiae maximopere delectauit, vt adfirmare possim, illam mihi & curas, quibus tum excruciabar plerasque, abstersisse, & ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eamdem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiae partem, quaeque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam iurisprudentiae. Siue enim veterum rerumpublicarum, siue ecclesiae Christianae res & fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris aeui monimenta, vt se copia fere inopem reddi animaduertat. At quis, quaeso, veterum vel ad historiam iuris scribendam, vel

vi-

vitas iureconſultorum enarrandas adpulit, animum? Quotusquisque tot doctorum hominum, qui reipublicae Romanae annales accuratiſſima induſtria condiderunt, ea quae ad artem noſtram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIVS HALICARNASSENSIS *ea, quae de iure & legibus, earumque interpretatione obſeruatu digniora eſſe animaduertebat, diligentius videtur perſequutus. Sed inuiderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, vt, quae ab anno ab V. C. CCCXII. acciderunt, hodie fere ſciamus iuxta cum ignariſſimis. Liuius enim, & ſi qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello praeclare geſtas, quam quae circa leges euenerint, memoriae prodiderunt, &, ſi quid de his quoque memorant, illas, quae ad rem publicam pertinere viderentur, quibusque tam-*

quam

quam seditionum flabellis populum agitabant Tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quae ad ius priuatum amplificandum perlatae fuerant, vel praetermissis, vel leui saltim brachio tactis. Plura eius generis, eaque praeclara procul dubio in tot libris suis obseruauerant veteres iureconsulti, qui, si exstarent integri, non magnopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque siue Triboniani industria, siue illaetabili quodam artis nostrae fato amisimus, vt pro instructissimo adparatu & ferculis delicatioribus, hodie reliquiis duntaxat, tamquam parasiti, perfruamur. Solum POMPONII *fragmentum nobis seruauit Tribonianus, si seruatum dici potest, quod nobis vbique, vt videtur luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse iureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum enchiridii libellum*

dua-

duabus tribusue plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia interciderunt, ex quibus veteres, quorum aetas in beatiora saecula inciderat, iuris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum, senatusqueconsultorum aetatem, iurisconsultorum vitam, ac quae eorum in iurisprudentiam exstiterunt, merita, discere potuerunt. Jacent hodie tot excellentissimi ingenii viri paene omnes illacrymabiles & obruti multa nocte, quia carent vate sacro, &, si dicendum, quod res est, nondum iuris historiam, sed eius paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monimentorum naufragio interitum euasit, aequi profecto bonique consulendum, & quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris, de iuris-

risprudentiae satis vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an praestiterim nescio, conatum me saltim esse id praestare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parsisse & scio, & quemuis, qui libellum perlustrare voluerit, facile perspecturum, arbitror. Quandoquidem vero, qui adhuc in eo argumento versati sunt, plerique non nisi Romanae iurisprudentiae fata descripserunt: me idem agentem facile subegit patriae caritas, studiumque, quod iam a multis annis enucleando iuri patrio impendi, haud mediocre, vt & huius historiam cum illa coniungerem, maxime quum post HERM. CONRINGIVM, qui primus Germanorum Germanici iuris origines exposuit, pauci fere reperti sint, qui inuentis ab eo aliquid adderent, iisque, quae CONRINGIO defuerant subsidiis

ad locupletandam pulcherrimam hanc historiae partem vterentur. Jam innumera viderat CONRINGIVS; (*quid enim scire quisquam vellet, quod docere non posset ingenium istud sine exemplo maximum?*) *at sexcentis qui post eum e situ & puluere in lucem protracti sunt, rerum Germanicarum scriptores, innumeraque, quae postea prodierunt diplomata, ille non viderat. Ex quibus sane permulta suppleri posse a viris doctis, quae in opere illo* CONRINGIANO *desiderantur, facile intelligitur. Ipse sane, cui per alia negotia non tantum fuit otii, vt irem per omnes Germanorum annales, omnesque veteres chartas & diplomata perlustrarem, plura tamen huius industriae specimina in breui hoc opusculo mihi videor dedisse, neque dubito, quin multo plures eiusdem generis obseruationes colligi pos-*

ſint ab iis, qui vel maiore inſtructi adparatu, vel otio magis abundantes, vel feliciore ingenio praediti ſtudium, induſtriamque ad illuſtrandam patrii iuris hiſtoriam conferent. Quibus ſi me mea hac ſcriptione veluti igniculos quoſdam inieciſſe animaduertero; nae ego mihi operae feciſſe pretium vberrimumque lucubrationum fructum cepiſſe videbor. Interea, dum alii meliora dederint, vtere meis, tuamque beneuolentiam, quae mihi & ſeneſcenti paullatim ad quidlibet in reipublicae litterariae commodum conandum incitamento erit, mihi integram, quaeſo, conſerua, atque illibatam. Vale, LECTOR BENEVOLE. *Halae prid. Id. Mart.* MDCCXXXX.

PRAEFATIO

Primae editioni praemissa.

QVod plerosque facere animaduertimus, qui praefationes ſcribunt, vt vel rerum, quas explicant, vtilitatem ac praeſtantiam verbis ornatiſſimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam ſuſpendant: eorum ego hic nihil facere conſtitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIAE IVRIS vtilitatem ſatis perſpiciunt harum rerum intelligentes, eamque reipſa experiuntur quotidie: ita apud imperitos & veteris barbariei ſtatores fruſtra verba facerem, neque vlli mortalium tantum eſt flumen ingenii, tanta ſcribendi dicendique vis ac copia, vt his hominibus, vel ad ipſum elegantiorum litterarum nomen cohorreſcentibus, non dicam perſuadere, ſed veroſimile tantum facere poſſit, earum vllam in iurisprudentia vtilitatem eſſe. Et ſane qui fieri poſſet, vt illi harum deliciarum ſuauitatem ſalubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus ſentibusque

vescuntur, asperumque illum victum calceatis istis dentibus suis facillime subigunt? Quare quum & rem in se commendatissimam verbis extollere, superuacuum; & surdis narrare fabulam, molestissimum videatur: de vtilitate praestantiaque huius studii, vt praediximus, iam non differemus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigilias ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, vt, relicta illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo iam olim ibi non sine fructu studiosae iuuentutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati, & quamuis nouam illam migrationem, decliui iam aetate, quantum fieri potuit, deprecarer, eiusque taedio conditiones splendidissimas, a REGIBVS ac REBVSPVBLICIS potentissimis mihi propositas, aliquoties repudiassem; Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, ope-

ram-

ramque dedi, vt obſequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam eſſe, re ipſa oſtenderem. Inciderat haec profectio mea in illud anni tempus, quo Halae praelectionum publicarum priuatarumque iam pridem factum fuerat auſpicium, nec integrum mihi erat, a diſciplinarum quarumdam interpretatione munus meum auſpicari, niſi turbare vellem ordinem, quem doctores celeberrimi iam inde a feliciſſimis academiae huius primordiis religioſe ſeruarant. Ne tamen paucos hos menſes otio ac ſilentio tranſirem, ſtatui iuuentuti ſtudioſae publice ea praelegere atque inculcare, quae tortuoſum iurisprudentiae iter ac veluti Labyrinthum ingreſſurae inſtar fili Ariadnei eſſe poſſent. Expenſis itaque, quae huc facere videbantur, vniuerſis, ſubductiſque rationibus, hanc feci cogitationum mearum ſummam, nihil illis fore vtilius, nihilque fructuoſius, quam ſi iis iuris tum Romani, tum Germanici, origines ac progreſſum paullo accuratius enarrarem, ex ipſaque hiſtoria oſtenderem, quis vtriusque illius iuris in foro vſus ſit, & quantum decipian-

tur ac decipiant, tum qui, vt ius Rom. in exsilium agant, Germanicum nescio quod, in tribunalibus vnice regnare contendunt, tum qui, recepto in subsidium illo iure, tantam rerum conuersionem factam esse existimant, vt moribus patriis foro, ac veluti aqua & igni interdictum sit. Ne vero auditoribus, qui magno numero ad has acroases confluebant, deesset libellus, quem & in auditorio, & domi, prae manibus haberent, breues has positiones in chartam conieci, calamo tam festinante, vt saepenumero schedae adhuc madidae in officinam mittendae essent. Quamuis autem mihi veniam paratam fore putem apud aequos rerum arbitros, si quaedam vel praeteruisa, vel non satis ad amussim facta perpolitaque deprehenderint: adfirmare tamen possum, me haut pauca obseruasse mihi videri, quae non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breuiter perstrictis iis, quae iam ab aliis accuratius tradita noueram, ea, quae vulgo vel omitti, vel perperam proponi solent, diligentius explicasse, meque multo plura atque exquisitiora eius generis additurum, si

eo vſque vitam produxerit ſummum Numen, vt limam iterum ſubeat libellus paene extemporarius. Ita enim comparatum eſt hoc ſtudiorum genus, ad quod nos horis tantum ſubceſiuis furtim veluti referimus, vt quotidiana lectio multas nobis obſeruationes nouas ſufficiat, quibus ea, quae olim in chartam conieceramus, mirifice illuſtrari locupletarique poſſint. Cuius rei vt quaedam ſpecimina hic demus, pauca, quae interea, dum prelum feruebat, animaduertimus, veluti per lancem ſaturam recenſere iuuabit, ita tamen, vt chartae habeamus rationem, & temporis, quod nobis ob imminentes nundinas conceditur, perquam exigui.

Libro priore(1) fuſius egimus de edictis magiſtratuum, ſolideque, niſi fallimur, demonſtrauimus, Dictatores, Conſules, Cenſores, Praetores, Aediles curules, Tribunos plebis, quin & Praefectos praetorio; adeoque omnes fere magiſtratus, edicta de rebus ad curationem ſuam pertinentibus reddidiſſe, quin ideo HONORARIVM illud ius dictum eſſe, quod omnes, qui Romae

(1) §. *LVI. ſequ. p.* 52. [*b. ed.* §. 61. *p.* 54.]

mae honoribus fungerentur, ipſique adeo ſacerdotes, nedum magiſtratus, ius illud edicendi ſibi arrogarent. Fruſtra adhuc deſideraueram aliquot magiſtratuum, qui edicta propoſuerint, exempla, veluti praefectorum vrbi, praefectorum Auguſtalium, & quaeſtorum, in quae tamen interea, dum plagellae hae typis deſcribebantur, aliud plane agens, incidi. Praefecti enim vrbi Turcii Aproniani, edicta bina, alterum de carnibus, non micatione, ſed ad exagium vel ſtateram vendundis, alterum de ſuariis eorumque canone vinario, integra exſtant apud Gruterum (2): ſimiliaque aliorum praefectorum paſſim memorat Ammianus Marcellinus (3), eo notatu digniora, quo magis ex illis patet, etiam poſt edictum perpetuum hos praefectos edicta iurisdictionis ſuae cauſſa promulgare non deſiiſſe. Ita & Praefectos Aegypti Auguſtales eo iure vſos eſſe, numquam quidem dubitaram, qui non ignorabam, eos ab Arriano (4) ob proconſulare imperium ὑπάρχους

Ἀι-

(2) *Inſcript. p. DCCXLVII, 6. 7.* (3) *Hiſt. XXVII, 9. XXVIII, 4.* (4) *Expedit. Alex. III, 5. p. 110.*

Αἰγύπτου vocari, quique apud Tacitum (5) legeram, illos *loco regum in Aegypto egisse*, apud eosque & *lege agi* potuisse, & *eorum decreta perinde habita esse, ac si magistratus Romani constituissent.* At nondum tamen occurrerat locus, quo diserta fieret edictorum ab iisdem propositorum mentio. Talem postea praeter spem atque opinionem reperi apud Philonem (6), qui Auidium Flaccum, Praefectum Augustalem, crudelem alioquin & flagitiis omnibus coopertum hominem, eo tamen maxime nomine laudat, quod primis praefecturae suae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλησεν εὐνομίας, *quod bonas leges in vrbem Alexandrinam, & totam prouinciam, induxerit.* Quod profecto non aliter, quam proposito edicto prouinciali, fieri potuit: vt iam non dicam de edictis repentinis, quae, prout res inciderent, promulgasse eumdem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique & Quaestores eo iure vsos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8): *L. Octauio & C.*

 Cot-

(5) *Hist. I*, 11. & *Annal. XII.* 60. (6) *In Flacc. p.* 966. (7) *Ibid. p.* 972. (8) *Orat. in Verr. III*, 7.

Cottae Coss. Senatus permisit, vt vini & olei decimas, & frugum minutarum, quas ante te Quaestores in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur, EDICERENT. Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romae fecisse, quod antea Quaestores in prouinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, vt dubitari non possit, quin & Quæstoribus commune ius edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA IVRIDICA ROMANA, Constantinopolitana & Berytensi diximus, ad easque ad saeculum sextum vsque magnum concursum factum esse ostendimus. Subdubitaui adhuc, an & sub Gothicis, & Langobardicis Regibus, itemque sub Imperatoribus Francicis & Germanicis, florem suum conseruarit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quaedam veterum testimonia, quae id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum (*) enim Athalaricus, Rex, Profes-

(9) *Lib. I.* §. 313. *p.* 312. [*h. ed.* §. 361.]
(*) *Var. IX*, 21.

fesſoribus Romanis ſtipendia integra perſolui iubet, in illisque numerat etiam *iuris expoſitorem.* Et in pacto, inter Leonem PP. VIII. & Ottonem M. in Synodo Lateranenſi anno M CCCC LXIV. inito, a Theodorico de Niem(10), Melch. Goldaſto (11), Io. Schiltero (12), aliisque edito, ſub finem dicuntur ea omnia facta eſſe *in patriarchio Lateranenſi, in eccleſia S. Saluatoris, ſynodo conſtituta a pluribus viris catholicis, Epiſcopis, & Abbatibus, inſuper iudicibus & LEGIS DOCTORIBVS,* per quos quum intelligi nequeant Doctores, ſollemni ritu in academiis creati, (quos aetas illa ignoraſſe omnino videtur,) manifeſtum eſt intelligi profesſores legum, qui Romae tum docendi munere fungebantur. Quo quantiuis pretii teſtimonio ſimul confirmatur, quod alibi obſeruauimus (13), iuris ciuilis in foris Italiae a Iuſtiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuiſſe auctoritatem, quamuis poſt-

(10) *de iure & priuil. imp. p.* 248. (11) *Conſtit. Imp. Tomo I. p.* 34. (12) *Inſt. Iur. publ. Tom. II. Lib. II. Tit. X.* (13) *Lib. I. § CCCXXXIX. p.* 340. [*h. ed. §. CCCCXIV.*]

postremis temporibus defuerint, qui cupidae legum iuuentuti viam ad iurisprudentiam monstrarent, & ob eam potissimum caussam desertam hanc ab aliis prouinciam PEPO, IRNERIVS, aliique Bononienses, occuparint.

Libro posteriore (14) obseruauimus, omnes prouinciales, Italos, Gallos, Hispanos, qui sub Francorum, Ostrogothorum, Wisigothorum, Burgundionum, Langobardorum imperio vixerint, iuris Romani vsum retinuisse. Eam obseruationem mirifice illustrat doctissimus Ant. Matthaeus (15), qui multis demonstrat, eos, quamuis a populis istis Germanicae originis oppressos, se tamen adhuc *Romanos* & *ciues Romanos;* omnesque prouincias, in quibus degerent, quantumuis a barbaris perdomitas, *Romaniam* vocasse. Ex quo facile patet, cur in manumissionum formulis apud Marculfum aliosque, manumissis etiam ea tempestate praeter libertatem concedatur *ius ciuitatis Romanae* (16), quod

(14) *Lib. II.* § *XIII. p.* 364. §. *XV. p.* 366. (15) *de Nobilit. Lib. I. Cap. XXVII. p.* 107. *sequ.* (16) *Form.* Lindenbrog. *XCI. XCVI. XCVIII. CI.* Baluz. *Adpend. Capitular. n. CV. Tom. II.*

quod tamen tum in eo tantum constitisse arbitramur, quod iure Romano, si vellent, vterentur, neque inuiti adstringerentur barbarorum, ceu vocabant, legibus. Dixi, iure Romano eos, si vellent, vti potuisse. Optionis enim ius vnicuique dabatur, qua potissimum lege viuere vellet, idque constituerat Lotharius Imp. (17) cuius haec est sanctio: *Volumus, vt omnis Senatus & populus Romanus interrogetur, quali vult lege viuere, vt sub ea viuat.* Ac proinde saepenumero factum est, vt sententiam mutarent, &, qui se antea iuri Romano submiserant, postea aliam aliamque eligerent: id quod apud Langobardos potissimum viduae faciebant, viuis quippe maritis horum legibus adstrictae, iisdem vero solutae, simulac solutum esset matrimonium (18).

Quae de vsu iuris Romani in Germania, qualis saeculo XIV. fuerit, disseruimus, (19) ea iam multis illustrari possent, maxime ex insigni eius aeui monimento, puta PHIL. DE LEYDIS

(17) *Capitul. ann. DCCCXXIV. Cap. V.* (18) *Capit. Lothar.* apud Baluz. *Tom. II. Cap. XIV.* (19) *Lib. II.* §. 67. *p.* 416. [*h. ed.* §. 68.]

DIS *libro de cura reip. & sorte principantis*, primum Leidae MDXVI. impresso, postea que nitide recuso Amst. MDCCV. 4. Floruit hic Belga, testibus Desselio (20) & Io. Meursio (21), adulto iam saeculo XIV, impetratisque Aureliae Doctoris Decretorum honoribus, primum ius pontificium Parisiis aliquamdiu explanauit, posteaque in Belgium redux, circa annum M CCC LXIX. in Guilielmi Bauari, Hollandiae Comitis aula consenuit, fato functo anno M CCC LXXX. Ex eius libro passim adparet, quae tum fuerit iuris in Belgio ac Germania facies. Quantae tum dignitatis fuerint Doctores iuris ciuilis, quantumque splendorem, vel potius πολλὴν φαντασίαν adfectarint, discimus ex casu XXXIII. (22) vbi proponit speciem: *Quidam legista, non doctorizatus, nec legum dominus, nec Professor, impetrauit ab Imperatore, vt insignia doctoralia deferret, videlicet AVRI ORNATVM in FRAENIS, CALCARIBVS &* SEL-

(20) *Biblioth. Belg. p.* 775. (21) *Athen. Batau. Lib. I. p.* 72. (22) *p.* 99.

SELLIS EQVESTRIBVS; numquid concessum valet? Hic patet, quod non. En Doctores eius saeculi, auspiciis Imperatorum creatos, qui iure nobilibus proprio, fraena, ephippia & calcaria auro exornandi vtebantur. Quumque suo loco ostenderimus, iurisperitos tum nihil reliqui fecisse, vt vsum ac praestantiam artis suae vbique commendarent, quin eo factum esse, vt in vrbibus celebrioribus sequente saeculo Syndicorum munere fungerentur (23): idem multo citius in Gallia, Anglia & Belgio factum esse, ex eodem libello discimus. Ait enim (24): *Similiter ad habendum initium legalis experientiae, esset & alia via, vt in quolibet bono oppido esset per principem statutus vnus iurisperitus, cui prouideretur de congrua pensione, cuius prouidentia deciderentur singula, vt fit in Francia, Anglia, Flandria, & aliis ordinatis patriis.* Non adiungit auctor Germaniam, cui potius alibi (25) ideo male ominatur, quod minor ibi sit iurisperitorum copia, minor-

(23) *Lib. II. §. XCVII. p.* 450. [*b. ed.* §. 98.] (24) *Cas. LX. p.*121. (25) *Cas. XXXVIII. p.* 121.

norque auctoritas. *Notum est tamen*, inquit, *quod istud priuilegium pluribus priuatis concessum est, & obseruatum propter defectum iurisperitorum, qui magnus est in regno Alamanniae, quod Principibus istis ad magnum cedit iuris & honoris detrimentum.* Non dicit, nullos ibi iurisperitos esse, (id enim falsum fuisset, ceu in opusculo demonstrauimus (26) sed minorem tantum numerum, quam tanti imperii amplitudo exigere auctori videbatur. Fortassis etiam multos Germanorum Principes ciuitatesque adspernari audiuit ciuilem illam sapientiam, *miratos*, quod de maioribus nostris memoriae prodidit Velleius Paterculus (27), *solita armis discerni iure terminari.* Id enim ipse subinnuere videtur Philippus noster, dum porro scribit (28): *Et igitur bene felix patria, in qua plurimi praesunt sapientes. Hic sumas argumentum, multum expedire reipublicae, viros habere litteratos, qui LEGES nouerint & IVRA MAIORVM. Et facit pro regno Franciae & con-*

(26) *Lib. II.* §. *LXVII. p.* 416. [*h. ed.* §. 68.]
(27) *Hist. II*, 118. (28) *Cas. VI. p.* 24.

contra ALLEMANNOS, qui ſtudia litterarum minus frequentant, in ipſius reipublicae maximum incommodum, ruinam & iacturam. Hinc VIOLENTIA MAGNA publica deformatur vrbanitas: praeſidet LVPORVM RAPACITAS, & ipſi Principes ignominiae ſubiacent, nec honorem & ſtatum cognoſcunt ſibi ipſis & ſubditis ſuis imperandi. Vnde in politicis dicitur: Felix illa ciuitas, in qua philoſophi ſunt praeſides. Nimirum maior tum erat Germanorum ferocia, quam vt ſtatim nouitate incognitae diſciplinae manſueſcerent, ſibique extorqueri paterentur arma, in quibus ius omne poſitum habebant, neque aequo animo ferebant, mores patrios a iuribus peregrinis in exſilium agi. Quod & ipſe Philippus iniquum ratus eiusmodi iurisperitos rempublicam capeſſere volebat, *qui LEGES noſſent, & IVRA MAIORVM*, id eſt, qui iuris patrii peritiam cum accuratiore iurisprudentia coniunxiſſent.

Sed ad alia properamus. In libro priore (29) de LIBRIS FEVDORVM,

***

(29) *Lib. I. §. CCCXLV. p. 345. §. CCCXLVIII. p. 349. [h. ed. §. CCCCXXI. & CCCCXXIV.]*

RVM, nec non de ANT. MINCVCCII & BARTH. BARATERII operibus feudalibus; in posteriore [30] de IVRE FEVDALI SAXONICO & SVEVICO seu ALAMANNICO egimus. Sed & hic quaedam tunc se nobis subduxerunt, quae addita mallemus. Dici enim quaedam debuissent de IVRE FEVDALI OSNABRVGENSI, quod edidit illustris Academiae nostrae Cancellarius, IO. PETRVS A LVDEWIG [31] cuius in has litteras merita grato animo agnoscent posteri, quamdiu istis suus honor erit, pretiumque, quo dignae sunt, statuetur. Notitiam praeterea dare potuissem IVRIS FEVDALIS FLANDRICI, cuius Codex MSC. membranaceus, saeculo circiter XIV. nitide exaratus exstat in bibliotheca publica Franequerana, haut parum illustraturus ea, quae de feudorum illorum indole a Iac. Curtio [32], Iac. Marchantio [33], Fridrico a Sande [34],

(30) *Lib. II. §. LXXVI. p.* 426. *§. LXXXII. p.* 432. [*b. ed.* §. 77. & 83] (31) *Reliqu. MSC. Tom. II. p.* 297. (32) *Coniectur. ad Viuid. I,* 18. *II,* 6. (33) *Desript. Flandr. libr. de feudal. Flandr. morib.*

(34), aliisque traduntur. Denique, quod maxime nollem, nescio quo fato contigit, vt nihil dixerim de libro insigni DE BENEFICIIS, quem ab illustri Eybenio acceptum, tamquam ἀνέκδοτον cum eruditis dissertationibus de libri huius veteris auctore, fato, vetustate, raritate & vsu anno M DCC VIII. in Selectis feudalibus edidit CHR. THOMASIVS, edoctus postea ab aliis, eum iam pridem cum Franc. Duareni *Commentario in consuetudines feudales* editum esse a Io. Hauichorstio, *Colon. Agripp.* M D LXIX, 8. sub titulo: *Liber vetustus de feodis, siue feudis, item de ordine placitationis & vrbano beneficio, per aphorismos distinctus* (35). Laudauerat eum iam Marquardus Freherus (36), qui sub Saxonicis Imperatoribus scriptum putabat, quod in eo feuda semper beneficia vocarentur. Eidem hac in re suffragatur laudatus Thomasius

*** 2 (37)

(34) *Consued. Feud. Gelr. Tract. I. Tit. III. §. XII.*
(35) *Summarische Nachr. von auserlesenen Buchern. Part. XXIV. p.* 1007. Thomas. *Adpend. Sel. Feud. Tom. II. p.* 429. *sequ.*
(36) *Not. ad Const. de expedit. Rom. ad verba feodo suo.*

[37] eo inprimis motus argumento, quod nepotibus ius ſuccedendi in feudo negetur [38], quos tamen ad ſucceſſionem iam admiſerit Conradus Salicus Imperator [39]. Contra Lotharii Saxonis temporibus auctorem vixiſſe cenſuit vir doctisſimus, Nic. Hier. Gundlingius [40]. At rem omnem conficere videtur locus inſignis iſtius libelli, [41] vbi dicitur, *Regem, quem eligant Teutonici, quum Romam vadat ordinari*, ſecum adducere debere *ſex principes*, *qui primi ſint in eius electione*, *vt pateret Apoſtolico Regis iuſta electio*. Hinc enim manifeſtum eſt librum hunc paullo poſt Lotharium ſcriptum ſub Conrado III. vel Fridrico Ahenobarbo. Ante Lotharium enim neminem Imperatorum iudicium de electione ſua Pontifici Romano detuliſſe, ſed ipſos potius Imperatores de Pontificum electione cognouiſſe, pluribus iam demonſtrauit Gundlingius [42]. Ex quo autem Lotharius ille

(37) *Diſſ. de libri vet. de benef. auct. §. XXV. XXVI.* (38) *§. V. XX. XXIV. XXV. XLIV. LXXVI.* (39) *I. Feud. I, 1. 2.* (40) *in Diſſ. de vnione elector. §. XXI.* (41) *§. VI* (42) *Gundlingian. Part. III. p. 216. ſequ.*

ille Pontifici plurimum tribuere coeperat: hoc arbitrium ſibi vnice arrogabat Curia Romana, adeo, vt in Caerimoniali Romano (43) legamus, *electum Regem, futurum Romanorum Imperatorem debere decretum electionis Pontifici oſtendere, hunc vero ſolere, viſo decreto, & examinata electione in ſacro Senatu, habitaque ſufficienti informatione, tam ſuper forma electionis, quam ſuper idoneitate & habilitate perſonae electi, per commiſſarios a ſe conſtitutos, ad inſtantiam dicti electi ipſum electum in ſpiritualem filium ſuum & eccleſiae Romanae ſuſcipere.* Sed notatu dignum eſt, auctorem Caerimonialis, dum ſubiungere voluit exempla Imperatorum, qui hoc obſeruarint, non niſi *Carolum IV. & antea Henricum VII. & Albertum, eius praedeceſſorem, & Rudolphum*, nominare potuiſſe, adieciſſeque quidem & *plures alios* id feciſſe, ſed non alios procul dubio intellexerit, quam Lotharium, eiusque aliquot ſucceſſores. Et quibus, quaeſo, temporibus magis conuenit numerus ille principum ſenarius, quam Conradi III. quibus, proſcripto Henrico Superbo, & du-

(43) *Caerimon. Rom. Lib. I. Sect. V. Cap. I.*

dubia aliquamdiu Saxoniae & Bauariae possesſione, vnus ex primariis Germaniae Principibus deerat, adeoque ſex tantum ſupererant, quorum ſuffragia in eligendis Imperatoribus praerogatiua donari iam tum ſolebant. His ergo demum temporibus prodiit monimentum praeſtantisſimum, ex quo pleraque decerpſiſſe iuris feudalis Saxonici & Alamannici auctores, iam ab aliis obſeruatum eſt. Nec in eo ego quidem quidquam deprehendo, quod iſti tempori minus conueniat, quum & beneficii vox ſequioris aeui ſcriptoribus non ignota ſit, & nepotes diſertis verbis a ſucceſſione excludantur nusquam, ſed ſub *filiorum* vocabulo commode ſatis comprehendi poſſe videantur.

Sed haec quoque ſcribentem, & plura tecum, LECTOR, confabulari volentem interpellant me operae, & praefationem non ſine conuicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum, reliquis, quae dicenda ſupererant, alii occaſioni ſepoſitis. Tu itaque vale, meisque conatibus faue. Halae e muſeo prid. Kal. Octobr. MDCCXXXIII.

IN-

INDEX
ET SERIES CAPITVM.

LIB. I.

DE ORIGINE, PROGRESSV VARIISQVE MVTATIONIBVS IVRIS ROMANI.

LIB.

LIB. II.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS GERMANICI.

C A P. I.

C A P. II.

C A P. III.

C A P. IV.

HIS-

HISTORIA IVRIS CIVILIS.

LIBER I.
DE ORIGINE PROGRESSV VARIISQVE MVTATIONIBVS IVRIS ROMANI.

CAP. I.
DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS ROMANI SVB REGIBVS.

§. I.

OMA, Albanorum colonia, sed initio magno aduenarum, maxime ad asylum Romuli confluentium, concursu, postea & totis ciuitatibus gentibusque dedititiis intra moenia receptis sensim suppleta, mores ac religionem maioris patriae, aliarum coloniarum exemplo retinuit. * Quum ergo illi patrii mores in scripturam nondum essent redacti: *vrbs Roma initio sine lege certa, sine iure certo, egisse* dicitur Pomponio *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*

Quomodo Romani initio sine lege & iure certo?

* Dionys. Halicarn. *Antiqu. Rom. Lib. I. p.* 35. Romam diserte vocat τῆς Ἄλβης ἀποικίαν, *Albano-*

 rum

rum coloniam. Et paullo post *p.* 57. addit. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τεσσαρακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην. *Altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum* CCCCXXXII *Albani, Romuli & Remi ductu,* COLONIAM *miserunt, condideruntque* ROMAM. Vti vero colonias Deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis probauit Ez. Spanhem. *de vsu & praest, numism. tomo I. Dissert. IX. p.* 580. *sequ.* ita de Romanis & Albanis Strabo *Lib. V. p.* 353. *edit. nou.* diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά. *cum sacra, tum alia iura ciuilia.*

§. II.

Id quomodo intelligendum?

Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis plane legibus, nulla actionum norma sub vrbis incunabula vsus sit: (qui enim fieri potuisset, vt sine lege in ciuitatem coalesceret turba incondita, & extorris patria hominum colluuies?) sed sensus est, Romanos initio iure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. *Annal. III*, 26. Iustin. *Histor. I*, 1. *XI*, 7. Porphyr. περὶ ἀποχῆς *Lib. III. p.* 283. *edit. Lugdun.* 1620.

* Nimirum lex lata Pomponio est ius constitutum seu scriptum. Id vero ipse opponit *iuri incerto* vel consuetudini. *Sine iure* ergo *certo egerunt*, quod sine lata lege & iure scripto viuerent. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p.* 19. Similiter Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. X, p.* 627.: Οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσο-

ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, οὔτε ἰσηγορία, οὔτε ΕΝ ΓΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα. *Nondum enim erat apud Romanos ius aequum omnibus ciuibus, nec omnibus ex aequo suffragandi potestas erat, nec* IN SCRIPTVRAM *relata erant iura omnia.* ubi itidem ἰσονομία opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δικαίοις.

§. III.

Quum vero, vt in noua ciuitate permulta inciderent, quae ad illos antiquae patriae mores componi non poterant: res ipsa poposcit, vt ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quae vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca *Epist. XC.* Iustin. *Histor. I*, 1. Atque inde est, quod *omnia initio* MANV *a Regibus gubernata esse*, dicit Pomponius *l. 2. §. 3. D. de orig. iur.* Regum arbitria defectum legum supplebant.

* Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 627. vbi de statu iuris ciuilis sub Regibus: τὸ δικαιωθὲν ὑπ᾽ ἐκείνων τοῦτο νόμος ἦν. *Ius ab illis constitutum pro lege erat.* Quoties ergo noua aliqua ac repentina inciderent: toties ipsi Reges erant νόμος ἔμψυχος, *viua ac spirans lex*, vti loquitur Philo *de vita Mosis Lib. II. p.* 506.

§. IV.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a ciuibus vellent Reges Romani: id propositis, vel per praeconem promulgatis EDICTIS praecipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur. Hinc Edicta regia pro lege erant.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORVM regiorum ALBIque REGII, veluti Liuius *Lib. I. Cap.* 32. & 44. Dionys. Halicarnass. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. *Lib. IV. p.* 216.

pag. 216. *Lib. V. p.* 278. MANVS ergo REGIA erat poteſtas regum edicendi, quaecumque e republica videbantur, quaeque legibus & moribus patriis nondum erant definita. Quo ſenſu *manus* accipi videtur a Tacito *in Agric. Cap. IX.*

§. V.

Mox tamen leges flagitauit populus.

Eum reipublicae ſtatum vel ideo aequo animo ferebat populus, quod Reges ad faſtigium huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio iuſtitiaeque fama euexiſſet. Quandoquidem tamen, vti recte obſeruauit Cicero *ad Familiar. Lib. IX. Epiſt. XVI. omnia incerta ſunt, quum a iure diſceſſum eſt, nec praeſtare quiſquam poteſt, quale futurum ſit id, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine:* non ſane mirandum eſt, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipſo paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitaſſe, * & tales quidem, quas ipſe curiatis comitiis ſciuiſſet.

* Libertatis enim argumentum id eſt certiſſimum, *ſi leges imperent.* Ariſtot. *Polit. III*, 16. Hinc veteres ſcriptores ciuitates *liberas* LEGVM; *regna* PRINCIPVM REGVMque eſſe, dicebant, legibusque redditam eſſe cenſebant ciuitatem, quae ſe in priſtinam libertatem adſeruiſſet. Teſtimonia plurima Lucani, Quinctiliani, Claudiani, aliorumque melioris aeui auctorum collegit Io. Fridr. Gronouius *in Statium Papin. Silu. Diatr. I. Cap. II. p.* 11. *ſequ.* Addo ego, & Graecos ita loquutos, veluti Ariſtotelem, qui dum *Politic. III*, 11. ex inſtituto quaerit, πότερον συμφέρει μᾶλλον, ὑπὸ τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς ἄρχεσθαι, ἢ ὑπὸ τῶν ἀρίστων νόμων; *praeſtetne*

ſtetne a bono viro regi, *an a bonis legibus*? manifeſto imperium boni viri pro principatu; imperium bonae legis pro libertate accipit. Hinc ſemper, qui libertatis, iidem & *ἰσονομίας* adpetentiſſimi eſſe ſolent.

§. VI.

Immo hoc vel ideo ſuo quodam iure poſtulabant Romani, quod Romulus ipſe non merum principatum inſtituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. III*, 2. *&* *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.* vulgo colligunt, ſed ſummum imperium ita communicauerat cum patribus & populo, vt REX ſenatui praeeſſet, populum rogaret, bella adminiſtraret, & ius in vrbe diceret: PATRES conſilia cum rege de republica caperent, magiſtratusque gererent: POPVLVS denique in comitiis de legibus, de bello & pace, nec non de magiſtratibus creandis curiatim ferret ſuffragia. * Dionyſ. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 87. Idque & reip. forma exigere videbatur.

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. Cap. L.* tria eſſe obſeruat rerumpublicarum genera: eſſe tamen *& quartum genus*, *quod Romani commenti ſint*, *vt ex his tribus vnum efficerent*. His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a Regibus *manu* gubernata eſſe, memoriae prodit: vt adeo merito miremur, virum doctiſſimum Scipionem Gentilem *in Diſp. illuſtr. de iure publ. Rom. diſp. I.* §. *II. p.* 8. ſcribere non dubitaſſe: *Quod Pomponius ſcribit: Initio ciuitatis noſtrae omnia manu a Regibus gubernabantur*, *quod nihil aliud eſt*, *quam ſummum omnium rerum arbitrium ac iudicium penes eos fuiſſe: id de Regibus Romanis dici non poſſe*, *nec a Pomponio dictum*, *exiſtimamus.* Adeo to-

totam illam legem Pomponio abiudicare mauult vir eximius, quam credere, *reges initio omnia manu gubernasse*: quod his verbis veram *παμβασιλείαν* describi putaret.

§. VII.

Hinc latae leges curiatae.

Hinc ipse ROMVLVS *leges quasdam curiatas ad populum tulit. l. 2. §. 2. D. de orig. iur.* Quum enim ipse populum vniuersum primum in tres TRIBVS, *Tatiensem*, *Lucerem* & *Ramnetem*, hasque deinde in triginta CVRIAS descripsisset: Dionys. *Lib. II. p.* 82. *sequ.* Festus *voce Curiae.* quoties ferendae essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris & addicentibus auspiciis, eum rogabat verbis sollemnibus: VELITIS IVBEATIS, *Romani.* (QVIRITES enim multo post a Romulo in coelum, vt fingebant, rapto cognominari coeperant: Flor. *Hist. I*, 1.) Quo facto curiae ibant in suffragia, & quod plures sciuerant, id pro lege erat, & legis curiatae nomine veniebat. * Vnde lucem capit definitio legis. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.*

* Videntur LEGES CVRIATAE tantum ad Seruii Tullii Regis tempora obtinuisse. Hic enim noua inuenta populi partitione in classes, vt potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimae turbaeque proletariae consiliis praeualerent, pleraque per comitia CENTVRIATA explicauit. Accesserunt postea demum comitia TRIBVTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera republica tam rarae esse coeperunt LEGES CVRIATAE, vt eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus maiori-

ribus imperium militare auspicii caussa deferebater. Liu. *Lib. V. Cap.* 46. & *Lib. IX. Cap. XXXVIII.* De qua *lege curiata* inter viros doctissimos, Car. Sigonium & Nic. Grucchium acrem intercessisse disputationem nouimus. Scripta amoebea eo pertinentia *Thesauro Antiquitatum Romanarum Tomo I. p.* 531. *sequ.* inseruit Graeuius.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMVLO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Io. Barthol. Marliano accepisse, scribit *ad Leges Romuli p.* 22. *Tomi I. Iurispr. Rom. & Attic.* (eam enim a recentiore manu esse, nemo negauerit. vid. Schubart. *de Fatis iurispr. Rom. Exerc. I. p.* 64.) sed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt cum alii, tum Ant. Augustinus, Iustus Lipsius, Fulu. Vrsinus, Franc. Balduinus, & his omnibus accuratior Paull. Merula *de Legib. Rom. Cap. II. sequ.* vt adeo falsi sint Iustinianus *Novell. XLVII. praef.* & Gratianus *can. I. Distinct. VII.* qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

Exempla legum Romuli.

* Tales leges ad ius priuatum & animaduersionem in facinorosos homines pertinentes, apud Dionys. Halicarn. *Lib. II. p.* 95. sunt sequentes: *Mulier, quae secundum sacras leges conuenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos ius vitae & necis, illosque ter venumdandi ius esto. Tertium venumdati & manumissi e patria potestate exeunto. Sordidas sellularíasque artes ciues ne faciunto, sed studiis militaribus reique rusticae vacanto. Temetum mu-*

mulier ne bibito. Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS CLIENTEI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTOD. Seru. *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 622. *Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere ius esto. Moenia sancta sunto.* Plutarch. *in Romulo p.* 30. Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saevitia apud Festum *in Plorare*: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula *de Leg. Rom. Cap. II.* § 4. Reliqua Romuli instituta ad sacra & rempublicam, atque adeo ad ius publicum, pertinent.

§. IX.

Nec non a Numa, Tullo Hostilio & Anco.

Sed & sequentes Reges leges quasdam curiatas ad populum tulisse constat. Et NVMA quidem POMPILIVS eas potissimum, quae ad sacra pertinere visa sunt, adiecit, Tacit. *Annal. III,* 26. quas ipse in octo partibus pro totidem classibus descripsit *. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. II. p.* 124. De TVLLI HOSTILII legislatione testem habemus eumdem Dionysium *ibid. p.* 94. qui & *Lib. III. p.* 160. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam vsque aetatem obseruatam. Reperta etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. *Annal. III,* 26. qui tamen Numae praecipue, aui, instituta in vsum reuocasse fertur. Liu. *Hist. I,* 32.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympha congressu auctoritatem conciliabat, Liu. *I,* 19. Dionys. *Lib. II. p.* 122. callide vtebatur Numa ad eo acriora vincula legibus ciuilibus iniicienda. Sic vt vites

tes diligentius putarent cives: sanxerat: *ne quis Diis ex vite imputata libaret.* Plin. *Hist. nat.* *XIV*, 12. *XVIII*, 12. Ne insanos sumtus sepeliendis cadaueribus coenisque impenderent: instituerat, *ne quis vino rogum respergeret:* Plin. *ibid. XIV*, 12. neue pisces nisi squamosos ad pollu&tum emeret. Plin. *ibid. & XXXII*, 11. Ne termini nefarie mouerentur: neue pellicatus glisceret in ciuitate; vel fidem quisquam impune fallere auderet: callide praeceperat, *vt Terminus Deus esset; & si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Diuis sacer esset:* Dionys. Halicarn. *Lib. II, p.* 133. Festus *in voce Termino. Ne pellex aram Iunonis tangeret: si tetigisset, crinibus demissis agnum feminam caederet.* Fest. *in voce Pellices.* Denique, *vt Fidei numen omnes metuerent.* Dionys. *ibid. p.* 134. Proprie ad leges ciuiles Numae pertinent sequentes: *Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi & natis eius arietem offerto.* Festus *in voce Parricida. Si filiusfamilias, volente patre, vxorem duxerit, patri eius venumdandi potestas ne esto. Vidua intra decem menses luctus ne nubito.* Plutarch. *in Numa p.* 71. Addimus legem regiam, cujus mentio fit *l.* 2. *D. de mort. infer. ne mulier, quae praegnans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur.* Eius enim auctorem esse NVMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. *de Legib. & Senatusconf. p.* 130. Sunt qui Mosis leges, sunt qui Pythagorae instituta Numae ob oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. *Stromat. Lib. I. p.* 304. Euseb. *praeparat. euang. Lib. IX. Cap.* 6. *p.* 410. Sed, vti prius vix probabile: ita posterius manifesto falsum, & ob rationes chronologicas absurdum est. Liu. *Hist. I*, 18. Dionys. *Lib. II. p.* 120.

§. X.

An & a reliquis Regibus?

TARQVINII PRISCI lex, quae quidem ad ius priuatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TVLLII, non curiatae tamen, sed centuriatis, vti videtur, comitiis perlatae. * Quas deinde omnes vno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyrannus, acturus TARQVINIVS SVPERBVS. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. V. p.* 278.

* SERVIVS TVLLIVS non modo Romuli & Numae leges reuocauit in vsum: Dionys. *Lib. IV. p.* 216. & 220. sed & plures nouas sanxit, veluti de iudiciis, Dionys. *ibid. p.* 228. de libertinis ciuitate donandis, *ibid. p.* 226. Cicero *pro Cornelio Balbo Cap. XXIV.* de ciuibus ob aes alienum in vincula non ducendis: *Ibid. Lib. IV. p.* 215. de filio patrem verberante: Festus *in voce Plorare*. Denique de contractibus & iniuriis priuatis. Dionys. *Lib. IV. p.* 216. Vnde Tacitus *Annal. III,* 26. *Praecipuus*, inquit, *Seruius Tullius sanctor legum fuit, queis etiam Reges obtemperarent.* Nam cum in toto imperio suo, tum in ferendis legibus tam popularis erat, vt non modo de patrum, sed & regia potestate dimidium detraxisse videretur. Dionys. *ibid. p.* 228.

§. XI.

Regii imperii finis.

Sed non diu tyrannidem tulit ferocissimus populus. Mox enim regnari Romae desiit, postquam TARQVINIVS SVPERBVS ex magno imperio non nisi maximam retinens licentiam, euersis legibus, oppressoque populo, ciuium suorum incurrit odia, regno ipsaque ciuitate pulsus anno V. C. CCXLIV. Flor. I, 7.

§. XII.

§. XII.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Romanorum fuiſſe paucas, easque, ſiue verba, ſiue rem ipſam conſideres, priſcam ſimplicitatem vbique redoluiſſe, fini tamen reipublicae, qui in potentia bellica conſiſtebat, * ſi pauciſſima Numae inſtituta exceperis, tam callide attemperatas, vt Romulum ipſis Graecorum legislatoribus anteferre non dubitet Dionyſ. Halicarn. *Lib. II. p.* 94. *ſequ.*

Legum Regiarum indoles.

* Fuit noua respublica ex earum numero, quarum finis eſt, ὅτι πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλεμον νομοτιθῶν), *vt cuncta ad potentiam bellumque gerendum inſtruantur.* Ariſtot. *Polit. VII,* 14. Nimirum quum nec ager Romanus admodum amplus, nec artificum in promiſcua turba magna multitudo, nec commodus ad commercia inſtituenda portus eſſet: non poterat non intelligere Romulus, neque agriculturam, neque opes per opificia vel commercia adquirendas finem eſſe poſſe nouae reipublicae, ac proinde ipſe auctor erat ciuibus ſuis, vt omnia ad bellicam potentiam referrent, commendabatque iis ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος, ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς τὴν ὁμοφροσύνην, καὶ σώφρονα, καὶ δίκαιον ἑκάστου βίον. *in externis bellis armorum potentiam, in ciuilibus vero tumultibus concordiam, temperantiamque & iuſtitiam.* Dionyſ. Halic. *Lib. II. p.* 79. Et ad hunc finem pleraeque leges Regiae comparatae fuerunt. Pleraeque, inquam. Numam enim id in primis egiſſe, vt ferocem populum ad pacis ſtudia paullatim inflecteret, iam ſupra diximus, Flor. *Hiſt. I,* 2 & 8.

CAP. II.

CAP. II.

DE STATV IVRIS ROM. AB EXACTIS REGIBVS AD LATAS LEGES XII. TAB.

§. XIII.

Exactis regibus bini creati consules.

Regibus *lege tribunicia*, id est, a Iunio Bruto, tum tribuno celerum, lata, exactis, bini consules reipublicae eorum loco praeesse coeperunt, eadem auctoritate potestateque, ac olim Reges, vt, si a vocabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris, nihil omnino de regio imperio deminutum videretur. * Liu. *Lib. II. Cap.* 1. Vnde & *Regiae maiestatis imperium* consulatus vocatur a Liuio IV, 2. Nimirum *ex perpetuo annuum placebat, ex singulari duplex imperium, ne potestas vel mora, vel solitudine, corrumperetur:* CONSVLES*que adpellati pro Regibus, vt, consulere se ciuibus suis debere, meminissent.* Flor. *Hist.* *I*, 9.

* Vere ergo manebat forma reipublicae pristina, vt nomen magis, quam potestas Regum abolita videretur. Vere regia potestas erat penes consules. Patribus quoque salua erant, quae antea habuerant, iura: nec populo ius de legibus, honoribus, bello ac pace statuendi adimebatur. Attamen quum consules tantum patricii generis initio eligerentur, nec plebi adhuc via pateret in senatum: id praecipue agebant patres vt oppressa plebe respublica paullatim aristocratiae schema indueret. Sane id consilium non celauit, sed ingenuo professus est Appius Claudius, dum obiurgatus a Va-

Valerio ob calida illa plebem opprimendi consilia, his se verbis defendit: Ἃ δὲ εἰς χαλεπότητα, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα. *Quod autem me difficilem adpellauit, & malorum hominum antesignanum, infensumque plebi, & paucorum potentiae studiosum, quod* ARISTOCRATIAM *tuear: communia mihi vobiscum sunt crimina.* Dionys. Halicarn. *Lib. VI. p.* 386. *sequ.*

§. XIV.

Iam quae ab eo tempore fuerit iuris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *Exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hae exoleuerunt, iterumque coepit populus Romanus incerto magis iure & consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope VIginti * annis passus est. l.* 2. *§.* 3. *D. de orig. iur.* Qualis tum iuris Romani facies?

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: vt probabile sit, primam syllabam VI maiusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. *de Orig. iur. p.* 21.

§. XV.

Enimuero id denuo non ita accipiendum est, ac si interiecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum *ius incertum legi latae* opponat Pomponius (§. II.) sensus est, leges regias non amplius, tamquam ius scriptum, sed, tamquam mores maiorum & consuetu- Leges regiae adhuc pro moribus valebant.

suetudines patrias, viguiſſe. Tantum enim abeſt, vt leges, olim a Regibus latae vel populi ſcito abrogatae ſint, vel non vſu exoleuerint, (quod iam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Cap. IV. p. 66. ſequ.*) vt permultas a primis Coſſ. confirmatas eſſe, quasdam & in ipſas XII. Tabulas migraſſe, ſatis conſtet *.

* Dionyſ. Halic. *Lib. V. p.* 278. Τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο. *Leges Tullii, de contractibus, humanas admodum & populares, quas in vniuerſum Tarquinius ſuſtulerat, reuocarunt in vſum* Et paucis interiectis: Καὶ τἆλλα πράττειν, ὅσα κατὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον, ἀπέδοσαν. *Ceteraque omnia ſecundum priſcas conſuetudines facere permiſerunt.* Non ergo valebant amplius leges regiae, tamquam ius ſcriptum, niſi quatenus de nouo legibus ſacratis eſſent firmatae. Et hinc *ius patriae poteſtatis*, quod ex ipſius Romuli legibus eſſe, obſeruauimus, (§. VIII.) MORIBVS *eſſe receptum*, teſtatur Vlpianus *l.* 8. *D. de his qui ſui vel al. iur.*

§. XVI.

Hinc ius Papirianum.

Et quis, quaeſo, dubitet, quin poſt Tarquinii etiam exſilium legum regiarum vſus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas ſingulari opere collegerit C. PAPIRIVS? * Sane ſi nullus plane earum legum ſuperfuiſſet vſus: eas colligendo maximas nugas egiſſet Papirius. IVS iſtud PAPIRIANVM, quod SEXTO potiſſimum *libro* leges *ciuiles*; reliquis *ſacras* comprehendiſſe

disse videtur, *l.* 2. §. 2. *D. de orig. iur.* luculento commentario illustrauerat GRANIVS FLACCVS, *l.* 144. *D. de verb. signif.*

* Huius CAII PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. III. p.* 178. addiditque, eum Numae leges post Ancum Regem in vsum reuocasse, tamquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI praenomen habuit ille iuris Papiriani auctor, sed *sexto libro* comprehendit leges ciuiles, idque vel inde probatur, quod Cuiacius se in codice MSC. legisse testatur *in libro VI. Papirii:* vt facile nota numeri senarii in praenomen mutari potuerit. Non magis verum est PVBLII praenomen, quod occurrit in eadem *l.* 2. §. 36. *D. eod.* adeoque & ibi errauit Pomponius, nisi legere malis: *in primis peritus publici iuris Papirius.*

§. XVII.

GRANIVS ille FLACCVS, de cuius gente & libris quaedam non vulgaria obseruauit Ludou. Carrio *Emendat. I,* 4. Iulio Caesari fuit σύγχρονος, ceu ex Censorino *de die Nat. Cap. III.* obseruauit V. C. Car. Andr. Duckerus *de vet. iurisconf. Latin. p.* 156. Laudat enim ibi Censorinus *Granii Flacci librum, quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit.* Idem ergo videtur, cujus exstitit in ius Papirianum commentarius, qui tamen iam pridem haud leui iurisprudentiae incommodo periit * Cujus interpres Granius Flaccus.

* Exstat fragmentum bene longum, quod ex ipso iure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. III,* 11. ex Granii vero Flacci potius commentario esse obseruauit V. C. Petrus Wesselingius *Obseru. I,* 4. Immo ex eodem probabile est,

eſt, Seruium & Feſtum depromſiſſe fragmenta legum regiarum, quae ſupra (§. VIII. * & IX. *) attulimus. Nam ne illa quidem ſtilum redolere temporis, quo Romae regnatum eſt, notauit Io. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguae Cap. III. §. V. p.* 224.

§. XVIII.

Quae deerant, Edictis ſupplebant Conſules.

Pauciores tamen ſuperfuiſſe leges regias, quam quae nouae reipublicae formae ſufficerent, facile eſt ad intelligendum, idque ipſe obſeruauit Dionyſius Halicarn. *Antiqu. Lib. X. p.* 627. dum ſcripſit: Τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀρεστὰ ἐνδῆν ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς· κομιδῇ δὲ ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεροῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα, ἃ νόμων εἶχε δύναμιν. *Id ius maxima ex parte conſtabat virorum poteſtate praeditorum praeiudiciis, &* PERPAVCA *in ſacris libris habebantur, quae legum vim obtinebant.* Hinc quemadmodum initio Reges pleraque, de quibus leges ſcriptae non exſtabant, MANV. (§. III.) id eſt, propoſitis edictis, (§. IV.) GVBERNABANT: ita conſules, non minore, quam Reges, auctoritate praediti, (§. XIII.) edictis tum pleraque moderabantur. *

* Rem luculenter eodem loco probat Dionyſius vbi diſerte ait: Ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ᾽ ἐνιαυτὸν ὑπατεύουσιν ἀνέκειτο τά τε ἄλλα, τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήτινος ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν. *Imperio regio ceſſante, eoque ad annuos magiſtratus translato, inter cetera regia officia iuris quoque cognitio ad eos translata eſt, atque illi, lite quacumque de cauſſa inter aliquos orta, iura reddebant.* Poſtea obſeruat

uat ea, quae conſtituiſſent, poſtea, tamquam translatitia ſeruata eſſe a ſucceſſoribus: vt ne dubitari quidem poſſe videatur, quin de edictis conſularibus loquatur Dionyſius.

§. XIX.

At his conſulatus luminibus non parum offecit noua poteſtas TRIBVNORVM PLEBIS, anno ab exactis Regibus decimo ſexto creatorum a plebe, per truculentiam patriciorum ad ſeditionem conſternata, quum, facta in montem ſacrum ſeceſſione patribus & id nouum libertatis praeſidium, & *leges ſacratas* * extorſiſſet. Liuius *Lib. II. Cap.* 32. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 9. ex. 7.* Flor. *Hiſt. I*, 23. His enim creatis, initio numero quinque, poſtea decem, Liu. *Lib. III. Cap.* 30. patres non modo ſua de conſtituenda ariſtocratia conſilia valde turbata, ſed & legiſlatoriae poteſtatis partem non minimam in plebem translatam eſſe non ſine indignatione animaduerterunt.

Tribunorum plebis origo & poteſtas.

* *Sacratae* dicebantur hae leges, quia iis erat ſancitum, vt ſi quis aduerſus illas feciſſe diceretur, alicui Deorum cum familia pecuniaque ſua SACER eſſet. Feſtus *in voce Sacrata.* Hinc alibi vbi de *ſacro homine* differit, adducit veterem formulam: SI QVIS EVM, QVI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT. De legibus ſacratis tum latis accurate egit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. I*, 6. *p.* 26. de aliis tali ſanctione poenali munitis Radulph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. Cap.* 15. *p.* 295. *ſequ. Theſaur. iur. ciu. Tom. II.* Non enim hae tantum ſed omnes ſimili ſanctione munitae leges SA-

CRATAE vocantur. Perizon. *Animadu. Hist.* *p.* 418. *sequ.*

§. XX.

Plebiscita ab iis rogata.

Ex eo tempore frequentissimi ac paene quotidiani esse coeperunt furores tribunicii, non modo aduersus impotentem patrum dominationem, sed & ad euertendam aristocratiam, quam Senatus adfectabat. Quin nouas iam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas haec, tamquam ad minuendam Patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi vnus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liu. *Lib. IV. Cap.* 49. *Lib. VI. Cap.* 35. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p.* 658. Quaecumque vero plebs, plebeio illo rogante magistratu, constituerat, PLEBISCITA vocabantur, §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* quemadmodum leges proprie dictas, id est, a toto populo latas POPVLISCITA eleganter vocat Cornelius Nepos *Alicibiad. Cap. V.*

§. XXI.

Lex Ateria Tarpeia.

Quo frequentius itaque plebiscita condebantur; eo rariores erant LEGES, vt post illas a Iunio Bruto, primo Consule, latas, & aliquot Valerias & Publilias non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEIA, anno V. C. CCC. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, vt liceret omnibus magistratibus, *τοὺς ἀκοσμοῦντας ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν. τὸ μέντοι τίμημα οὐκ ἐπὶ αὐτοῖς ζημιοῦσιν, ὁπόσον εἶναι δοκεῖ, κατέλιπον, ἀλλ' αὐτοὶ*

αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὤφελαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα: *suae potestatis laesae reos mulctare: mulctae tamen modus non mulctantium arbitrio relictus esset, sed ab ipsis praefinitus, ne scilicet mulcta, quantumuis grandis, duos boues & triginta oues excederet.* * Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674.

* Ita hanc legem describit Dionysius: at plura tamen de illa notanda sunt ex aliis auctoribus. Nam primo satis probabile est, pro δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα inuerso ordine legendum esse δύο πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας. Quum enim minor ouium, quam boum prouentus esset: Festus *in voce Peculatus* diserte scribit: *Ante aes aut argentum signatum, ob delicta poena grauissima erat* DVARVM OVIVM & TRIGINTA BOVM. Deinde, quum haec poena ante aes signatum exigi consueuerit, aes autem Romae primum signauerit Seruius Tullius Rex: Plin. *Hist. nat. XVIII*, 2. *XXXIII*, 3. vnusquisque videt, hunc mulctae modum non primum hac lege, sed iam inde ab antiquissimis temporibus fuisse definitum. Hinc vir doctissimus, Io. Koolius, Vltraiectinus, libello singulari *ad legem Ateriam Tarpeiam Cap. II. p.* 1507. *Thesaur. iur. Tomo V.* obseruat, duo potissimum hac lege sancita fuisse, primum vt omnibus magistratibus fas esset mulctare eos, qui sibi non obtemperent: quum antea id ius soli consules habuissent. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 674. Alterum, vt numerum ouium boumque certa pecunia, & quidem ouem aeris denis, bouem centenis redimere liceret. Gell. *Noct. Att. XI*, 1. Festus *in voc. Aestimata, Ouibus, Mulcta.* An vero & modus hic ea lege primum definitus sit, vt mulcta duas oues & triginta boues non excederet, merito dubitat ob locum

Festi *in Peculatus*, ex quo hunc poenarum modum iam ante aes signatum obtinuisse vidimus. Ceterum ex hac lege nata postea esse videntur edicta Praetoris: SI QVIS IVS DICENTI NON OBTEMPERAVERIT, *l. 1. D. si quis ius dic. non obtemp.* itemque: SI QVIS IN IVS VOCATVS NON IERIT, QVVM EVM IRE OPORTERET, VT IS IN MVLCTAM PRO IVRISDICTIONE MAGISTRATVS CONDEMNETVR. *l. 2. pr. & §. 1. D. si quis in ius voc. non ierit.*

§. XXII.

Lex Terentilla de legibus scribendis.

PLEBISCITA vero, quae ex eo tempore multo frequentius condebantur, pleraque magis ad ius publicum, quam ad priuatum, pertinebant. Quum vero consules tantum non regiam maiestatem adfectarent; Tribuni plebis eamdem perpetuis concionibus impugnarent; adeoque neutra pars alteri potestatem ferendi leges concederet: misera fuit iuris conditio tantisper, dum ferocissimus Tribunorum anno V. C. CCXCIII. ad plebem ferret, *vt quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se ius dederit, eo consulem vsurum.* Liu. *III, 9.* Quin &, *vt iuri de omnibus negotiis publicis aeque, ac priuatis, scribendo decemuiri crearentur.* Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 629.*

§. XXIII.

SC. de legatis in Graeciam mittendis

Magna haec ac diuturna seditionum materia, nec patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere volentibus. Denique anno V. C.

V. C. CCC. auctore T. Romilio in legis Terentillae sententiam factum est SC. vt legati mitterentur in Graeciam, qui describerent Graecarum ciuitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBVS FERVNDIS, extra ordinem creandi, corpus aliquod Romanarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante Sicinio, tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys. Halicarn. *Antiqu. Lib. X. pag. 675. sequ.* plebiscito firmatum.

§. XXIV.

Missi itaque eodem anno in Graeciam legati, non decem, vti apud Pomponium in *l. 2. §. 4. D. de orig. iur.* est, cuius textum tamen leui verborum traiectione emendat V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiss. p. 21.* sed tres, SP. ALBVS, A. MANLIVS VVLSO & SER. SVLPICIVS CAMERINVS, qui insequente anno magnam inde retulerunt peregrinarum legum farraginem, quae postea praecipuus fuit fundus legum XII Tabularum. * Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. p. 676.* Liu. *Lib. III. Cap. 31.* Ii in Graeciam missi leges descripserunt.

* A quibusnam vero ciuitatibus petierunt leges? ATHENAS exprimit Liuius *Lib. III. Cap. 31.* attamen *& alias Graeciae ciuitates* addit. Contra *accita esse, quae vsquam egregia*, obseruat Tacitus *Annal. III, 27.* quod ad *Graecas vrbes, quae erant in Italia*, id est, ad Magnae Graeciae ciuitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. p. 676.* De Lacedaemone adhuc sub iudice lis est, vnde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Lib. VIII. Epist. 24.* Athen. *Deipnosoph. Lib. VI. Cap. 21.* & Ammian.

 Mar-

Marcell. *Lib. XVI. Cap. 5.* negant contra Augustinus *de ciuit. Dei Lib. II. Cap.* 16. Galuan. *de vsufr. VI, 5.* quorum sententia vel ideo verosimilior est, quod Spartae describi nihil legum potuit, quum Lycurgi ῥήτραι litteris mandatae non essent, ceu obseruant Plutarch. *in Lycurgo p.* 47. & Schol. Graec. *in Lucian. Tomo I. p.* 26. Addatur V. C. Eu. Otton. *praef. Tomi III. Thesauri iur. p. VI.*

§. XXV.

Ex quibus potissimum compilatae leges XII. Tab.

Legatis cum illa legum farragine Romam reuersis, creati sunt DECEMVIRI legibus ferendis, quorum veluti antesignanum APPIVM CLAVDIVM fuisse constat. Et hi quidem summum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi administrabant, vt paene populares viderentur, simul per ocium componebant X tabulas, interprete vsi HERMODORO, viro prudente, Epheso tum exsule, statuamque ob nauatam illam Decemuiris operam merito, teste Plinio *Hist. Nat. XXXIV, 5.**

* HERMODORUM illum Ephesium vrbe sua expulerant cives per ostracismum, non crimine vllo exsilium istud meritum, sed virtute, qua ceterorum ciuium suorum luminibus officere videbatur. Quod consilium adeo damnauit Heraclitus, philosophus, vt diceret, ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι, καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἵ τινες Ἑρμόδωρον ἑωυτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον, λέγοντες, ἡμέων μηδὲ εἷς ὀνήϊστος ἔστω· εἰ δέ τις τοιοῦτος, ἄλλῃ τε καὶ μετ᾽ ἄλλων. *Merentur Ephesii omnes adulti mori, impuberibusque urbem derelinquere, quoniam Hermodorum, suum benefactorem, expulerunt, dicentes: Nostrûm nemo meritis excellat, quoniam si quis erit talis, alibi degat,* &

& cum aliis. Diogen. Laërt. *Vit. Philos. Lib. IX. segm.* 2. Cic. *Tuscul. Disp. V*, 36 Exstat praeterea Epistola, quae inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges vniversi orbis diademata accedere, & ex Persarum more, *ἐγκλειονζας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτὰς*, *ore obuoluto eas adorare.* Immo addit, Sibyllam cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Ἐξ Ἰάδος γαίης ἥξειν σοφὸν Ἰταλίησιν

Venturum Ionia sapientem ex vrbe Latinis.

Vid. Stanley *Hist. Philos. Parte VIII. Cap. III. p.* 832. Sed fungus sit, qui fucum non videat. Non sane ipse has leges scripsit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIV. p.* 951. *edit. nou.* velle videtur, sed, vt Pomponius *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* scribit, *auctor Decemuiris fuit ferendarum legum*, id est, vt ego interpretor, consilio illos iuuit, & obscuriora interpretatus est. Quamobrem illum *Decemuirorum interpretem* vocat Plinius *Hist. nat. XXXIV*, 5. Et quis quaeso dubitet, quin illis opus fuerit interprete, nulla Graecae sapientiae cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui & Iustinianum verbis *l.* 2. §. 19. *C. de vet. iur. enucl. Hasce itaque leges & ADORATE, & obseruate* ad illud Heracliti somnium adludere, & Pontificem *Cap* 5. *X. de praescript.* Hermodoro *Ephesini legislatoris* elogium tribuere contendunt. Maran. *de Aequit. p.* 36. *Tomo II. Op. Ephesinus* enim *legislator* ibi est Theodosius Imp. qui concilium Ephesinum indixit, Ciron. *Obseru. I*, 15. & V. C. Euer. Otto *praefat. Tom. III. Thes. iur. p. III.* quemque praescriptionis tricennalis auctorem esse, praeclare docuit Gonzal. Tellez *Tomo II. Parte II. p.* 678. vt mirum sit, virum doctissimum postea cum Io. Sauarone *ad Sidon. Epist. VIII*, 6. pro *Ephesinus* rescribi iubere *Eugenius legislator.*

B 4 §. XXVI.

§. XXVI.

Quarum decem initio propositae.

Priores has tabulas anno V. C. CCCIII. promulgatas prius populo, & centuriarum suffragiis, more maiorum probatas, tabulis, siue *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* siue *roboreis*, & paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liu. *III*, 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis nauium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. XVI.* 4. Liu. *VIII*, 14. Flor. *I*, 11.) publice proposuerunt, Liu. *Lib. III. Cap.* 34. & 57. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig iur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liu. *Lib. III*, 34.

§. XXVII.

Postea, additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemuiris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemuirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum est, vt insequente anno CCCIIII. magistratu se abdicare cogerentur Decemuiri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 683. Liu. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII constitit Tabulis, *fonte vniuersi publici priuatique iuris.* Liu. *ibid. III*, 34.

* Nihil maiorem Decemuiris inuidiam concitauit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, vt Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias se-

secundum seruitutem decernere non dubitauerat. Inde enim maxima seditio, inde caedes Virginiae vel potius parricidium, inde motus castrensis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem instituta, quae fusius exsequitur Liu. *Lib. III. Cap.* 43. *sequ.*

§. XXVIII.

Neque tamen ex solis peregrinis legibus nouum istud legum Romanarum corpus confectum est *, sed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu iam supra exemplo patriae potestatis ostendimus. (§. XV. *) De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Seruius *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 622; de quibusdam Numae institutis Festus *in voce Murrata*. Quapropter & Dionys. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII tabulis exstitisse, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemuirales compositas esse ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Graecorum iure, tum ex patriis eorum consuetudinibus.* Non mirum itaque est, Romanos, excisa a Gallis vrbe, leges etiam regias vna cum XII Tabulis per Italiam conquisiuisse. Liu. *Lib. VI. Cap.* 1.

In iis tamen & leges regiae moresque patrii.

* Non leuem quorumdam reprehensionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adsciuerint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicae ex ciuilis prudentiae principiis notissimum sit. At *primo* non omnes illae leges peregrinae fuerunt: sed plerisque iam pridem sua Romae constitit auctoritas. *Deinde* non sine delectu ex illa Graecarum legum farragine corpus quoddam informe & sibi dissi-

mile compoſuerunt decemuiri, ſed, prudente adhibita ἐκλογῇ ea tantum, quae concinna reipublicae ſuae videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas ſeruabant integras, ſed eas, prout e re eſſet, emendabant, ſuaeque ciuitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, ſi quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod praeter alios fecit Pard. Prateius *in Iurispr. vetere Tomo IV. Theſ. iur.* Denique in tanta patrum plebisque aemulatione ipſam neceſſitatem Romanis id conſilium extorſiſſe ſatis patet ex oratione Romilii apud Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. X. p.* 676. vt iam non dicamus, & alias gentes peregrina inſtituta non adſpernatas eſſe. Lycurgum enim e Cretenſibus leges ſuas accepiſſe, docet Plato *in Minoe.* Charondae quoque & Zeleuci leges non niſi exterorum inſtitutorum συλλογὴν quamdam fuisſe, obſeruant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII,* 11. & Strabo *Lib. VI. p.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adſcitis exterorum inſtitutis oſtenderunt, mirifice laudat Salluſt. *in Bell. Catilin. Cap. LII.*

§. XXIX.

Leges XII Tab. conſtante vſu viguerunt.

Leges illae XII Tabularum, ſcriptae quidem verbis antiquis, ac proinde poſteris paullo obſcurioribus, Horat. *Lib. II. Epiſt. I.* Seneca *Epiſt. CXIV.* Gell. *Noct. Lib. XVI. Cap.* 12. Symmach. *Lib. III. Epiſt.* 44. non tamen in metrum vel carmen vmquam redactae ſunt *. Eu. Otto *praef. Tomi III. Theſaur. iur. p. III.* Viguerunt poſtea conſtante uſu, & multis iuris noſtri capitibus dederunt originem, adeo vt Ciceronis tempore, qui iuris prudentiae dare vellent operam,

ram, ipsa verba *tamquam carmen necessarium* edifcere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. Cap.* 23.

* Vocantur quidem hae leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusuis verbis conceptis, etiam prosaicis vsurpatur. Sic apud Liuium *Lib. III. Cap.* 64. reperimus *rogationis carmen:* & *Lib. X. Cap.* 38. *dirum exsecrationis carmen.* denique apud Ciceronem *pro Muraena Cap. XII.* formula: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen compositum.* Eodem modo & Graeca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ de soluta oratione vsurpari, ostendit Gisb. Cuper. *Obseru. II,* 10. *p.* 219. *sequ.*

§. XXX.

Quum tamen quaedam in illis rigidiores priscorum mores redolerent: detersa paullatim illa vitae austerioris rubigine, populus capita quaedam abrogasse dicitur lata Lege AEBVTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap.* 10. * Videri potest, qui de ea lege operosissime egit, V. C. Abr. Wieling. *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p.* 94. *sequ.* Tamen & aetas & ipsa legis istius sententia incertissima manet.

An illis derogatum per legem Aebutiam?

* Attulerat Charondas *ad Vdalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si genuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L.AEBVTIVS.TR. PL.VIR.POPVLARIS.LEGEM.TVLIT.AD.POPVLVM. VT. XII TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLEREN-

RENTVR. QVAE. LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, mirorque, laudatissimum Wielingium id non obseruasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor : *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subuades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quaestio cum lance & licio euanuerint, omnisque illa XII Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumuiralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque egi praestare debeo iuris & legum, vocumque earum, quibus vtimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumuirale iudicium institutum esse lege Aebutia, Siccama *de centumuiral. iudic. I*, 8. alii, legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, vti Paull. Busius *Subtil. II*, 1. & V. C. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. p. XXV.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile : ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. Cap. XVI.* quaedam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

Commentarii in legem XII. Tab. scripti.

Quin perpetuo fere vsu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt iurisconsulti veteres, SEX AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS, (non *Laelium*, vti vulgo scribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II.* 23.) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, fortassis

etiam

etiam ATEIVS CAPITO *, quem Plin. *Hist. Nat. XIV*, 13. cum Scaeuola & L. Aelio coniungit.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat: an in leges XII. Tabularum scripserit Capito, aeque incertum est, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis iurispr. Rom. Exerc. II. p.* 255. Eu. Otto *praef. Tom. III. Thesaur. iur. p. XXVIII.* & *de Seruio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur.*

§. XXXII.

Quamuis vero permultis saeculis canescerent duodecim istae tabulae, & Cyprianus *Epist. II. p.* 5. suo adhuc aeuo eas publice exstitisse, innuat, quin saeculo VI integrae procul dubio superfuerint in CAII *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animaduertimus *: periere tamen illae in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in prouincias Romanas inuexerat, praeter paucissima, quae passim apud veteres scriptores supersunt, fragmenta. Rittersh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13. Earum interitus.

* Fragmenta ex CAII δωδεκαδέλτῳ supersunt tantum sequentia: *l.* 1. *D. de orig. iur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in ius voc. l.* 6. *D. si quis caut. in iud. sist. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. caes. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. vlt. D. de colleg. l. vlt. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigios. l.* 19. *D. de vsuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. signif.* Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAIVS scripserat, commentario-

iuris ſtudioſis. Inde enim iurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipſiusque Edicti perpetui ordinem, eiusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui iurisprudentiae ſtudium a XII Tabulis auſpicandum eſſe monerent. Vid. V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi III. Theſaur. iur. p. XXV. ſequ.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem ſapientiae ciuilis cognitionem adſpirant, auctor ſum, vt ſibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda ſtudia propellere in forum, & ea tantum quae πρὸς τἄλφιτα ſunt, addiſcere properant, adclamari ſatius fuerit:

Procul, o procul eſte, profani.

CAP. III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TAB. AD TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur poſt XII Tabulas tot nouae leges conditae?

Ita ſane perfectum ſuisque abſolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laborauit respublica formae vitio, tam quippe male temperata, vt non poſſet non perpetua inter patres & plebem gliſcere aemulatio. Siue ergo interpretandae, ſiue negotiis quotidie obuenientibus adplicandae eſſent leges: eam poteſtatem ſibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, vt patriciorum reg-

regnum euerterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. *

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III*, 27. *Corruptissima republica plurimae leges.* Est enim corruptissima respublica, quoties plurimi in ciuitate nouis rebus student. Id status praesentis taedium, studiumque nouarum rerum efficit, vt homines turbulenti quotidie de nouis ferendis legibus cogitent. Quotidie erga nouae leges feruntur, adeoque *corruptissima republica plurimae leges.* Quod obseruauit etiam Isocrates, *Areopagit. p.* 292. negans eos esse εὐπολιτευμένους, qui videant τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri:* (solebant enim Graeci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptae leges circumferantur a ciuibus.* Denique & Plato *apud* Strabonem *Lib. IV. Geogr. p.* 399. *edit. nou.* ait: ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι περὶ τούτους καὶ βίοι μοχθηροί· καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοὶ, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς. *Apud quos plurimae sunt leges, apud hos etiam lites esse & malos mores: sicut morbi soleant esse multi, vbi multi sint medici.*

§. XXXVII.

Quod vt eo rectius intelligatur, sciendum, tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque, quoties, patres altiora spirare, animaduerterint, plebem turbulentis concionibus aduersus patres concitasse, & sic fere quotannis noua PLEBISCITA de statu reipublicae mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane

Plebs nouis plebiscitis plerasque praerogatiuas patribus extorsit.

§. XXVI.

Quarum decem initio propositae.

Priores has tabulas anno V. C. CCCIII. promulgatas prius populo, & centuriarum suffragiis, more maiorum probatas, tabulis, siue *eboreis*, *l.* 2. §. 4. *D. de orig. iur.* siue *roboreis*, & paucis annis post *aeneis* inciderunt, Liu. *III*, 57. & pro ROSTRIS, (id est, eo loco, cui postea, circumactis plus quam centum annis nauium Antiatium rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. XVI.* 4. Liu. *VIII*, 14. Flor. *I*, 11.) publice proposuerunt, Liu. *Lib. III. Cap.* 34. & 57. Dionys. Halic. *Lib. X. p.* 681. *l.* 2. §. 4. *D. de orig iur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liu. *Lib. III*, 34.

§. XXVII.

Postea, additis duabus reliquis, imperium abrogatum decemuiris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decemuirale imperium, ac proinde populus magno duarum reliquarum tabularum desiderio teneretur: Appii Claudii libidine & iniquitate * factum est, vt insequente anno CCCIIII. magistratu se abdicare cogerentur Decemuiri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse dicebantur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. p.* 683. Liu. *Lib. III. Cap.* 37. Itaque tota illa legislatio XII constitit Tabulis, *fonte vniuersi publici priuatique iuris*. Liu. *ibid. III*, 34.

* Nihil maiorem Decemuiris inuidiam concitauit, quam Appii iniquitas, qui alienato in libidinem animo, vt Virginia puella quantocyus potiretur, contra suam ipse legem vindicias

se-

ſecundum ſeruitutem decernere non dubitauerat. Inde enim maxima ſeditio, inde caedes Virginiae vel potius parricidium, inde motus caſtrenſis, denique Appii carcer, omniaque ad plebis voluntatem inſtituta, quae fuſius exſequitur Liu. *Lib. III. Cap.* 43. *ſequ.*

§. XXVIII.

Neque tamen ex ſolis peregrinis legibus nouum iſtud legum Romanarum corpus confectum eſt *, ſed & ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu iam ſupra exemplo patriae poteſtatis oſtendimus. (§. XV. *) De lege, quam de patronis & clientibus tulerat Romulus, idem adfirmat Seruius *ad Virgil. Aeneid. VI. v.* 622; de quibusdam Numae inſtitutis Feſtus *in voce Murrata.* Quapropter & Dionyſ. *Lib. II. p.* 97. monet, leges regias in XII tabulis exſtitiſſe, & *Lib. X. p.* 681. generatim docet, leges illas decemuirales compoſitas eſſe ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν ἀγράφων ἐθισμῶν, *tum ex Graecorum iure, tum ex patriis eorum conſuetudinibus.* Non mirum itaque eſt, Romanos, exciſa a Gallis vrbe, leges etiam regias vna cum XII Tabulis per Italiam conquiſiuiſſe. Liu. *Lib. VI. Cap.* 1.

In iis tamen & leges regiae moresque patrii.

* Non leuem quorumdam reprehenſionem incurrunt Romani, quod peregrinas leges adſciuerint, quum non omnes leges omni quadrare reipublicae ex ciuilis prudentiae principiis notiſſimum ſit. At *primo* non omnes illae leges peregrinae fuerunt: ſed plerisque iam pridem ſua Romae conſtitit auctoritas. *Deinde* non ſine delectu ex illa Graecarum legum farragine corpus quoddam informe & ſibi disſimile,

mile compoſuerunt decemuiri, ſed, prudente adhibita ἐκλογῇ ea tantum, quae concinna reipublicae ſuae videbantur, in tabulas illas retulerunt. *Tum porro* non omnes leges peregrinas ſeruabant integras, ſed eas, prout e re eſſet, emendabant, ſuaeque ciuitatis accommodabant moribus, ceu ad oculum patebit, ſi quis leges Atticas cum Romanis contulerit, quod praeter alios fecit Pard. Prateius *in Iurispr. vetere Tomo IV. Theſ. iur.* Denique in tanta patrum plebisque aemulatione ipſam neceſſitatem Romanis id conſilium extorſiſſe ſatis patet ex oratione Romilii apud Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. X. p.* 676. vt iam non dicamus, & alias gentes peregrina inſtituta non adſpernatas eſſe. Lycurgum enim e Cretenſibus leges ſuas accepiſſe, docet Plato *in Minoe.* Charondae quoque & Zeleuci leges non niſi exterorum inſtitutorum συλλογὴν quamdam fuiſſe, obſeruant Diodor. Sicul. *Biblioth. XII,* 11. & Strabo *Lib. VI. p.* 398. Quin prudentiam Romanorum, quam adſcitis exterorum inſtitutis oſtenderunt, mirifice laudat Salluſt. *in Bell. Catilin. Cap. LII.*

§. XXIX.

Leges XII Tab. conſtante vſu viguerunt.

Leges illae XII Tabularum, ſcriptae quidem verbis antiquis, ac proinde poſteris paullo obſcurioribus, Horat. *Lib. II. Epiſt. I.* Seneca *Epiſt. CXIV.* Gell. *Noct. Lib. XVI. Cap.* 12. Symmach. *Lib. III. Epiſt.* 44. non tamen in metrum vel carmen vmquam redactae ſunt *. Eu. Otto *praef. Tomi III. Theſaur. iur. p. III.* Viguerunt poſtea conſtante uſu, & multis iuris noſtri capitibus dederunt originem, adeo vt Ciceronis tempore, qui iuris prudentiae dare vellent operam,

ram, ipsa verba *tamquam carmen necessarium* ediscere cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. Cap.* 23.

* Vocantur quidem hae leges CARMEN, veluti apud Ciceronem loco paullo ante laudato. Sed *carmen* de quibusuis verbis conceptis, etiam prosaicis vsurpatur. Sic apud Liuium *Lib. III. Cap.* 64. reperimus *rogationis carmen:* & *Lib. X. Cap.* 38. *dirum exsecrationis carmen.* denique apud Ciceronem *pro Muraena Cap. XII.* formula: SVIS VTRISQVE SVPERSTITIBVS PRAESENTIBVS ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM vocat *carmen compositum.* Eodem modo & Graeca vocabula μέλος, ὕμνος, ᾠδὴ de soluta oratione vsurpari, ostendit Gisb. Cuper. *Obseru. II,* 10. *p.* 219. *sequ.*

§. XXX.

Quum tamen quaedam in illis rigidiores prifcorum mores redolerent: detersa paullatim illa vitae austerioris rubigine, populus capita quaedam abrogasse dicitur lata Lege AEBVTIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. Cap.* 10. * Videri potest, qui de ea lege operosissime egit, V. C. Abr. Wieling. *de furto per lanc. & lic. concepto Cap. VI. p.* 94. *sequ.* Tamen & aetas & ipsa legis istius sententia incertissima manet.

An illis derogatum per legem Aebutiam?

* Attulerat Charondas *ad Vdalr. Zasii Catalogum legum* monimentum, ex quo, si genuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. AEBVTIVS. TR. PL. VIR. POPVLARIS. LEGEM. TVLIT. AD. POPVLVM. VT. XII TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLEREN-

RENTVR. QVAE. LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monimentum, miror que, laudatissimum Wielingium id non obseruasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *Sed enim quum proletarii, & Assidui, & Sanates, & vades, & subuades, & viginti quinque asses, & taliones, furtorumque quaestio cum lance & licio euanuerint, omnisque illa XII Tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumuiralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque egi praestare debeo iuris & legum, vocumque earum, quibus vtimur.* Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumuirale iudicium institutum esse lege Aebutia, Siccama *de centumuiral. iudic, I,* 8. alii, legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse, contendunt, vti Paull. Busius *Subtil. II,* 1. & V. C. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. p. XXV.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile: ego quidem adsentiri malim Paullo Manutio *de legib. Cap. XVI.* quaedam legum XII. Tabularum capita hac lege abrogata esse, existimanti maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

Commentarii in legem XII. Tab. scripti.

Quin perpetuo fere vsu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt iurisconsulti veteres, SEX AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS, (non *Laelium*, vti vulgo scribunt, Turneb. *ad Cic. de Legib. II.* 23.) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, fortassis etiam

etiam ATEIVS CAPITO *, quem Plin. *Hist. Nat. XIV*, 13. cum Scaeuola & L. Aelio coniungit.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum, non librorum, exprimat: an in leges XII. Tabularum ſcripſerit Capito, aeque incertum eſt, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSALLA fertur. Schubart. *de fatis iurispr. Rom. Exerc. II. p.* 255. Eu. Otto *praef. Tom. III. Theſaur. iur. p. XXVIII.* & *de Seruio Sulpicio Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Theſaur. iur.*

§. XXXII.

Quamuis vero permultis ſaeculis caneſcerent duodecim iſtae tabulae, & Cyprianus *Epiſt. II. p.* 5. ſuo adhuc aeuo eas publice exſtitiſſe, innuat, quin ſaeculo VI integrae procul dubio ſuperfuerint in CAII *Dodecadelto*, ex quo fragmenta non pauca in Digeſta relata animaduertimus *: periere tamen illae in iſta rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in prouincias Romanas inuexerat, praeter pauciſſima, quae paſſim apud veteres ſcriptores ſuperſunt, fragmenta. Ritterſh. *Dodecad. Proleg. Cap. V. p.* 13. Earum interitus.

* Fragmenta ex CAII *δωδεκαδέλτῳ* ſuperſunt tantum ſequentia: *l.* 1. *D. de orig. iur. l.* 18. *l.* 20. *l.* 22. *D. de in ius voc. l.* 6. *D. ſi quis caut. in iud. ſiſt. fact. non obtemp. l.* 2. *l.* 4. *D. arb. furt. caeſ. l.* 48. *D. de pact. l.* 43. *D. ad leg. Jul. de adult. l.* 9. *D. de incend. ruin. naufr. l. vlt. D. de colleg. l. vlt. D. fin. reg. l.* 3. *D. de litigioſ. l.* 19. *D. de vſuc. l.* 233. *l.* 234. *l.* 235. *l.* 236. *l.* 237. *l.* 238. *D. de verb. ſignif.* Quumque fragmenta iſta ex omnibus, quos CAIVS ſcripſerat, commentario-

tariorum libris depromta sint: opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Iustiniani, adeoque & leges XII Tabularum, quarum ipsa verba κατὰ πόδα iureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, vt opus insigne, & iudice Cicerone *de Oratore I*, 44. *omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum*, pristinae integritati, quoad eius fieri posset, restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii: * sed notasse sufficiet, omnium industriam superasse ICtum eximium, IAC. GOTHOFREDVM, qui in *Fontibus quatuor iuris ciuilis*, *Tomo III. Thesauri iur.* recusis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a iureconsultorum interpretamentis cum cura seiunxit, sed & in qua vnumquodque tabula positum fuerit, ostendit, omniaque & ex fontibus ipsis probauit, & notis illustrauit bonae frugis plenissimis.

* Congesserunt legum Decemuiralium fragmenta ex veterum monimentis IVSTVS LIPSIVS & FRANC. PITHOEVS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDVINVS, FRANC. HOTOMANVS, IAC. RAEVARDVS, ANT. AVGVSTINVS, THEOD. MARCILIVS, PAVLVS MERVLA, PARD. PRATEIVS, CONTIVS, CHARONDAS, RITTERSHVSIVS, AYMARVS RIVALLIVS, CLAR SYLVIVS, RIC. VITVS, BASINSTOCHIVS, VINCENT. GRAVINA & alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non con-

contentus collegiſſe fragmenta, eaque qualicumque ordine explicaſſe, ipſas XII Tabulas ordini integritatique ſuae reſtituere primus conatus eſt. Quamuis ne hunc quidem eximium virum omnia vidiſſe, aliquando etiam humani quid paſſum eſſe, exemplo non vno oſtenderit V. C. Euer. Otto *in praef. Tomi III. Theſ. iur.*

§. XXXIV.

Ex hoc vero IAC. GOTHOFREDI quantiuis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in ius vocatione, & reliquis, quae in iure fiebant: *ſecundam* de iudiciis & furtis; *tertiam* de rebus creditis & contractibus; *quartam* de iure patrio & connubiis; *quintam* de hereditatibus & tutelis; *ſextam* de dominio & poſſeſſione; *ſeptimam* de delictis & criminibus; *octauam* de iuribus praediorum; *nonam* de iure publico; *decimam* de iure ſacro; *vndecimam* & *duodecimam* reliquarum ſupplementa comprehendiſſe. * De quibus rebus ſingulis tabulis actum ſit?

* IAC. GOTHOFREDVS ſingulas leges tum ſtilo vetere, quo eas ſcriptas exiſtimat, ſiſtit, (quamuis eas, quarum ipſa verba legitima auctores veteres ſeruarunt, maiuſculis litteris diſtinguat, tum & nouam earum paraphraſin addit. Enimuero quum in repraeſentanda vetere Latinitate iuſto plus ſibi indulgeat vir doctiſſimus: non ſine fructu ſimul conſuli poterit IO. NIC. FVNCCIVS *de puerit. Lat. Linguae Cap. IV.* §. 4. *ſequ. p.* 260.

§. XXXV.

Poſtremo obſeruandum, harum legum fragmenta inſignem vtilitatem adferre poſſe iuris Earum vtilitas.

iuris ſtudioſis. Inde enim iurium multorum origines, inde Pandectarum & Codicis, ipſiusque Edicti perpetui ordinem, eiusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui iurisprudentiae ſtudium a XII Tabulis auſpicandum eſſe monerent. Vid. V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi III. Theſaur. iur. p. XXV. ſequ.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem ſapientiae ciuilis cognitionem adſpirant, auctor ſum, vt ſibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda ſtudia propellere in forum, & ea tantum quae πρὸς τἄλφιτα ſunt, addiſcere properant, adclamari ſatius fuerit:

Procul, o procul eſte, profani.

CAP. III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TAB. AD TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur poſt XII Tabulas tot nouae leges conditae?

Ita ſane perfectum fuisque abſolutum numeris videri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed laborauit respublica formae vitio, tam quippe male temperata, vt non poſſet non perpetua inter patres & plebem gliſcere aemulatio. Siue ergo interpretandae, ſiue negotiis quotidie obuenientibus adplicandae eſſent leges: eam poteſtatem ſibi vindicabant hinc patres, illinc tribuni plebis, qui nihil faciebant reliqui, vt patriciorum reg-

regnum euerterent. Quod non potuit non legum Romanarum numerum mirifice amplificare. *

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. III*, 27. *Corruptissima republica plurimae leges*. Est enim corruptissima respublica, quoties plurimi in ciuitate nouis rebus student. Id status praesentis taedium, studiumque nouarum rerum efficit, vt homines turbulenti quotidie de nouis ferendis legibus cogitent. Quotidie erga nouae leges feruntur, adeoque *corruptissima republica plurimae leges*. Quod obseruauit etiam Isocrates, *Areopagit. p.* 292. negans eos esse εὐπολιτευμένους, qui videant τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, *porticus litteris impleri*: (solebant enim Graeci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed *apud quos animo inscriptae leges circumferantur a ciuibus*. Denique & Plato *apud* Strabonem *Lib. IV. Geogr. p.* 399. *edit. nou.* ait: ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι περὶ τούτους καὶ βίοι μοχθηροί· καθάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοὶ, καὶ νόσους εἰκὸς εἶναι πολλάς. *Apud quos plurimae sunt leges, apud hos etiam lites esse & malos mores: sicut morbi soleant esse multi, vbi multi sint medici.*

§. XXXVII.

Quod vt eo rectius intelligatur, sciendum, tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque, quoties, patres altiora spirare, animaduerterint, plebem turbulentis concionibus aduersus patres concitasse, & sic fere quotannis noua PLEBISCITA de statu reipublicae mutando emendandoque, & plebis commodis augendis * fuisse perlata. Hoc modo sane

Plebs nouis plebiscitis plerasque praerogatiuas patribus extorsit.

Tri-

Tribuni plebis cum alias praerogatiuas, tum praecipue *honores*, *ſacerdotia*, & *ius connubii*, immo & maximam *agri publici* partem paullatim extorſerunt, effeceruntque vt priora iura plebi cum patribus eſſent communia, agri vero publici ſubinde inter plebeios inopes diuiderentur.

* Ius connubii inter patricios & plebeios ſancitum anno ab V. C. CCCIX. LEGE CANVLEIA, de qua Liuius *Lib. IV. Cap.* 1. *ſequ.* Auguſtin. *de ciuit. Dei III*, 17. Honorum ius plebeii cum patriciis commune habere coeperunt ab anno V. C. CCCLXXXVI. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liu. *ſub finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. Cap. VI. exemplo* 3. Auctor *de vir. illuſtr. Cap. XX.* Denique & pontificatum aliaque ſacerdotia promiſcue patribus & plebeiis dari plebs iuſſit LEGE OGVLNIA, condita anno ab V. C. CCCCLIV. de qua Liuius *Lib. X. Cap.* 6. At praecipua litium inter patres & plebem LEGES AGRARIAE, de quibus vere Liuius *Lib. II. Cap.* 41. ad ann. V. C. CCLXVIII. *Tum primum* LEX AGRARIA *promulgata eſt: numquam deinde vſque ad hanc memoriam ſine maximis motibus rerum agitata.* De iis accuratiſſime egit Vlr. Obrecht. *Diſſ. Acad. VI. p.* 109. *ſequ.*

§. XXXVIII.

Quibus plebiſcitis ſeſe obligari negabant patres.

Sed initio non adeo faciles erant patres in poteſtate illa legiſlatoria plebi indulgenda. Hinc noua certamina: patribus non ſe, ſed plebem plebiſcitis teneri, non ſine aequitatis ſpecie contendentibus, plebe vero, vt & patres illis ſe ſubiicerent, acriter poſtulante. Liu. *Lib. III. Cap.* 55.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Videbatur ei malo remedium inuentum anno ab V.C. CCCVI. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liu. *Lib. III. Cap.* 52. Creati enim tum consules populares L. VALERIVS & M. HORATIVS legem rogarunt centuriatis comitiis, *vt, quod tributim plebs iussisset* *, *populum teneret.* Quam legem non sine offensione patrum perlatam esse, facile est ad existimandum, quum hi, quidquid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liu. *Lib. III. Cap.* 58. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. p.* 725. Quod tamen cautum primum lege Horatia.

* IVBERE & SCISCERE dicebatur populus vel plebs, magistratus vero FERRE, ROGARE & PERFERRE. Io. Fridr. Gronou. *ad Liu. X*, 13. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresuiri, *Institutionum* auctores vsi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquill. plebem Romanam, Aquillio Tribuno rogante, hanc legem* TVLISSE, acriter ideo reprehensi ab Hotomano ad *d.* §. 15.

§. XL.

At ne haec quidem laetitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim noua cauillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi negarent. Thomas. *Delin. Hist. iur.* §. *XV.* Quo factum est, vt anno ab V. C. CCCCXVI. Q. PVBLILIVS, Dictator, noua, eaque admodum populari lege sanciret, *vt plebiscita* OMNES QVIRITES * *tenerent.* Liu. *Lib. VIII. Cap.* 12. Deinde Publilia.

* QVIRITIVM vocabulo patres non minus,

quam plebeios comprehendi, numquam dubitatum. Iidem enim *Quirites* & *Romani* §. 2. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Liu. *Lib. I. Cap.* 13. quamuis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conueniat. Vide praeter *d.* §. 2. & Liuium Ovid. *Fastor. II. v.* 475. Sed quamuis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent: ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui exauctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator. Sueton. *Iul. Caes. Cap. LXX.* Lamprid. *Alex. Cap. LIII. & sequ.*

§. XXXXI.

Denique Hortensia. At ne id quidem impediuit patres, quo minus plebem, legislatoriae potestati inhiantem, alio modo vlcisceretur, puta acerbitate iniquissimi foenoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab V.C.CCCCLXV. in Ianiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad vltimum, vt in re trepida, remedium deuentum est, vt Dictator diceretur Q. HORTENSIVS *. Hic tempori cessit, & non modo plebem a foeneratorum truculentia vindicauit, sed & insequente anno, lata noua lege accuratius sanxit, *vt, quod plebs iussisset, omnes* QVIRITES *teneret.* Gell. *Noct. Attic. XV,* 27. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.*

* Ridicula est Accursii glossa *ad d.* §. 4. legem Hortensiam *a quodam Hortensio rege latam esse.* Sed talia vbique in Glossa, vt misereri possis illius saeculi, *quod doctores pedore & squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos, tamdiu perpessum est*, vti loquitur Rupertus *ad Pompon. enchirid. p.* 9.

§. XXXXII.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsae leges, iure optimo maximo valuerunt: quin & LEGVM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex iure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquillia*, *Atilia*, *Falcidia*, *Atinia*, *Scribonia*, *Voconia* & aliae, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse, constat *. Ex eo tempore plebiscita vim nomenque legum adsumserunt.

* Characterem, quo leges & plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod haec vnum nomen ferant, a Tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illae ab vtroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in iure nostro leges AELIA SENTIA, IVNIA NORBANA, IVLIA & TITIA, PAPIA POPPAEA, ceterae. Paull. Merula *de Leg. Rom. Cap. XXIV.* Sed quamuis hoc se vt plurimum ita habeat: sunt tamen & leges proprie sic dictae, quarum non nisi ab vno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt, quas modo recensuimus HORATIA, PVBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIAE, POMPEIAE, IVLIAE; quibus & FABIAM *de plagiariis* addimus, quod leges de iudiciis publicis raro solerent ab aliis, quam Coss. vel Dictatoribus, rogari.

§. XXXXIII.

Eadem fere LEGIS ACTIONVM fata fuisse deprehendimus, quae ALTERVM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinuerant. De his quoque vt dicamus accuratius: quicumque aliquid in iure rite & iure faciebant, ii LEGE AGERE dicebantur. Sigon. Quid lege agere? & legis actio?

de iudic. I, 9. Hinc *lege agebant*, qui actione experiebantur *. Cic. *de Orat. I*, 10. *pro Caecina Cap. XII. in Verr. II*, 37. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. Plin. *Hist. Nat. VII.* 5. *lege agebant* lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei saeuiebant. Liu. *Lib. XXVI*, 15. & 16. Valer. Max. *Lib. III. Cap.* 8. Seneca *de ira I*, 16. At praecipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariae iurisdictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. *l.* 4. *D. de adopt.*

* Fieri enim & id oportebat rite & sollemniter, certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba; DO, DICO, ADDICO, Cicero *pro Muraena Cap. XI.* certo ritu, qualis erat vetus ritus vindiciarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, vt ipsae actiones FORMVLAE vocentur, vt *formula iniuriarum* apud Sueton. *Vitell. Cap. VII. damni dati formula* apud Plin. *Lib. IX. Epist.* 59. *formula de dolo malo* apud Cicer. de *Offic. III*, 13. Omnis ergo actio sollemniter & rite erat instituenda, adeo, vt qui in formula aberrasset, caussa caderet. Cic. *de Inuent. II*, 19. Sen. *Epist. XLIX.* Quinctilian. *Inst. III*, 8. Hinc Pomponius noster *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur. Deinde*, inquit, *ex his legibus eodem tempore fere actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones* NE POPVLVS, PROVT VELLET, INSTITVERET, *certas* SOLLEMNESque *esse voluerunt.*

§. XXXXIV.

Origo legis actionum. Iam equidem, quo ritu, quibusue conceptis verbis lege agi oporteret, legibus XII Tabula-

rum

rum non fuerat expressum. At patricii, qui sibi iurisprudentiam obtentu iuris patronatus, tamquam gentilem possessionem vindicabant, (*Antiqu. nostr. Rom. I*, 2, 29.) & pontifices, quales itidem tum soli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariae, tum contentiosae iurisdictionis actus explicarentur, quin & certi erant dies, quibus lege agere vel fas, vel nefas esset, quorumque fasti, a Numa Pompilio primum confecti, Liu. *Lib. I*, 9. in pontificum custodia erant *. Cic. *pro Mur. Cap. XI.* Et haec omnia LEGIS ACTIONVM nomine veniebant.

* Vere ergo haec omnia comparata erant ad tuendam pontificum patriciorum in ciuitate potentiam. Hinc patres initio haec *in latenti retinere studebant: l. 2. §. 35. D. de orig. iur. interpretandique* potissimum *scientia & actiones apud collegium Pontificum erant. l. 2. §. 6. D. eod.* Eoque non poterat non euenire, quod scribit Cicero *pro Muraena Cap. XI. Erant in magna* POTENTIA, *qui consulebantur, a quibus etiam dies, tamquam a Chaldaeis, petebantur*: & quod ille repetit *de Orat. I*, 41. *Veteres illi, qui huic scientiae praefuerunt* OBTINENDAE *atque* AVGENDAE POTENTIAE SVAE *caussa peruulgari artem suam noluerunt.*

§. XXXXV.

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentiosae, tum voluntariae iurisdictionis, apud magistratum, apud quem legis actio erat *, sollemni ritu certisque formulis explicandi, quique & id proprium habebant, vt nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. *l. 77. & l. 123. D. de reg. iur.* Quid per illas intelligatur?

iur. & a pupillis sine tutorum auctoritate non possent explicari. *l*. 19. *D. de auctor. tut*.

* Elegans est coniectura Guil. Marani, qui *ad l*. 77. *D. de reg. iur. Tomo II. Op. p*. 221. LEGIS ACTIONES dictas esse putat, quae non nisi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim saltim de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic. V*, 19. de testamentis Iustinianus *pr. Inst. de testam. ord*. Postea tamen certis magistratibus eam facultatem datam esse specialibus legibus, vt apud eos esset legis actio, eoque facto pristinum nomen nihilominus mansisse.

§. XXXXVI.

Quid per actus legitimos? Eaedem erant ACTVVM LEGITIMORVM adfectiones, qui tamen, si accuratius loqui velimus, (nam aliquando omnino promiscue accipiuntur, vti *l*. 4. *D. de adopt*. iuncta *l*. 77. *D. de reg. iur*.) a prioribus in eo differunt, quod & ipsi sollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abscisse apud magistratum, essent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *serui optio*, *mancipatio*, nisi cum *cessione in iure* esset coniuncta, *acceptilatio*, & similes *, *l*. 77. *D. de reg. iur*.

* Errant ergo, qui haec confundunt, quum non vnum, sed multiplex inter actiones legis & actus legitimos discrimen sit, ceu ostenderunt Franc. Hotoman. *Quaest. illustr. XXXIII. p*. 226. & Guil. Budaeus *ad l*. 4. *D. de adopt*. Omnes actiones legis erant & actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandae: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed priuatos intra parietes, explicabantur.

§. XXXXVII.

Omnem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii & pontifices, qui soli iurisprudentiam formulariam, tamquam auitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant *, vt plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemue actum explicare poterat, nisi haec adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. *l.* 2. §. 6. *D. de orig. iur.* Cic. *de Orat.* *I*, 61.

Omnia haec in latenti retinebant patricii.

* Liuius *Lib. IX. Cap.* 46. diserte ait, *in Pontificum penetralibus repositum fuisse ius ciuile, fastosque, ex quibus, quando lege agi posset, sciretur, plebi* ante Cn. Flauium *ignotos* mansisse. Idque & Cicero *pro Muraena Cap. XI.* testatur. Hinc mirae fraudes Pontificum, fastos in gratiam vel odium quorumdam hominum pro lubitu turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus *Lib. XXVI. Cap.* 1. *Haec nondum extentis fusius regnis, diu ignorauere Romani, perque saecula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora, vel augebant. Hocque ex coepto emerserunt alia plurima, quae fallebant, quorum meminisse nunc superuacuum puto.* Magis perspicua sunt illa Censorini *de die nat. Cap. XX. Quod delictum vt corrigeretur, Pontificibus datum est negocium, eorumque arbitrio interkalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius* ab-

abiret, diutiusue fungeretur, aut publici redemtor ex anni magnitudine in lucro damnoue esset, plus minusue ex libidine interkalando, rem sibi ad corrigendum mandatam, vltro deprauarunt. Eamdem Pontificum fraudem notarunt Sueton. *Iul. Caes. Cap. XL.* Solin. *Cap. III.* & Macrob. *Saturn. Lib. I*, 14.

§. XXXXVIII.

Prodidit arcanum Cn. Flauius, vnde ius Flauianum.

Sed id quoque forense regnum euertit anno ab V. C. CCCCXLIX. CN. FLAVIVS, scriba, patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis, ab Appio Claudo Caeco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicauit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, vt Aedilis crearetur *, *l.* 2. §. 7. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. IX*, 46. Cicero *pro Muraena Cap. XI.* & *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. *de Orat. I*, 40. Plin. *Hist. Nat. XXXIII*, 1. Gell. *Noct. Attic. VI*, 9. Idque est IVS illud FLAVIANVM, de quo eo loco Pomponius.

* Ita rem referunt Pomponius & Gellius, immo & Cicero, qui Flauium quum id mysterium enarraret, scribam fuisse aiunt. Liuius contra illum *haec omnia* IN ALBO ait *proposuisse*, quod quum a magistratibus fieri soleret, videri potest iam tum Aedilis fuisse, quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flauius, vti fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum, & promisso illius mereri Aedilitatem, postea Aedilis creatus, & *actionum formulas*, & *fastos*, (vtrosque enim ei tribuit Cicero,) in ALBO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus & nobilibus animaduerteret. Ceterum huiusmodi esse fastos dixeris, quos edidit, commentarioque illustrauit Sibr. Siccama *apud* Graeu. *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo VIII.*

§. XXXXVIIII.

Quam aegre hanc iacturam tulerint patres, vel ex eo patet, quod amissam recuperare cupientes possessionem, nouas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent, non litteris, sed notis perscripserint *, quo nihilominus rebus omnibus interessent. Sed iterum circa annum ab V. C. DLII secretum prodidit *egregie cordatus homo*, vti ab Ennio vocatus est, SEX. AELIVS CATVS, de quo nos infra pluribus. Is liber IVRIS AELIANI nomine venit ** *l. 2. D. de orig. iur*. Addatur Cicero *pro Muraena Cap. XI*.

Et iterum Sex Aelius Catus, a quo ius Aelianum.

* *Notae* non sunt *siglae*, seu litterae singulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus populusque Romanus*, sed certa signa, quibus vnum pluraue vocabula inuoluebant, vti [sign] quod eadem verba significabat, ceu pluribus exemplis ostendit ὁ πάνυ Cuiac. *Obseru. XII*, 40. Vnde qui notis excipiebant alterius verba dicebantur NOTARII, qui siglis, SINGVLARII vel SINGVLARES, vt in *l. 1. §. 8. C. de offic. praef. praet. Afric.* Vtrosque iungit Manil. *Astron. Lib. IV. v.* 197. ubi de nato sub Virginis signo:

Hic & scriptor erit velox, cui LITTERA verbum est,
Quique NOTIS linguam superet, cursimque loquentis
Excipiat longas noua per COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger *in Notis ad Manil. p.* 287. & Io. Ge. Graeuius ad Cicer. *pro Mur. Cap. XI*. Tales ergo hic intelliguntur *notae*, quales Tironis & Senecae nomina prae se ferentes in fine *Thesauri inscriptionum* edidit Ian. Gruterus.

Contra

Contra quae sub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus exstant *Notae Romanae*, *Notae iuris*, *Notae litterarum*, editae a Dionys. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. p.* 1451. *sequ.* eae, si a paucis discesseris, non *notas*, sed siglas sistunt. Ceterum saepe critici Tribonianum notas male expressisse putant, eoque medio emendandi saepe, tamquam Deo e machina, vtitur Cuiacius. Sed vanum plerumque esse hoc praesidium, iam alii ostenderunt, maxime V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. I*, 23. & *VII*, 21. *p.* 396.

** IVS AELIANVM differre non videtur a Sex. Aelii Cati *Tripertitis*, in quibus, *lege XII Tab. proposita*, *iungebatur interpretatio*, *dein subtexebatur* LEGIS ACTIO *l.* 2. § 38. *D. de orig. iur.* Nec alia esse videtur LEX AELIA apud Ciceron. *Topic. Cap. II.* vbi librarii absurde reposuerunt *lex Aelia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla exstitit. Henr. Noris. *Cenotaph. Pisan. Diss. III. Cap. IX. p.* 423.

§. L.

Interpretatio Legum XII Tabularum.

TERTIVM, quod patres iuri XII. Tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam auitam possessionem sibi solis retinere cupiuerant, est INTERPRETATIO & DISPVTATIO FORI, quarum meminit Pomponius *l.* 2. §. 5. *D. de orig. iur.* Iurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* βραχέως καὶ ἀπερίττως, Gell. *Noct. XX*, 1. *eleganti atque absoluta breuitate verborum* scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensiuam vocant, varia eliciebant iura noua, varias actiones vtiles, aliaque, quae propalam & κατὰ τὸ ῥητὸν legibus istis haud comprehendebantur *. Atque inde est, quod passim non modo

modo *interpretes*, ſed & AVCTORES, & CONDITORES IVRIS vocantur. Cuiac. *Obſeru. VII*, 25. Briſſon. *de verbor. ſign. ſub voce Iuris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, *non quod* NOMINATIM *de hac tutela in XII Tabulis cautum eſſet, ſed quod perinde acciperetur, ac ſi verbis legis introducta eſſet.* §. *vn. Inſt. de legit. patr. tut.* Actiones VTILES in iure noſtro vtramque faciunt paginam. Eae vero dicuntur *exemplo*, vel *ad exemplum*, & veluti *ad ſimilitudinem directarum compoſitae. l.* 5. §. 21. *D. ut in poſſeſſ. legat. l.* 1. *C. de precar. & interd. Salu. l.* 13. §. 25. *D. de action. emti.* Et videntur accepiſſe nomen VTILIVM, quaſi *vtibilium*, quia tametſi nec legum verbis, nec in albo praetoris proditae eſſent, vti tamen iis liceret ob paritatem rationis. Promiſcue veteres dixiſſe VTILE & VTIBILE patet ex locis Plauti *Moſtellar. IV*, 1, 2. Terent. *Phorm. IV*, 4, 9. Alia iura a iuriſconſultis per interpretationem reperta, collegimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 36.

§. LI.

Iidem iuriſconſulti, quum ſaepe, vt fit, de interpretando adplicandoque iure diſſentirent, vel in ipſo foro, vel, vti Scholiaſtes *Iuuenalis ad Satyr. III. v.* 128. memoriae prodidit, iuxta Apollinis templum, inter ſe diſceptabant. Cuiusmodi diſputationis forenſis exempla exſtant, non modo recentiora, *l.* 19. *D. de lib. & poſtum. l. vlt.* §. 26. *D. de muner. & honor. l.* 17. *D. de iure patron.* ſed & vetera: veluti Craſſi & Galbae apud Ciceron. *de Orat. I*, 56. nec non Scaeuolae; Manilii & Bruti apud eumdem *de Finib. I*, 4. Quid- Diſputatio fori.

Quidquid vero *post magnas varietates obtinuerat*, *l. vlt. D. pro legato. l. 32. D. de obligat. & act. l. 55. §. 1. D. de legat. II.* id iuris habebat auctoritatem, & ex DISPVTATIONE FORI *venire* dicebatur, Ascon. Paedian *in Verr. III.* & IVRIS RECEPTI vel RECEPTAE SENTENTIAE nomen accipiebat *. Festus *in Receptum. l. 215. D. de verb. oblig. l. 41. D. de reb. cred.*

* Quum vero *recipi* dicatur, quod vsu ac consuetudine inolescit: omnia illa iureconsultorum interpretamenta, & quaecumque per disputationem fori ad liquidum perduxisse sibi videbantur, tamquam consuetudines valuerunt. Hinc vocantur *ius*, *quod* SINE SCRIPTO *venit: l. 2. §. 5. & §. 12. D. de orig. iur.* MOS, *pr. Inst. de pupill. subst.* Cic. *de Leg. II*, 24 *ius* CONSVETVDINIS, *quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobauit.* Cicero *de Inuent. II*, 54.

§. LII.

Inde natum ius ciuile stricte dictum.

Omnia ista iura, interpretatione prudentum, vel disputatione fori introducta, IVS CIVILE communi nomine vocantur. *l. 2. §. 5. D. de orig. iur.* Cicero *de Offic. III*, 16. itemque IVS CONSENSV RECEPTVM, *pr. Inst. de adquis. per adrog.* nec non IVS COMMENTICIVM, vti *l. 20. D. de poen.* interpretatur V. A. Corn. van Bynkershoek *Obs. V*, 16. *p.* 82. *sequ.* Vt adeo ius ciuile, quod alioquin latius patet, saepe opponatur legibus, Cic. *pro Caecin. Cap. XXVI.* adeoque solam τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν (vti vocat Theophil. *ad §. 2. Inst. de off. iud.*) id est ius a iureconsultis interpretando disputandoque inuectum denotet.

§. LIII.

Hanc quoque scientiam initio in penetralibus suis repositam habebant patricii generis iurisconsulti, rati, id, quod res erat, non parum se inde auctoritatis consequuturos, si sibi solis hanc possessionem retinerent. Enimuero circa annum ab V. C. D. repertus est, qui hos iurisconsultorum circulos turbaret, TIBERIVS CORVNCANIVS, vir consularis, triumphalis, & primus e plebe pontifex maximus. *Epit. Liu. Lib. XVIII. Ante hunc* enim *ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc* IN LATENTI *ius civile retinere cogitabant* *, *solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se praestabant. l. 2. §. 35. & §. 38. D. de orig. iur.*

Quod initio clam habitum postea publice professus est Tib. Coruncanius.

* Tales fuere vetustissimi iurisconsulti omnes PAPIRIVS, APPII CLAVDII, SEMPRONIVS SOPHVS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMVS, Q MVCIVS, quippe nec docendo, nec scribendo celebritatem consequuti. At qui post Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice professi sunt, veluti SEX & P. AELII, fratres, & P. ATILIVS *l. 2. §. 38. D. de orig. iur.* BALBVS LVCILLIVS, AQVILLIVS GALLVS, SER. SVLPICIVS: *l. 2. §. 43. 44. D. eod* partim iuris ciuilis mysteria scriptis diuulgarunt. Sic enim SEX. AELII *Tripartita veluti cunabula iuris continuerunt. l. 2. §. 38. D. eod.* P. MVCIVS, BRVTVS & MANILIVS *ius civile fundarunt. l. 2. §. 39. D. eod.* Q. MVCIVS *ius ciuile primus constituit generatim in libros decem & octo redigendo. l. 2. §. 41. D. eod.* Demum in vulgus manauit id secretum, vt non modo plebeii,

sed

ſed & peregrini, ſummam ſibi ſcientiam adquirerent, vereque cecinerit Iuuenalis *Satyra VIII. v.* 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies: ſolet hic defendere cauſſas
Nobilis indocti: veniet de plebe togata,
Qui iuris nodos & legum aenigmata ſoluit.

§. LIIII.

Magiſtratus initio pauci.

Interea contigit, vt MAGISTRATVVM ROMANORVM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSVLES reipublicae praeeſſent, (§. XIII.) & praeter eos ac TRIBVNOS PLEBIS, (§. XVIIII.) itemque binos AEDILES PLEBIS, Tribunorum adiutores, anno ab V. C. CCLXI. ſimul cum illis creatos, Gell. *Noct. Att. XVII,* 21. Dionyſ. Halicarnaſſ. *Lib. VI. p.* 411. ac denique QVAESTORES, iam a Regibus inſtitutos, deinde a primis conſulibus reſtitutos, & poſtea ſubinde multiplicatos *, Plutarch. *in Poplicol. p.* 1031. Tacit. *Annal. XI,* 22. Vlpian. *l. vn. D. de offic. Quaeſt.* nulli in vrbe magiſtratus ordinarii eſſent; poſtea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii acceſſerunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia conſulum, quippe inter plures diſtrahendam.

* Initio duo erant patricii generis, qui *vrbani* dicebantur. Eos anno ab V. C. CCCLXIII duplicari voluerat Senatus, vt praeter duos urbanos duo conſulibus ad miniſteria belli praeſto eſſent. Exigente vero plebe, vt pars ex plebe fieret, tota res de augendo quaeſtorum numero tum omiſſa eſt, Liu. *Lib. IV.*

IV. 43. Nihilominus quatuor, & in his tres plebeii creati anno V. C. CCCXLVI. Liu. *Lib. IV. Cap.* 54. Anno CCCCLXXXVII. denuo ampliatus Quaestorum numerus, vt essent octo. *Epit. Liu. Lib. XV*. ex Cornelii Sullae porro instituto viginti, Tacit. *Annal. XI*, 20. ex Caesaris quadraginta creari coeperunt. Dio Cass. *Lib. XXXXIII. p.* 237. At quo plures fuerunt sub principibus: eo minus auctoritatis retinuerunt, cura aerarii primum ad praetorios viros; Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 497. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI.* postea ad praefectos aerarii translata: Tacit. *Annal. XIII*, 28. *Hist. IV*, 9. Plin. *Lib. III. Epist.* 4. vt demum Quaestura ingressus tantum gerendorum honorum, sententiaeque in senatu dicendae esset. *l. vn.* §. 3. *D. de offic. Quaest.*

§. LV.

Postea his accessere Censores & Praetores.

Sic primum anno V. C. CCCXII. CENSORES censui agendo, lustro condendo, legendo Senatui moderandaeque disciplinae publicae creati sunt. Dionys. Halicarn. *Lib. XI. extr.* Liu. *Lib. IIII. Cap.* 8. *l.* 2. §. 17. *D. de orig. iur.* Deinde anno CCCLXXXVIII iuri dicundo institutus est PRAETOR *vrbanus*, cui anno ab V. C. DVII accessit alter, qui inter ciues & peregrinos ius diceret, & his paullatim alii, vt primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo & ad sedecim excreuerit *. Dio Cass. *Lib. LVIII. p.* 634. *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* Lips. *Excurs. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.*

* Ex his vnus iurisdictionem *vrbanam*; alter *peregrinam*; quidam *prouincias praetorias*, reliqui *quaestiones publicas* sortiebantur. Maxima

D erat

erat dignitas Praetoris vrbani, qui ideo PRAETOR MAIOR dicebatur. Fest. *in Maior consul.* Plutarch. *in Bruto p.* 987. Dio Cass. *Lib. XXXXII, p.* 195. Caesar *de Bello ciuili III,* 20. & COLLEGA COSS. cui omnia absentium Coss. officia incumbebant. Cic. *Lib. X. ad familiar. Epist.* 12. Plin. *Panegyr. Cap. LXXVII.* Gell, *Noct. XIII,* 15. Dio Cass. *Lib. LIX. p.* 659. Aliquando tamen duae coniungi solebant iurisdictiones, veluti *vrbana* & peregrina, Liu. *Lib. XXIV,* 44. *XXV,* 3. *XXVII,* 36. quemadmodum & apud Gruter. *Inscr. p. DIII.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ. Ita & duas de criminibus quaestiones interdum coniungi consueuisse, iam olim obseruauit Sigon. *de Iudic. II,* 4. *p.* 400.

§. LVI.

Nec non Aediles curules.

Eodem tempore, quo primum Praetorem vrbs vidit, & duo AEDILES CVRVLES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis aedibusque publicis, omnibus denique, quae ad decus & tutelam vrbis pertinere videbantur, praeessent. Liu. *Lib. VI. extr.* & *Lib. VII. Cap.* 1. *l.* 2. §. 26. *D. de orig. iur.* Iis Iulius Caesar rei frumentariae caussa quatuor alios ex plebe, & in his binos, quos CEREALES vocauit *, adiecit. Dio Cass. *Lib. XLIII. extr. l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.*

* Alias Aedilibus plebis praecipue incubuit cura annonae & rei frumentariae, adeo vt nihil in numis frequentius sit, quam Aedilitatis istius χάραγμα, puta duo modii cum spicis. Vaillant *de famil. Rom. Tomo II. p.* 213. Ez. Spanhem. *de vsu & praest. numism. Tomo II. p.* 153. *sequ.* Videtur ergo Caesar hanc annonae curam ab Ae-

Aedilibus plebeiis ad curules, (quamuis & hi ex plebe essent,) transtulisse. Ceterum ineptiunt Alex. ab Alexandro *Genial. dier. II*, 15. & Rosin. *Antiqu. Rom. VII*, 1. & quotquot eos sequuntur, ac ii qui ex locis Dionis & Pomponii duos *Praetores cereales*, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero iam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. III. p. 26. sequ.*

§. LVII.

Addimus magistratus maiores, aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cuius sors exierat, noctu, silentio dictos: Liuius *Lib. VIII. Cap.* 23. Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVIROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos, diximus. (§. XXV.) TRIBVNOS MILITVM COS. POTEST. qui ab anno V. C. CCCXI. quum de Consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conueniret, aliquamdiu loco Coss. fasces tenuerunt: Liu. *Lib III. Cap.* 51. *Lib. IIII. Cap.* 6. INTERREGES, ad quos abdicantibus se consulibus, vel in magistratu exstinctis imperium curaque comitiorum consularium redibat: Liu. *Lib. III*, 8. *V*, 31. *VI*, 1. *VII*, 17. 21. *VIII*, 23. denique PRAEFECTOS VRBI, qui initio profectis ab vrbe regibus, deinde feriarum Latinarum caussa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, vt vrbi interim praeessent, ex nobili iuuentute extra ordinem creabantur. * Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. Gell. *Noct. Attic. XIIII*, *extr. Excerpta Peiresc. p.* 477. & *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.*

Itemque magistratus maiores extra ordinem creati.

* Caue ergo hos praefectos vrbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus vrbi praeerant, & de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio praefecti vrbi*. Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, & qui vice aliorum absentium fungebantur: ii, qui ab Augusto constituti, ordinarie praeerant vrbi, & quaeuis fere iura reliquorum magistratuum vsurpabant, non modo ius gladii intra vrbem, sed & iurisdictionem intra centum ab vrbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XX viri, in quo numero Decemuiri stlitibus iudicandis.

Sed & minores MAGISTRATVS alii *quotannis* vel statis temporibus, alii interdum *extra ordinem* creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XXVIRORVM nomine veniebant, quamuis eorum XXVI numerarentur. Dio Caff. *Lib. LIV. p.* 540. In eo numero erant DECEMVIRI STLITIBVS IVDICANDIS, * qui praetori cognoscenti aderant in consilio, Vlpian. *Fragm. I*, 13. & hastae iudicioque centumuirali praeerant. Sueton. *Aug. Cap. XXXVI. l.* 2. §. 29. *D. de orig. iur.* Ger. Noodt *de Iurisdict. I*, 12. Siccama *de iudic. centumu. Cap. IX.*

* STLITIBVS veteres dicebant pro *litibus*, vt asperitate quadam iuuarent litteram nimis lenem L. Sic & *locus* illis erat STLOCVS, *latus* STLATVS, Fest. *voce Stlata.* De eo ἀρχαισμῷ plura Ian. Rutgers. *Var. Lect. V*, 16. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. IV.* §. 4 *p.* 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod & XVVIRI immo & XXVIRI STLIT. IVD. oc-

occurrunt in marmoribus apud Reinef. *Infcr. VI*, 42. 50. & 131.

§. LIX.

In eodem XXVIRORVM numero erant QVATVORVIRI VIARVM PVBLICARVM CVRANDARVM, * de quibus *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Gruter. *Infcr. p. XVI*, 10. TRIVMVIRI A. A. A. F. F. id eft, *auro*, *argento*, *aeri flando feriundo*, Cic. *Lib. VII. ad famil. Epift.* 13. TRIVMVIRI CAPITALES, qui carceris cuftodiae fuppliciisque fumendis praeerant, quin & de furibus feruis aliisque vilioribus capitibus cognofcebant apud columnam Maeniam *l.* 2. §. 30. *D. de orig. iur.* Epit. Liu. *Lib. XI.* Valer. Max. *Lib. V. Cap.* 4. *ex.* 7. Rupert. *ad Pompon. p.* 265. *fequ.* QVINQVEVIRI CIS & VLTRA TIBERIM, qui fuae quisque regionis aedificiis nocturno tempore incendiorum cauffa praeerant, *l.* 2. §. 31. *D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXXI*, 14. &, quorum poftea fuppreffum eft officium, IIVIRI CVRATORES VIARVM extra vrbem. *l.* 2. §. 3. *D. eod.* Dio Caff. *Lib. LIV. p.* 540. Eu. Otto *de tutel. viar. Part. II. Cap.* 5. *p.* 375.

Quatuoruiri viar. curand. Triumuiri A. A. A. F. F. Triumuiri capitales, Quinqueuiri cis & vltra Tiberim IIuiri curat. viar.

* Dicti etiam VIOCVRI, Varr. *Lib. IIII. de lingua Lat. p.* 6. & 28. Cuiac. *Obf. XII*, 40. IIIIVIRI VIAR. CVRAND. IIII VIAR. CVRAND. Gruter. *Infcr. p. XXVI*, 10. IIIIVIRI ITER. Idem *p. MLXVI*, 7. *p. MLXXVIII. n.* 14. & *p. MLXXXIII*, 11. quod exponunt *Quatuor viri iteris* pro itineris, cuius ἀρχαϊσμοῦ veftigia paffim fuperfunt. De iis, vti & de reliquis magiftratibus omnibus

 via-

viarum curatoribus accuratiffime fuo more egit V. C. Euerard. Otto *de tutela viar. Part. II. Cap. 5.*

§. LX.

Magiftratus minores extraordinarii.

Denique & extra ordinem aliquando creatos animaduertimus magiftratus quosdam minores, veluti PRAEFECTOS ANNONAE, Liu. *Lib. IV. Cap.* 12. QVINQVE VIROS MENSARIOS, Liu. *Lib. VII. Cap.* 21. DVVMVIROS NAVALES, qui orae maritimae praeerant, claffisque ornandae reficiendaeue curam habebant. Liu. *Lib. IX. Cap.* 30. *XXXX*, 18. *&* 26. Celebratur etiam in iure noftro PRAEFECTVS VIGILVM, qui & ipfe magiftratus extraordinarius. * *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* fed eum ab Augufto demum conftitutum, non huius effe epochae, patet ex *l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.*

* Praefectum vigilum magiftratum effe negat Pomponius *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Sed fenfus eft, eum inter magiftratus ordinarios non fuiffe, ceu ad eum locum recte obferuarunt Cuiacius, Ian. Guill. *de Magiftrat. Rom. Lit. G. p.* 1. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiff. p.* 55. Quum vero ipfe Pomponius *d. l.* 2. §. 18. *eod.* Dictatorem vocet magiftratum, qui & ipfe extra ordinem in re trepida folebat creari: cur, quaefo, id nomen abiudicemus Praefecto vigilum?

§. LXI.

Illi habebant ius edicta proponendi.

Quum itaque confulum munia poftea per tot maiores minoresque magiftratus fpargerentur: non mirum profecto eft, plerosque eam-

eamdem sibi sumsisse potestatem, edictis iura noui constituendi, qua consules vsos esse diximus. (§. XVIII.) Vti enim hoc ideo faciebant consules, quod in regum locum successissent (§. XVIII. iuncto §. IIII.) ita nihil aequius videbatur, quam eadem potestate gaudere reliquos magistratus, in quos quaedam consularis potestatis partes fuerant translatae. *

* Caussa ergo, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non erat IMPERIVM, ceu existimauit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. I*, 20. Nam & AEDILES CVRVLES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prensionem habebant. Gell. *Noct. Att. XIII*, 13. itemque TRIBVNI PLEB. *quos* SINE IMPERIO *esse*, diserte ait Appius Claudius apud Liu. *Lib. II. Cap.* 52. nec non SACERDOTES, veluti Pontifices & decemuiri sacrorum, Liu. *Lib. XL. Cap.* 37. augures, Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 4. & in primis PONTIFEX MAX. cuius de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspicium proposito videndi Tacit. *Histor. II*, 91. Gell. *Noct. Attic. II*, 28. Iac. Guther. *de iure pontif. I*, 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IIII*, 1. Henr. Dodwell. *Adpend. praelect. Cambden. p.* 635. *sequ.* Et tamen sacerdotes sine imperio & potestate fuisse, scribit Liuius *Lib. IIII. Cap.* 54. ipseque fatetur Car. Sigon. *ibid. I*, 19. Fundamentum ergo genuinum iuris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii & edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liu. *Lib. XXV*, 5. Ouid. *ex Ponto IV*, 5. *v.* 2. *&* *ad Liuiam v.* 329. Sallust. *Catilin. Cap. XXXIIII.* vel HO-

NORE VSI, apud Flor. *Hist. I*, 13. & Gruter. *Inscr.* p. *CCLIII*, 6. *p. CCCLXXXVII*, 8. *p. CCCLXXXXII*, 1. verum etiam sacerdotes, vt docent exempla apud Grut. *p. CCCLVII*, 3. & *p. CCCLXIIII*, 1. Vnde & hi aeque edicebant, ac illi. Nec alia est ratio, cur IVS, quod ex magistratuum edictis descendit, dicatur HONORARIVM. *l.* 52. §. *6. D. de obligat. & act.* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Cuiac. *Not. prior. ad d.* §. 7. & Raeuard. *de auctor. prud. Cap. X. p.* 1008.

§. LXII.

Iisque definiendi ea, quae legibus non erant definita.

Quod itaque obseruauit Aristoteles *Polit. III*, 11. *oportere leges dominas esse, si sint recte scriptae, magistratus autem* EDICERE *de illis*, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι, καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων· *de quibus leges exquisite aliquid decernere nequeant, eo, quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere :* id semper obseruarunt MAGISTRATVS ROMANI plerique, vt alucinentur omnino, qui solos PRAETORES edicta reddidisse existimant. *

* Eius sententiae fuit Iason *in l.* 1. *pr. D. de nou. op. nunc. n.* 7. Et quamuis viro non indocto ignotum non fuerit, Proconsules etiam & Aediles curules edixisse, ex *glossa* tamen *ad* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* notat, Praesides quoque prouinciarum & Aediles ex Praetoribus fuisse. Quo nihil dici potuisset absurdius. At si fingamus eos iure praetorio gauisos, (quod tamen de Aedilibus curulibus nemo dixerit:) plerosque sane alios magistratus edicta proposuisse, iam obseruarunt Pomponius *l.* 2. §. 10. *D. de orig. iur.* Modestinus *l.* 52. §. 6.

§. 6. *D. de obligat. & action.* Theophilus *ad* §. 7. *Inst. de iure nat. gent. & ciu.* Guil. Maran. *in Paratitl. p.* 100. Camill. Borell. *de Edict. magistratuum I*, 17, 6. & alii.

§. LXIII.

Quemadmodum ergo supra edicta REGVM (§. IIII.) & CONSVLVM (§. XVIII.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORVM, quae *pro numine olim obseruata esse*, ait Liuius *Lib. VIII. Cap.* 34. CENSORVM, ea, quae ad ciuium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos *Caton. Cap. I.* & ex quibus quaedam decerpsit Plin. *Hist. Nat. XIII*, 13. *XIIII*, 14. *VIII*, 57. *XXXVI*, 1. TRIBVNORVM PLEBIS, Cicero *in Verr. II*, 41. qui aliquando & vna cum praetoribus, & de communi vtriusque collegii sententia, edicta proponebant, Cic. *de Offic. III*, 20. & ex edictis suis ius dicebant. Idem *in Verr. II*, 41. *

Quod exemplis probatur.

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rempublicam administrabant, quo certius constat, ea iam occupata plerosque magistratus ius edicendi sibi more maiorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRAEFECTI VRBI, (de quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius *Anecdot. Tom. I. p.* 141. *sequ.*) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. *Inscr. p. DCCXLVII*, 6. 7. Similia aliorum *praefectorum vrbi* suggerit Ammian. Marcellin. *Histor. XXVII*, 9. *XXVIII*, 4. Auidii porro Flacci, PRAEFECTI AVGVSTALIS Aegypti edictum laudat Philo in *Flacc. p.* 966. & *p.* 972. Quin ne minores quidem ma-

gistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QVAESTORVM, de quibus Cicero *in Verr. III*, 7. *L. Octauio & C. Cottae Coss. senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugum minutarum, quas ante te* QVAESTORES *in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur*, EDICERENT. Vbi manefesto permittitur consulibus, quod antea ad Quaestorum pertinebat officium, ut edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXIIII.

Omnes Praetores, non solus vrbanus, edicta proponebant.

At celeberrima omnium sunt edicta PRAETORVM, AEDILITIA & PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in ius Iustinianeum migrarunt. Edicebant vero non modo Praetores VRBANI, verum etiam PEREGRINI, * Valer. Max. *Lib. I. Cap.* 3. *ex.* 2. Boeth. *ad Cic. Topic.* Theophil. *ad* §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* immo & qui eorum PROVINCIAS aut QVAESTIONES PVBLICAS fuerant sortiti. De illis paullo post erit dicendi locus. Horum exempla exstant apud Ciceron. *pro P. Sextio Cap. XLI.* Varron. *de lingua Lat. Lib. V. p.* 62. Add. Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. VI.* §. 7. & 8.

* His a nobis adlatis testimoniis V. C. En. Otto *in Not. ad Instit. p.* 42. addit aliud Ciceron. *Epist. ad Famil. XIII*, 59. vbi Tullius Curtium Peduceanum, Praetorem tum peregrinum, *edicti & instituti sui* admonet. Recte ergo id iam olim obseruauit Bern. Henr. Reinoldus *Varior. Cap. XXXVII. p.* 267. quum ea de re dubitassent viri doctissimi, Franc. Hotomanus *de Magistrat. pop. Rom. p.* 396. Schubart. *de Fatis*

tis iurispr. Rom. p. 399. & Nic. Hieron. Gundling. *in* Πϱῶτ. *Pandect. tit. de orig. iur.* §. 31. quorum prior Praetorem peregrinum ex edicto vrbano: posteriores ex iuris naturae & gentium principiis ius dixisse, censent. Sed ubi manifesta in promptu sunt veterum testimonia, ariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum praetoriorum aeque, ac aliorum magistratuum alia REPENTINA erant, quae, prout res inciderent, proponebantur, alia ad PERPETVAM IVRISDICTIONEM, id est, per totum magistratus tempus explicandam, pertinebant *, *l. 7. pr. D. de iurisd.* Horum porro quaedam erant TRALATITIA, quae ex sui quisque decessoris edicto in suum totidem paene verbis transferebat, & NOVA, quae quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamuis enim multo maxima pars eorum, quae Praetores edicere consueuerant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de Inuent. II*, 22. non temere tamen quisquam auspicabatur praeturam, quin noua quaedam adsueret capita **, vel aetatem latura, si laudem haberent aequitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum praetorium a Cicerone *in Verrem II*, 42. vocetur *lex annua*, *cui finem adferant Kalendae Ianuariae.* Edicta quotuplicia?

* Equidem in *l. 7. D. de iurisd.* verba quaedam a Triboniano explicationis caussa inserta esse videntur viris doctis, Cuiac. *Obseru. XXI*, 24. Iano a Costa *ad* §. 12. *Inst. de action.* At res ipsa tamen, puta quod edicta quaedam perpe-

tuae

tuae iurisdictionis caussa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitauerit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quae *ex tempore* proponi solita sint, meminit Cicero *in Verr. III*, 14. edictorum, *quae ratio temporum reddi* postularit Plinius *Hist. Nat. XXXVII*, 1.

** Atque hinc intelligitur, cur quaedam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti DRVSI apud Ciceron. *Lib. VII. ad Attic. Epist.* 2. CN. OCTAVII quod metus caussa. Idem *Lib. I. ad Q. fratr. Ep.* 7. C. AQVILLII de dolo malo. Id. *de Nat. Deor. III*, 30. PVBLICII de actione in rem, & restitutione maiorum viginti quinque annis. §. 4. *Inst. de act. l.* 35. *D. de obl. & act. l.* 57. *D. mand.* Vt iam non dicam de actionibus SERVIANA, CALVISIANA, FABIANA, PAVLLIANA, edicto CARBONIANO, interdicto SALVIANO, quae omnia ex praetorum sunt edictis, eaque nomina acceperunt, quod Praetores isti primi haec edicta, tamquam noua, tralatitiis maiorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob aequitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

Modus illa proponendi.

Ea edicta Praetores sub auspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem adscendebant, & pro rostris habita more maiorum oratione, quae essent in iure dicundo obseruaturi, EDICEBANT. Cicero *de Finib. II*, 22. Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per praeconem recitari, (quod ex μιμήσει imperatoris histrici apud Plaut. *in prolog. Poenuli v.* 11. *sequ.* colligitur *,) verum etiam scriptum in ALBO pu-

publice proponi iubebant. Vnde formula edictalis: APVD. FORVM. PALAM. VNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST. (vel ἀρχαϊκῶς, POTESTVR, de qua forma vid. Voff. *de arte grammat. Lib. V. Cap.* 36. *p.* 319. *Tomo II. Operum.*) De ea formula legi poſſunt Ioſeph. *Antiqu. Iud. XIIII*, 12. *XVIIII*, 4. Auſon. *Grat. act. ad Gratian. Imp. Cap. XXI.* Cuiac. *Obſ. VII*, 29.

* Ibi enim prologus comoediae, qui ſe *magiſtratum* vel *imperatorem hiſtrionicum* fingit, primum praeconem ita excitat:

Exſurge, praeco, fac populo audientiam:
Iamdudum exſpecto, ſi tuum officium ſcias.

Deinde recitat ipſum edictum fictitium:

BONVM FACTVM 'ST, *edicta vt ſeruetis mea.*

eoque finito ſubiicit:

Haec, imperata quae ſunt, pro imperio hiſtrico,
BONVM, *hercle*, FACTVM, *pro ſe quisque vt meminerit.*

Eſt vero haec formula: BONVM FACTVM antiqua & ſollemnis, quam edictis ſuis praemittebant magiſtratus, quamque Ioſephus *Antiqu. Iud. XVIII*, 5. *XIV*, 10. exprimere ſolet: ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ, quae verba ſollemnia in *Hudſoniana* peſſime vertuntur: *Proinde aequum eſſe cenſeo*: Appianus vero *de bello ciu. Lib. IV. p.* 593. 595. & 607. & veteres lapides apud Selden. *in Marm. Arundell. p.* 130. Reineſ. *Inſcript. p.* 497. Smith. *de ſept. eccleſ. Aſiae p.* 20. *ſequ.* & Iac. Gronou. *in Memoria Coſſoniana p.* 142. 145. & 148. ΑΓΑΘΗι ΤΥΧΗι, qua formula ideo vti noluiſſe videtur Ioſephus Iudaeus, quod *Bonam Fortunam* pro Dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier. I*, 12. Dalechamp. *ad Plin. Hiſt. Nat. I*, 7. Ceterum de for-

formula edictali: BONVM FACTVM consuli debet Barn. Brisson. *de Formul. pop. Rom. III. p. 274. sequ.*

§. LXVII.

Finis edictorum.

His porro edictis Praetores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus adiuuabant: sed & multa, quae praeteruiderant legislatores, constituebant, quin & rigorem legum aequitate temperabant, ne videlicet summum ius in summam euaderet iniuriam. Quae omnia eleganter complexus Papinianus, *ius praetorium* ADIVVANDI *vel* SVPPLENDI, *vel* CORRIGENDI *iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam, introductum esse*, ait *l. 7. §. 1. D. de iust. & iur.*

§. LXVIII.

Iis aliquando Praetores ius scriptum euertebant.

Ipsum equidem ius scriptum directe mutare edictis suis non poterant Praetores, idque non modo ipsi prae se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCA, EDICTA DECRETAQVE PRINCIPVM diserte excipiunt, *l. 7. §. 7. D. de pact. l. 1. §. 5. D. de postul. l. 1. §. 1. D. quib. ex causs. mai.* sed & iurisconsulti passim profitentur. *l. 12. §. 4. D. de Public. in rem act. l. 12. §. 1. D. de bon. possess.* Enimuero vt mali magistratus potestate, etiam legitima, facile abutuntur: ita & de Praetoribus idem obseruat Dio Cass. *Hist. Lib. XXXVI. p. 19.* dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διετέτακτο, ἐποίουν, οὔτε ἐσάπαξ τοῦτ' ἐποίουν, οὔτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον. *Neque enim Praetores omnia ea iura, quae*

quae ad contractus dirigendos constituta erant, obseruabant, neque id vmquam fecerant, sed saepenumero ea variauerant *.

* Potest id per inductionem, quam vocant, probari, modo ad leges XII Tabularum respicere velimus. Ita sane Praetor mutauit poenam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. XI, vlt.* Theophil. *ad* §. 2. *Inst. de perpet. & temp. act.* poenam frugis noctu demersae, Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. iniuriarum, Gell. *Noct. Attic. XX*, 1. actiones arborum furtim caesarum, Plin. *Hist. Nat. XVII*, 1. depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. & Rom. leg. X*, 6. conditionem liberorum emancipatorum, §. 9. *Inst. de success. ab intest.* nec non cognatorum, *l.* 1. *D vnde cogn.* Nec magis Praetor pepercit aliis legibus, veluti Aquilliae, cuius capita quaedam exstitisse *de seruo corrupto* & *de effusis & deiectis*, quae deinde praetor edicto suo excluserit, suspicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. I*, 13. *p.* 61. Iam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quaedam poenales, licet praetoriae, tamen sint perpetuae, veluti actiones furti manifesti, *pr. Inst. de perp. & temp.* arborum furtim caesarum, *l.* 7. §. 6. 7. *D. arb. furt. caes.* furti aduersus nautas, caupones, stabularios, *l. vlt.* §. 6. *D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l.* 18. *D. depos.* serui corrupti, *l.* 13. *D. de seru. corr.* de effusis & deiectis, si non de occiso libero homine agitur, *l.* 5. §. 5. *D. de his, qui effud. vel deiec.* Omnes enim hae actiones non sunt origine praetoriae, sed ciuiles, at immutatae & correctae a Praetoribus.

§. LXVIIII.

Quod ergo directe non poterant Praetores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, cos **Quibus artibus id consequuti**

sint praetores. eos praestitisse, dudum ostendimus. Nam & NOVIS excogitatis VOCABVLIS leges eludebant, & actiones ciuiles datis EXCEPTIONIBVS, RESTITVTIONIBVS, euertebant, & FICTIONIBVS suis efficiebant, vt aliam paene faciem induerent iura ciuilia *, *Antiqu. Rom. II*, 14.

* Ita NOVIS ludebant VOCABVLIS, dum iis, qui *heredes* esse non poterant, dabant *bonorum possessionem*, dum argentarios non *promittere*, sed *recipere*, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, *constituere*, dicebant, atque inde dabant actiones *receptitiam* & *constitutae pecuniae*: *l.* 2. *C. l.* 1. §. 1. *l.* 16. §. 2. *l.* 18. §. 1. *l.* 25. *D. de const. pec.* quasi inter *pacisci*, *promittere*, *recipere*, *constituere*, tantum interesset discriminis, vt priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde & variis EXCEPTIONIBVS elidebant iura, & iis quidem non tantum aequis, veluti *pacti*, *doli mali*, similibus, sed & iniquissimis, qualis vere fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. Cap.* 7. *exemplo* 7. Quod & de RESTITVTIONIBVS dicendum, quas saepe dabant Praetores mali, quando minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. *in Verr. I*, 16. FICTIONVM exempla omni exceptione maiora sunt in § 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

De Gottl. Kortii vindiciis Praetoris & iuris honorarii. Enimuero aduersus omnes, qui Praetori haec exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expediuit V. C. GOTTL. KORTTE, editis Lipsiae *vindiciis Praetoris ac iuris honorarii*, vbi iis, qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer in-

indignatur, vt magis non potuisset, si coniurassent aduersus rempublicam. Et tamen vir ille doctus effusa omni bile, magno conatu maximas nugas egit.

* Primo enim mutato ipso quaestionis statu §. *IV.* *p.* 3. se non perfidorum ac malitiosorum Praetorum, sed praeturae caussam acturum, minatur. Quasi ipsam praeturam, quisquam mortalium impugnasset, aut alii Praetores, quam perfidi ac malitiosi, istis artibus abusi sint. Cum laruis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus aduersarium. Deinde ostensurus, Praetores, ne si voluissent quidem, his artibus vti potuisse, a §. *V.* multa ex aduersariis suis corradit de insigni Romanorum cura in seruandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, qua & aduersus iniqua edicta Praetorum vti potuerint, denique de iureiurando, quod in leges iurarint Praetores. Enimuero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Ius Praetores edictis euertisse, & Dio testatur, & Cicero: qui ergo euerti non potuit? Cur, quaeso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in seruandis legibus? cur hunc Senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur Tribuni plebis non domuerunt? & cur hominem non saltim iuris iurandi religio in officio continuit? Praeterea, si quid aliud, falsum est, Praetores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Praeterea ridiculum est, vindicem initio negare, Praetores his artibus vti potuisse, & postea tamen §. *VIII.* non modo fateri, eos iura mutasse, sed & iure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legislatoriae esse debeat Praetorum potestas*, (quo nescio an

 quid,

quidquam scribi potuisset insulsius,) partim, *quod populo potius vitio vertendum sit, quod tamdiu vetustis obscurisque legibus inhaeserit.* Quid ergo sibi vult vindex? cur iis indignatur, qui Praetores iura mutasse censent? cur id fieri potuisse negat? Non minus absonum est, quod §. *VIIII.* illam veterum querelam, in primis locum Dionis Cassii non de ordinariis annuis, sed de subitaneis Praetorum edictis accipiendum esse ait, veluti de citatoriis, monitoriis, similibusque. Quasi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Cassius, ad edicta subitanea pertinuerit, & quasi vlli magistratui lege praecipi possit, vt omnia edicta subitanea, citatoria, monitoria sub auspicium honoris sui semel simulque proponat. Nugae! Denique vbi ad rem ipsam se accingit vindex, artes istas Praetoribus iniuria tribui ostensurus, multum interfuisse monet inter bonorum possessionem & hereditatem, vbi pleraque, quae nemo dupondiorum ignorat, quaedam & falsissima adfert. Deinde exceptiones aeque, ac restitutiones in integrum aequissimas esse contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, & verissimum tamen sit, Praetores, qui aequas vel exceptiones vel restitutiones inuexerunt, potuisse etiam inuehere iniquissimas, easque aliquando re ipsa inuexisse. Postremo, ne quid ineptiarum desit, fictiones fictiones esse negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles, & interpretationes extensiuas esse*, contendit. Nam veritas admodum probabilis est, eum, qui non vsucepit, vsucepisse, non vsucepisse autem, qui vsucepit. Hoc vero est, quod ignorabamus miseri. Quae sub finem Dissertationis adcumulantur de absentium praesentia, de seruitute poenae, id est, Furiarum, & similibus iuris, quod homo iste numquam intellexit, capitibus, tam frigida sunt, vt nolim ea recensendo anno tam insalubri

lubri febrim lectori excitare. Saltim si veterum Praetorum aliquis has Praetoris vindicias legisset, eum non dubito exclamaturum fuisse:

> *Non tali auxilio, nec defensoribus istis*
> *Tempus eget.*

§. LXXI.

Sed & id sibi adrogauerant Praetores, vt edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent εἰς χάριν ἢ κατ' ἔχθραν τινῶν, *in gratiam odiumque certorum hominum:* Dio Cass. *Lib. XXXVI.* *p.* 19. Ascon. Paedian. *in argum. orat. pro C. Cornelio maiest. reo.* * adeo, vt ad coercendam istam Praetorum licentiam opus esset edicto ipsorum Praetorum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. *l.* 1. *D. quod quisque iur. in alt. stat.* Praetores edicta sua per annum frequenter mutabant.

* Fecisse id animaduertimus C. Verrem. Is edicto L. Annio heredi secundo P. Annii Asellii edicto condonauit hereditatem, exclusa filia vnica herede a patre instituta. Cic. *in Verr.* I, 41. De eo edicto Cicero *ibid. Cap.* 42. *Ac si hoc iuris non vnius caussa hominis edixisses, cautius composuisses.* Idem *Cap.* 45. refert, ridiculum edictum proposuisse Verrem in gratiam heredis Minucii, cuius testamentum alioquin iure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum, iis verbis, vt quiuis intelligere possit, vnius hominis caussa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat.* Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Hinc SCo iussi sunt ex edictis perpetuis ius dicere.

Id quum demum intolerabile videretur ciuitati liberae, & ius incertissimum redderet: anno ab V. C. DLXXXV. L. Aemilio Paullo & C. Licinio Crasso Coss. V. Kal. Apr. in curia Hostilia factum est SC. VTI PRAETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS * IVS DICERENT. Cuius Senatusconsulti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quaedam insignia ediderunt Steph. Vin. Pighius *Annal. Rom. Tomo II. p.* 378. Reines. *Inscript. Class. IIII*, 2. & omnium accuratissime Henr. Dodwell. Adpend. *praelect. Cambden. p.* 665. *sequ.*

* Neque tamen PERPETVVM dicitur hoc edictum, quasi aeternum duraturum, quale esse debuit illud a Saluio Iuliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamuis non infinitum. Sic *palus* PERPETVA apud Caesarem *de Bello Gall. VII*, 57. PERPETVA *amicitia* apud Q. Ciceron. *petit. consul. Cap. VI. biennium* PERPETVVM apud Terent. *Hecyrae I*, 2. *v.* 12. vbi Donatus: *Vt continuationem casus sui ostenderet*. PERPETVVM *dixit*. Huius notionis quum non meminissent Menardus *in Cicer. in Verr. I. p.* 103. Guil. Grot. *de vit. iurisconf. II*, 6. non mirum est, eos maxime caecutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. inualuerat.

§. LXXIII.

Postea etiam

At ne id quidem SC par fuit illi Praetorum

rum licentiae. Nam multo post illa tempora C. Verres in vrbe, & in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequenter mutabat, & varie ius dicebat. Cicero *in Verr. I*, 46. Nec religiosius reliqui Praetores edicta sua seruabant. Quo factum est, vt anno ab V. C. DCLXXXVI. C. CORNELIVS, Trib. pleb. magna cum nobilium hominum offensione * legem ferret, VT. PRAETORES. EX. EDICTIS. SVIS. PERPETVIS. IVS. DICERENT. *Quae* LEX CORNELIA *tum gratiam ambitiosis Praetoribus, qui* VARIE *ius dicere adsueuerant, sustulit*, vti obseruat Ascon. Paedian. *ibid.* Meminit eiusdem legis Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 19. qui eius sententiam ita exprimit: Κατ' ἀρχὰς τε εὐθὺς στρατηγὺς τὰ δίκαια, ὅις χρήσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν. *Vt & statim Praetores principio edicerent, quo iure essent vsuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.* lege Cornelia.

* Rem perspicue exposuit Ascon. Paedianus in argumento orationis pro C. Cornelio, maiestatis reo. C. Cornelius, homo non improbus vita habitus, quaestor Cn. Pompeii, dein Tribunus plebis, Pisone consule, retulerat ad Senatum, *ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret.* Relationem repudiabat Senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum & turpissimum lucrum faciebant. Offensus ea re Cornelius in concionibus Senatum turpis lucri accusat, simulque legem rogat, qua Senatus minueretur auctoritas. *ne quis, nisi per populum, legibus solueretur.* At Senatus facile mouit P. Seruilium Globulum, Tribunum pleb. vt Cornelio obsisteret.

Et ſane orto tumultu, in quo & C. Piſonis Coſ. faſces fracti, lapidesque in conſulem ex vltima concione iacti ſunt, concilium tum dimittendum fuit. Poſtea ſine tumultu pertulit legem paullulum emendatam, *ne quis a ſenatu legibus ſolueretur, niſi ducenti adfuiſſent.* Audacior hoc ſucceſſu factus & alias leges, & hanc de Praetorum edictis pomulgauit tulitque, per quas contentiones paene totus eius tribunatus peractus eſt. Sequenti deinde anno reus maieſtatis factus eſt a Cominiis fratribus, defenſusque a Cicerone, deſiſtentibus accuſatoribus, euaſit, nomenque eius de reis exemtum eſt. Plura ſciremus, ſi orationes illae Ciceronis integrae ad nos perueniſſent. Iam vix fragmenta quaedam nobis ſeruauit laudatus Aſconius.

§. LXXIIII.

Hinc ius praetorium multo, quam antea, certius factum.

Hac ergo lege effectum eſt, vt non modo paullo minus neceſſarium eſſet edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, niſi quis repentino aliquo edicto damnum ſenſiſſet, ſed & ipſum ius praetorium in poſterum paullo videretur certius, quod pleraque tralaticia edicta in albo legerentur, & Praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen noua capita veteribus adſtruerent. Hinc iurisconſulti ex eo tempore edicta Praetoris colligere, ſuisque illuſtrare coeperunt animaduerſionibus, veluti SER. SVLPICIVS, *l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.** A. OFILIVS, *d. l.* 2. §. 44. *D. eod. l.* 1. *D. ne quis eum qui in ius voc.* & ANTISTIVS LABEO, *l.* 1. *D. de fugitiu.* Gell. *Noct. Att. XIII*, 10.

* Sunt hi ipſi libri, qui alias *ad Brutum* ſcripti dicuntur. Hinc Pomponius: *Idem* Ofilius *edictum Praetoris primus diligenter compoſuit, nam*

nam ante eum SERVIVS *duos libros ad Brutum perquam breuissimos ad Edictum subscriptos reliquit.* Et *l.* 5. §. 1. *D. de instit. act.* laudatur SERVII *liber primus ad Brutum*: non quasi Bruti, ICti, libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto, Iulii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus & de natura Deorum, itemque Oratorem & paradoxa sua nuncupauerat inscripsisset. Eu. Otto *Ser. Sulpic. Cap. VII.* §. 3. *p.* 1598. *Tom. V. Thesaur. iur.* Ceterum quum vix minus necessariis scriptionibus operam dedisse virum negotiossimum, probabile sit: recte ex ipsa breuitate, qua vsus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse iurisprudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane iuris tum ab edicto auspicatos esse plerosque, testatur Cicero *de Legib. I,* 5. *A. Praetoris edicto plerique nunc, non a XII Tabulis, vt superiores, hauriendam iuris disciplinam, putant.* Vid. Iac. Perizon. *de lege Vocon. p.* 193. & V. C. Euer. Otto *ibid. p.* 1599.

§. LXXV.

Eodem iure, quo Praetores, etiam AEDILES CVRVLES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. LVI.) edicta proposuisse diximus, * (§. LXI.) quae & ipsa *iuris honorarii portio* erant. §. 7. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* Nec tamen, sicuti Praetores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cuiac. *Obs. XXIIII,* 16. Vnde vix legas in *Digestis*: *ait Aedilis:* sed in numero pluratiuo: AIVNT, VOLVNT, NOLVNT, PRAECIPIVNT & DENVNCIANT, LOQVVNTVR, ORDINE FECERVNT

Edicta Aedilium curulium.

RVNT AEDILES, cetera. *l.* 1. §. 1. *l.* 17. §. 17. *l.* 25. *pr.* *l.* 44. *pr.* *l.* 37. *l.* 38. §. 1. *l.* 25. §. 10. *D. de Aedil. edict.*

* Quod ius ab ipsa magistratus sui origine videntur vsurpasse. Nam iam Plautus, qui centum circiter & septuaginta annis post primos Aediles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit *in Captiu. Act. IIII. scen.* 2. *v.* 43.

Eugepe, EDICTIONES AEDILICIAS *hic habet quidem*:
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Aetoli agoranomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasito, qui adcurrens in via inuehitur in *pistores scrophipascos, qui alunt furfuri sues, quarum odore praeterire nemo pistrinum possit*: deinde in *piscatores, qui praebeant populo pisces foetidos, qui aduehantur quadrupedanti crucianti canterio, quorum odos subbasilicanos omnes abigat in forum*: tum in *lanios, qui concinnent liberis orbas oues, qui locent caedundos agnos, & duplam agninam dent, qui petroni nomen indant verueci sectario.* Haec omnia ad Aedilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur *edictiones aedilitiae.*

§. LXXVI.

Eorum capita, quae in iure supersunt.

Quamuis vero V. C. Eu. Otto *de tutel. viar. III,* 2. *p.* 428. contra Albericum, Fulgosium, Zoesium, Bockelmannum, recte obseruauit, non vnum fuisse edictum Aedilicium, sed plura, & ad varias caussas, de quibus eorum erat iurisdictio, pertinentia, eaque demum in vnum collecta corpus suis partibus & titulis distincta videri: in iure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quae

quae sola Saluius Iulianus in Edictum perpetuum retulit, *l.* 1. §. 1. *sequ. D. de Aedil. edict.* Vnum de mancipiorum *, *l.* 1. §. 1. *D. eod.* alterum de iumentorum venditionibus, *l.* 38. §. 1. 2. *D. eod.* tertium de cane, verre similibusque animalibus ibi, vbi vulgo iter fit, non habendis, *l.* 40. *sequ. D. eod.* Quod postremum erudite illustrauit laudatus Otto *ibid.*

* At ne id quidem caput satis integrum in Pandecte reperitur. Quum enim in *l.* 1. §. 1. *de Aedil. edicto.* venditores tantum iubeantur CERTIORES FACERE EMTORES, QVID MORBI VITIIQVE CVIQVE SIT, EAQVE OMNIA PALAM RECTE PRONVNCIENT: verba vetusta & τυπικὰ apud Gell. *Noct. Attic. IIII*, 2. ita se habent: TITVLVS SERVORVM VTEI SCRIPTVS SIT COERATO, ITA VTEI INTELLIGI RECTE POSSIT, QVID MORBI. *cetera.* Tituli huiusmodi, quo vitia morbiue mancipiorum exprimi solebant, meminerunt Seneca *Epist. XXXXVI.* & Philostrat. in vit *Apollon. Tyan. Lib. III. Cap.* 25. *p.* 115. *edit. Olear.* vbi ἔπαινος τῶν ἀνδραπόδων ΤΟ ΜΗ ΚΛΕΠΤΕΙΝ ΑΥΤΑ. *titulus mancipiorum:* NON FVRANTVR.

§. LXXVII.

Passim tamen & aliorum huius edicti capitum exstant vestigia. Quum enim & funerum cura penes Aediles esset: permulta edixisse videntur de sumtibus funerum, ritibus funebribus, & structura monimentorum sepulcralium. Ouid. *Fastor. VI. v.* 663. (Caput de funetibus & eorum sumtibus.)

 Adde

Adde quod AEDILIS *pompam qui funeris irent*,
Artifices solos iusserat esse decem *.

Et Reinef. *Inscr. II*, 73. *p.* 291. elegans describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus receperint ex venditione Attalicorum, QVAE EIS PER EDICTVM AEDILIS IN SEPVLCRVM C. CESTII INFERRE NON LICVERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. Epist.* 35. 36.

* Quum ex Cicerone *de Legib. II*, 23. constet, iam legibus XII Tabularum cautum fuisse: TRIBVS RICINIS ET DECEM TIBICINIBVS FORIS EFFERRE IVS ESTO: verba Ouidii sollicitare non dubitat Iac. Gothofredus *Not. in XII Tabul. p.* 233. pro *Aedilis* rescribens EDICTIS, & per *edicta* intelligens XII Tabulas, quae adpellatio sine exemplo esse videtur. Et cur non legem XII Tabularum, luxu insequentium saeculorum, vt fieri solet, euersam, in vsum reuocare potuerint Aediles? Vid. V. C. Petr. Burmann. *ad Ouid. Tom. III. p.* 424. *sequ.* Hos sane de minuendis funerum impensis edixisse, extra omnem dubitationis aleam positum est ob lapidem Reinesianum. Ex quo simul patet, quomodo sint intelligenda verba Ciceronis *Philipp. VIIII*, 7. *Senatum censuisse, atque e republica existimare, Aediles curules* EDICTVM, *quod de* FVNERIBVS *habeant, Ser. Sulpicii L. F. Lemonia Rufi funeri remittere.* Ea enim Paullus Manutius recte interpretatus est de sumtibus funerum, quum contra satisfacere vix videantur coniecturae Iac. Gutherii *de iure Man. II*, 1. & V. C. Io.

Io. Guil. Hoffmanni *Hist. Triumuirat.* §. *X. p.* 31. *sequ.*

§. LXXVIII.

Aliud edicti Aedilicii caput de castratoribus puerorum quadruplo puniendis, memoratur *l.* 27. §. 6. *D. ad leg. Aquill.* quod iuuenili, sed docta commentatione illustrauit V. C. Euer. Otto edita *Steinuord.* 1710. Apud Macrobium porro *Saturn. II,* 6. legimus, Aediles aliquando proposuisse edictum: NE QVIS ALIQVID IN SCENAM PRAETER POMVM IACERE VELLET: Cascellium vero iurisconsultum, interrogatum, num nux pinea pomum sit? facete respondisse: *Si in Vatinium missurus es, pomum est* *.

De castratione puerorum, & rebus in scenam non proiiciendis.

* Fuisse & alia Edicti Aedilicii capita, & inde colligi posse videtur, quod *l.* 2. *D. de diuers. & temp. praescr.* Marcellus PLERASQVE *actiones* AEDILICIAS *certo tempore finiri*, ait. Quum enim hodie nullam sciamus, quae non sit temporalis: consequi videtur, vt quarumdem, quae perpetuae fuerunt, ipsa memoria interciderit. At neruos huic argumento incidit V. A. Corn. van Bynkershoek. *Obs. IIII,* 8. cuius coniectura, pro PLERAEQVE, extrita vna littera, legentis PERAEQVE tam est elegans & verosimilis, vt omnibus adsensum extorquere videatur.

§. LXXVIIII.

Denique & magistratus prouinciales, quales libera adhuc republica erant COSS. PRAETORES, PROCOSS. PROPRAETORES, (Car. Sigon. *de iure prouinc. II,* 1.)

Edicta prouincialia.

r.) edicta in prouinciis suis proponebant. Habebant equidem singulae prouinciae suas leges, quae victis gentibus ab Imperatore de decem legatorum sententia dari solebant, sancte deinde seruandae a praesidibus: Cicero *in Verr. II*, 13. Liu. *Lib. XXXIII. Cap.* 31. & 32. & *Lib. XXXXV. Cap.* 25. erant etiam quaedam in prouinciis ciuitates αὐτονόμοι, quibus ob bene merita suae leges permissae *: Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 9. denique & ipsae leges Romanae saepe ad vniuersum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Vlpian. *Fragm. XI*, 18. 20. & *ibi* Schulting. *l.* 5. *pr. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium & supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non vniuersa prouincia easdem a victore leges accipiebat, sed prout se ciuitates aduersus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de iure prouinc. II*, 5. Aliquando humanioris ingenii Imperatores totam prouinciam suis vti legibus patiebantur: & tale exemplum L. Aemilii Paulli, Macedonibus αὐτονομίαν concedentis est apud Liuium *Lib. XLV*, 32. Si ciuitas αὐτόνομος, suis relictis legibus, ius Romanum sua sponte adoptasset, populus ille FVNDVS FACTVS dicebatur. Cic. *pro Balbo Cap. VIII.* Gell. *Noct. Attic. XVI*, 13. Qua de re doctissimae exstant NIC. RIGALTII, ISM. BVLLIALDI & HENR. VALESII Diatribae *de populis fundis*, iunctim editae *Diuione MDCLVI.* 8. recusae in Graeuii *Thesauro Antiq. Rom. Tomo II.*

§. LXXX.

§. LXXX.

Qui nimirum mittebantur in provincias, exemplo Praetorum, ipsi quoque sub auspicium magistratus sui, quomodo ius dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denunciabant: Sigon. *de iur. prou. ibid.* idque faciebant non modo Consules & Procoss. sed & Praetores & Propraetores, vti patet exemplis L. Domitii & P. Licinii Neruae, Praetorum Siciliae, apud Valer. Max. *Lib. VI. Cap.* 3. *ex.* 6. & *in Excerpt. Peiresc. p.* 633. Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot prouinciae, celebranturque passim edictum SICILIENSE, *Cicero in Verr. I*, 43. ASIATICVM, & SYRIACVM, Idem *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. nec non CILICICVM *. Id. *Lib. III. Epist. ad Famil.* 8. Eorum varietas.

* Ex his locis adparet, diuersa quidem fuisse haec edicta: at saepe praesides prudentiores, optima quaeque ac saluberrima, non modo ex vrbano, sed & ex aliarum prouinciarum edictis in sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *Lib. VI. Epist. ad Attic.* 1. de se ipso refert, quaedam se de Bibuli, Syriae Procos. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de iure dicundo, praeter ea, quae sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, ἄγραφα reliquisse, & praemonuisse tantum prouinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta vrbana adcommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum & haec prouincialia edicta vel TRALATICIA erant, vel NOVA. Pleraque Erant illa vel tralaticia vel noua.

enim

enim ex deceſſorum ſuorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem & noua quaedam adſuebant *. Cicero *Lib. III. ad Familiar. Epiſt.* 8. Quin ea in re vel maxime elucebat magiſtratuum prouincialium prudentia, ſi quid noui, quod prouinciis ſuis ſalutare eſſet, conſtituiſſent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Acad. Quaeſt. IIII*, 1. quod *in eo tanta fuerit prudentia in conſtituendis temperandisque ciuitatibus, tanta aequitas, vt multo poſt ſteterit Aſia, Luculli inſtitutis ſeruandis, & quaſi veſtigiis perſequendis.* Similes ſunt laudes, quibus Quintum fratrem proſequitur *Lib. I. Epiſt. ad Q. fratr.* 1. *Cap.* 9.

* Ita ipſe Cicero *ad Famil. Lib. III. Epiſt.* 8. teſtatur, ſe pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transſcripſiſſe in ſuum, & noua quaedam addidiſſe de minuendis ciuitatum ſumtibus, quibus ipſe magnopere delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quaedam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque & reliqui, qui in prouincias ibant, magiſtratus accurate obſeruabant.

§. LXXXII.

Quae in edictis ſuis cauerint boni Praeſides.

Recte porro obſeruatum eſt a Carolo Sigon. *de iure prou. II*, 5. tria potiſſimum in edictis ſuis componendis exercendisque cauere ſolitos eſſe bonos Praeſides, qui famae ſeruirent: *primum*, ne quid edicerent contra legem vel formulam prouinciae, (§. LXXVIIII.) quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia pleraque edixiſſet contra legem Rupiliam. Cicero *in Verr. II*, 13.

13. *Alterum*, ne quod in vrbe antehac sanxerant, edictis euerterent prouincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat Cicero *in Verr. I*, 16. *Postremum*, ne quid ipsi vmquam decernerent aduersus edictum suum. Cicero *ad Attic. Lib. VI. Epist.* 1.

§. LXXXIII.

Quandoquidem vero vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus prouinciales, quod sibi Praetores vrbanos sumsisse vidimus, puta vt edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§ LXXI.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis, supra descriptam, (§. LXXIII.) prouinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin, si dicendum, quod res est, Praetorum prouincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur Senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi.

An lex Cornelia prouinciales etiam magistratus obstrinxerit?

* Diximus supra (§. LXXII.) L. Aemilium Paullum Conf. anno ab V. C. DLXXXV. auctorem fuisse Senatui condendi SC. vt Praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Iam vero ex *Epit. Liu. Lib. XLIII.* patet, circa ea tempora Praetores nonnullos eo, quod auare & crudeliter administrassent prouincias, damnatos esse, quae fusius narrat ipse Liuius *Lib. XLIII. Cap.* 2. & 10. De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coerceretur Praetorum licentia, maxime in prouinciis, vbi Senatus populique absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam iniiciebat.

§. LXXXIIII.

§. LXXXIIII.

Leges intra haec tempora post XII tabulas conditae.

Quamuis ergo iam essent in vrbe leges XII Tabularum, plebiscita, legis actiones, ius ciuile, ex interpretatione prudentum & fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio nouas rogandi ferendique LEGES, nouaque PLEBISCITA, quibus permulta, antea vel plane non, vel aliter, quam e republica videretur, definita sancirentur. Eas cum cura iam collegerunt alii. * Licebit tamen & hic earum texere catalogum; & quaedam ab aliis non obseruata, passim adspergere.

* Huc pertinet ANT. AVGVSTINI liber *de legibus* & alter *de SCtis Romanorum*, cum Fuluii Vrsini fragmentis editus *Romae* 1583, 4. & postea aliquoties in Gallia. PAVLLI MANVTII *de legibus*, & separatim aliquoties, & cum priore insertus *Tomo II. Thesauri Graeuiani.* Ediderunt & VDALR. ZASIVS & POMP. LAETVS & FRANC. HOTOMANVS *legum Romanarum catalogos*, sed in quibus praeter earum nomina & obiectum vix quidquam notabile inuenias, quamuis ZASII catalogum passim illustrarit LVD. CHARONDAS, & cum aliis eiusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiquit. Rom. Thesauro.* Addi debent PAVLLI MERVLAE *de legibus Romanorum* libri diligentissime scripti, & cum aliis eiusdem lucubrationibus, ad antiquas Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat.* 1686. 4. & collegae olim coniunctissimi, nunc amici desideratissimi CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI *Historia iuris Rom. Iustin. p.* 42.

§. LXXXV.

Nos omissis iis, quae ad ius Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quae de iure priuato publicisque iudiciis agunt, obseruata litterarum serie *, paucis recensebimus, ita tamen, vt in earum aetatem, vbicumque id fieri poterit, simul inquiramus, &, quid illis sancitum sit, paucis indicemus. Quod studiosis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quae paullo ante laudauimus, doctissimorum virorum opera. Earum recensus.

* Quum plerarumque legum aetas incerta sit; res ardua est, earum chronotaxin accuratam dare. Ausus hic quaedam est STEPH. VIN. PIGHIVS *in Annal. Rom.* sed in eo opere permulta hariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos temporis characteres vbique, quoad eius fieri potest, notabimus.

§. LXXXVI.

Agmen ducit LEX ACILIA CALPVRNIA *de ambitu*, lata anno ab V. C. DCLXXXXVII. M. Acilio Glabrione & C. Calpurnio Pisone Coss. qua cautum, *vt id crimen & multa coerceretur, & damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, & accusatoribus certa praemia constituerentur* *. Dio Cass. *Lib. XXXVI. p.* 18. Sigon. *de Iudic. II,* 30. *p.* 435. Nec praetermittenda LEX AEMILIA *cibaria* lata a M. Aemilio Lepido & Q. Luctatio Coss. anno ab V. C. DCLXXV. qua non sumtus Leges Acilia Calpurnia de ambitu, Aemilia cibaria, & Apuleia maiestatis.

 coe-

coenarum, ſed ciborum genus & modus praefinitus eſt. Gell. *Noct. Attic. II,* 24. Macrob. *Saturn. II,* 13. Cui iungimus LEGEM APPVLEIAM *maieſtatis* conditam anno ab V. C. DCLII. C. Mario V. & M. Aquillio Coſſ. qua vis praecipue in vrbe ac ſeditio videtur vindicata. Cic. *de Orat. II,* 25. 49.

* Eſt haec lex inter eas, quam inuiti tulerunt Coſſ. Auctor enim eſt Dio Caſſius, adeo ab ambitu non alienos fuiſſe Coſſ. vt ipſi alieno ſtudio & magna contentione eum magiſtratum ſint adepti. Piſonem certe ambitus accuſatum vix euaſiſſe. A Senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbiſſimas poenas ambitus reis conſtituere cogitaret, atque id maxime populo adprobante. Et ſane in fragmentis Ciceronianae *orat. pro C. Cornelio maieſt. reo* legimus, *populum eam legem flagitaſſe.* Senatum autem exiſtimaſſe immodicarum poenarum denunciatione terrorem iniici hominibus; modicis autem poenis propoſitis nec accuſatores, nec iudices defuturos. Hinc auctorem ferendae legis Conſulibus fuiſſe.

§. LXXXVII.

Lex Aquilia. LEX AQVILLIA *de damno iniuria dato* eſt plebiſcitum perantiquum, at incertae aetatis *. Eius capita primum & tertium ſuperſunt in *l. 2. pr. & l. 27. §. 5. D. ad L. Aquill.* Caput ſecundum in vſu eſſe negauit Iuſtinianus §. 12. *Inſt. de leg. Aquill.* Hinc plures inanem operam impenderunt quaeſtioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Iac. Cuiac. *in Paratil. D. & C. ad h. t.* cui nonnulla obuertunt V. A. Corn. van Bynkersh. *Obſeru. I,* 13. & Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I. p.* 176.

p. 176. & qui rem singulari scriptione dignam credidit, Claud. Chiffletius *de secundo capite leg. Aquill. Tomo V. Thesaur. iur. p.* 873. *sequ.* Immo plura fuisse huius legis capita, quae deinde perierunt, quod ea Praetor mutasset, admodum est verosimile. Ger. Noodt *de lege Aquill. Cap. I.* Bynkersh. *Obs. I,* 13. Ceterum praeter laudatum NOODTIVM hanc legem illustrauit FRANC. BALDVINVS.

* Certum est, hanc legem exstitisse ante Ciceronem, qui *in Bruto Cap. XXXIIII.* meminit *legis Aquilliae de iniuriis:* immo & ante Brutum & Scaeuolam, qui primi ius ciuile fundasse dicuntur. Nam hos legem etiam Aquilliam exposuisse, constat. *l.* 27. §. 22. *l.* 39. *pr. D. ad leg. Aquill.* Vterque quum circa annum ab V. C. DC. floruerit: probabile est, auctorem huius plebiscitii fuisse L. Aquillium P. F. L. N. Gallum, quem anno ab V. C. DLXXII. Tribunum plebis fuisse, tradit Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tom. II. p.* 330. quamuis, quem ille auctorem habeat, fatear me scire iuxta cum ignarissimis. Praeturam tamen eum gessisse anno ab V. C. DLXXVI. testis est Liu. *Lib. XXXXI. Cap.* 18.

§. LXXXVIII.

Lege porro ATILIA cautum est, vt pupillis & mulieribus Praetor cum maiore parte Tribunorum plebis tutorem daret *. *pr. Inst. de Atilian. tut.* Addidimus mulieres, quia & Hispala Fecennia, libertina, tutorem a Praetore & Tribunis accepit, teste Liuio *Lib. XXXIX. Cap.* 9. Quod quum factum sit anno ab V. C. DLXVI. oportet Lex Atilia.

hanc legem iam ante id tempus exstitisse, adeoque probabile est, conditam illam esse a L. Atilio Regulo, Tribuno plebis anno ab V. C. CCCCXXXXIII. Liu. *Lib. VIIII. Cap.* 30.

* Em. Merill. *Obseru. I*, 37. *p.* 63. ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi: §. *penult. Inst. de SC. Tertull.* Petendus enim est *secundum leges*, vt est in *Nouella Theodosii de tutorib* vel *secundum leges. l.* 10. *C. de legit. hered.* per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam & Iuliam & Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod ius per SC. Tertullianum demum accepit,) adeoque & hereditate mulctari non potuerit ob petitionem tutoris omissam, & praeterea id ius diserte ex constitutione esse dicatur: *l.* 2. §. 2. *l.* 4. *princ.* §. 1. §. 4. *D. qui pet. tut. vel curat.* parum verosimilis videtur haec Merillii sententia, malimque ego per *leges* intelligere constitutiones principum, quae saepe LEGVM nomine in iure nostro veniunt. vti *l.* 22. *C. de admin. tut. vel curat. l.* 12. *D. de legat. praest.*

§. LXXXVIIII.

Lex Atinia de vsucapione rerum furtiuarum.

LEX ATINIA, ipsa quoque incertae aetatis *, rerum furtiuarum vsucapionem, antequam ad dominum reuersae sint, inhibuit, quamuis & legibus XII Tabularum idem cautum fuisse constet, §. 2. *Inst. de vsucap. l.* 4. §. 6. *D. de vsurp. & vsucap. l.* 215. §. 1. *D. de verb. signif.* Eam legem singulari libello illustrauit Hadr. Puluaeus, nuper a Cl. Conradi cum Raeuardi Triboniano, nec non *Tomo IIII. The-*

Thesaur. iur. p. 327. edito, qui tamen magis in Cuiacium iniuriis, quam bonae frugis plenus est.

* Immo & ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. *Inst. de vsucap.* vocat Ἀτίλιον νόμον, quo nomine etiam reliquis Graecis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam *Institutionum* editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Cicero. *in Verr. I*, 4. & Gell. *Noct. Attic. XVII*, 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a C. Atinio Labeone Tribuno plebis anno ab V. C. DLVI. Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Tomo II. p.* 255.

§. LXXXX.

Nec praetermittenda LEX AVFIDIA *de ambitu*, anno ab V. C. DCLXXXXI Messalla & Pisone Coss. ab Aufidio Lurcone Trib. pl. lata, in qua id de nouo sancitum erat, *vt qui numos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, singulis tribubus sestertium XXX deberet.* Cic. *ad Attic. Lib. I. Epist.* 1. Eiusdem generis, at paullo antiquior, est LEX BAEBIA AEMILIA, vti Sigon. *de Iudic. II*, 30. vocat, vel potius BAEBIA CORNELIA, *de ambitu*, qua anno ab V. C. DLXXI. cautum, *ne suffragationes & coitiones fierent* *. Plura de hac lege ignoramus.

Lex Aufidia & Cornelia Baebia de ambitu.

* Legis ipsius meminit Liu. *Lib. XL. Cap.* 19. sed verbis his paucissimis: *Et leges de ambitu consules auctoritate senatus ad populum tulerunt.* Sed supersunt quaedam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quae omnia ad largitiones pertinent; ex quibus adeo

non inepte colligit Sigonius legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribuum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem eius anni Consules, P. Cornelius Cethegus & M. Baebius Tamphilus, vt adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Aemilio Paullo, tum non Consuli, sed longe ab vrbe aduersus Macedonas bellum gerenti.

§. LXXXXI.

Leges Calpurnia repetundarum & Cincia de donis & muneribus.

Nec minus nota est CALPVRNIA *repetundarum*, lata anno ab V. C. DCIIII. a L. Calpurnio Pisone Tribuno plebis, qua cautum, vt prouinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romae iudicio repetere possent. Cic. *in Verr. IIII*, 56. In primis vero celebris LEX CINCIA *de donis & muneribus*, qua vetitum, ne quis ob caussam quamdam donum munusue caperet. Liu. *Lib. XXXIIII*, 4. Tacit. *Annal. XI*, 5. Latam eam nouimus a M. Cincio Alimento, Tribuno pleb. anno ab V. C. DXXXXIX. Cornelio & Sempronio Coss. nec quisquam ignorat eruditissimum de ea *Commentarium* scripsisse FRIDR. BRVMMERVM, editum *Lutet. Paris.* 1668. 4. recusumque Lips. 1712. 8. *.

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, vt nemo Iliada post hunc Homerum scribere velit. Nam *Cap.* I. statim de auctore & nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quaedam non vulgaria disserit. Deinde non modo capita huius legis expendit, quorum primum, de quo *Cap. II.* fuit, NE QVIS OB CAVS-

CAVSSAM ORANDAM DONVM MVNVSVE CAPIAT; alterum, de quo *Cap. XII.* VT NE PLVS . . . . HS. DONARE LICERET, EXTRA QVAM SI CONIVNCTIS PERSONIS DONARETVR, QVOD EO AMPLIVS DONATVM ESSET, RATVM NE ESSET: tertium, de quo *Cap. XIII.* VT IN DONATIONE QVIBVSCVMQVE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIOVE INTERVENIRET: Sed & vbique occasiones huius legis, relationes eiusdem, temperamenta, obseruationem, fraudes ei factas, & totam donorum & munerum, quae vel aduocatis vel aliis data sunt, historiam accurate exponit, vt quidem nihil, quod ad illustrandam hanc legem facere videatur, omiserit. Sententiam tamen eius, quod Caput II. per *l. vlt. C. Theod. de sponsal.* sublatum sit, recte refellit Ant. Schulting. *ad Vlpian. Fragm. p.* 561.

§. LXXXXII.

Sequuntur variae leges CORNELIAE, nec aetatis unius, nec eiusdem omnes auctoris. Vt enim iam non repetam, quae paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO Tribuno plebis anno ab V. C. DCLXXXVI. latis, diximus: (§. LXXIII. *) lex CORNELIA FVLVIA *de ambitu*, qua capitale esse coepit, suffragia donis & pecuniis emere, rogata est anno ab V. C. DLXXXXIV. Cn. Cornelio Dolabella & M. Fuluio Nobiliore Coss. *Epit. Liu. Lib. XXXXVII.* Incertae aetatis est LEX CORNELIA *de lusu & sponsionibus*, cuius fit mentio *l. 3. D. de aleator.* LEGES vero CORNELIAE *maiestatis*, *de sicariis*, *veneficis*, *incendiariis*, *parricidiis*, *fal-*

Plures leges Corneliae.

falsis, *iniuriis*, *limitibus* & *testamentis* * omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla Dictatore, adeoque perlatae videntur anno ab V. C. DLXIIII. vel insequente.

* Lege *maiestatis*, quae ante Iuliam eiusdem argumenti apud Romanos obtinebat, cautum fuerat, *vt rei maiestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui, quo minus munere suo fungerentur, impedimento fuerint, qui exercitum e prouincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitauerint, ducibus hostium captis ignouerint, potestatem suam in administrando non defenderint, qui, quum ciues Rom. sint, apud Reges externos versati sint. Vt porro & mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec vlla poena sit calumniatoribus. Denique vt damnatis aqua & igni interdiceretur.* Cicero *in Pison. Cap. XXI. pro Cluent. Cap. XXXV.* Ascon. Paedian. *argum. leg. pro Cornel. maiest. reo.* Cic. *in Verr. I*, 5. & ibi Ascon. Paedianus *in Schol.* Legis CORNELIAE *de sicariis* capita varia fuerunt, veluti *de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi furtiue faciendi caussa cum telo ambularint, qui quum magistratus essent, publicisue iudiciis praeessent, dedissent operam, quo quis falsum iudicium profiteretur, vt quis innocens conueniretur, condemnaretur, qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quiue falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis iudicio publico rei capitalis condemnaretur: quiue quum magistratus iudicesue quaestionis sub capitalem caussam pecuniam acceperint, vt publica lege quis reus fieret. l. 1. pr. & §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar.* Paull. *Recept. Sent. V*, 23, 1. Poena erat aquae & ignis interdictio bonorumque ademtio, sine discrimine, cuius esset conditionis, *l. 3. §. 5.*

5. *l.* 1. §. 2. *D. eod.* postea in honestioribus deportatio, in vilioribus vltimum supplicium. *l.* 3. §. 5. *l.* 16. *D. eod.* Paull. *ibid.* Quin & occisi cognatis aliquid esse adiudicatum pro satisfactione, patet ex *l.* 4. §. 1. *D. eod.* & *Collat. leg. Mos.* & *Rom. I*, 11. Cuiac. *Obs. XIV*, 4. LEX CORNELIA *de parricidiis* passim memoratur *l. vlt. C. Theodos. ad leg. Corn. de fals. l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* immo & *l.* 1. *pr. D. ad leg. Pomp. de parricid.* Nam ibi aut legendum: *quae est legis Corneliae de parricidiis*, aut eamdem fuisse oportet legem CORNELIAM *de sicariis* & *de parricidiis.* Vid. Schulting. *Jurispr. vet. anteiustin. p.* 513. De lege CORNELIA *de falsis*, quae & *testamentaria*, omnia nota sunt ex Paulli *Recept. Sentent. V*, 25, 1. *sequ.* Et ex hac lege etiam esse videtur *fictio legis* CORNELIAE, qua is, qui apud hostes decessit, in ciuitate decessisse, fingitur: *l.* 18. *D. de capt.* & *postl. l.* 12. *D. qui test. fac. poss.* Paull. *Rec. Sent. II*, 4, 8. De lege quoque CORNELIA *de iniuriis* omnia peruulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid. p.* 440. Legis CORNELIAE *de limitibus* meminit Hyginus *de limit. p.* 152. eaque cautum fuerat, *vt per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi ius esset.* Quamuis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum iungantur *leges Sempronia* & *Cornelia* & *Iulia:* fieri potest vt lex dicta sit *Cornelia Iulia.* Collegas autem Cn. Cornelium Cossum & C. Iulium Iulum, Tribunos milit. Cos. pot. reperias anno ab V. C. CCCXXXXVII. Liu. *Lib. IV.* 58.

§. LXXXIII.

Nec minus celebris est lex DIDIA *sumtuaria*, lata anno ab V. C. DCX Appio Claudio & Q. Metello Coss. qua cautum, *vt* Leges Didia sumtuaria & Duillia

Maenia de foenoribus, Fabia de plagiariis.

vt vniuersa Italia lege Fannia teneretur, vtque non modo qui sumtuosius epularentur, sed & conuiuae in poenas legis inciderent. Macrob. *Saturnal. III*, 17. Cui subiungimus legem DVILLIAM MAENIAM, a M. Duillio & L. Maenio, Trib. pl. anno ab V. C. CCCLXXXVIII. Marcio & Manlio Coss. perlatam, *ne quis foenus vnciario maius exerceret.* Liu. *Lib. VII. Cap.* 27. Noodt *de foenor. & vsur. II*, 4. FABIAM *de plagiariis* latam esse volunt anno ab V. C. DLXXI. Ex ea capitale crimen nascebatur aduersus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donauit, in dotem dedit, permutauit, fugitiuum alienum suscepit, celauit, inuinctum habuit, seruo alieno fugam persuasit. *l.* 1. *l.* 4. *l.* 5. *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Fab. de plagiar.* Poenaque ex ea lege numaria fuisse dicitur *. *l. vlt. D. eod.* Paull. *Recept. Sent. Lib. V. tit.* 6. §. 14.

* Eam poenam numariam vel pecuniariam in publicatione dimidiae partis bonorum constitisse, suspicatur Rittershusius *ad Paullum ibid.* Et sane ipse Paullus apud *Pariat. legum Mos. & Rom. tit. XIIII.* §. 2. ait, honestiores ademta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublatos. At id ex ipsa lege Fabia esse, ex Paulli loco non liquet. Immo vero Vlpianus *ibid.* §. *III.* mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium: quamuis & haec summa satis grandis, & vix probabilis videatur. Schulting. *iurisp. vet. anteiustin. p.* 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur *capitale crimen* vocetur *l.* 1. *D. ad leg.*

leg. Fab. de plagiar. si mere pecuniaria illa poena fuerit.

§. LXXXXIV.

Sunt & aliae leges FABIAE, veluti illa *de ambitu* vel *numero sectatorum.* Sed eam perlatam non esse comperio, quippe *cui tenuiores restiterunt*, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XXXIIII.* Certior est lex FABIA, quamuis & ipsa incertae originis, *de re agraria & limitibus*, cuius capita quaedam exstant inter Guil. Goesii *rei agrariae scriptores p.* 339. Addimus legem FANNIAM *sumtuariam*, latam anno ab V. C. DLXXXXII. C. Fannio & M. Messalla Coss. cuius sanctiones * fusius describunt Plin. *Hist. Nat. X*, 50. Gell. *Noct. Attic. II*, 24. Athenaeus *Deipnos. VI. extr. p.* 274. Macrob. *Saturn. III*, 17. ac postremo legem FVRIAM incertae aetatis *de modo legatorum*, de qua *pr. Inst. de lege Falc.* Cuiac. *Obs. XX*, 3.

Fabiae de ambitu & re agraria, Fannia sumtuaria & Furia de modo legatorum.

* Inter alia cautum ea lege fuerat, *vt ludis Romanis, plebeiis Saturnalibus & aliis quibusdam diebus centenos aeris in singulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus singulis mensibus tricenos; ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, praeter vnam gallinam, quae non esset altilis.* Ita legem describunt Plinius, Gell. & Macrobius. Athenaeus vero addit, vetuisse legem, *ne praeter domesticos conuiuae plures tribus exciperentur, aut ad summum* (immo potius κατ' ἀγορὰν, *die nundinarum*, ceu docet Casaubon. *Animadu. ad Athen. VI*, 21. *p.* 295.) *quinque & id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neue pluris, quam duabus drachmis* &

& dimidia obsonarent e foro. Porro eamdem legem *carnis in fumum inueteratae in annum talenta quindecim absumere permisisse* ait, & *leguminum & olerum, quaecumque terra gignat, decocta.* Talia erant fungi, heluellae, beta, malua, & similes cibi parabiles. Casaubon. *ibid. p.* 296.

§. LXXXXV.

Leges Genucia de foenore & Hostilia de furtis.

Porro hac temporis periodo perlatae LEX GENVCIA *de foenore*, anno ab V. C. CCCCXIII. C. Martio IIII. & Q. Seruilio Coss. a L. Genucio Trib. pl. qua prohibitum, ne cui foenerare liceret. Liu. *Lib. VII. Cap.* 42. Ger. Noodt *de foenor. & usur. Lib. II. Cap.* 4. LEX HOSTILIA *de furtis*, puta *vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes vel reip. caussa abessent. pr. Inst. de iis, per quos ag. poss.* lata, vt videtur, ab A. Hostilio Mancino & A. Atilio Serrano Coss. anno ab V. C. DLXXXIII *.

* Legis huius nusquam alias fit mentio, quam *d. pr. Inst. per quos ag. poss.* nec aliud superest eius caput, quam quod pro iis, qui apud hostes aut reip. caussa abessent, furti agere permisit, quum adhuc nulli procuratores in foro admitterentur. Quum vero vix probabile sit de de eo solo legem latam: verosimile est, quaedam alia hac lege de furtis constituta esse. Ceterum sententia Iosephi Nerii, *Analect. I,* 26. hanc legem ab *hostibus* nomen accepisse existimantis, non minus absona est, quam deriuatio legis Fusiae Caniniae a *cane*, Falcidiae *a falce*, quam vix in Glossatoribus toleramus.

§. LXXXXVI.

§. LXXXXVI.

Sequuntur leges IVLIAE, quarum tam multae sunt, vt vel solae longum tractatum poscerent, si de iis agendum esset accuratius. Sed quum pleraeque ab Augusto demum latae sint: ad hanc periodum pertinet tantum lex IVLIA, *de rebus vi possessis non vsucapiendis*, quae Plautia * recentior, lata est a C. Iulio Caesare, Dictatore, eaque cautum, *vt nec rerum vi possessarum vlla esset vsucapio*, §. 3. *Inst. de vsucap. l.* 33. §. 2. *D. eod.* & *iis, qui vim fecerint publicam, aqua & igni interdiceretur.* Cic. *Philipp. I*, 9. Lex Iulia Caesaris de vi.

* PLAVTIA multo antiquior est IVLIA, lata quippe Catulo & Lepido Coss. anno ab V. C. DCLXIII, auctore praecipue Q. Catulo consule, at rogante C. Plautio, Tribuno plebis, a quo & nomen tulit. At quia & hac lege vsucapio rerum vi possessarum fuit inhibita: iunguntur a Iustiniano §. 3. *Inst. de vsucap.* leges Iulia & Plautia, quum potius inuerso ordine dicendum fuisset Plautia & Iulia, vt in *l.* 33. §. 2. *D. de vsurp. & vsucap.*

§. LXXXXVII.

Inter leges IVLIAS, a Iulio Caesare latas, est etiam IVLIA *maiestatis*, cuius itidem meminit Cicero *Philipp. I*, 9. Ea tamen, quae in Pandecte explicatur, non Iulii Caesaris, sed Augusti, esse videtur, Sigon. *de Iudic. II*, 29. Quod nos quidem non satis expeditum esse, arbitramur, quum contra certissimum sit, legem hanc saepe sub malis potissimum Principibus, auctam & acrio- Leges Iuliae maiestatis & repetundarum.

crioribus poenis firmatam esse. Tacit. *Annal. I*, 72. Freher. *Parerg. II*, 9. De eius legis capitibus videndi Sigon. *ibid. p.* 429. &c, qui *singularia eius legis* expendit Nic. Hier. Gundlingius: Addimus legem IVLIAM *de repetundis*, ab eodem Iulio Caesare in primo consulatu anno ab V. C. DCLXXXXV. Cic. *in Vatin. Cap. XII. pro Rabir. Cap. XIV. pro Sext. Cap. LXIIII. in Pison. Cap. XXI. in Bruto Cap. XXVII. de Offic. II*, 21. *in Verr. III*, 84. Sueton. *Iul. Cap. XXXXIII.* Legis quaedam capita supersunt in ipso *titulo D. ad leg. Iul. repetund.* Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. *de Iudic. II*, 27. *p.* 425. *sequ.*

* Fuit haec ex legibus amplissimis, quippe cuius plura, quam centum, capita fuisse obseruat Cicero *ad familiar. Lib. VIII. Epist.* 7. Quum enim πολύμορφον sit hoc crimen, & quod se facile in omnes formas ac species commutat: non mirum profecto est, oppositam illi legem capitibus compluribus constitisse. De poena criminis, hac lege proposita, omnia satis incerta sunt. Quae tamen de ea dici possunt, omnia occupauit Ant. Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 525.

§. LXXXXVIII.

Lex Iulia de nouarum tabularum exspectatione disiicienda.

Nec omittenda LEX IVLIA Caesaris *de foenore*. Quum enim populus nouas tabulas frequentissime postularet: improbam illam spem disiecit Caesar, lata lege, *vt debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid vsurae*

surae nomine numeratum perscriptumue * *fuisset*. Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. *Iul. Cap. XLII.* Iul. Caes. *de bello ciuil. III*, 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Caesare & Seruilio Coss. anno ab V. C. DCVII. quum victo Pompeio in vrbem victor reuertisset.

* *Numeratum* dicitur, quod de domo solutum: *perscriptum*, quod per argentarios. Eo sensu accipiendae praescriptiones apud Ciceron. *de Orat. I*, 58. Celeb. Burmann. ad Sueton. *Caes. Cap. XLII.* vbi & ostendit, Henr. Valesium *ad Excerpta Peiresc. p. 27. pecuniam perscriptam* male accipere pro in tabulas rationum relata, vel nondum soluta. Ceterum eam legem noua alia adiuuit Caesar. Quum enim multi plurimum pecuniae clam habere dicerentur: ἀπηγόρευσε, μηδένα πλεῖον πεντακισχιλίων καὶ μυρίων δραχμῶν ἐν ἀργυρίῳ ἢ καὶ χρυσίῳ κεκτῆσθαι· *ne quis in auro vel argento plus quam LX sestertium possideret, vetuit.* Dio Cass. *Hist. Lib. XLI. p.* 171.

§. LXXXXVIIII.

Celeberrima porro est LEX LAETORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. Scen.* 3. *v.* 68. *quinamvicennariam*; alii male *Plaetoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Laetorium Plancianum, Tribunum plebis circa annum ab V. C. CCCCLXXXX auctorem habuisse probabile est *. Hac quoque multo antiquior est LICINIA *de foenore de capite deducendo*, lata anno ab V. C. CCCLXXVI a C. Licinio Stolone, Tribuno pleb. Liu. *Lib. VI. Cap.* 35. Leges Laetoria, & Licinia de foenore.

* Mul-

* Multis capitibus conftitit LEX LAETORIA, quae tamquam fparfa Hippolyti membra hic iuuat colligere. Primum enim haec lex annos minorennitatis definiuit, *l.* 2. *C. Theod. de donat.* dicta ob hanc ipfam cauffam *quinavicenaria.* Plaut. *Pfeud. I,* 3. *v.* 68. Deinde ex hoc ipfo Plauti loco patet, creditoribus negatam effe actionem aduerfus adolefcentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem lex minoribus petentibus cauffa cognita curatores dari iuffit. Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* Quarto adolefcentes inftipulari vetuit, eorumque promiffis vim omnem obligandi detraxit. Plaut. *Rudent. V,* 3. *v.* 24. Sueton. apud *Prifcian. Lib. VIII.* Denique quinto minores in quocumque contractu dolo malo laefos reftitui in integrum iuffit. Cic. *de Offic. III,* 15.

C.

Leges Licinia Cornelia fumtuaria & Luctatia de vi.

Exftitit etiam LEX LICINIA CORNELIA *fumtuaria*, lata anno ab V. C. DCLVI. a P. Licinio Craffo & Cn. Lentulo Coff. cuius fanctiones recenfent Cicero *Lib. VII. ad familiar. Epift.* 26. Gell. *Noct. Attic. II,* 24. Macrob. *Saturnal. II,* 13. * Addimus LEGEM LVCTATIAM *de vi*, latam Q. Luctatio & C. Mario IIII Coff. anno ab V. C. DCL, qua in primis cautum nouimus, vt de vi diebus etiam feftis ludisque publicis quaereretur. Cicero *pro Coel. Cap. XXVIIII.*

* Videtur hac lege antiquior, FANNIA, quam fupra defcripfimus, in vfum reuocata, quum glifcente luxu, mox, vt fit, exoleuiffet. Macrob. *Saturn. II,* 13. Saltim ipfa legis Liciniae fanctio alteri eft fimillima, nifi quod paullo plus, quam Fannia, in fingulas coenas expenfum

sum tulit. Nam & illa caueatur vt *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis cuique in dies singulos centenos duntaxat asses edundi caussa consumere liceret: nuptiis ducenos; ceteris vero diebus, qui excepti non essent, carnis aridae pondo tria & salsamentariorum pondo: quod autem e terra, vite, arboreue natum esset impune consumere liceret.* Hinc *centenaria coena* Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, praeter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Att. II*, 24. Ceterum Macrobius memoriae prodidit, *legis istius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum esse, vt consulto Senatu iuberetur, vt ea tantummodo promulgata, prinsquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia confirmata.*

§. CI.

Proxima est LEX MAMILIA *de finibus agrorum*, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariae, in primis a Siculo Flacco *de condit. agr. p.* 8. lataque anno ab V. C. DCXXXXII. *. Ei addimus LEGEM MANLIAM *de vicesima a manumissis aerario inferenda*, latam a Cn. Manlio & C. Martio Coss. anno ab V. C. CCCXCVIII. Liu. *Lib. VII. Cap.* 16. nec non LEGEM MARIAM *de ambitu*, rogatam a C. Mario, Tribuno plebis, anno ab V. C. DCXXXIV. & *vt pontes angustiores fierent*, praecipientem. Cic. *de legib. III*, 17. Leges Mamilia de finibus, Manlia de vicesima manumiss. & Maria de ambitu.

* Quum huius legis MAMILIAE sanctiones, fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. p.* 339. *sequ.* exhibita paucissimi intelligant: eam legem paullo accuratius expendere, operae pretium fuerit. Leges XII Tabularum quinque

 pe-

pedum semitam inter fundos relinqui iusserant, quae *limitare iter* & Graecis μεθόρια dicebatur. Idem & lex MAMILIA sanxerat, teste Flacco Siculo *de condit. agr. p.* 8. cuius en ipsa verba: *Signantur arbores finales vtrimque, id est, ex vtraque possessione, intra pedes quinos, vt legis Mamiliae commemoratae rationem habeant.* Et planius Aggenus Vrbic. *Comment. in Frontin. p.* 53. *De fine*, inquit, LEX MAMILIA *quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod vsucapi non potest.* Similia sunt apud Frontinum *p.* 40. & Simplicium *p.* 83. quae hic non adscribimus. Erat ergo hoc spacium inter fundos, & in ipsis finibus: non quaquauersum circa fines, vti contra Hotomanum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicul. Flacc. p.* 129. Eius porro limitaris itineris nulla erat vsucapio. Aggen. Vrbic. *p.* 53. Alciat. *de quinque ped. praescript. Tomo III. Op. p.* 345. Goes. *ibid. p.* 191. Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controuersia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur *controuersia finalis*, vel *de finibus*, seu *iudicium finium regundorum*, in eoque nulla habebatur praescriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet: erat haec *controuersia de loco*, quae non ad agrimensorem, sed ad Praetorem, pertinebat. Postea mos inualuit, vt spacium quinque pedum, non vsucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore praescribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius & Arcadius, Auggg. *l.* 4. *C. Theod. fin. regund.* quam accurate exposuit, & a Iac. Gothofredi ψευδερμηνείᾳ vindicauit Guil. Goes. *in Not. p.* 192. Denique quum Iustinianus praescriptionem tricennalem limitaris itineris in vsum reuocasset: *l.* 3. *C. fin. reg.* factum est, vt spacium quinque pedum sensim plane aboleretur, & fines fierent li-

lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse, facile vnusquisque intelligit. Fuerunt vero & alia huius legis capita: veluti, *vt curaret ille, qui coloniam deduxerit, limites vt fiant, terminique vt constituantur, neue quis eiiciat locone moueat, qui ita constituti fuerint: Ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliaue ratione reddantur inutiles vsibus publicis: Vt terminum, qui amotus fuerit, is, cuius ager esset, restitueret.* Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *p.* 329. *seqq.*

§. CII.

Aeque pulcra fuit LEX OPPIA *de cultu mulierum*, lata anno ab V. C. DXXXIX. Q. Fabio & T. Sempronio, Coss. a C. Oppio, Tribuno plebis. Ea vetitum, *ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori vteretur, neue iuncto vehiculo in vrbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum caussa, veheretur.* Liu. *Lib. XXXIV. Cap.* 1. & Tacit. *Annal. III,* 33. *seq.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Io. Guill. Hoffmanni *de lege Oppia* Dissertationem, quae prodiit *Francof. iuxta Viadr. anno MDCCXXXVI.* LEX ORCHIA *de numero conuiuarum* nomen tulit a C. ORCHIO, Tribuno plebis, qui anno ab V. C. DLXX. Q. Fabio & M. Claudio Coss. hanc legem sumtuariam rogauit. Festus *in Obsonitauere.* Macrob. *Saturnal. II.* 13. Leges Oppia & Orchia.

§. CIII.

LEX PINARIA *de ambitu* satis antiqua est, Leges Pi-

naria de ambitu, & Plautia de vi.

est, rogata quippe anno ab V. C. CCCXXIII. a L. Pinario, Tribuno mil. Consul. potest. eiusque collegis. Placuerat enim senatui tollendae ambitionis caussa tribunos legem promulgare, *ne cui album inuestimentum addere petitionis caussa liceret* *. Liu. *Lib. IV. Cap.* 25. De PLAVTIA *quae vim, & rerum vi extortarum vsucapionem* cohibuit, iam supra (§. LXXXXVI.) diximus. Ea cautum fuerat, *vt aqua & igni interdiceretur iis, qui aduersus remp. coniurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis caussa loca superiora occupassent: qui possessorem e fundo hominibus armatis deiecissent dolo malo, aut armatis obiectis, vt inde profugerent, caussam attulissent: denique ne praedium, vnde vi deiectus sit possessor, vsucaperetur.* Quae legis capita ex Cicerone, Suetonio, Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de Iudic. II,* 33.

* Mos erat petitoribus honorum, togam candidam sumere, eamque creta ita imbuere, vt plane splenderet. Vnde & λαμπρὰν vocat Polyb. *Lib. X. Cap.* 4. quemadmodum & ipsi petitores ab hac toga candida *candidati* dicebantur. Lips. *Elect. I,* 13. Bernegg. *ad Suet. Caes. Cap. XIX. & XXIV.* Hinc & togam candidam abiiciebant, qui abiecerant spem potiundi honoribus: quale exemplum Cicereii est apud Valer. Max. *Lib. IV. Cap.* 5. *ex.* 3. Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit Senatus, vix coniectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi, ex *Quaest. Rom. p.* 276. qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse, refert, eiusque rei cum alias, tum hanc po-

potissimum rationem reddit: ἵνα μὴ δικάζωσιν, ἀργύριον ἐν τῷ κόλπῳ κομίζοντες: *ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerent.*

§. CIV.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA *de ambitu*, lata a C. Poetelio Trib. pl. anno ab V. C. CCCLXXXXVII. C. Fabio & C. Plautio Coss. Liu. *Lib. VII. Cap.* 15. qua cautum fuerat, *ne, qui honores peterent, nundinas & conciliabula obirent* *. Ab ea lege diuersa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Poetelio & L. Papirio Coss. anno ab V. C. CCCCXXIX. cautum est, *ne quis, nisi noxam meritus, in compedibus haberetur, vtque pecuniae creditae caussa bona in posterum, non corpora, obnoxia essent.* Liu. *Lib. VIII. Cap.* 28. Varro *de lingua Lat. VI,* 5. *p.* 85. Tertullian. *Apologet. Cap. IV.*

Leges Poetelia de ambitu & Poetelia Papiria de obaeratis in compedibus non habendis.

* Inter artes eorum, qui honores petebant, & illa erat, quod canditati nundinas, conciliabula, immo & municipia & colonias obirent, omniumque sibi gratiam prensando conciliare adniterentur. Quod & post latam hanc legem tam impudenter factum, vt seditiones & tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Maenius, Dictator, anno ab V. C. CCCCXXXIX. quaestiones exerceret aduersus eos, qui magistratuum petendorum caussa coitiones fecissent: quod aduersus rempublicam essent. Liu. *Lib. IX. Cap.* 26.

§. CV.

Sed & Cn. Pompeius, quamvis sago, quam toga, illustrior, leges tamen quasdam rei-

Leges Pompeiae

 pu-

de vi & ambitu.

publicae salutares tulit, quae ab illo POMPEIARVM nomen tulerunt, quia pleraeque anno ab V. C. DCC. quo ipse inusitato exemplo fasces solus tenuit, ab eo rogatae sunt. Eo pertinent LEGES POMPEIAE *de vi* & *de ambitu*, vno eodemque die ex SC. promulgatae, quibus tam poenam exasperauit, quam formam iudiciorum breuiorem reddere statuit. Vtraque enim sanxit, *vt, priusquam caussa ageretur, testes audirentur per triduum, eorumque dicta consignarentur, quarta die omnes in diem posterum adesse iuberentur, & fieret iudicum sortitio: tum porro accusatori duae, reo tres horae ad dicendum concederentur: denique, vbi caussa perorata esset & accusatori & reo liceret quinos ex singulis ordinibus reiicere, vtque adeo ex LXXXI iudicibus sorte datis quinquaginta & vnus, sententias laturi, superessent**. Ascon. Paedian. *in Arg. orat. pro Milone*. Cicero *Lib. X. ad Attic. Epist.* 4. Dio Cass. *Lib. XL. p.* 145. Caes. *de bello ciu. Lib. III. Cap.* 1.

* Fuisse & alia ista lege comprehensa, iam Dio obseruauit, veluti *vt certus patronorum numerus esset, vt ne laudatores* (ἐπαινέται) *admitterentur*, de quo reorum praesidio videndus Car. Sigon. *de Iudic. II,* 19. *vt & ii accusatores admitterentur, qui olim simili de caussa postulati essent, eique, qui duos reos fecisset, atque vnum damnasset, impunitas pro praemio daretur.* Vt adeo facile adpareat, tam intolerabilem reip. ambitum tum factum esse, vt res ipsa legem seuerissimam postulare videretur.

§. CVI.

§. CVI.

Leges Pompeiae repetundarum & de parricidiis.

Eiusdem auctoris aetatisque est LEX POMPEIA *de pecuniis repetundis*, de qua Appianus *de bell. ciuil. Lib. II. p.* 441. Νόμῳ τε ὤρεξεν, ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, εὐθύνειν τὸν ἐθέλοντα, *Legem tulit, vt ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, vsque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere*, & quidem, vt idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεκασμὸν, id est, *munerum corruptelas & largitiones:* quod ipsum repetundarum crimen esse, nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEIA *de parricidiis*, quam anxia paene industria illustrauit Io. Franc. Ramos *in Triboniano siue de errorib. Triboniani de poena parricidii* *. *L. B. MDCCXXVIII.* 4.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat, Pompeium asperrimum crimen parricidii noua poena persequutum, quum poena cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio, locum habuerit: quod non indicarit, qua in re a lege Cornelia discreparit Pompeia. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompeius hanc poenam & ad reliquas personas cognatas & adfines, quarum mentio fit *l.* 1. *D. ad Leg. Pomp. de parricid.* produxerit. Praeterea & alias parricidii poenas, quas Tribonianus omiserit, recenset, & vbique hominem tantum non parricidii postulat, vt iureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas iure possit referri. Ceterum poenae cullei meminerunt post le-

legem Pompeiam Seneca *de Clement. Lib. I. Cap.* 15. & 23. Iuuenal. *Sat. VIII. v.* 214. *Satyr. XIII. v.* 155. Suet. *August. Cap. XXXIII.* ex quo loco etiam patet, poenam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quamobrem non videtur admittenda Cuiacii diuinatio, cui ei poenam tantum ante leges Corneliam & Pompeiam, moribus obtinuisse, at per legem Pompeiam in poenam legis Corneliae de sicariis mutatam, denique a Constantino M. *l. 1. C. de his qui par. vel lib. occid.* in vsum reuocatam esse suspicantis. Vid. Cuiac. & Schulting. *ad Paull. Rec. Sent. Lib. V. tit. XXIV. p.* 512. *& sequ.*

§. CVII.

Leges Publicia, Publilia, Remmia. PVBLICIA LEX *de lusu & sponsionibus*, cuius mentio fit *l. 3. D. de aleat.* non modo incertae aetatis, verum etiam in se obscura est, nisi quod ea sponsiones de rebus honestis fieri permiserit. De lege PVBLILIA *de plebiscitis* iam supra, quantum satis est, diximus (§. XL.) Hic vero praetermittenda non est LEX REMMIA, quam alii RHEMMIAM, alii REMNIAM, REMIAM, alii MEMMIAM adpellitant, cuiusque de origine nihil constat, nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemuiralibus legibus non multo recentior, ex mente V. C. Henr. Brencmanni *de lege Remm. Cap. III.* Ceterum ea cautum fuisse, *vt qui per calumniam innocentem accusasset, eius fronti littera K. inureretur* *, patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. Cap. XX.* Iulian. Μισοπωγ. *p.* 357.

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALVMNIA praeferunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Tur-

Turneb. *Aduerſ. VIII*, 22. Immo quidam hic ad litteram ϴ confugiunt, tamquam vocis Graecae θάνατος indicem. Sed quemadmodum veteres Romani, conſentientibus omnibus pro CALVMNIA ſcribebant KALVMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendae *Kalendae*; ita rem omnem conficit Iuliani locus ex Μισοπώγων, vbi Antiochenis, K. id eſt Konſtantium deſiderantibus optat duplex ΚΑΠΠΑ, tamquam calumniae poenam iuſtiſſimam. Brencmann. *Cap. V. p.* 1587. Scire autem Iulianum rem potuiſſe, nemo negauerit, quum & ſub Imperatoribus adhuc extitiſſe lex Remmia videatur. *l.* 13. *D. de teſtib.*

§. CVIII.

Non minus dubiae aetatis ſunt LEGES SCANTINIA *de nefanda Venere*, cui facem accenderunt V. C. Io. Fridr. Chriſtius *diſſ. de lege Scantinia*, & D. Io. Guil. Hoffmannus *in Comment ad legem Iuliam de adulter. Cap. I.* §. 26. *p.* 52. & SCRIBONIA *de vſucapione*, quam ſingulari commentatione illuſtrauit Iac. Raeuardus *. Ea lege *vſucapionem ſeruitutium ſublatam eſſe*, quam ICti diſputatione fori inuexerant, ſatis patet ex *l.* 4. §. *vlt. D. de vſurp. & vſucap.* Leges Scantinia & Scribonia.

* Ant. Auguſtin. *de legib. p.* 130. hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cuius meminit Cic. *in Bruto Cap. XXIII.* & *de Orat. I*, 53. Sed eam ſententiam ſolidis argumentis profligauit Galuan. *de vſufructu Diſſ. Cap. XII.* §. 4. *p.* 113. Sane Ciceronis aetate adhuc ſeruitutum vſucapionem proceſſiſſe, diſcimus ex *Orat. pro A. Caec. Cap. XXVI.* Quare probabilius eſt, legem Scriboniam ſub Auguſto latam eſſe a L. Scribonio Libone Coſ. collega

M. Antonii II. Cos. anno DCCXIX. ceu visum est Galuano *ibid.* & Herm. NOORDKERKIO *Disquisit. de lege Petron. III, 6. p.* 90. Saltim tardius latam esse, (quod putauit Iac. Raeuardus *de lege Scribon. p.* 497.) & quidem anno ab V. C. DCCLXVIII. L. Scribonio Libone & Sisenna Statilio Tauro Coss. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari solebant a Consulibus.

§. CIX.

Leges Seruiliae de adulteriis & stupris, nec non de repetundis.

Exstitisse porro legem quamdam SERVILIAM *de adulteriis & stupris*, circa annum ab V. C. DCXCIV. a P. Seruilio Vatia Cos. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. Cap.* 1. *ex.* 8. acute coniicit V. C. Io. Guil. Hoffm. *de lege Iul. de adult. I.* 21. *p.* 33. Certius est, LEGEM SERVILIAM *repetundarum*, cuius fragmenta ex monimento vetustissimo extulit Sigon. *de Iudic. II,* 27. anno ab V. C. DCXLVIII. rogatam esse. Eam vero ita illustrauit laudatus Sigonius, vt ocium nobis fecisse videatur.

§. CX.

Leges Titia de sponsionibus, Tullia de ambitu, & Voconia.

De LEGE TITIA *de lusibus & sponsionibus*, cuius mentio fit *l.* 3. *D. de aleat.* nihil me, quod dicam, compertum habere, fateor. At TVLLIA *de ambitu* auctorem habet M. Tullium Ciceronem, Cos. cum C. Antonio, anno ab V. C. DCLXXXIX *. Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA *de mulierum hereditatibus & de legatis*, lata a Q. Voconio Saxa, Trib. pl. anno ab V. C. DLXXXIII. Caepione & Philippo Coss. sed de ea singularibus com-

commentationibus tam accurate egerunt FRANC. BALDVINVS & IAC. PERIZONIVS, vt plura addere nihil attineat.

* Hanc legem iam superiore anno L. Iulio Caesare & C. Marcio Figulo Coss. rogari iusserat Senatus: sed intercesserat Q. Mucius Orestinus, Trib. plebis, teste Ascon. Paed. *in Orat. in toga cand.* Cicero *pro Muraena Cap. XXXIV.* Postea legem de nouo ex SC. tulit Cicero, eaque cautum, ne mercede conducti obuiam candidatis irent, nec conducti eos sectarentur; ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. *pro Muraena Cap. XXXIII. in Vatin. Cap. XV.* Ex quibus locis etiam patet, praeter alias poenas & decennale exsilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem fecissent. Sigon. *de Iudic. II,* 29. *p.* 436.

§. CXI.

Nihil adhuc diximus de SENATVS-CONSVLTIS, quorum tamen innumera hoc temporis interuallo facta esse, nemo ignorat. Enimuero, quod de sua aetate scribit Vlpianus *l. 9. D. de legib. Non ambigi, Senatum ius facere posse:* id ad liberae reip. tempora plane non pertinet. Erat tum Senatui ius, deliberandi de republica, administrandi aerarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscentes in Italia controuersias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias & supplicationes, de prouinciis disponendi: Polyb. *Hist. VI,* 11. & de his rebus etiam SCa fiebant, vel, si quis maiorum magistratuum Tribunorumue plebis intercessisset, AVCTORITATES scri-

SCa hoc tempore non erant species iuris scripti.

scribebantur: Cic. *Lib. VIII. Epist. ad famil.* 8. Dio Caff. *Lib. LV. p.* 550. At noua iura SCis inuecta esse ante Caesarum tempora, nusquam legeris. *

* Verumtamen est, populum nec iure rogari, nec iure sciscere potuisse, nisi Senatus fieret auctor, eamque in rem scriptum esset SCum. Liu. *Lib. I. Cap.* 17. *Lib. VIII. Cap.* 12. Plutarch. *in Coriolano p.* 227. Cic. *in Bruto Cap. XIV.* Appian. *de bello ciu. Lib. I. p.* 650. Ex quo Ciceronis loco discimus, exstitisse ea de re legem veterem MAENIAM, quam Festus *in voce Prorsus* MINIAM; Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuisse, *vt patres in comitiorum euentum auctores fierent.* At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii Tribuni plebis, qui seditiosissimas rogationes inconsulto fere ac refragante Senatu rogarunt, patribusque nec quidquam dissuadentibus, pertulerunt.

§. CXII.

Iurisconsultorum huius aetatis recensus.

Contra ea quum PRVDENTVM, seu IVRISCONSVLTORVM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse diximus: (§. LII. sequ.) operae pretium fuerit, instituere hic illorum recensum, & quae de iis notatu digna videbuntur, veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quae BERN. RVTILIVS, IO. BERTRANDVS, GVIL. GROTIVS, VAL. FORSTERVS, GVIDO PANCIROLVS, IAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores, vel praeteruiderunt, vel perperam tradiderunt * supplere atque emendare.

* Nul-

* Nulla historiae litterariae pars adhuc minus exculta est, quam haec de vitis & scriptis veterum iurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita ea in re versati sunt, vt ocium fecerint posteris. Bern. Rutilius vulgaria & incomperta saepe pro veris attulit. Doctior Bertrandus, at in diuinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operae pretium fecit Val. Forsterus, qui homo ad quasuis potius operas sordidas, quam ad scribendam iuris historiam erat condemnandus. Guido Pancirolus & Ian. Vinc. Grauina breuiter hanc rem exsequuntur: hic praeterea pleraque sublegit aliis, quae deinde miro orationis flore solet vestire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum omnium industriam vicit magni Grotii frater Guil. Grotius, quamuis ne is quidem, quae est hominum infelicitas, omnia viderit.

§. CXIII.

Inter hos primi C. Papirius & App. Claudius Decemuir.

Apud Pomponium iureconsultorum agmen ducit PAPIRIVS, Pontifex Max. quem Caii praenomen tulisse & ius Papirianum, paullo post exactos reges, compilasse, iam supra notauimus. (§. XVI.) Excipit cum APPIVS CLAVDIVS, *vnus ex Decemuiris, cuius maximum consilium in XII Tabulis scribendis fuit. l. 2. §. 36. D. de orig. iur.* Sed de eo quoque iam supra pleraque occupauimus *, (§. XXV. sequ.) quibus iam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non modo sibi, sed & reipublicae maximum intulerit detrimentum, ac proinde coniectus in carcerem, dignum flagitiis suis supplicium morte voluntaria ante-

reuerterit, anno ab V. C. CCCVI. Liu. *Lib. III. Cap.* 58.

* CLAVDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sueton. *Tiber. Cap. I.* Vnde & Decemuiro nostro nomen fuit APPII CLAVDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quae Herculem, seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab V. C. CCXLIX. Romam e Sabinis migrauerat ATTVS CLAVSVS, de quo Virgil. *Aeneid. VII. v.* 706.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur & tribus & gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIVS ille vel ATTA domi impar aduersae factioni, magna clientium comitatus manu ab Regillo Romam transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem aduenientem Romani non modo ciuitate & agro donarunt, sed & inter patres adlegerunt, non multo post in principum dignatione futurum, Liu. *Lib. II. Cap.* 16. immo & Consulem anno ab V. C. CCLIX. collega P. Seruilio. Idem *Lib. II. Cap.* 21. Fuit huic filius APP. CLAVDIVS SABINVS REGELLENSIS, Consul cum T. Quinctio anno ab V. C. CCLXXXIII. plebi exercituique inuisus, qui quum a suis desertus a Volscis vinceretur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque saeuiit, accusatusque ideo, antequam damnaretur, morbo decessit. Liu. *Lib. II. Cap.* 58. *sequ.* Huic filius fuit Decemuir, praecipuus iuris, quod ex XII. Tabulis proficiscitur, auctor.

§. CXIV.

§. CXIV.

Subiungit his Pomponius alterum APPIVM CLAVDIVM *eiusdem generis*, quippe Decemuiri abnepos * quem CENTVMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CAECVM cognominent, mirum est, quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediat, quo minus, qui Senex ob casum CAECVS dictus est, idem antea CENTVMANI cognomen habuerit. Bynkersh. *Praetermiss. ad Pompon. p.* 58. Centumanorum saltim, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cic. *de Offic. III*, 16. & Val. Max. *Lib. VIII. Cap.* 2. *ex.* 1.

App. Claudius Caecus. Eius cognomina.

* Ne decipiatur lector ab iis, qui hic miscent quadrata rotundis: dabimus operam, vt plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA

ATTA vel ATTIVS CLAVSVS, qui Regillo profugus, Romam cum magna clientium manu migrauit, inter patricios adlectus, dictusque APP. CLAVDIVS. Consul anno V. C. CCLVIII. Plutarch. *in Poplic. p.* 108. Suet. *Tiber. Cap. I.* Tacit. *Annal. IV*, 9. *XII*, 25.

APP. CLAVDIVS REGILLENSIS Cos. anno ab V. C. CCLXXXII. Liu. *Lib. II. Cap.* 56.

C. CLAVDIVS, qui pertaesus flagitiorum Appii fratris filii, Decemuiri Regillum remigrauit. Liu. III, 58.

APP. CLAVDIVS CRASSINVS, Decemuir, manus sibi ipse intulit, anno ab V. C. CCCVI. Liu. III, 58.

APP. CLAVDIVS, Tribun. mil. Cos. pot. anno ab V. C. CCCXXXI. Liu. *Lib. IV. Cap.* 35.

APP. CLAVDIVS CRASSVS, de cuius contentione cum Tribunis pl. anno CCCLXXXVII. Liu. *Lib. VI. Cap.* 40.

C. CLAVDIVS CRASSINVS REGILLENSIS, Cos. anno V. C. CCCCVI. in magistratu decessit. Liu. *VII*, 25.

APP. CLAVDIVS CAECVS, Pomponio CENTVMANVS, ICtus, de quo hic agimus.

§. CXV.

Eius honores, res gestae & inuentum.

Honores inuerso fere ordine gessit, primum censor anno ab V. C. CCCCXLII. quo tempore viam Appiam strauit, & aquam Claudiam in vrbem induxit: *l. 2. §. 36. D. de orig. iur.* Liu. *Lib. IX*, 29. Ald. Manut. *Quaesit. per epist. I*, 2. *p.* 181. Deinde anno CCCCXLVI & CCCCLVI Consul; Liu. *Lib. IX. Cap.* 42. & *Lib. X: Cap.* 18. insequente Praetor creatus est: Liu. *Lib. X. Cap.* 22. Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen & clientibus se dedit, & le-

ctica

ctica delatus in Senatum sua potissimum oratione effecit, ut Pyrrhus Rex in vrbem non admitteretur. *Epit. Liu. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrho p.* 394. Postremo Pomponius obseruat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse *, vt quum Romani testibus Varrone *de lingu. Lat. VI. p.* 70. & Quinctiliano *Inst. Orat. I*, 4. antea pronunciarent *dolosem*, *eso*, *misesia*, *mesidie*, *melios*, *vapos*, postea *dolorem*, *ero*, *miseria*, *meridie*, *melior*, *vapor*, pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, vt nescias, nosterne Appius, an alius, qui ab eo processit, litteram illam R. inuenerit. Sed quum Cicero *Lib. IX. Epist. ad famil.* 21. diserte scribat, L. Papirium Crassum circa annum V. C. CCCCXV. primum desiisse vocari *Papisium*: non alii eius inuenti laus deberi videtur, quam Appio Caeco, siquidem eius pater iam anno CCCCVI. decesserat, filius vero tum nondum eius fuit aetatis, vt ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. inuenisse, quam ipsa *Romuli*, *Remi*, *Romae* vocabula praeferunt, quaeque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam inuexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii*, *Veturii*, similiumque, occurrunt etiam *muses*, i. e. mures, *ruse*, i. e. rure, *plusima*, i. e. plurima, *melios*, i. e. melior. Add. Io. Funcc. *de puerit. Lat. lingu. Cap. I. p.* 193. & *Cap. III. p.* 243.

§. CXVI.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, *ma-* Sempronii Σοφȣ honores.

 xi-

ximae ſcientiae SEMPRONIVS, *quem populus Romanus* σοφὸν, *id eſt*, SAPIENTEM *adpellauit, nec quisquam ante hunc aut poſt hunc, hoc nomine cognominatus eſt**, *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.*. At non fuit poſt Appium Sempronius, ſed iisdem paene temporibus floruit, quippe conſul creatus anno ab V. C. CCCCXLIX. cum P. Sulpicio, Liu. *Lib. IX. Cap.* 45. quocum etiam de Aequis eo anno triumphauit. *Faſt. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab V. C. CCCCLIII Pontifex & Cenſor; & paullo poſt M. Valerio Coruo, Dictatore, Magiſter Equitum factus eſt. Liu. *Lib. X. Cap.* 9. Et tamen vir conſularis, cenſorius ac triumphalis praeturam anno ab V. C. CCCCLVI ſuſcipere non eſt dedignatus. Liu. *Lib. X. Cap.* 21.

* Argutantur hic noui ſcriptores, obſeruantes, (1) id nomen & poſteris eius haeſiſſe: (2) non defuiſſe alias gentes, quibus inſignis ſapientiae gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim hiſtoriam *Atilium* & *Laelium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCVLVM, *Sex.* & *P. Aelios* CATOS, denique *M. Porcium* CATONEM dictos, quae cognomina ab illo σοφῦ elogio non niſi ſono differant: adeoque fallere Pomponium, dum *nec quemquam ante hunc, aut poſt hunc, hoc nomine cognominatum eſſe*, contendat. Sed ad *prius* reſpondetur, poſteris id nomen haeſiſſe tamquam hereditarium, at neminem eorum ſibi id nomen virtute peperiſſe. Ad *poſterius*, Pomponium id obſeruaſſe de Graeco σοφῦ cognomine, quod in Graecia ſeptem tantum viris, Romae ſoli poſt hominum memoriam P. Sempronio datum ſit. Vnde & SAPIENTIAE ſimulacrum in gen-

gentis Semproniae numis reperiri obferuat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. p.* 318. Quae quum ita fint, adfentiri non poffumus Reinefio, qui *ad Infcript. p.* 36. ipfum *Semproniorum* nomen a fapientia deriuat, eosque *Sempronios* dictos putat, quafi σώφρονας, atque inde & originem cognominis σοφῦ argute arceffit, quum tamen nofter prius dictus fit Sempronius, quam σοφῦ cognomen ob ingenii praeftantiam accepit, & iam pater P. SEMPRONIVS LONGVS; auus C. SEMPRONIVS LONGVS dicti fint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

Vulgo eum vxori miffe repudium, perhibent, ob eam folam cauffam, quod ludos inconfulto fe fpectarit. Sed Valerius Maximus, qui *Lib. I. Cap.* 3. id memoriae prodidit, diferte ait, id diuortium fuiffe tertium ab eo, quod fecerit Sp. Caruilius. Quum vero hic anno demum DXXI primus uxorem res fuas fibi habere iufferit, nofter autem eam aetatem non attigiffe videatur: confequens profecto eft, vt alius fuerit ille Sempronius σοφὸς, qui tam feuera animaduerfione vxoris curiofitatem ultus eft. Io. Guil. Hoffm. *de lege Iul. de adult. Cap. I. p.* 22. *fequ.* Certius eft, filium habuiffe noftrum eiusdem nominis, qui anno ab V. C. CCCCLXXXIV. Conful de Picentibus triumphauit, *Fafti Capitol. ad hunc ann.* & anno ab V. C. D. Cenfor luftrum condidit. *Epit. Liu. Lib. XVIII.*

An uxorem ludos fpectantem repudiarit.

§. CXVIII.

Proximus aetate fuit TIBERIVS CORVN-

Tiberius Coruncanius.

RVNCANIVS, quem primum omnium iurisprudentiam publice professum esse, diximus. (§. LIII.) Eum nihil scripsisse, ait Pomponius: addens tamen, diligenter eum de iure consulentibus respondisse: *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ob quam iuris scientiam dexteritatemque in respondendo eumdem laudat etiam Cicero *de Orat. III*, 15. Consul fuit anno ab V. C. CCCCLXXII. collega P. Valerio Laeuino: postea creatus primus ex plebe Pontifex maximus * anno ab V. C. D. *Epit. Liu. Lib. XVIII.* obiit in extrema senectute (nam senibus qui reipublicae profuerint eum accenset Cic. *de Senect. Cap. VI.*) anno ab V. C. DIX. quippe quo ei in pontificatu surrogatum esse L. Caecilium Metellum, refert *Epitomator Liuii Lib. XIX.*

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab V. C. CCCCLIII. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Rutilo & M. Liuio P. Sempronius Sophus: Liu. *Lib. X. Cap.* 9. at pontificatum maximum ad annum vsque D. tamquam propriam sibi possessionem, retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, iuris scientia non minus quam aliis virtutibus eam dignitatem meritus. Nusquam sane sine laude eius meminit Cicero. Nam *de Nat. Deor. II*, 66. eum adnumerat *singularibus viris, quorum neminem, nisi iuuante Deo talem fuisse credendum sit.* Libro *de Senectute Cap. IX. ab eo iura ciuibus praescripta, eiusque vsque ad extremum spiritum prouectam esse prudentiam* ait. In *Laelio Cap. XI* laudat M' Curium & Ti. Coruncanium, *quos sapientes maiores iudicarint.* Alibi *de Orat. III*, 33. eum iungit P. Crasso illi vete-

veteri, & Scipionibus, quos vocat *prudentissimos homines, qui omnes Pontifices maximi fuerint, vt ad eos de omnibus diuinis atque humanis rebus referretur, quique iidem & in Senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi, & militiae consilium fidemque suam praestiterint.* In *Bruto* porro *Cap. XIV.* obseruat, Coruncanium *ex Pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.* Denique *in Orat. pro domo sua Cap. LIV.* eam vocat *peritissimum pontificem*: vt alia eius loca hic praetermittam.

§. CXIX.

In eumdem censum Guil. Grotius *de Iureconsf. Lib. I. Cap.* 2. refert L. CINCIVM ALIMENTVM *, qui quaesturam gessit anno DXXXIV. Praeturam Siciliae anno DXLII. & bello in primis Punico secundo inclaruit, quo anno DXLIII Cannensis exercitus reliquias duxit, Liu. *Lib. XXVII. Cap.* 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex eius ore audiuit. Liu. *Lib. XXI. Cap.* 38. Scripsit librum de OFFICIO IVRISCONSVLTI, laudatum a Festo *in voce Subiici*, & praeter illum *Annales*, *Fastos*, *de comitiis*, *de Coss. potestate*, *mystagogica*, *de verbis priscis & de re militari*, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suaeque Sallustii editioni subiecit Cl. Wassius, cuius exemplum & Cortius postea est sequutus. Add. Voss. *de Hist. Gr. IV*, 13. & *Lat. I*, 4. L. Cincius Alimentus.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius

cius Alimentus, Tribun. pl. anno ab V. C. DXXXIX. & L. Cincius Alimentus Aedilis plebis anno ab V. C. DXLI. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. Ast celeberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cuius tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA, (§. LXXXXI.) de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. *ad leg. Cinc. Cap. I. sequ. p. 2. sequ. edit. Paris.*

§. CXX.

P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

Paullo minor natu, at eorumdem tamen temporum fuit PVBLIVS (non CAIVS, vt Pomponius vocat,) CORNELIVS SCIPIO NASICA *, qui anno ab V. C. DXLVIII. adolescens nondum Quaestorius VIR OPTIMVS a Senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem Deûm Ostiam aduectam exciperet. *l. 2. §. 37. D. de orig. iur.* Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 14. Valer. Max. *Lib. VIII. Cap. 25. Excerpt. Peiresc. p. 606.*

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: praeclare sane de republica litteraria meriti sunt viri docti, & in his Christoph. Ad. Rupert. *ad Pomp. enchirid. p. 323.* dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos breuem hanc tabulam excerpimus:

L. COR-

L. CORNELIVS L. F. CN. N. SCIPIO Cof. anno ab V. C. CCCCLXXXXIV. de Poenis, Sardis & Corfis triumphauit.

P. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO Cof. anno DXXXV. qui primus cum Hannibale minus profpere fub Alpibus conflixit. Flor. I, 6.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO CALVVS, Cof. anno ab V. C. DXXXI. cum fratre in Hifpania occubuit.

P. CORNELIVS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANVS, victor Hannibalis.

P. CORNELIVS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA, iurisconfultus, *vir optimus* a Senatu cognominatus.

P. CORNELIVS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCVLVM dictus Cof. anno DLXXXX. & DLXXXXVII.

§. XXI.

Praetor anno DLIX. rem bene ac profpere geffit in Hifpania, & infequente anno pro Praetore Lufitanos paene perdomuit. Liu. *Lib. XXXV. Cap.* 1. Creatus deinde conful, anno DLX Boios ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liu. *Lib. XXXVI. Cap.* 37. *fequ.* Petenti anno ab V. C. DLXVIII. cenfuram Cato praelatus eft. Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit iudicium populi, quando ei publice domus in facra via data eft, quo facilius confuli poffet. *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* Filius ipfi fuit, cum aliarum virtutum, tum iurisprudentiae laude patris fimillimus, & fiue ob fapientiam, fiue ob communem ciuium amorem COR-

Eius honores, res geftae, filius.

CVLVM adpellatus, qui anno V. C. DXC. & DXCVII. consul fuit, & grauem de Carthagine non delenda sententiam in Senatu dixit *.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicae, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. *in Excerpt. Peiresc. p.* 382. & *Epitomator Liuii Lib. XLIX.* Sed quum haec contigerint anno ab V. C. DCII. ad id vero tempus vix aduixisse videatur P. Scipio Nasica, qui iam anno ab V. C. DLIX. praeturam gesserat, filius contra hoc ipso tempore aetate non minus, quam auctoritate, rerumque gestarum gloria floreret: adsentiri non dubitauerim Ruperto, existimanti, filium, P. Scipionem Corculum grauem illam sententiam in Senatu dixisse. Vid. Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 351.

§. CXXII.

An & Q. Mucius eorum temporum ICtus?

Dubiae sanitatis est locus Pomponii *l.* 2. §. 37. *D. de orig. iur.* vbi horum temporum iurisconsultis accenset Q. MVCIVM quemdam, quem legatum ad Carthaginienses missum, ex duabus tesseris positis, vna pacis, altera belli, dato arbitrio, vtram vellet, Romam referret, vtramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginienses petere debere, vtram accipere mallent. Vt enim iam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liu. *Lib. XXI,* 18. Florus *Lib. II. Cap.* 6. Gell. *Lib. X. Cap.* 27. Sil. Ital. *Lib. II. v.* 382. *sequ.* nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id vno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cuncta-* *toris*

toris nomen meruit. Eum vero Fabium iurisprudentiam reliquis laudibus suis adiunxisse, ego quidem nusquam reperio. *

* Probabile tamen est, Pomponium scripsisse *Q. Maximum*, idque postea librarios perperam mutasse in *Q. Mucium.* Rupertus *ibid.* Q. vero Fabium iuris peritum fuisse idem Rupertus probat loco Ciceronis *de Senectute Cap. IV.* vbi Cato de Fabio: *Nec vero ille*, inquit, *in luce modo, atque in oculis ciuium magnus, sed intus domique praestantior. Qui sermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae* SCIENTIA IVRIS? *augurii?* At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii *scientiam iuris*, sed *scientiam iuris augurii*, vel auguralis, quae & in iuris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

Iisdem paene temporibus iurisprudentiae laude floruerunt duo fratres celeberrimi, P. & SEX. AELII PAETI CATI, quorum alterum iuris Aeliani auctorem fuisse, supra vidimus. (§. XLIX.) PVBLIVS anno V. C. DXLVIII. Aedilis plebis, ac insequente anno Praetor, Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 38. anno DL. Magister Equitum C. Seruilii Gemini Dictatoris, Id. *Lib. XXX. Cap.* 39. sequente Consul, Liu. *Lib. XXX. Cap.* 40. biennio post Censor creatus, Idem *Lib. XXXII. Cap.* 7. pestilentia periit anno ab V. C. DLXXVIII. Liu. *Lib. XLI. Cap.* 26. P. Aelius Paetus.

§. CXXIV.

SEX. AELIVS PAETVS CATVS per eosdem fere honorum gradus decurrens itidem Sex. Aelius Catus.

dem ad consulatum & censuram peruenit, quorum illum anno DLIV. hanc anno DLVIII. ab V. C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego *. Liu. *Lib. XXXI. Cap. 7. Lib. XXXIV. Cap.* 44. & *Lib. XXXV. Cap. 9.* De eius *Tripartitis* supra diximus. (§. XLIX.) Addit Pomponius *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* ei & alios libros, sed dubiae auctoritatis, tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne iuris vniuersi systema, quo & Cicero visus videtur, dum *Lib. VII. ad famil. Epist.* 22. tractat quaestionem iuris, *possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?*

* Refert Plin. *Hist. Nat. Lib. XXXIII. Cap.* 1. Aelium Catum L. Aemilii Paulli, qui Perseum, Macedoniae regem vicerit, generum fuisse, eumque quum legati Aetolorum, in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitae diem, quam duo pocula, quae L. Paullus, socer, ei ob virtutem donasset. Sed L. Paulli gener *Q. Aelius Tubero* fuit, non *Sex. Aelius Catus.* Illum ob virtutem nauatamque in bello Macedonico operam generum sibi delegerat Aemilius. Plutarch. *in Paull. p.* 257. At Aelius iste, Paulli gener, nec Cati cognomen tulit, nec vmquam Consul fuit, sed vir optimus ac continentissimus, *καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ῥωμαίων πενίᾳ χρησάμενος*, & *qui omnium Romanorum magnificentissime paupertatem tulit*, ceu loquitur Plutarhus. Recte id monuit Rupertus, quum Corasius, Hotomanus & Io. Bertrandus, Plinii sequu-

sequuti auctoritatem, perperam haec omnia ad Sex. Aelium Catum referant.

§. CXXV.

Iungit Pomponius Aeliis fratribus P. ATILIVM, quem primum SAPIENTEM a populo cognominatum scribit *d. l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Quamuis vero celeberrima Romae fuerit *Atiliorum* familia, multisque imaginibus illustris, de qua praeclare meritus est V. C. Iac. Perizonius *Animadu. Hist. Cap. I. p.* 26. vbi & stemma Atiliorum dedit: Ruperto tamen hic parum accuratus videtur Pomponius, quippe qui *P. Atilium* nobis obtrudat pro L. ACILIO. De hoc sane Cicero *de Amicit. Cap. II. Scimus L. Acilium*, (ita enim habent libri optimi,) *apud patres nostros adpellatum* SAPIENTEM, *quia prudens esse in iure ciuili putabatur.* Et *Lib. II de Legib. Cap.* 23. iterum vocat *L. Acilium*, eumque iungit *Sex. Aelio.* Attamen res & etiamnum incerta est, & iam olim inter has gentes de hoc iurisconsulto certamen fuisse videtur *. Quaedam ad XII. Tabulas scripsisse hunc siue Atilium, siue Acilium iam supra obseruauimus. (§. XXXI.)

L. Acilius an P. Atilius, Sapiens.

* In *Aciliae* gentis denariis Ianus bifrons, prudentiae sapientiaeque signum, conspicitur apud Patin. *de famil. Rom. p.* 3. At idem χάραγμα & in *Atiliae* gentis numis *p.* 42. reperimus. Si ergo verum est, hoc esse signum sapientiae vel prudentiae, a quo maiorum quis cognomen tulerit: facile est ad existimandum, de eo gentium suarum decore inter vtramque certatum esse.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Ser. Fabius Pictor & Q. Fabius Labeo.

Eorumdem temporum iurisconsultis Grotius *de Iurisconſ. Lib. I. Cap.* 4. adnumerat SER. FABIVM PICTOREM, quem *iuris, & litterarum, & antiquitatis peritiſſimum* fuiſſe teſtatur Cicero *in Bruto Cap. XXI.* Vnde exiſtimari poſſet, Ciceronem haec ſcribentem in animo habuiſſe *Q. Fabium Pictorem*, Annalium ſcriptorem, cuius fragmenta in Cl. Waſſii *Sylloge* primum ſtatim locum obtinent. Enimuero, quum non Quintum illum vocet, ſed Seruium, & hunc M. Porcio Catone natu paullo minorem fuiſſe, obſeruet: magis eſt, vt ex filiis eius aliquem intelligamus, de quo tamen altum alioquin in hiſtoria Romana ſilentium eſt. Celebrior Q. FABIVS LABEO, Quaeſtor anno ab V. C. DLVI. Liu. *Lib. XXXIII. Cap.* 42. ſeptimo poſt anno Praetor, Liu. *Lib. XXXVII. Cap.* 47. & 50. anno porro DLXIX. Conſul, Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 45. demum triennio poſt Pontifex. Id. *Lib. XL. Cap.* 42. Eum iisdem paene laudibus, ac Ser. Fabium Pictorem, exornat Cicero *in Bruto Cap. XXI.*

§. CXXVII.

T. Manlius Torquatus.

T. MANLIVM, A. F. T. N. TORQVATVM *iuris ciuilis & ſacrorum pontificalium*, teſte Valerio Maximo *V*, 8, 3. *peritiſſimum*, conſulem cum Cn. Octavio anno ab V. C. DLXXXVII fuiſſe, obſeruat Cicero *de Finib. I*, 7. * ſimulque refert, eum filium compertum repetundarum iudicio domeſtico

mestico damnasse, & in conspectum suum venire vetuisse. Addit Valerius, quum filius tam tristi perculsus sententia suspendio vitam finiisset, cum ne exsequiis quidem adolescentis interfuisse, sed tum maxime, quum funus efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epi. Liu. Lib. LIV.*

* Gentilitium id fuit genti Manliae, saeuire in suos, iisque nullius delicti gratiam facere. Hinc *Manliana imperia* illo etiam tempore horrenda, exempli semper tristis in posterum fuerunt. Liu. *Lib. VIII. Cap.* 7. & *IV*, 29. De acerbitate L. Manlii in filium, nullius probri compertum, vnde Imperiosi nomen tulit, idem videndus Liu. *Lib. VII. Cap.* 4. Noster ergo Titus tertium dedit tam inusitatae seueritatis exemplum. *Titus*, inquam, nam mendum in praenomine est apud Ciceronem. Quem enim exemplaria Ciceronis omnia *Lucium* vocant, ei *Fasti Capitolini*, his in rebus accuratissimi aeque, ac Valer. Maximus & Liuii Epitomator, *Titi* praenomen tribuunt. Grauiore multo errore Colerus *in Notis ad Valer. Max. Manlium* hunc confundit cum *Manilio*, iurisconsulto, de quo paullo post. Quem errorem errat etiam Bernard. Rutil. *in vit. ICt. XV*, 21. ideo iure notatus a Guil. Grotio *de vit. ICt. I*, 4.

§. CXXVIII.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MARCII FIGVLI, qui circa annum DCXX *iuris ciuilis studio celeberrimus fuit.* At istius professionis, tamquam infructuosae eum pertaesum est, quum petens consulatum repulsam tulisset. Nam istius ignominiae dolorem non ferens, quum ad eum po- C. Marcius Figulus.

stero

ſtero comitiorum die multi conſulendi cauſſa confluxiſſent, omnes rerum ſuarum incertos dimiſit, praefatus: *At vos conſulere ſcitis, conſulem facere neſcitis*, Valer. Max. *Lib. IX. Cap.* 3. *ex.* 2. qui auctor hoc ſubiungit iudicium: *Dictum grauiter & merito: ſed tamen aliquanto melius non dictum.*

§. CXXIX.

M. Porcius Cato, Cenſorius, pater.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque paene ſaeculum doctrina prudentiaque illuſtrauit M. PORCIVS CATO. Quaeſturam geſſit anno ab V. C. DXLVIII, Liu. *Lib. XXIX. Cap.* 25. Praeturam anno V. C. DLIV. Liu. *Lib. XXXII. Cap.* 7. Conſulatum triennio poſt, Liu. *XXXIII*, 42. a quo tempore bellum in Hiſpania proſperrime geſſit, cenſuraque anno DLXVIII ſeueriſſime acta, Liu. *XXXIX*, 41. *ſequ.* anno demum ab V. C. DCIV. L. Marcio & M. Manilio Coſſ. octuagenario maior deceſſit. Cic. *in Bruto Cap. XV. Ei tam verſatile ingenium pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum dixiſſes, quodcumque ageret. In bello enim manu fortiſſimus, multisque inſignibus clarus pugnis, idem, poſtquam ad magnos honores peruenit, ſummus imperator, idem in pace, ſi quis ius conſuleret, peritiſſimus, ſi cauſſa agenda eſſet, eloquentiſſimus fuit.* Quales laudes in eum tamquam ex compacto congerunt Liu. *Lib. XXXIX. Cap.* 40. Cic. *de Orat. I*, 37. *III*, 15. Cornel. Nep. *Caton. Cap. III.* Quinctilian. *Inſt. Orat. XII*, 3. Valer. Max. *VIII*, 7. *ex.* 1. *

* Raro ſane inter mortales exemplo M. ille Porcius

cius Cato in omni artium ſcientiarumque genere eminuit, bonus Imperator, bonus Cenſor Conſul, Praetor, optimus ac fere eximius Iureconſultus, Orator facundiſſimus, hiſtoriae omnisque antiquitatis, ſi quis alius, peritiſſimus, agricola inſignis. Senex & Graecas litteras didicit, tanto ardore animi, vt diuturnam ſitim explere velle videretur. Cic. *de Senectute Cap. I. Lib. IV. Acad. Quaeſt. Cap.* 2. Idque eo magis mirandum, quod nullo ſubſidio adſpirauit ad rempublicam, ſolaque virtute ad ſumma enixus eſt. Vnde Plutarch. *in Cat. Mai. p.* 353. Ὁ δὲ Κάτων ἐκ πολίχνης τε μικρᾶς καὶ διαίτης ἀγροίκου δοκούσης φέρων ἀφῆκεν ἑαυτὸν ὥσπερ εἰς πέλαγος ἀχανὲς, τὴν ἐν Ῥώμῃ πολιτείαν. *Cato vero ex oppidulo exiguo & vitae genere, quod ruſticanum videbatur, in rempublicam Romanam ſeſe, tamquam in vaſtum pelagus praecipitauit.* Addit, non tum fuiſſe ea tempora, quae Curios, Fabricios, Hoſtilios, aliosque ab aratro pauperes, ad magiſtratus & roſtra admiſerit, ſed Romam iam claritati familiarum, diuitiis, largitionibus & prenſationibus adſuefactam honores petentibus nouis hominibus inſultaſſe. Denique & id miratur Plutarchus, quod Cato, quum omnes paene ciuitatis potentiſſimos & primos haberet aduerſarios, & ad ſenectutem vſque inſtar athletae decertarit, conſeruauerit ſe incolumem, non alio tutus praeſidio, quam τῷ λόγῳ id eſt, eloquentia, ᾧ δικαιότερον ἄν τις, ἢ τύχῃ καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς, τὸ μηδὲν παθεῖν παρ᾽ ἀξίαν, ἀνατιθείη. *Cui verius, quam caſui vel fortunae eius, quod illaeſa ſemper permanſerit dignitate, acceptum referas:* Meretur tota Catonis vita a Plutarcho ſcripta, eiusque in primis & Ariſtidis comparatio legi, quippe qua Catonem omnes magni viri partes impleuiſſe, & Ariſtidem longo poſt ſe interuallo reliquiſſe, luculentiſſimis argumentis demonſtratur.

§. CXXX.

§. CXXX.

Eius opera.

Opera varii argumenti, ab eo ſcripta, veteres laudant quam plurima *, ex quibus & hodie integrum exſtare creditur illud *de re ruſtica*. Ex eius vero *Originibus*, librisque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de moribus*, *praeceptis ad filium*, *epiſtolis*, *orationibus*, fragmenta, quae ſuperſunt, cum cura collegit laudatus Waſſius. Laudantur & eius COMMENTARII IVRIS CIVILIS a Feſto; liber de DOTE a Gellio *Noct. Att. X*, 23. Denique eum & RESPONSA nouo more, expreſſis perſonarum nominibus, edidiſſe, obſeruat Cicero de *Orat. II*, 33.

* De operibus vero iuridicis Catonis, vt & aliis, quae Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non ſatis exploratum eſt, patri, an filio, ſint attribuenda. Nec mirum, quum eadem vtriusque ſint nomina, & eadem vterque iurisprudentiae laude floruerit. Quamuis etiam veteres omnes, & in his Plutarchus *in Catone Mai. p.* 351. eum *de re ruſtica*, ſcripſiſſe, teſtentur; de eo tamen, quod hodie exſtat ſub Catonis nomine, opuſculo, ſitne vere M. Porcii Catonis, an alterius, non ſine ratione ambigitur. Vid. V. C. Matth. Geſneri *praefat. ſcriptoribus rei ruſt. praemiſſ. p. I. ſequ.*

§. CXXXI.

M. Porcius Cato filius.

Filium Cato ſuſtulerat ſibi ὁμώνυμον, M. PORCIVM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga ſagoque inſignem *. Rei militaris ſpecimina bello Macedonico tam praeclara dederat, vt L. Aemilius Paullus eum ſibi generum vltro

M. P
ann
Co
C.

M. PORC
iureconſult
ſignatus de
no ab V.
buit *Licinia*

M. PORC
CATO,
anno 634.
fricam ſort
deceſſit.

M. PORC = Q. Seruilio Quaeſtori, occiſo bello Sociali 663.
CATO, A
in Africa d

L. L

Seruilia = M. Brutus a Pompeio interfectus. Plutarch.
ſoror
Catonis
vterina,
impudica a
Caeſare
amata.

M. Porcius Cato., in acie ad Philippos occubuit. Plutarch.

= Bruto Caeſaris interfectori.

vltro deligeret. Iuris vero ciuilis ſcientia omnes eius aetatis viros doctiſſimos ſuperauit, egregiosque de iuris diſciplina libros reliquit. Gell. *Noct. Att.XIII*, 18. *l.* 2. §. 38. *D. de orig. iur.* Exſtinctus eſt viuo patre, & Praetor iam deſignatus anno ab V. C. DC. Et is vnus caſus concuſſiſſe dicitur intrepidum animum Catonis patris, Cic. *de Senect. Cap. XXIII.* quem ideo huius filii ſui ſaepe in ſcriptis ſuis cum laude meminiſſe refert Plutarch. *in Cat. mai. p.* 351.

* Quum plures Catones in hiſtoria Romana occurrant, quorum facilis eſt confuſio: non ingratum lectori fuerit, totam illam gentem in ſchemate contemplari. Et quamuis illud concinnare iam coeperit Gell. *Noct. Attic. XIII*, 19. & inde ſua ſumſerit Guido Panciról. *de clar. Leg. interp. I*, 8. *p.* 27. licebit tamen illud hoc modo ſupplere. (‡)

§. CXXXII.

Quamuis vero patris filiique ſcripta ſaepe confundi videantur: filio tamen, quae Catoni in iure noſtro tribuuntur *, pleraque deberi exiſtimamus, veluti REGVLAM CATONIANAM, *l.* 1. *D. de reg. Cat.* & quae ex Catonis libris proferuntur de adoptione ſeruorum, §. 12. *Inſt. de adopt.* de ſeruo mutilo morboſo, *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. edict.* de ſocero a genero inſtituto herede, *l.* 44. *pr. D. ſolut. matrim.* de poena certae pecuniae promiſſa, ſi quid aliter factum ſit, *l.* 4. §. 1. *D. de verb. obl.* de die intercalari, *l.* 98. §. 1. *D. de verb. ſignif.* Eius ſcripta.

 * Lau-

* Laudatur Cato saepius, sed ita, vt eius libri Vlpiani & Paulli temporibus non amplius videantur exstitisse. Hinc formulae: *Apud Catonem bene scriptum*, REFERT ANTIQVITAS: §. 12. *Inst. de adopt. Catonem scribere* LEGO. *l.* 10. §. 1. *D. de Aedil. edict. Nerua & Cato responderunt, vt est* RELATVM *apud Sextum ab Aristone.* Sic aliena fide citant Catonem. Semel Paullus *l.* 4. §. 1. *D. de verb. oblig.* citat *Catonis librum XV.* sua, an aliena fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. Liuius Mamilianus Drusus.

C. LIVIVS M. F. MAMILIANVS DRVSVS Consul anno ab V. C. DCVI. collega P. Cornelio Scipione eo potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis captus, viribusque defectus, consulentibus non minus de iure responderit, quum, quorum res esset, sua ipsi non videntes, caecum adhibere ducem non dubitarent. Cic. *Tusc. Quaest. V*, 38. Valer. Max. *VIII*, 7. Addit Valerius, eum vtilissima monimenta, oculorum licet acie destitutum, composuisse, quae saltim in P. Iuuentii Celsi manus videntur incidisse. Nam Drusum hic laudat *l.* 38. §. 1. *D. de act. emt. vend.*

§. CXXXIV.

P. Mucius Scaeuola.

Venio nunc ad triumuiros, qui *ius ciuile fundasse* dicuntur a Pomponio *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* Horum princeps P. MVCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA ex ea gente ortus est, quae iurisprudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit iuris-

con-

conſultos eximios *. Noſter anno ab V. C. DCXX Conſul fuit, collega L. Calpurnio Piſone Frugi, Vell. Paterc. *Hiſt. II*, 2. Gruter. *Inſcript. p.* 202. & *ſequ.* bienniоque poſt, quum Craſſus occubuiſſet, pontificatum maximum eſt adeptus. Cic. *Lib. XII. ad Attic. Epiſt.* 4. *de Orat. II*, 12. *de Nat. Deor. III*, 2. *pro domo Cap. LIII.* Denique eum phthiriaſi exſtinctum eſſe, tradit Plutarch. *in Sulla p.* 475.

* Magnam ergo gratiam ab hiſtoriae ſtudioſis iniit Rupert. *ad Enchir. p.* 389. quod plures Mucios, quos iuris ſcientia nobilitauit, accurate diſtinxit. Nos ex eius ſchemate pauca haec decerpimus:

P. MVCIVS SCAEVOLA

Q. MVCIVS P. F. SCAEVOLA praetor anno 538. Sardiniam sortitus est. Liu. XXIII, 24. 30.

Q. MVCIVS. Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor anno V. C. 574. Liu. XL, 44. Cos. anno 579. cum Sp. Postumio.

Q. MVCIVS. Q. F. Q. N. SCAEVOLA, Augur, Cos. anno ab V. C. 636. cum L. Metello. Grut. *Inscr. p. CCIV.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. Val. Max. III, 8. ICtus egregius, quem Cicero audiuit.

Mucia uxor L. Licinii Crassi, oratoris.

Licinia nupta P. Cornelio Scipioni Nasicae Cic. *in Bruto Cap. LVIII.*

Mucia, de qua Cicero *in Bruto Cap. LVIII.*

P. MVCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor 574. Liu. XL, 44. Cos. 578. cum M. Aemilio Lepido. Liu. XLI, 19. eodem anno triumphauit de Liguribus.

P. MVCIVS. P. F. Q. N. SCAEVOLA Pontifex Max. IC. de quo Pomponius *l. 2. §. 39. D. de orig. iur.*

Q. MVCIVS P. F. P. N. SCAEVOLA Consul anno 675. Asiae proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. Cic. *Verr. II,* 21. ICtus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 41. D. de orig. iur.*

P. LICINIVS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MVCIANVS ab origine, LICINIVS CRASSVS a patre adoptiuo. Consul anno 522. Pontifex Max. & ICtus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 40. D. de orig. iur.*

§. CXXXV.

§. CXXXV.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* ex quibus dubio procul decerpta sunt, quae ex huius Scaeuolae monimentis adferunt non modo Cicero *Topic. Cap. IV.* & *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 21. sed & iurisconsulti nostri *l.* 66. *D. solut. matr. l.* 17. *D. de legation. l.* 4. *D. de capt. & postlim.* * Eius scripta.

* Neque tamen crediderim, P. Scaeuolae opera adhuc exstitisse tempore ICtorum, qui illa laudant. Nam Iauolenus *l.* 66. *pr. D. sol. matr.* quae de P. Scaeuolae sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Seruio, quem ibi testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius *l.* 17. *D. de legation.* Q. Mucium sequutus est, Modestinus denique *l.* 4. *D. de capt.* quae ibi de P. Scaeuola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

Alter ex hac triga M. IVNIVS BRVTVS, vir praetorius, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quem Cicero *in Bruto Cap. XLVII. in iure ante alios summum euasisse* ait, *ibidem*que *Cap. XXXV.* vocat *virum optimum & iurisperitissimum*, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suae dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem & molestum, & qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. *ibid.* & *de Orat. II,* 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat. M. Iunius Brutus.

§. CXXXVII.

Eius libri. Librorum de iure ciuili a Bruto ſcriptorum ſeptem numerat POMPONIVS, *d. l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quamuis Ciceronis aeuo tres tantum DE IVRE CIVILI libri pro genuinis habita videantur *. Cic. *de Orat. II*, 55. Ex iis quaedam, quae ad edictum potiſſimum pertinuerunt, notis vel ſtricturis ſuis illuſtraſſe videtur SER. SVLPICIVS: *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur. l.* 5. §. 1. *D. de inſtit. actione*, niſi forte, quod alii ſuſpicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. LXXIV. *) Bruto vero noſtro, tamquam eximio iuris auctori, teſtimonium frequenter denunciant Cicero *de Finib. I*, 4. *Lib. VII. ad famil. Epiſt.* 22. Gell. *Noct. Attic. VII*, 15. & iurisconſulti noſtri, *l.* 68. *D. de vſufr. l.* 27. §. 21. *D. ad leg. Aquill. l.* 13. *pr. D. de in diem addict. l.* 3. §. 3. *D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ. l.* 4. *D. de capt. & poſtl.*

* Veroſimile eſt, mendum irrepſiſſe in Pomponii *enchiridion*, & acute ſuſpicatur V. A. Corn. van Bynkersh. *in Praetermiſſ. p.* 67. transpoſitis vocabulis legendum eſſe: *Brutus tres, Manilius ſeptem:* quale quid in mentem venit etiam Ioanni Bertrando *de Iurisperit. II*, 6. Ceterum Brutum quoque his libris ſuis intexere ſolitum eſſe reſponſa, & quidem expreſſis perſonarum nominibus, (§. CXXX.) obſeruat Cicero *de Orat. II*, 33. Quod inſtitutum probandum, an reprehendendum ſit, diſquirit Guil. Grot. *de Vit. iuriſc. I*, 5.

§. CXXXVIII.

M' Manilius. Tertius M' MANILIVS P. F. P. N. (ita enim

enim ſcribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIVS, vti hoc nomen vbique emendari iubet Petr. Victor. *ad Varron. de re ruſtic. II*, 3, 5. *) P. F. P. N. vir conſularis, quippe qui faſces anno ab V. C. DCIII. collega L. Marcio Cenſorino tenuit. *Faſt. Conſul. ad h. ann.* quum antea Praetor cum Luſitanis bellum parum proſpere geſſiſſet. Appian. *Iberic. p.* 286. ac ne Conſul quidem Carthaginem felicius oppugnaſſet. *Epit. Liu. Lib. XLIX.* At tanto illuſtrior toga, non modo conſulentibus totum ſe dedit, eorumque commodo transuerſo foro quotidie obambulauit, vt ſui conſulendi copia eſſet omnibus: verum etiam domi ſuae, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes & de iure ciuili, & de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque conſulturos admiſit: Cic. *de Orat. III*, 33. pauperem tamen fuiſſe, teſtatur Cicero *Paradox. VI*, 3.

* Hoc audacior Val. Forſterus in *Hiſt. iur. II*, 21. eum vocat *M. Manlium*, quum *Marci* praenomen in gente *Manlia*, ob M. Manlii Capitolini ſupplicium, lege familiae quaſi proſcriptum eſſet, Liu. *Lib. VI. Cap.* 20. immo ſub finem iſtius capitis illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo ſupra diſſeruimus: (§. CXXVII.) accurate refutatus a Ruperto *ad Pompon. Enchirid. III*, 5.

§. CXXXIX.

Reliquit DE IVRE CIVILI libros, ſi vulgarem ſcripturam in Pomponio ſeruandam credimus, *tres*, ſin Ampliſſimi Bynkershoekii Eius opera.

coniecturam (§. CXXXVII.) sequimur *septem*, ac praeterea *volumina inscripta* MANILII MONIMENTA, *l.* 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus iuxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARVM VENALIVM VENDVNDORVM LEGVM * mentionem faciunt Cicero *de Orat. I*, 58. & Varro *de re rustica II*, 5. quas a monimentis illis diuersas non esse, existimat Ant. Augustin. *de nomin. propr. Pandect. p.* 211. *Thes. iur Tom. I.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animaduertimus a Varrone *de Lingu. Lat. Lib. IV. p.* 13. & *Lib. VI. p.* 68. *de re rust. II*, 5. Cicerone *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 22. Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap.* 7. denique a Paullo iurisconsulto *l.* 3. §. 3. *D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt *Manilianae* istae *venalium vendundorum leges* ad iurisprudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. Nat. XVIII*, 3. obseruationem earum tam scrupulosam fuisse, vt ne carnes quidem & sues, nisi conceptis verbis a laniis emerentur, neque mulctae dictio aliter iusta esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, & nisi bubus ouibusque simul expressis, oues prius, quam boues nominarentur. Eu. Otto *Iurispr. symbol. Exerc. I*, 15. *p.* 92. Extant tales venalium vendundorum formulae apud Varron. *de re rust. II*, 3.

§. CXL.

Q. Mucius Scaeuola Augur.

Subiungimus illustri illi iurisconsultorum trigae Q. MVCIVM, Q. F. Q. N. SCAEVOLAM, vulgo *Augurem*, Cos. anno ab V. C.

V. C. DCXXXVI. collega L. Caecilio Metello, qui ſenex admodum deceſſit, neque ſe adduci paſſus eſt a L. Sulla, vt C. Marium hoſtem reip. iudicaret. Val. Max. *III*, 8. Quantus in reſpondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero *in Bruto Cap. XXXIX. ſequ.* & *de Orat. I*, 45. eum iuris ciuilis intelligentia atque omnis prudentiae genere praeſtitiſſe, eiusque ianuam & veſtibulum in infirmiſſima valetudine adfectaque iam aetate maxima quotidie frequentia ciuium ac ſummorum hominum ſplendore *celebratam eſſe*, teſtatur. Auditores habuit illuſtres quam plurimos, & in his Ciceronem, ceu ipſe teſtatur *in Bruto Cap. LXXXIX.* quamuis poſtea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scaeuolam, Pontificem, de quo paullo poſt, ſeſe contulerit. Cic. *de Leg. I*, 4. An quidquam ſcripſerit, hodie ignoramus. Arbitrium tamen eius in cauſſa finium regundorum inter Gennates & Veturios exſtat apud Gruter. *Inſcript. p. CCIV.*

§. CXLI.

Quos his Pomponius ſubiungit, CAELIVS ANTIPATER, PAVLLVS VIRGINIVS, SEX. POMPEIVS, Q. AELIVS TVBERO, quamuis iuris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpuliſſe animum videntur *. Quare dicendum potius erit de P. RVTILIO RVFO, qui P. Mucium Scaeuolam, pontificem maximum audiuit, Cic. *de Offic. II*, 13. ſimulque philoſophiae Stoicae, duce Panaetio, totum ſe dedit. Idem *de Offic. III*, 2. in *Bruto Cap. XXX.* Functus con-

Antipater, Virginius, Pompeius, Tubero, Rutilius Rufus.

consulatu anno ab V. C. DCXLVIII, collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum iudicio opprimitur & exsul Smyrnae consenescit, honoratus ab omnibus Asiae ciuitatibus. Ouid. *ex Ponto I*, 3. *v*. 6. *sequ*. Cic. *de Orat*. *I*, 53. Valer Max. *Lib. VI. Cap*. 4. *ex*. 4. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap*. 13.

* L. CAELIVM ANTIPATRVM ipse Pomponius *l*. 2. §. 40. *D. de orig. iur. plus eloquentiae, quam scientiae iuris, operae dedisse*, testatur: quamuis & de eius eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero *de Orat. II*, 13. Scripsit *annales* aliaque, quorum ossa, vt ita dicam, legit Clarissimus Wassius. De PAVLLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim facile Paullus nasci potuit,) cuius se amicitia delectari ait Laelius apud Ciceronem *de Amicit. Cap. XXVII*. SEX. POMPEIVS, Cn. Pompeii patruus, & Q. Aelius Tubero a iuris peritia quidem laudantur a Ciceron. *in Bruto Cap. XXXXVII. & de Offic. I*, 6. nec non a Gellio *Noct. Attic. I*, 22. sed ita, vt Stoicos magis professi videantur, quam Iurisconsultos.

§. CXLII.

Rutilii Rufi scripta.

Praeter libros HISTORIARVM, DE VITA SVA, HANNIBALICORVM, & aliquot orationes, ex quibus scriptis, quae supersunt, fragmenta clarissimus Wassius collegit, Rutilius Rufus etiam de iure quaedam elucubrauit, ex quibus quaedam proferuntur *l*. 10. §. 3. *D. de vsu & habit*. *l*. 3. §. 9. *D. de penu leg*. *l*. 1. §. 1. *D. arb. furt. caes*. Edicti ab eo in praetura praepositi mentio fit *l*. 1. §. 1. *D. de bon. libert*.

§. CXLIII.

§. CXLIII.

C. CORNELIVS MAXIMVS solo Trebatio auditore, cuius ille formauit ingenium, celebris, nulla alia re sui memoriam ad posteritatem propagauit. Cic. *Lib. VII. ad familiar. Epist.* 8. & 17. At tanto sereni- oris famae est P. LICINIVS CRASSVS, a patre naturali P. Mucio Scaeuola MVCIANVS, anno ab V. C. DCXII in adoptionem P. Licinio Crasso datus. Per omnes honorum gradus anno ab V. C. DCLVII ad consulatum, & quadriennio post ad censuram adspirauit; in magistratibus fere omnibus, praeterquam in censura, collegam nactus Q. Mucium Scaeuolam. Denique & Pontifex maximus decessit ex vehemente laterum dolore, quem sibi altercatione cum L. Philippo in Senatu contraxerat. Cic. *de Oratore III*, 2. Auctor est Pomponius; *l.* 2. §. 40. *D. de orig. iur.* a Cicerone hunc Crassum dictum esse *iurisconsultorum disertissimum**.) Fuit enim incredibili eloquentia, quamuis parum faueret Rhetorum scholis, quos in censura sua, proposito edicto, vrbe exesse iusserat. Gell. *Noct. Att. XV*, 11. *Sueton. de clar. rhetor. Cap. I.*

C. Cornelius Maximus & P. Licinius Crassus Mucianus.

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scaeuolam, veluti *de Orat. I*, 39. & *Brut. Cap. XXXIX.* & *XXXX.* quum de Crasso tale nihil in eius operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. p.* 383. vt erroris absoluat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in §. sequentem transferri oportere sta-

ſtatuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eamdem laudem attribuerit Craſſo, Pomponiusque id elogium vere legerit in opere eius aliquo, nunc deperdito, quod nos hodie non legimus? Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *Praetermiſſ. ad d. l. 2. §. 40. D. de Orig. iur.*

§. CXLIV.

Q. Mucius Scaeuola Pontifex max.

Paullo iunior fuit Q. MVCIVS SCAEVOLA, Pontifex maximus, cum Q. Mucio Scaeuola, Augure, non confundendus. De eius eloquentia Ciceronis teſtimonia paullo ante vidimus. Eumdem Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. *legum clariſſimum ac certiſſimum vatem*; Diodorus Siculus *in Excerpt. Peireſc. p.* 405. ἐπιφανέστατον τῶν Ῥωμαίων, *Romanorum illuſtriſſimum* adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Craſſo collegam fuiſſe diximus. Praecipuam vero laudem ſibi geſto ſanctiſſime Aſiae proconſulatu peperit, adeo vt eum prouinciales diuinis paene honoribus proſequerentur. Aſcon. Paedian. *in Verr. II*, 21. Denique in Mariano tumultu anno ab V. C. DCLXVI. C. Fimbriae ſcelere nefarie interemtus, maximum bonis omnibus ſui deſiderium reliquit. Cic. *de Orat. III*, 3. *Excerpt. Peireſc. p.* 410. Appian. *de Bello ciu. Lib. I. p.* 404. Vellei. Paterc. *Hiſt. II*, 26. Lucan. *Pharſal. II. v.* 126. *ſequ.*

§. CXLV.

Eius ſcripta.

Multa huic Mucio Scaeuolae debet iurisprudentia, veluti CAVTIONEM MVCIANAM, aliaque eius generis plura, quae ſin-

singulari commentario sub *iurisprudentiae Mucianae* titulo illustrauit Franc. Balduinus. Mucii *liber* ΟΡΩΝ vel DEFINITIONVM antiquissimus est eorum, ex quo quaedam in Pandecten retulit Tribonianus, *l.* 64. *D. de adqur. rer. domin. l.* 8. *D. de aqua quotid. & aestiu. l.* 241. *D. de verb. signif. l.* 73. *D. de reg. iur.* * Libros etiam IVRIS CIVILIS duodeuiginti laudat Gell. *Noct. Attic. VII*, 15. in eos vero notas scripserunt Pomponius, Laelius Felix, apud Gell. *Noct. XV*, 27. Modestinus, *l.* 53. & *l.* 54. *D. de adquir. rer. dom.* & acerrimus aemulus Ser. Sulpicius, nostro tam parum aequus, vt eius stricturae non *Notae*, sed reprehensa Mucii capita adpellentur. *l.* 3. §. 6. *D. de penu leg.* Gell. *Noct. Attic. IV*, 1.

* Mireris, quum hic liber ὅρων singularis adhuc Triboniani temporibus exstiterit, fueritque eorum, quos illa aetas superstites habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in *Pandectas* retulerit Tribonianus. Enimuero eum vel ipsa huius iurisconsulti aetas, qua floruit, excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quae de sui temporis iurisprudentia scripserat Mucius, sexto, quo Tribonianus vixit saeculo adeo vel ab vsu recesserint, vel mutata sint, vt locum amplius non habuerint in opere, quod ius eorum temporum, recisis antiquis fabulis, ex Iustiniani instituto, complecti debebat? *Const. Deo auctore.* §. 7. *de concept. Dig. ad Tribonian.*

§. CXLVI.

Progredimur ad C. AQVILLIVM GALLVM, cuius vitam singulari oratione illustrauimus C. Aquillius Gallus.

uimus *Francof. iuxta Viadr.* 1731. Patrem habuit M' Aquillium Gallum, virum consularem & triumphalem *. *Fast. Capitolin. ad ann. ab V. C.* 652. Praeturam gessit anno ab V. C. DCLXXXVII. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quaestio de ambitu sorte obuenit. Cic. *pro A. Cluent. Cap. LIII.* Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone *Lib. I. ad Attic. Epist.* 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltim ad annum DCCVIII. quo cum adhuc *Gallum suum* vocat idem Cicero *Lib. IV. ad famil. Epist.* 6.

* Celeberrima ab ipsa vrbis origine fuit gens AQVILLIA, ex qua tamen & viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquillium IIII virum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio Rege ob euulgatas sortes Sibyllinas insui culleo iussum esse, tradit Dionys. Halicarn. *Lib. IV. Anquit. p.* 260. Ἀκύλιον enim ibi legendum pro Ἀτύλιον, recte obseruarunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquilliis adolescentibus coniurationis reis a L. Iunio Bruto, primo Cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. *Lib. V. p.* 283. Plutarch. *in Poplic. p.* 98. Liu. *Lib. II. Cap.* 4. In *Fastis* celebrantur anno ab V. C. CCLXVI. *C. Aquillius Tuscus*, anno ab V. C. CCCCLXXXXIV. *C. Aquillius M.F.C.N.* anno DCLII. *M' Aquillius Gallus*, consules, & partim triumphis, partim ouatione insignes. At postremus, cuius de rebus gestis insigne monimentum occurrit apud Gruter. *Inscr. p. CL*, 7. repetundarum postea postulatus, cicatricum ostentatione euasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab V. C. DCLXIV. a Mitylenaeis hosti

hosti traditur, a quo asino circumuectus omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere periit. Cic. *pro lege Manil. Cap. V.* Appian. *in Mithridatic. p.* 184. Plin. *Hist. Nat. XXXIII,* 3. Arnob. *adversf. gent. Lib. I. p.* 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquillii patrem fuisse, verosimile est. Bertrand. *de Iurisperit. II, 9. p.* 184. Ceterum iurisconsulti nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. *p. DCLII,* 6.

L. AQVILLIVS
IVRECONSVLTI L.
GEMELLVS
SEXTIA Ↄ. L. FLORA
L. AQVILLIVS L. L.
RVFIO.

Vbi sane non laudatur *Aquillius Florus*, iurisconsultus, vti coniecit Vrsinus *in Not. ad Cicer. Philipp. II.* sed L. Aquillius Gemellus, iureconsulti libertus.

§. CXLVII.

Iuuenis Q. Mucium Scaeuolam, Pontificem maximum audiuit, & *inter condiscipulos*, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Iuuentius, quin & M. Tullius Cicero & Atticus fuerunt, Cic. *de Legib. I,* 4. *maximae auctoritatis apud populum fuit. l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Postea mira dexteritate de iure respondit, Cic. *pro A. Caecin. Cap. XXVII.* multasque cautiones & formulas, ad iurisprudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin & noua quaedam iuris interpretamenta, inuenit, veluti stipulationem Aquillianam, §. 2. *Inst. quib. mod. obl. toll.* formulam doli mali, Cic. *de Nat. deor. III,*

Eius studium iuridicum.

III, 30. *de Offic. III*, 13. *l.* 1. §. 1. *D. de dol. mal.* postumos Aquillianos, *l.* 29. *pr. D. de suis & postum.* ius accrescendi, *l.* 74. *D. de hered. instit.* ius postumi ad patrui hereditatem admittendi, *l.* 127. *D. de legat.* 1. & similia. *

* Absonum vero est, quod statuit Ian. Vinc. Grauina *de Orig. iur. ciu.* §. *LX. p.* 97. iurisconsulto nostro deberi LEGEM AQVILLIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed & ante Bruti tempora exstitisse nouimus. (§. LXXXVII. *) At non magis solidum est Franc. Balduini iudicium, qui ne ex gente quidem Aquillia, ex qua iureconsultus noster prodierit legis Aquilliae auctorem prodire potuisse existimat, quia gens haec patricia, legis vero Aquilliae lator tribunus plebis fuerit. Balduin. *de lege Aquil. p.* 218. *sequ.* Sane nec iurisconsultum nostrum patricium fuisse adeo certum: nec admodum nouum est, eamdem gentem patricias plebeiasque habuisse familias.

§. CXLVIII.

Eiusdem scripta.

Pomponius auctor est, C. Aquillium magnam anni partem in *Cercinna*, Africae insula, siue vt Muretus, Corasius & Rupertus malunt, *Caecinae*, Hetruriae oppido exegisse, ibique & auditoribus, & libris scribendis vacasse. *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Sed librorum eius ne tituli quidem hodie noti sunt, * iisque multum nocuisse videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui quum plerasque & Aquillii & aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, vt ipsi fontes minus aestimarentur. *d. l.* 2. §. 42.

* Au-

* Auctoritate tamen C. Aquillii, dissimulatis librorum titulis, vtuntur Dionys. Halicarn. *Lib. III. Antiq. Rom. p.* 200. Labeo, *l.* 29. §. 1. *D. de legat. III.* Priscus Iauolenus, *l.* 39. *pr. D. de statulib.* Africanus, *l.* 33. §. 1. *D. de vulg. & pup. subst.* Vlpianus, *l.* 6. §. 2. *D. si seru. vindic. l.* 17. §. 6. *D. de act. emt. l.* 30. *D. de legat. I. l.* 7. §. 4. *D. quod vi aut clam.* Iulius Paullus, *l.* 127. *D. de legat. I. l.* 32. §. 1. *D. de auro arg. l.* 77. *D. de verb. signif.* Ceruidius Scaeuola, *l.* 29. *pr. D. de lib. & postum.* Licinius Rufus, *l.* 74. *D. de hered. inst.* denique Florentinus, *l.* 18. *D. de acceptilat.*

§. CXLIX.

L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, M. Tullius Cicero.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LVCILLIVS BALBVS, SEX. PAPIRIVS, & C. IVVENTIVS, quibus & M. TVLLIVM CICERONEM adderem, si, quod alicubi minatus est, iurisconsultum umquam profiteri voluisset. * Attamen eos omnes Aquillio nulla ex parte fuisse comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* LVCILLIVS BALBVS, philosophiae Stoicae, teste Cicerone *de Orat. I,* 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. *Brut. Cap. XLII.* De SEX. vero PAPIRIO & C. IVVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quae de T. IVVENTIO refert Cicero *in Bruto Cap. XLVIII.*

* Notum est, CICERONEM non expertem fuisse iurisprudentiae. Non modo Q. Mucium audiuerat, sed & tantum fiduciae ponebat in

 scien-

scientia sua, vt *in orat. pro Muraena Cap. XIII.* scribere non vereretur: *Si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moueritis, triduo me iurisconsultum esse profitebor.* Quin librum eius DE IVRE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exstat, laudat Gellius *Noct. Attic. I, 22.* ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate iuris cogitasse. At quum ICtum se numquam sit professus, neque vel de iure respondisse, vel docendo scribendoque illustrasse legatur iurisprudentiam: facile patet cur tam parum eruditis conveniat de Ciceronis iurisprudentia. Vid. V. C. Ant. Schultingii *Orat. de iurisprud. Ciceronis.* & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. p. 83. sequ.*

§. CL.

Ser. Sulpicii studium iuridicum.

Sed omnibus ante se iurisconsultis veluti caliginem induxit SER. SVLPICIVS, *Lemonia* RVFVS, cuius vitam singulari oratione, Vltraiecti habita, posteaque in iusti libri formam redacta & *Tomo V. Thesauri iur. civ.* inserta illustrauit V. C. Eu. Otto. An obiurgatione Q. Mucii veluti a puluere & radio excitatus animum ad iurisprudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius *l. 2. §. 43. D. de orig. iur.* non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes *. Certius est, C. Aquillio Gallo & L. Lucillio Balbo illum nauasse operam, Cic. *Brut. Cap. XLII. d. l. 2. §. 43.* ab iisque tantum profecisse, vt *iuris ciuilis magnum vsum & apud Scaeuolam, & apud alios; artem in vno Sulpicio fuisse*, indicet Cicero *in Brut. Cap. XLI.*

* Du-

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Auguſtinus, *Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. p.* 20. partim quod Tullii & Seruii adoleſcentia vetent, quo minus eos, viuo Q. Mucio Scaeuola, primum locum in cauſſis orandis tenuiſſe dicamus: partim quod Seruius demum ex Rhodo reuerſus, id eſt, anno V. C. DCLXXVI. quum iam ante quinquennium occiſus eſſet Scaeuola, ad iurisprudentiam adiecerit animum, adeoque obiurgatione Mucii ad id ſtudium excitari non potuerit. Quem quidem nodum ſoluere non adeo facile eſſe, fatetur V. C Eu. Otto *in praefat. Tomi I. Theſauri iur.*

§. CLI.

Honores omnes geſſit ad conſulatum vsque, quem, repulſam antea paſſus competitore L. Muraena, demum anno ab V. C. DCCIII. collega M. Marcello geſſit. Inter ciuiles tumultus adeo ſemper pacis & ocii auctor fuerat, vt Caeſaris victoris retineret gratiam, eiusque beneficio Achaiam prouinciam regeret. Cic. *Lib. IV. ad famil. Epiſt.* 3. & 4. & *Lib. XIII. Epiſt.* 26. Oborta poſt Caeſaris caedem noua tempeſtate, pacis conciliandae cauſſa legatus ad Antonium miſſus, in legatione illa deceſſit anno V. C. DCCX. ſtatua pedeſtri ex SCto honoratus. Cic. *Philipp. IX*, 7. Reineſ. *Inſcript. Claſſ. VII*, 30. Eius honores.

§. CLII.

Libros eum prope centum & octoginta reliquiſſe auctor eſt Pomponius. Inter hos ſunt REPREHENSA SCAEVOLAE CAPITA, de quibus iam ſupra: (§. CXLV.) Scripta eiusdem.

 liber

liber singularis DE DOTIBVS, laudatus a Gellio *Noct. Attic. IV*, 3. *&* 4. & a Neratio, *l.* 8. *D. de condict. causs. dat.* Eiusdem libros duos, siue DE TESTAMENTIS, siue, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius *Noct. Attic. VI*, 12. Meminimus etiam supra librorum duorum EDICTI AD BRVTVM. (§. LXXIV.) Reliqua, quae scripsit, videntur ex parte ad amoeniores litteras pertinuisse *, quippe *quarum maximam quasi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attulisse*, dicitur Ciceroni *in Bruto Cap. XLI.*

* Eidem Seruio Vdalr. Zasius tribuit librum *de claris iurisconsultis* ex male intellecta *l.* 2. §. 42. *D. de orig. iur.* Steph. Vin. Pigh. *Annal. Rom. Lib. IV. ad ann.* 387. ab eodem elucubrata esse contendit *Commentaria in Edictum Aedilicium*, ex male accepto loco Gellii *Noct. Attic. IV*, 2. Denique eum *ad Alfenum Varum* notasse, obseruasse sibi visus est Perennon. *Animadu. II*, 23. ex *l.* 65. §. 8. *D. pro soc. l.* 67. *D. de solut. l.* 77. *D. de verb. signif.* Sed alucinatos esse hos omnes, solide demonstrauit V. C. Eu. Otto *de vita Ser. Sulpicii Cap. VII.* §. 7. *p.* 1608. & *Cap. VIII.* §. 6. *p.* 1614. *sequ.*

§. CLIII.

Ser. Sulpicii auditores.

Sequitur apud Pomponium magna iurisconsultorum turba, quae ex Ser. Sulpicii schola, tamquam ex equo Troiano, exiit: sed in illa pauci famam sibi eximia quadam iuris peritia pepererunt: veluti ALFENVS VARVS & CAIVS AVLVS OFILIVS *. Minoris contra existimationis & obscurioris famae

mae sunt, TI. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS, PACVVIVS, LABEO ANTISTIVS, Labeonis Antistii pater, *CINNA, PVBLICIVS GELLIVS. *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Sed quum horum plerique ipsius Augusti aetatem videantur attigisse: de iis ad proxime sequentem iurisprudentiae epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus CAIVS, & A. OFILIVS, tamquam duo diuersi iurisconsulti, distinguuntur. At quum decem a Pomponio numerentur Ser. Sulpicii auditores, & distincte numerato *Caio*, undecim prodirent: verosimillimum est, vnum eumdemque hominem fuisse *C. Aulum Ofilium.* Est haec obseruatio Ant. Augustini *Not. ad nom. propr. Pand. p.* 21. & V. A. Corn. van Bynkersh. *Praetermiss. ad l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.*

§. CLIV.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis, qualis tum ordo ratioque studiorum iuridicorum fuerit, videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus, quibus primum Roma elegantioribus litteris optimarumque artium studiis honorem habere coepit, adolescentes primos annos dabant Graecis litteris, adeoque grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. *in Bruto Cap. LXXXX. de Offic. I,* 1. Sueton. *de clar. rhet. Cap. I. & II.* Hinc, sumta virili toga, sese ad forensem praeparabant eloquentiam, & a viro quodam illustri in forum de- Studia Romanorum iuuenilia.

 duce-

ducebantur *: aliquando & Athenas, Rhodum, Mitylenen, Massiliam studiorum caussa secedebant, ne vrbanis distraherentur negotiis. Cic. *Brut. Cap. XCI. Lib. IV. ad famil. Epist.* 7. & *Lib. VII: Epist.* 3. Vellei. Paterc. *Lib. II. Cap.* 59. Tacit. *Agric. Cap. IV.* Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in castris quidem sese ab honestioribus studiis diuelli patiebantur. Vellei. Paterc. *Lib. I. Cap.* 13. Sueton. *Caes. Cap. LVI. August. Cap. LXXXIV.* Plin. *Lib. I. Epist.* 10. & *Lib. III. Epist.* 11.

* Fiebat hoc non sine sollemnitate, & vt deducendi in forum officium frequens haberent tirones, dies potissimum eligebatur togae purae dandae, simul aduocabatur clientium turba, quae adolescentem frequens comitaretur. Et ita intelligendus Ouid. *Lib. III. Fastor. v.* 787.

Ergo vt tironem celebrare frequentia possset:
Visa dies dandae non aliena togae.

Vid. Io. Fridr. Gronou. *Obseru. II*, 21. *p.* 398. *sequ.*

§. CXXV.

ICti plerique Stoici.

Qui se consecrauerant iurisprudentiae, id in primis dabant operam, ne illotis manibus, id est, a philosophiae destituti praesidiis, haec sacra attingerent. Et quidem quum alias plures essent, quae philosophorum animos distrahebant, sectae: ICti Stoicam reliquis tantum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos & negotiorum adpetentiores efficere homines existimabant. Tacit. *Annal. XIV*, 57. Hinc non mirum, philosophiam Stoicam

Stoicam *summam sapientiam* dici a iurisconsulto, *l. 2. D. de legib.* siquidem eam iurisconsultis prae reliquis sectis in deliciis fuisse, obseruauit Cuiac. *XXVI.* 40. ex instituto demonstrarunt Em. Merill. *Obseru. I,* 8. *sequ.* Schilter. *Manuduct. philos. mor. ad iurisp. I,* 5. *sequ.* & Eu. Otto *singulari orat. de Stoica ICtor. philosophia.* *

* In ea oratione, quae *Dissertationum iuris publici & priuati Parti I. p.* 562. inserta est, Paganini Gaudentii dissertationem *de philosophia apud Romanos* refellit, vbi *Cap. XLIII.* falli eos omnes existimat, qui iurisprudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque & maximos Romanorum philosophos e porticu prodiisse: deinde non aliam magis, quam Stoicam disciplinam ICtorum studiis fuisse accommodatam; denique plerorumque horum responsa Stoicae familiae placitis respondere.

§. CLVI.

Ab his porro instructi praesidiis iurisconsulto cuidam celebriori sese adiungebant. Vbi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse iuridicas, vt auditores, positis subselliis e cathedra docerent iurisprudentiae principia: (tales enim scholas a saeculo demum tertio Romae, Constantinopoli & Beryti floruisse nouimus:) sed viri illustres in respondendo, cauendo, agendo, exercitati, domi aeque ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, vt, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quauis caussa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmarent, audi-

Methodus docendi iura.

rent coram, eaque ſibi omnia in futuros vſus enotarent *. Cicero *Bruto Cap. LXXXIX.* & *in Oratore Cap. XLI.*

* Hinc eſt, quod ICtorum diſcipuli vulgo vocentur AVDITORES. Proprium ſane id vocabulum fuiſſe iurisconſultorum diſcipulis, obſeruauit Cuiac. *Obſeru. XXVII*, 4. Quamuis enim M. Seneca *Controu. Lib. IV.* ſcribat, id nomen primum in Porcii Latronis ſchola eſſe natum, eiusque diſcipulos ideo irriſionis cauſſa dictos eſſe AVDITORES, quod ſemper audiuerint, neque vmquam ipſi dicendo inclareſcere ſtuduerint, poſtea vero id vocabulum in vſu eſſe, & promiſcue pro diſcipulo *auditorem* poni coepiſſe, referat: illum tamen, niſi de oratoriae ſtudioſis eſt loquutus, procul dubio fugit ratio. Vt enim de philoſophorum *auditoribus* iam nihil dicam, quorum meminit Cicero *de Nat. Deor. I*, 15. *de Finib. V*, 19. *de Diuinat. II*, 42. ante Auguſti tempora, quibus Porcius Latro, teſte Euſebio *in Chron. n. MMXIII.* floruit, in iure noſtro celebrantur MVCII AVDITORES, *inter quos praecipuae auctoritatis fuerint Aquillius Gallus, Balbus Lucillius, Sex. Papirius, C. Iuuentius. l. 2. §. 42. D. de orig. iur.* nec non Alfenus Varus, & Caius Aulus Aufidius, *qui inter* SER. SVLPICII AVDITORES *plurimum auctoritatis habuerunt: l. 2. §. 44. D. eod. l. 6. §. 1. D. de dote prael. l. 1. §. 6. D. de aqu. & aqu. pluu. arc. l. 12. pr. D. de inſtr. & inſtrum leg.* item Trebatius CORNELII MAXIMI AVDITOR, Q. Mucius VOLVSII AVDITOR, *l. 2. §. 45. D. eod.* Antiſtius Labeo, *qui omnes hos* AVDIVIT, *l. 2. §. 47. D. eod.* Maſſurius Sabinus, *qui, quum ei non adeo amplae eſſent facultates, plurimum a ſuis* AVDITORIBVS *ſuſtentatus eſt. l. 2. §. 47. D. eod.* Vt adeo in ſcholis iuridicis potius, quam rhetori-

toricis, natum videatur hoc AVDITORVM vocabulum.

§. CLVII.

Ita denique perpolitos exercitatosque iuuenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de iure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a Senatu populoque impetranda videbatur. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Professi vero iurisconsultos & in foro obambulabant, vt consulturis esset sui copia, & si eximia quaedam prudentiae consultatoriae specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex solio, tamquam ex tripode oracula, fundebant *. Cic. *de Legib. I,* 3. *de Orat. I,* 45. Horat. *Serm. I,* 1. *v.* 9. *sequ.* & *Lib. II. Epist.* 1. *v.* 103. Vnicuique erat facultas de iure respondendi.

* Neque tamen tunc in scriptis respondebant, vel, vti sub Imperatoribus mos erat, *rescribebant:* sed viua voce monebant, quid facto opus esset, & hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. *Amoen. iur. ciuil. Cap. XX. p.* 103. Ceterum & quoties de iure ambigebant, adibant iurisconsultos, & quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere decreuerant: Arrian. *Diss. Epictet. II,* 13. *p.* 180. immo & si filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu supra (§. CXXXVIII.) exemplo Marci Manilii ostendimus. Cic. *de Orat. III,* 33. Qui tamen artis suae fines regebant accuratius, ii illos, a quibus de facto consulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquillio sane Cicero *Topic. ad Trebat. Cap. XII. Nibil hoc ad ius: ad*

 Cice-

Ciceronem, inquiebat Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, vt de facto quaereretur.

§. CLVIII.

Nec tamen eorum responsa iudices obligabant.

At istorum responsorum tum nondum erat tanta auctoritas, vt vel iudices obstringerent, vel dicendo non saepe euerterentur ab oratoribus. Cic. *pro Muraena Cap. XIII.* & *pro A. Caecin. Cap. XXIV.* Hinc nec rationes decidendi addebant responsis suis, Sen. *Epist. LXXXXIV.* nec ea signabant, quippe viua tantum voce prolata. (§. CLVII. *) *l. 2. §. 47. D. de orig. iur.* Quae omnia aliter se coeperunt habere, ex quo certis tantum iurisprudentibus facultas ab Augusto data de iure respondendi, impositaque est iudicibus necessitas, vt non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

CAP. IV.

DE STATV IVR. ROM. A CAESARE AVGVSTO AD CONSTANTINVM M. IMP.

§. CLIX.

Epochae huius initium.

Respublica Romana, nec sub C. IVLII CAESARIS dictatura, quam non admodum diuturnam fuisse notum est, nec statim eo interfecto, nouam monarchiae faciem induit: sed anno demum ab V. C. DCCXXII Caesare Octauiano IV. & M. Licinio Crasso, Coss. * Tunc enim *postquam Bru-*

Bruto & Cassio caesis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus dux, nisi Caesar, reliquus: hic, posito triumuiri nomine, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, vbi militem donis, populum annona, cunctos dulcedine ocii pellexit, insurgere paullatim, munia Senatus, magistratuum, legum, in se trahere coepit, nullo aduersante. Tacit. *Annal. I*, 1.

* Equidem ipse Tacitus *Annal. III*, 28. Augustum *sexto demum consulatu, potentiae securum, quae triumviratu iusserit, aboleuisse*, obseruat: is vero incidit in annum ab V. C. DCCXXVI. Et sane eo anno de nouo imperium, rogatu Senatus, suscepit, prouincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, ceu Dio Cass. *toto Lib. LIII. p. 495. sequ.* accuratius prodidit memoriae. At quemadmodum non semel & simul ad *ἀκμὴν* peruenire solent noua imperia: ita quadriennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabiliuisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse, facile crediderim. Ante id quadriennium Triumuiratum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium & Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici priuatique iuris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumuiratus* inscripsit, ostendit V. C. Io. Guil. Hoffmannus, *Francof. iuxta Viadr. MDCCXXXIII.*

§. CLX.

§. CLX.

Augustus de immutando iure cogitauit.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores postulare videretur; neque omnes antiquae leges nouo statui monarchico conuenirent: fieri profecto non poterat, quin AVGVSTVS, princeps πολιτικώτατος, de iure Romano, ad illum reip. statum paullatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, vt eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. III*, 28. *iura daret*, *quibus pace & principe vterentur* *

* Ceperat iam id consilii C. IVLIVS CAESAR, quem *ius ciuile ad certum modum redigere*, *atque ex immensa diffusaque legum copia optima quaeque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse*, testatur Sueton. *Caes. Cap. XLIV*. Sed conatum illum irritum reddiderunt Caesaris fata. Iterum ergo idem egit AVGVSTVS, sed minus aperte, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc nouam iurisprudentiae periodum inchoat Pomponius, *quando per partes euenerat*, *vt necesse esset reipublicae per vnum consuli. l.* 2. §. 11. *D. de orig. iur.* quae verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. p.* 135. *sequ.*

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiae potestatis adfectatio male cesserat C. IVLIO CAESARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi & armis occupatum in libera ciuitate imperium: AVGVSTVS princeps prudentissimus cautius componebat rationes suas, regioque ita vtebatur imperio, vt vulgus, regnari se, non animaduerteret, tot pristinae libertatis simu-

lacris

lacris quotidie delusum. Hinc Dio Caff. *Lib. LIII. p.* 519. τά τε ἄλλα, καὶ τοῦτο ὡς ἐλευθέροις Ῥωμαίοις προσεφέρετο. *Cum in* aliis plerisque, *tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat.* Addatur *praefatio nostra ad Commentar. in leg. Iul. & Papiam Popp.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula: nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem Senatus, quae olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera republica *consules*, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in vrbe, non secus ac olim, *Praetores, Aediles, Tribuni plebis, Quaestores, XXuiri*, vt plebi plane vetus respublica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, vt vere scripserit Tacitus *Annal. I*, 4. *eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil vsquam prisci atque integri moris.* *

* Communis erat principi cum priuatis consulatus honor, sed ita vt hi illum acciperent ὡς ἆθλον καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τινος εὐνοίας καὶ ὑπηρεσίας περὶ τοὺς τῶν ὅλων ἄρχοντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, *tamquam praemium ac mercedem virtutis aut fidei beneuolentiaeque erga Principes, rerumque praeclare gestarum*; illi vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἄγαλμα καὶ κόσμον, *tamquam accessionem bonorum, quae iam possiderent.* Iulian. *Orat. III. p.* 201. Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil, quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, *quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acceperat*, teste Tacito *Annal. I*, 1. libera etiam

etiam republica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATVS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Caſſ. *Lib. LVII. p.* 607. πρόκριτός τε τῆς γερουσίας κατὰ τὸ ἀρχαῖον ὠνομάζετο· *Princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur.* Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBVNICIAE POTESTATIS, PROCONSVLIS, quibus omnes Romanorum aures iam pridem adſueuerant. Ezech. Spanhem. *de vſu & praeſt. numiſm. Tomo II. p.* 392. *ſequ. p.* 413. *ſequ. p.* 424. *ſequ. p.* 463. *ſequ.* Et tamen e. g. tribunicia illa poteſtas erat *ſummi faſtigii vocabulum, quod Auguſtus repererat, ne regis aut dictatoris nomen adſumeret, & tamen adpellatione aliqua cetera imperia praemineret.* Tacit. *Annal. III*, 56. Sed & reliquis adſumtis vocabulis, rebus ipſe omnibus ſolus praeerat, & quidquid collibitum eſſet ſanciebat liberrime, vti iam obſeruauit Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 594.

§. CLXIII.

Leges veteri ritu latae.

Quin vt ciues mutatam eſſe rempublicam, eo minus animaduerteret: prudenter initio Auguſtus non conſtitutionibus iura noua condebat, ſed laturus leges populum mittebat in ſuffragia, vt quod populus per centurias vel tributim ſciuiſſet, id pro lege eſſet. Auctor illi fuerat Macaenas apud Dion. Caſſ. *Lib. LII. p.* 477. vt ita inſtrueret ſcenam, ne populus protinus immutari ſtatum reip. ſentiret *. Cuius conſilio obſequutus Auguſtus, οὐ μέν τοι πάντα ἐθελογνωμόνων ἐνομοθέτει, ἀλλ᾽ ἤ, ἃ καὶ ἐς τὸ δημόσιον προετίθει, ὅπως ἄν τι μὴ ἀρέσει, ἐπανορθώσῃ, καὶ προετρέπετο πάντας συμβουλεύειν αὐτῷ, εἴ τι ἄμεινον γνοίη αὐτῷ. *non omnia ſuo arbitrio ſanciebat, ſed plura etiam populo promulgabat,*

gabat, *vt is*, *si quid minus placeret*, *emendaret*, *hortatus omnes*, *vt*, *si quid melius haberent*, *consulerent in medium.* Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 585. Zonar. *Annal. Tomo I. Lib. X. p.* 533.

* Equidem idem Mecaenas *ibid. p.* 484. Augusto suaserat, οὐδὲ τὸν δῆμον οὔτε ἐς δικαστήριον, οὔτε ἐς ἀρχαιρεσίας, οὔτε ἐς ἄλλον τινὰ τοιοῦτον σύλλογον, ἐν ᾧ τι καὶ χρηματισθῆναι δεῖ συνιέναι χρῆναι, *populo non concedendum, vt ad iudicia, comitia aliaue huiusmodi concilia conueniret.* Sed fuit id consilium inter illa, quae Augustus, teste eodem Dione Cassio *p.* 493. in aliud tempus distulit, φοβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῇ τι ἀθρόως μεταρρυθμίσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐθελήσας· *veritus*, *ne si subito homines in alium deducere statum cuperet*, *res ea sibi parum esset successura.*

§. CLXIV.

Hoc vetere ritu iam anno ab V. C. DCCXXII. Caesare Aug. III. & ex Kal. Maiis M. Titio Rufo Coss. lata est LEX IVLIA & TITIA *, cautumque, *vt*, *quemadmodum in vrbe a praetore cum maiore parte tribunorum plebis*; *ita in prouinciis a Praesidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. de Atil. tut.* Henr. Vales. *ad Excerpt. Peiresc. p.* 61. Anno V. C. DCCXXXVII. C. Furnio & C. Iunio Silano Coss. lata lex IVLIA *de adulteriis*, ex rationibus V. C. Io. Guil. Hoffmanni *de lege Iul. de adult. Cap. II. p.* 50. *sequ.* & quidem *ex rostris*, *& in foro*, vti refert Seneca *de Benefic. VI*, 32.

Leges Iulia & Titia & Iulia de adulteriis.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam V. C. Aug. Christ. Marche edita singulari dissertatio-

ne *de tutoribus ex lege Iulia & Titia datis*, *Lipſ. MDCCXXXVI.* Potius non vnam eſſe legem ſtatuit, ſed duas, quarum *Titia* antiquior, lata ſit anno ab V. C. vel CCCCLXXXVIII. vel DXXVI. ſiue a C. Titio, ſiue a Q. Titio, Tribunis plebis: *Iulia* contra a Caeſare Auguſto anno DCCXXVI. Et ſunt ſane eius argumenta non nullius momenti. Vrget enim teſtimonium Theophili *Paraphr. pr. Inſt. de Atil. tut.* vbi diſerte memorat β. νόμυς, Ἰέλιον καὶ Τιτιανόν, *duas leges*, *Iuliam & Titiam.* Vrget copulam ET, quae interiici non ſoleat inter collegarum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimuero quemadmodum non adeo claſſicum videtur Theophili de re tam antiqua teſtimonium: ita exemplo non caret copulatiua ET, etiam vnius legis auctorum nominibus interiecta. Quod vt vno probem exemplo, notiſſima eſt LEX LICINIA ET MVCIA, conſtanter ita vocata a Cicerone *pro Balbo Cap. XXI. in Bruto Cap. XVI.* & in fragmentis *orationis pro C. Cornelio perduellionis.*

§. CLXV.

Lex Quinctia de aquaeductibus.

Porro anno V. C. DCCXLV. T. Quinctio Criſpino & Caeſare Germ. Coſſ. inſignis perlata eſt LEX QVINCTIA *) *de poenis eorum, qui riuos, fiſtulas, caſtella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruperint.* Quod integrum exſtat apud Frontin. *de Aquaeduct.* & Reineſ. *Inſcript. VII*, 10.

* Reineſius id vocat PLEBISCITVM, eoque vocabulo & ipſi in prima editione vſi ſumus. Sed ipſa verba initialia: T. QVINTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS ſatis oſtendunt, eſſe hanc legem potius quam plebiſcitum, quippe

pe cui definitio legis §. 4. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu.* perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub Triumuiratu, anno ab V. C. DCCXIV. Cn. Domitio M. F. Caluino & C. Asinio Pollione Coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIAE nomine venit, eaque cautum, *vt ne liceat vltra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l. 1. pr. D. ad leg. Falcid.* Dio Cass. *Lib. XLVIII. p.* 377. Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustrauit, non tam ad hanc, quam superiorem Epocham pertinet.

§. CLXVI.

Leges Fusia Caninia, Aelia Sentia, Iulia de marit. ordin. & Papia Poppaea.

Sic & anno DCCLII. lata videtur LEX FVSIA CANINIA *de numero seruorum testamento manumittendorum*, quam accuratius describunt Vlpian. *Fragm. tit. I.* §. 24. Paull. *Sent. Recept. IV*, 15. & Cai. *Instit. II*, 2. 1. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte coniicit Ephr. Gerardus *de lege Fusia Caninia* §. *VII.* * Certius est anno DCCLVI, Sex. Aelio Cato & C. Sentio Saturnino Coss. latam esse LEGEM AELIAM SENTIAM de manumissionibus & conditione manumissorum, cuius varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus *Antiqu. Rom. Tomo I. p.* 115. *edit. nou.* Eiusdem aetatis est LEX IVLIA *de maritandis ordinibus*, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in *Comm. ad L. Iuliam & Papiam Popp. Lib. I.* §. 3. *p.* 48. Haec seuerius emendata est perlata a. V. C. DCCLXII. M. Papio Mutilo & Q. Poppaeo secundo Coss. suffectis LEGE PAPIA POPPAEA *nuptiali & caducaria*, de qua

 nos

nos eodem COMMENTARIO egimus accuratius.

* Obſcura eſt huius legis aetas, niſi quod eam ſub Auguſto latam eſſe, conſtat ex Sueton. *Aug. Cap. XL.* Iam anno DCCLII. conſules ordinarii fuerunt Caeſar Octauianus Aug. XIII. & M. Plautius Siluanus. Atqui eodem anno ex Kal. Iul. ſuffectus fuit C. Caninius Gallus, & Kal. Octob. conſules memorantur L. Caninius Gallus & Q. Fabricius in *Marmore Ancyr. p.* 62. edit. Iac. Gron. *in Mem. Coſſon.* Reineſ. *Epiſt. ad Hoffm. p.* 415. Noriſ. *Cenotaph. Piſan. p.* 180. & 183. Quum ergo, quis Caeſari Auguſto ex Kal. Iuliis fuerit ſuffectus, non conſtet: non ſine veroſimilitudinis ſpecie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum eſſe M. Furium Camillum, qui & anno DCCLXI. cum Sex. Nonio Quinctiliano conſul fuit, teſte Dione Caſſ. *Lib. LV. p.* 570.

§. CLXVII.

Leges Iulia de caede & veneficio, Scribonia, Viſellia & Iunia Velleia.

Eiusdem fere aetatis fuit LEX IVLIA *de caede & veneficio*, cuius meminit Sueton. *Neron. Cap. XXXIII.* vbi conferri meretur Schubartus *de fatis iurisp. Exerc. III. §. 52. p. 595. ſequ.* V. C. Hermannus Noordkerkius *Diſquiſit. de lege Petron. p.* 89. eorumdem etiam temporum eſſe putat LEGES SCRIBONIAM *de vſucapione ſeruitutum*, VISELLIAM *de libertinis* *, & IVNIAM VELLEIAM *de heredum inſtitutionibus*. Enimuero vti veroſimilia ſunt, quae de legis Scriboniae & Iuniae Velleiae origine diſſerit: ita ſuffragari non poſſum viro doctiſſimo, exiſtimanti, poſt Auguſti tempora nullam amplius latam eſſe legem proprie ſic dictam,

ac

ac proinde ipsam legem Iuniam Norbanam, certissime latam sub Tiberio, *ibid. p. 91.* ad tempora liberae reip. referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Iuniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. Vlpian. *Fragm. III, 5.* Quum ergo anno ab V. C. DCCLXXVI. fasces fuerint penes L. Visellium Varronem & Ser. Cornelium Cethegum, Coss. eo ipso anno latam esse hanc legem, suspicatur V. C. Andr. Flor. Riuinus *de lege Visellia Cap. II.* vbi & Cl. Noordkerkii refellit sententiam, & ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae MDCCXXXVI.*

§. CLXVIII.

Quemadmodum vero hanc ciuilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita Senatus paullatim se ad seruile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriis, venationibus, ipsaque ocii dulcedine delinitus, iugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. III, 28.* obseruat, Augustum *iam a sexto consulatu, potentiae securum, iura dedisse, quibus pace & principe vterentur:* sed & Pomponius & Vlpianus, *populum ei & in eum omne suum imperium potestatemque contulisse, testantur,* adeo, *vt ratum esset, quod constitueret. l. 2. §. 11. D. de orig. iur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. p. 516.* qui anno ab V. C. DCCXXIX. Senatum, ait, in Augusti acta iurasse, eumque soluisse legibus, decreuisse denique, ἵνα καὶ αὐτοτελὴς

Sed Augusto paullatim liberius regnare permissum.

 ἔτως

οὕτως καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε, ὅσα βούλοιτο, ποιοίη, καὶ πάνθ᾽, ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο, μὴ πράττῃ· *vt summo cum iure, omninoque & sui, & legum potens, quae vellet, faceret, & eorum, quae nollet, faceret nihil.*

§. CLXIX.

Vnde nata lex Regia.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ.* §. *6. Inst. de iure nat. gent & ciu.* AVGVSTVM PRIVILEGIVM, *l. vn.* §. 14. *C. de caduc. toll.* LEGEM AVGVSTI, *l.* 14. *D. de manumiss.* qua regimenta reipublicae ad Imperatores perpetuos translata, *l. vn. pr. D. de offic. praef. praet.* LEGEM denique IMPERII, ad quam prouocatur *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum diuortia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum SCtorum, in honorem Augusti deque eius imperio factorum, & renouatorum subinde atque amplificatorum sub auspicia imperii insequentium Principum *. *Antiqu. Rom. I, 2. 62. p. 85. sequ.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Hist. I, 47. Adcurrunt patres, decernitur Othoni tribunicia potestas, & nomen Augusti, & omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Hist. II, 55. In Senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur.* Denique de Vespasiano *Hist. IV, 3. At Romae Senatus cuncta* PRINCIPIBVS SOLITA, *Vespasiano decernit, laetus & spei certus.* Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. p. 519.* diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreuerit Senatus, postea

postea & successoribus lege quadam dari consueuisse: idque etiam patet ex insigni monimento apud Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* in quo Flauio Vespasiano eadem decernitur potestas, quae antea Augusto, Tiberio, Claudio Imperatoribus decreta fuerit: maxime vero VTI, QVAECVMQVE EX VSV REIP. MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSVERIT, EI AGERE FACERE IVS POTESTASQVE ESSET, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVERIT.

§. CLXX.

Fretus hac potestate Augustus, adulto iam imperio coepit quaedam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte vsus est. Nam primo quum iam adsuetus populus esset Senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera republica, nemo ignoraret: Augustus permulta per Senatum sanciuit, etiam de iis rebus, quae libera adhuc republica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi *. Deinde & propositis edictis ea, quae fieri vellet praecipere, eaque ratione iura noua quam plurima constituere coepit.

Ea fretus permulta SCtis & edictis constituit.

* Ea quoque in re sequutus Augustus est Mecaenatis consilium, qui in oratione prudentissima apud Dionem Cassium *Lib. LII. p.* 485. monet principem, primum, vt legatos ab exteris missos in Senatum introducat, addita ratione; τά τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὸν καὶ ἀξιόλογόν ἐστι τό, τε τὴν βουλὴν πάντων κυρίαν δοκεῖν εἶναι, καὶ τὸ πολλοὺς τοὺς

τὺς ἀντιπάλυς τοῖς ἀγνωμονῦσιν αὐτῶν φαίνεσθαι. *Esse enim e dignitate reipublicae omnia in potestate Senatus esse videri, plurimosque esse eorum aduersarios, qui se contumaces in eum gerant.* Deinde addit, oportere Augustum ἅπαντα τὰ νομοτεθύμενα δι' αὐτῶν ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δογμάτων, *per Senatum facere omnia, quae decernenda sint, quia non omnino quidquam aeque ad omnes pertineat, ac Senatusconsulta.* Eadem iterum inculcat *p.* 487. vbi & hanc reddit rationem, quod & par sit, κοινὰ κοινῶς διοικεῖσθαι, *publica publico consilio administrari:* & homines suapte natura gaudeant iis, quae tamquam conditione aequales a maiore adipiscantur, omniaque, quae is cum ipsorum consilio decernat, laudent, & tamquam vltro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Talia SCta Silanianum & Statilianum.

Hinc SCta non pauca iam sub Augusto prodiisse comperio, quae postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANVM, quo cautum, *vt si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quaestio haberetur, & de fontibus sumeretur supplicium, neque prius tabulae testamenti aperirentur* *, *vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet.* Quod SC. anno ab V. C. DCCLXIII. P. Cornelio Dolabella & C. Iunio Silano Coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomanus, immo & ante eum Cuiac. *Obseru. I,* 18. Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro & M. Aemilio Lepido Coss. nouo SC. sancitum est, *vt quaestioni isti quinquennio praescriberetur, nisi*

nisi plane quaereretur de parricidio. l. 13. *D. de SC. Silan.*

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suae occiso, familia omnis diris quaestionibus subiici soleret, id semper Romae obtinuit, etiam libera adhuc republica. Tacit. *Annal. XIV*, 42. *Ceterum quum* VETERE *ex* MORE *familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, vsque ad seditionem ventum est.* Ad quae verba Iust. Lipsius: *Bene,* inquit, *vetere ex more. Nam etiam libera republica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de caede Marcelli*: Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi: inueni duos libertos, & pauculos seruulos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hunc pristinae seueritatis ritum firmauit postea SC. Silanianum sub Augusto.* Ceterum laudata a Lipsio Seruii Sulpicii Epistola est inter Ciceronianas *Lib. IV. ad familiar. Epist.* 12.

§. CLXXII.

Nec aliorum temporum ego esse arbitror SC. VELLEIANVM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse iussit. *l.* 2. §. 1. *D. de SC. Vellei.* Mouet me, quod iam Augustus hoc dicatur edixisse. *l.* 2. *pr. D. eod.* edicta vero principum Senatusconsulta, vti mox ostendemus, vel praecedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* factum dicitur M. SILANO & VELLEIO TVTORE Coss. Atqui non quidem M. sed L. SILANVS FLAM. MART. & C. VELLAEVS TVTOR COSS. anno Itemque Velleianum.

V. C. DCCLXIII. reperiuntur apud Grutcr. *Infcr. p. CCCCLXX*, 1. 2. neque aliud eiusdem nominis par confulum alibi in *Faftis* occurrit *.

* Obferuaueram hoc in *Elem. Iur. fec. ord. Pandect. Parte III.* § *CLXXXXVI* *, addideramque, iisdem confulibus latam videri legem IVNIAM VELLEIAM. Pofterius etiam V. C. Herm. Noordkerkio *in Difquifit. de lege Petron. p.* 94. probari, video: non autem prius. Ait enim vir doctiffimus: *Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Velleianum SC. acceptum retuliffet: quam opinionem vel Vlpianus damnat, qui l. 2. D. d. t. diferte teftatur*, POST *Claudii edictum fuiffe conditum*. Ego vero quum haec fcriberem, non ignorabam, Vlpianum primum Edicti Augufti & Claudii meminiffe, & deinde fubiicere: POSTEA *factum eft SC. quo pleniffime feminis omnibus fubuentum eft*. Ipfe enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiqu. Rom. III*, 21, 12. Sed non ignorabam etiam, *poftea* illud etiam referri poftea ad folum Edictum Augufti, quod praeceffit, neque femper tam accurate his fimilibusque vocabulis vfos effe ICtos veteres, vt iis tuto fuperftruere poffis rationes chronologicas: immo ea aduerbia illos promifcue plerumque adhibere, pro *praeterea*. Ita Pomponius *l.* 2. §. 8. *D. de orig. iur.* vbi de XII. Tab. difputatione fori, legisque actionibus egerat, ftatim fubiicit: DEINDE *quum effet in ciuitate lex XII Tab. & ius ciuile, effent & legis actiones: euenit, vt plebs in difcordiam cum patribus perueniret, & fecederet* Atqui id ante conditas XII Tabulas eueniffe nouimus. Similia licet obferuare *d. l.* 2. §. 18. 20. 22. Haec fi reperias apud iurisconfultum, qui ex inftituto texit hiftoriam: quid fperandum de chronologica iurisconfultorum ἀκριβείᾳ, vbi id ex inftituto

stituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegae in Consulatu fuerint *Silanus* & *Velleius Tutor*, nos vero eos anno DCCLXIII. inter suffectos feliciter reperisse.

§. CLXXIII.

Sed & EDICTIS Augustus vti sensim coepit ad iura noua constituenda, idque se iure facere, plebi facillime persuasit. Quum enim, magistratus tantum non omnes edicta de rebus curationi suae demandatis proposuisse, supra ostenderimus: (§. LXI. seq.) Augustus, qui omnium magistratuum munia in se traxerat, nullo aduersante, iure suo vti poterat, quoties id videretur e republica futurum. Si quid ergo ediceret in prouinciis, id faciebat tamquam PROCONSVL *; sin in vrbe, vi TRIBVNICIAE POTESTATIS; si apud exercitum, tamquam IMPERATOR, si denique circa sacra, tamquam PONTIFEX MAXIMVS id iure facere videbatur. (§. CLXII. *)

Quo colore edicta proposuerit Augustus?

* Et tale procul dubio fuit *δόγμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*, EDICTVM, *editum a Caesare Augusto, vt describeretur totus orbis Romanus. Luc. II*, 1. Ita enim potius vertendum, quam per *decretum* vel *sententiam*. Alia eius edicta memorantur apud Sueton. *Aug. Cap. XXVIII. XXXI. LIII. LXXXIX.* Dion. Cass. *Lib. XLIX. p.* 401. Ioseph. *Lib. XVI. Ant. Iud. Cap.* 6. *l.* 2. *princ. D. ad SC. Velleian. l.* 26. *D. de lib. & postum. l.* 8. *D. de quaestion.*

§. CLXXIV.

Iura iis introducta.

Et plura sane sub Augusto inualuerunt iura noua, de quibus nec leges ullae, nec SCta, quod quidem hodie extiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in seruos imperium, data his facultate, apud Praefectum vrbi de dominorum saeuitia conquerendi. Iust. Lips. *ad Sen. de Benef. III*, 21. Inualuisse etiam tunc videtur, vt parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur *. Alia edicta quibus quaedam noua iura inuecta sunt, iam diximus superesse in *l. 2. pr. D. ad SC. Vellei. l. 8. pr. D. de quaestion. l. 26. D. de lib. & postum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleraeque de institutione & exheredatione liberorum sanctiones, quae initio edictis inuectae sunt, quando quibusdam extra ordinem subuenire placuit, veluti Tettio infanti, a patre iniustissime exheredato, Valer. Max. *VII*, 7. Reines. *ad Inscript. p.* 24. postea migrasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in IVNIAM VELLEIAM, quae ad heredum, liberorumque inprimis institutionem paene tota pertinuit? Eius legis capita quaedam recensentur *l.* 10. §. 2. *D. de testam. tut. l.* 13. *D. de iniust. rupt. irrit. fact. test. l.* 39. *D. de lib. & postum.*

§. CLXXV.

Noui magistratus ab Augusto instituti.

Idem princeps, institutis aliquot nouis potestatibus, ius vel maxime ad nouum reip. statum adcommodauit. Primo enim, instituta PRAEFECTVRA VRBANA *, regnum

num Praetorum forense haud parum concussit, multaque, quae in ciuitate monarchica obseruari oportebat, adiutore Praefecto vrbi facile introduxit. Deinde & PRAEFECTVRA PRAETORIANA, quamuis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. p.* 480. & *Lib. LV. p.* 555. adeo paullatim inualuit, vt insequente tempore ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα, *magistratus, a principatu secundus* videretur. Herodian. *Hist. Lib. V. Cap.* 1. Vt iam de PRAEFECTVRA VIGILVM, coercendis incendiis, custodiendaeque nocturnis temporibus vrbi ab eodem principe instituta, *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur. l.* 3. *pr. D. de offic. praef. vigil.* similibusque nouis dignitatibus, nihil dicamus.

* Hoc quoque inuentum non destituebatur colore. Nam & sub Regibus, & libera republica *praefectos vrbi*, quoties reges magistratusque reliqui vrbe abesse oportebat, creatos esse, iam supra (§. LVII.) obseruauimus, Liu. *Lib. III. Cap.* 29. Tacit. *Annal. VI*, 10. 11. *l.* 2. §. 33. *D. de orig. iur.* Gruter. *Inscr. p. CCCXIII*, 9. *p. CCCLVI*, 1. Non ergo tam noui quid introducere, quam magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, *vt esset, qui coerceret seruitia, & quod ciuium audacia turbidum, nisi vim metueret*: Tacit. *Annal. VI*, 11. Vere tamen id agebat Princeps, vt pleraque Praetoris aliorumque magistratuum munera paullatim in illum praefectum transferret, eoque modo eorum potestatem euerteret. Quod adeo verum est, vt M. Valerius Messalla, quem Augustus primum Praefectum vrbi creauerat, sexto die

eo

eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM, contestatus Euseb. *Chron. n. MDCCCCXCI.* id est, ciuitati liberae, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus conuenientem. Ita intelligendus Eusebius, neque tunc opus est emendatione Iusti Iosephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Mutatio circa prouincias.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, vt illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant, seponeret. Strabo *Geogr. XVII. extr.* Suet. *Aug. Cap. XLVII.* Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 503. Illis Senatus PROCOSS. his ipse LEGATOS AVG. PRO COSS. vel PRO PRAETORIBVS cum iure gladii & imperio militari praeficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504. Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. I.* Iam vero per tot praesides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset, in orbe Romano instituere potuisse, nemo non animaduertit.

§. CLXXVII.

Praefectus Augustalis Aegypti & Iuridicus Alexandrinae ciuitatis cur instituti?

Quum de Aegypto in fatis esse diceretur, eam, simul ac fasces Rom. ibi visi essent pristinam libertatem recuperaturam: Cic. *Lib. I. Epist. ad famil.* 7. Trebell. Pollio *in Aemilian. Cap. XXIII.* id in rem suam callide vertit Augustus, prouinciamque illam rei annonariae caussa vnice necessariam, tamquam peculiarem sibi vindicauit, exclusisque eius aditu Senatoribus, in illam misit virum eque-

equeſtrem ſine faſcibus, qui PRAEFECTVS AVGVSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. II*, 59. *XII*, 60. *Hiſtor. I*, 11. Dio Caſſ. *Lib. LIII. p.* 554. Arrian. *Expedit. Alexandri M. III*, 6. Sueton. *Tiber. Cap. LII.* cuique adiungebatur IVRIDICVS ALEXANDRINAE CIVITATIS, cuius de officio ſingularis in Pandecte titulus exſtat. *

* Falluntur, qui IVRIDICVM hunc ſoli Alexandriae ius dixiſſe, exiſtimant. Erant enim *Iuridici* praeſides prouinciarum, quales in Italia loco *Conſularium* conſtituerat Marcus Antoninus Imp. Iul. Capitol. *in Marco Cap. XI.* Hinc paſſim memorantur *Iuridici per Flaminiam & Picenum* apud Gruter. *Inſcr. p. MLXXXXIII*, 3. itemque *per Apuliam & Picenum*: *Ibid. p. CCCCLXV*. 5. 6. denique & *Iuridici Aſturiae & Gallaeciae. Ibid. p. CCCCLXIII.* Ita & *Iuridicus Alexandrinae ciuitatis*, non ſoli huic ciuitati ius dicebat, ſed vniuerſae Aegypto vna cum Praefecto Auguſtali praeerat, Cuiac. *Obſeru. XX*, 31. & hinc IVRIDICVS PER AEGYPTVM vocatur apud Gruter. *Inſcr. p. CCCLXXII*, 14. nec multo minor eius erat, quam Praefecti Auguſtalis auctoritas, vt plane huic tamquam ſpeculator adiunctus videatur, ne quid rerum nouarum poſſet moliri. Reineſ. *ad Inſcr. Claſſ. II*, 26. *p.* 271. Erat ſane apud Iuridicum legis actio, *l.* 1. *D. de offic. Iurid.* aeque ac apud Praefectum Auguſtalem: Tacit. *Ann. XII*, 60. Non minus ac ille tutores dabat, quamuis ea facultas illis demum conſtitutione D. Marci data ſit. *l.* 2. *D. eod.* §. 5. *Inſt. de Atil. tut.* Denique & contentioſa eos iurisdictione eſſe gauiſos, vel ipſa argumento ſunt vocabula *Iuridici*, *δικαιοδότου*, *Romani iudicis*, & ſimilia, quibus in iure noſtro, nec non apud Strabonem & Sex. Rufum deſignantur.

§. CLXXVIII.

§. CLXXVIII.

Augustus certis tantum ICtis dedit facultatem respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam multum vtilitatis capere posset ex opera atque interpretatione IVRISCONSVLTORVM. Vt ergo & hos sibi haberet obnoxios, eorumque ope in euertendo Praetoris regno & iure per nouas interpretationes ad statum monarchicum inflectendo vteretur *: primus facultatem de iure respondendi, olim omnibus communem, (§. CLVII.) certis tantum exploratae fidei viris beneficii loco dedit, simulque necessitatem imposuit iudicibus, ne ab eorum sententia vmquam recederent. § 8. *Inst. de iure nat. gent. & ciu. l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Genuinam hanc esse huius instituti caussam, & Vlricus Huber. *Auspic. domest. p.* 178. ex parte vidit, & nos cum cura demonstrauimus in *Antiqu. Rom. I*, 2, 39. *p.* 67. Vnde veram huius instituti caussam vel non peruidit, vel dissimulauit Pomponius, dum id ab Augusto factum esse scribit, *vt maior* esset iuris auctoritas. *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Solere sane Pomponium blandiri principibus, eorumque obtentus pro veris rerum caussis obtrudere patet ex *d. l.* 2. §. 9. 11. 27. *D. de orig. iur.*

§. CLXXIX.

Cur Labeonem sibi conciliare non potuerit?

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia eximia, M. ANTISTII LABEONIS, & C. ATEII CAPITONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal. III*, 75. vtrumque quidem sibi conciliare studebat Augustus, sed laterem lauabat in LABEONE, Q. Labeonis, C. Iulio Caesari olim in-

infensissimi, filio, *incorruptae libertatis viro*, vt idem Tacitus *ibid.* eum vocat, *quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset.* Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Quum ergo huic viro atrox insideret pristinae libertatis memoria: nullam elabi patiebatur occasionem, odium aduersus principatum prodendi, eiusque παῤῥησίας exempla supersunt apud Sueton. *Aug. Cap. LIV.* & Dion. Cass. *Lib. LIV. p.* 531. vt mirum non sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento adduci se passum, vt se Augusto addiceret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Ait Pomponius, *noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, eum honorem suscipere.* At Tacitus *Annal. III*, 75. refert, *Augustum accelerasse Ateio consulatum, vt Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret.* Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspernatum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, vt Ateius illum dignitate anteiret: & hinc statim subiicit: *Labeoni, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur.* Quae vero iniuria facta esset Labeoni, si ipse oblatam dignitatem vltro reiecisset? Rem ita concipio. Augustus, vt vtrumque sibi conciliaret, vtrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Ateio, cuius obsequium ei magis probabatur, illum honorem accelerasset, id male habuit Labeonem, virum praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiauit, iniuriam interpretatus, quod Ateio esset posthabitus,

tus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium & Tacitum, quamuis nec improbabilis sit coniectura V. A. Corn. van Bynkersh. in *Praeterm. ad h. l.* pro *quo suffectus fieret*, legentis: *quo suspectus fieret.*

§. CLXXX.

Cur Ateium sibi facilius habuerit obnoxium?

At tanto facilius sibi ad omne obsequium deuinxit C. ATEIVM CAPITONEM, *cuius obsequium*, ex Taciti iudicio non poterat non *dominantibus magis probari:* quum se ad seruilem paene adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. III*, 70. & Sueton. *de illustr. gramm. Cap. XXII.* Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno V. C. DCCLVIII. collega C. Vibio Postumo functus est. Gruter. *Inscr. p. MLXXXII*, 2. Huic ergo similibusque Augustus respondendi de iure facultatem dedit: ex eoque tempore responsa sua & scripta dare, & signare coeperunt, Seneca *de Benef. VII*, 16. quum antea neutrum fieri soleret. * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.*

* Vtroque opus erat, vt iudices, & quid sibi responsum esset, & responsum illud a iurisconsulto, cui respondendi ius sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera republica iudices adeo non adstricti erant responsis prudentum, vt ea saepe ab Oratoribus dicendo euerterentur, teste Cicerone *pro Muraena Cap. XIII.* qui & alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Caecin. Cap. XVIII.*

§. CLXXXI.

Scripta Labeonis

LABEONEM quam plurimos ad iurisprudentiam instituisse, & *totum annum ita diuisisse, vt Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret*, refert Pomponius, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* qui & quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant *Libri octo* ΠΕΙΘΑΝΩΝ, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandecte supersunt. Scripsit & *libros* XL POSTERIORVM, Gell. *Noct. Attic. XIII*, 10. quamuis in indice Florentino *decem* tantum laudentur, ex iisque vnicum ἀποσπασμάτιον exstet in *l.* 42. *D. de liberali causs.* * Memorantur etiam *liber primus* PRAETORIS VRBANI, *l.* 19. *D. de verb. signif.* & *liber tricesimus* PRAETORIS PEREGRINI, *l.* 9. §. 4. *D. de dolo malo.* nec non liber EPISTOLARVM, *l.* 30. §. 1. *D. de vsurp. & vsucap.* de quo Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. XX.* denique RESPONSA, quorum *librum XV.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. & Roman. tit. XII.* §. 7.

* Libros πειθανῶν in compendium redegit IVLIVS PAVLLVS, Perrenon. *Animadu. Iur. II*, 16. van Bynkershoek *Obs. III*, 6. Eamdem operam libris *Posteriorum* nauauit IAVOLENVS, qui & libros *ex Posterioribus Labeonis* scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. V*, 38. Mascou. *de Sect. Procul. & Sabin. p.* 50. *sequ.* & V. C. Gottlob. Aug. Ienichen *de Prisco Iauoleno* §. *XVII. p.* 32. *sequ.* Praeterea ad LABEONEM notarunt QVINTVS, *l.* 7. §. 7. *D. de dolo malo.* AVLVS,

M for-

fortassis Cascellius, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. inst.* PROCVLVS, *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest.* & ARISTO, *l.* 17. §. 5. *D. de hered. instit.* Mascou. *de Sect. Cap. I. p.* 18. *sequ.*

§. CLXXXII.

Eius bonarum artium studium.

Tantum vero abest, vt vir eximius vltra Praetoris edictum sapere noluerit, vt & per reliquas sapientiae disciplinas bonasque artes viuidam circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum *& in ceteris operam sapientiae dedisse*, obseruat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic. XIII,* 10. *Labeo Antistius*, inquit, *iuris quidem ciuilis disciplinam principali studio exercuit, & consulentibus de iure publice responsitauit, ceterarum quoque bonarum artium non expers fuit, & in grammaticam sese, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetrauerat.* Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV.* DE IVRE PONTIFICALI apud Festum *in Sistere. libros* DE DIIS ANIMALIBVS apud Seruium *in Virgil. Aeneid. III. v.* 168. eidem Labeoni nostro tribuamus, quamuis alii distinguendos existiment Labeones IC. & theologum. *

* Pro eodem vtrumque habent Bertrandus in vita, & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XX.* Eosdem distinguendos putat V. A. Corn. van Bynkershoek *in Praeterm. ad l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Et sane memoratur a Macrobio CORNELIVS quidam LABEO, quem *libros Fastorum* & *librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: & hic fortassis posset dici Labeo theologus. Sed quum non sint libri hi iidem, quos a Festo & Seruio laudari animaduertimus: nihil obstat,

ſtat, quo minus & noſter talia ſcripſerit, aemulatus fortaſſis aemulum, Ateium Capitonem, cuius de libris eiusdem argumenti paullo poſt erit dicendi locus. Vid. Chriſtfr. Waechtler *litt. de V. A. Corn. van Bynkersh. Praetermiſſ. p.* 304. *ſequ. edit. Vhlii.*

§. CLXXXIII.

Scripta Ateii Capitonis.

Nec C. ATEIVS CAPITO, quamuis magis immerſus negotiis ciuilibus, calamo pepercit. Scripſit enim libros de IVRE PONTIFICIO, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. IV*, 6. *libros* CONIECTANEORVM quam plurimos, quippe quorum ducenteſimum quinquageſimum nonum laudat Gell. *Noct. Att. XIV*, 7. librum de IVRE SACRIFICIORVM apud Macrob. *Saturn. III*, 10. nec non EPISTOLAS, ex quibus quaedam deſcripſit Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Addimus, ex tot libris iurisconſulti maximi, & *principem in ciuitate locum*, teſte Tacito *Ann. III*, 75. *ciuilibus ſtudiis adſequuti*, ne vnum quidem fragmentum in Pandecten relatum eſſe, * ipſumque Ateium inter viuos eſſe deſiiſſe anno V. C. DCCLXXV. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateii Capitonis libri iam ante Triboniani tempora intercidiſſe. Nec inter iurisconſultos, qui illi denunciant teſtimonium, alii ſunt, quam ei σύγχρονος Labeo, *l.* 79. §. 1. *D. de iure dot. l.* 30. §. 6. *D. de legat. III.* Proculus, *l.* 13. §. 1. *D. de ſeru. praed. vrban.* Iauolenus, *l.* 39. §. 2. *D. de aur. arg. mund.* Vlpianus, *l.* 29. *D. de rit. nuptiar.* denique Paullus, *l.* 2. §. 4. *D. de aqu. & aqu. pluu. arc.* Poſtremi, qui eius libros laudant, fuere

Festus & Macrobius, vt adeo Ateii opera saltim ad saeculum vsque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIV.

Alfenus Varus, ICtus.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, iurisconsultos. Quamuis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* in ea tamen in primis eminuit C. vel, vt in Dionis Cassii *Laterculo Coss.* ad ann. DCCLV. vocatur, P. ALFENVS, (in numis ALFINIVS) VARVS, elegantis ingenii & facundiae vere Augusteae scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonae, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo, clausa sutrina, se Romam contulisse, & audito Ser. Sulpicio, maximos in iure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. Sat.* 3. *v.* 130.

Optimus est modulator, ut ALFENVS *vafer*, *omni*
Abiecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat. *

Nostrum consularem fuisse, & Pomponius obseruat: dubium tamen, quo anno. Qui enim anno ab V. C. DCCLIV. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique fato functus, obseruante eodem Acrone, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob ὁμωνυμίαν tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur.

Nostro

Nostro sane illa Horatiana & Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus euicerunt Cl. Waechtl. *in Act. Erud. Lips. anno MDCCXI.* & V. C. Eu. Otto *praefat. Tom. I. Thes. iur.* & postea *in Publ. Alfeno Varo ab iniuriis veterum & recentiorum liberato*, inserto *Tomo V. Thesaur. Iur. cit. p. 1629. sequ.* Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui iam anno DCCX decessit, audiuerit, eum, qui anno DCCLIV consul fuit, si Sulpicium decennio ante eius mortem audiuerit, & tunc saltim triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur,) octoginta quatuor annorum fuisse oporteret.

§. CLXXXV.

Scripsit ALFENVS *libros* XL DIGESTORVM, quos Iulius Paullus in epitomen contraxit: & COLLECTANEA, vel, vt aliae Gellii editiones habent CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur *Noct. Attic. VI*, 5. vbi & auctor, *iurisconsultus, Seruii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus* vocatur. Sed de his *coniectaneis* mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de iurisconsulto hoc eximio praeclare meriti sunt Henr. Brenkmannus libro elegante, quem *Pandectas iuris ciuilis auctoribus suis & libris restitutos* inscripsit. *Amst. MDCCIX.* 8. & Eu. Otto *in P. Alfeno Varo ab iniuriis veterum & recentiorum liberato. Tomo V. Thes. iur. p. 1629. sequ.* Eius scripta.

§. CLXXXVI.

C. Aulus Ofilius.

Eorumdem temporum iurisconſultus, C. AVLVS OFILIVS iam Ciceronis aeuo inclaruit, qui eius meminit *Lib. VII. ad Familiar. Epiſt.* 21. Συμφιλολογοῦντα habuiſſe videtur T. Pomponium Atticum, *l.* 234. *D. de verb. ſignif.* Eius exemplo non ambiuit honores, ſed in equeſtri ordine conſenuit, quamuis Iulio Caeſari familiariſſimus. *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Scripſit de LEGIBVS VICESIMAE, nec non de IVRISDICTIONE, & AD EDICTVM PRAETORIS *, quae omnia laudantur a Pomponio. His adiiciendi *libri* ACTIONVM, *l.* 3. §. 5. *D. de penu leg.* & *libri* IVRIS PARTITI, *l.* 55. §. 3. *D. de legat. III.* Vxorem eius CLODIAM, quindecies enixam, CXV. annos vixiſſe, obſeruat Plin. *Hiſt. Nat. VII*, 48. quocum iungendus Valerius Max. *VIII*, 13. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLII.*

* Henr. Dodwellus *Append. Praelect. Cambden. p.* 780. Ofilium edictum perpetuum Iulii Caeſaris auſpiciis ſcripſiſſe, illudque opus poſtea decreto Caeſaris firmatum eſſe, exiſtimat. Sed id vix veroſimile eſſe, quilibet animaduertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, vt Caeſar id negotii dederit Ofilio, (quum de iure in ordinem redigendo cum cogitaſſe, ſatis conſtet,) omnia tamen illa conſilia eius fata turbaſſe, teſtis eſt Sueton. *Caeſ. Cap. XXXXIV.* Si ergo edictum compoſuit: priuatis id factum eſt auſpiciis: at inſcriptio AD EDICTVM argumento eſt, eum magis notas vel ſcholia

ad

ad edictum scripsisse, quam edictum composuisse tale, quale postea iussu Hadriani edidisse nouimus Saluium Iulianum.

§. CLXXXVII.

Hi sunt celebriores eorum temporum iurisconsulti. Nam non nisi nominibus noti sunt T. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA, AVFIDIVS NAMVSA, cuius tamen scripta aliquoties in Pandectc laudantur, * *l.* 40. §. 3. *D. de condit. & demonstr. l.* 5. §. 7. *D. commod. l.* 2. §. 6. *D. de aqua & aqu. pluu.* FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS PACVVIVS, CINNA, qui citatur *l.* 6. *D. de ritu nupt. & l.* 40. §. 1. *D. de condit. & demonstr.* & PVBLICIVS GELLIVS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, vti videtur σύγχρονον, CARTILIVM, bis laudatum in iure nostro, *l.* 9. §. 13. *D. de pign. act.* & *l.* 69. *D. de hered. inst.* cuius memoriam primus restituit Ant. Augustin. *Emend. III*, 6. laudatus ideo a Cuiac. *Obs. I*, 9. Reliqui Ser. Sulpicii auditores & Cartilius.

* Refert Pomponius *l.* 2. §. 44. *D. de orig. iur.* Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORVM vel CONIECTANEORVM, quos ob locum Gellii *Noct. Attic. VI*, 5. Alfeno Varo tribuunt, (§. CLXXXV.) acute coniicit V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. VIII*, 1. vbi etiam ostendit, idem opus coniectaneorum laudari, quoties in Pandecte citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Vlpiano *l.* 1. §. 6. *D. de aqua & aqu. pluu. arc.*

 l. 6,

l. 6. D. de dote praeleg. l. 12. pr. D. de instruct. vel instrum. leg.

§. CLXXXVIII.

C. Trebatius Testa.

Multo celebrior tamen his omnibus, C. TREBATIVS TESTA, C. Iulio Caesari, M. Tullio Ciceroni & postea Caesari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in iure profecerat. Cic. *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 8. In philosophia primum vel Stoicos, vel academicos; postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem *ibid. VII,* 12. suo more potius iocatum esse dixeris *. Ceterum cum magnopere laudat Cicero *ibid. VII,* 5. *eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in iure ciuili, & singularem eius memoriam, summam scientiam esse*, testatur.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodat honorum neglectus, quem veritus Cicero *Lib. VII. ad Famil. Epist.* 12. iocose scribit: *Quid porro fiet populo Vlubrano, si tu statueris, πολιτεύεσθαι non oportere?* Nusquam sane legitur vel praeturam, vel consulatum gessisse: quum tamen ei in tanta Caesaris vtriusque gratia deesse non potuisset occasio capessendi rempublicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quamobrem nullos ad honores peruenerit, quam quod ex sectae suae formula nollet πολιτεύεσθαι.

§. CLXXXIX.

De eo iudicium, eiusque scripta.

Hic serio &, vt ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex iocis,

iocis, quibus ille cum Trebatio, vt cum amico, paullo liberius familiariusque vsus est, collegisse Dan. Heinsium *Diss. de Satyra Horatiana*, Trebatium illum obtusioris ingenii, ac paene dubiae sanitatis hominem fuisse: cuius sententiam refellit Nic. Hieron. Gundling. *dissertatione de C. Trebatio Testa*. Inscripsit ei *Topica* sua Cicero; Horatius *vero Satyram I. Libri II. Sermonum*, eiusque consilio in rebus ad ius pertinentibus vsus est Caesar Augustus, ceu patet ex *pr. Inst. de codicill.* Ipse reliquit tum libros aliquot DE IVRE CIVILI, tum *libros IX.* DE RELIGIONIBVS, laudatos a Porphyrione, Horatii Scholiaste, & Macrobio *Saturn. III*, 3.

§. CXC.

Iungimus huic A. CASCELLIVM, Q. Mucii & Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, vt prioris nepotem P. Mucium, in aui honorem iudicio supremo heredem reliquerit. *l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* Laudem is sibi pepererat iurisconsulti eximii, ipsoque Trebatio eloquentioris, & iuris inprimis praediatorii tam periti * vt ipse Q. Mucius, si quando de eo consuleretur, clientes ad hunc discipulum suum remitteret. Cic. *pro Balbo Cap. XX.* Valer. Max. *Lib. VIII. Cap.* 12. Obiit Quaestorius, senex & orbus, quas duas res sibi, natura dicaciori, & faceto, magnam licentiam praebere loquendi, fatebatur. Val. Max. *Lib. VI. Cap.* 2. *ex.* 12. A. Cascellius.

 * *Iu-*

* *Iuris praediatorii*, cuius mentionem passim faciunt veteres, & de quo singulare caput olim in Edicto exstitit, *l.* 54. *D. de iure dot.* hodie nec vola, nec vestigium exstat in iure nostro. Rem tamen expediuit Claud. Salmas. *de modo vsur. p.* 739. *seq.* PRAES, teste Festo, erat, *qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si praes esset, respondebat: praes.* Si plures pro eadem re, e. g. pro eiusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRAEDES dicebantur. Ii, quorum bona publico fuerant obligata PRAEDIATI; ipsa bona publico obligata PRAEDIA; qui ea bona commissa emebant PRAEDIATORES adpellabantur. Ergo IVS PRAEDIATORIVM erat, quo, quid iustum sit circa praediatos, eorumque bona, tradebatur, LEX vero PRAEDIATORIA, vel titulus edicti *de praediatoribus*, quem Caius iurisconsultus singulari commentario illustrauerat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum praedibus inierant. Addantur viri docti ad Sueton. *Claud. Cap. IX.*

§. CLXXXXI.

Eius facetiae & Benedicta.

De facetiis eius, quarum supra exemplum vidimus, (§. LXXVIII.) consuli possunt Macrob. *Saturn. II,* 6. Quinctilian. *Instit. Orat. VI,* 4. & Scip. Gentil. *Parerg. I,* 38. Scripsit quaedam, sed ex quibus iam Pomponii aetate *nihil exstitit* *, *nisi vnus liber* BENEDICTORVM. *l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* per quae nihil aliud intelligi videtur, quam dicta cata faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. VIII.* Corn. van Bynkersh. *Praeterm. ad l.* 2. §. 45. *D. de orig. iur.* Ita enim *benedicta*

acce-

acceperunt rhetores, Seneca *Lib. I. Controu.* 4. *Auct. de corrupt. eloqu. Cap. XXXIV.* Quinctilian. *VI*, 4.

* Saepe tamen Cascellio denunciatur testimonium a Labeone, *l.* 29. *D. de legat. III. l.* 6. §. 1. *D. de dote praeleg. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol.* Celso, *l.* 158. *D. de verb. sign.* Iauoleno, *l.* 39. *pr.* §. 2. *D. de vulg. & pupill. subst. l.* 100. *D. de legat. III. l.* 7. *pr. D. de trit. vin. ol. l.* 26. §. 1. *D. de instr. & instr. leg. l.* 10. *D. de supell. leg. l.* 39. §. 1. *D. de aur. arg. l.* 40. §. 1. *D. de condit. & dem.* denique ab Vlpiano, *l.* 1. §. 17. *D. de aqu. & aqu. pluu.* & *l.* 1. §. 7. *D. quod vi aut clam.*

§. CLXXXXII.

Nec praetereundus denique est Q. AELIVS TVBERO, Q. Ligarii apud Iulium Caesarem accusator, qui ab A. Ofilio profecisse dicitur. De gente Aelia, ex qua ille oriundus fuit, accuratius egit Rupertus *in Enchirid. Pomponii p.* 346. In matrimonio habuit Seruii Sulpicii filiam, ipse postea auus maternus Cassii Longini futurus *, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Praeter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, Consulem anno DCCXLII. Hunc enim Dio Cassius *in laterculo Coss.* quem *libro LIV. p.* 520. praemisit, vocat Κ. Αἴλιον, Κ. υἱ. Τεβέρωνα, *Q. Aelium, Q. F. Tuberonem*, quod ad nostrum, quippe *L. Filium* pertinere non potest. Q. Aelius Tubero.

* Cicero *pro Q. Ligario Cap. I.* & postea saepius hunc Q. Tuberonem vocat *propinquum suum.* Quem locum interpretaturus *Scholiastes*: *Dicebatur*, inquit, *Tubero sororem Ciceronis habuisse in matrimonio.* Aut ergo, fama deceptus, haec scripsit

scripsit Scholiastes, aut bis vxorem duxisse oportet Tuberonem.

§. CLXXXXIII.

Eius scripta. Habitus est doctissimus publici priuatique iuris, librosque reliquit DE OFFICIO IVDICIS, Gell. *Noct. Attic. XIV*, 2. item AD OPPIVM, Gell. *Noct. Att. VII*, 9. At *historiarum libros XIV*, quos eidem Tuberoni nostro tribuit Guil. Grotius *vit. ICtor. I*, 12, 5. L. potius Tuberoni, patri, tribuendos esse existimat Voss. *de Historic. Lat. Lib. I. Cap.* 12. idque satis luculenter probat ex Cicer. *Lib. I. ad Q. fratr. Epist.* 1. vbi ad fratrem scribens: *Quamquam*, inquit, *legatos habeas eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae: de quibus honore, & dignitate, & aetate praestat* TVBERO: *quem ego arbitror, (praesertim quum scribat* HISTORIAM,) *multos ex suis annalibus deligere, quos possit & velit imitari.* * Ceterum, quamuis obseruatum sit a Pomponio, scripta Tuberonis nostri non adeo magnum plausum tulisse ob sermonem antiquum & obsoletum, quem tamquam cum Euandri matre loquuturus vbique adfectarit : *l.* 2. §. 46. *D. de orig. iur.* saepe tamen eum testem laudari animaduertimus a Labeone, *l.* 29. §. 4. *D. de legat. III. l.* 7. *D. de trit. vin. ol.* Celso, *l.* 6. *D. de pecul. l.* 43. *D. de legat. III. l.* 7. §. 1. 2. *D. de supell. leg.* Iauoleno, *l.* 77. *D. de contrah. emt. l.* 25. *D. de instr. & instr. leg.* Vlpiano, *l.* 2. *D. de vsu & hab. l.* 5. §. 3. 7. *D. de pecul. l.* 13. §. 30. *D. de act. emt. l.* 1. *pr. D. de aqu. & aqu. pluu. l.* 72. *pr. D.*

D. de verb. obl. denique a Paullo, *l.* 32. §. 1. *D. de aur. arg.*

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Aelii Tuberones, eiusdem quidem gentis cum Catis & Paetis, at diuersae plane familiae: licebit eos breui schemati includere, eademque opera supplere illud, quod dedit Christ. Ad. Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. III. Cap.* 4.

L. AE.

L. AELIVS PAETVS TVBERO primus ita cognominatus, Praetor vrbanus. De quo Val. Max. V, 6, 4. Plin. *Hist. Nat. X*, 18.

P. AELIVS TVBERO Aedil. anno 551. Liu. XXX, 29. Praetor anno 552. Siciliam sortitus. Id. *cap.* 40. legatus anno 563. Idem XXXVII, 55.

Q. AELIVS TVBERO tribunus pl. anno 559. Liu. XXXIV, 52. Triumuir anno 560. Liu. XXXV, 9.

Q. AELIVS TVBERO, L. Aemilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Aemilio Paullo.

Q. AELIVS TVBERO, Stoicus & IC. de quo Val. Max. VII, 5. Cic. *pro Muraena Cap.* 36. *de Orat. Lib. III*, 23.

P. AELIVS TVBERO, de quo Cic. *de Oratore II*, 84.

L. AELIVS TVBERO historicus, Q. Ciceronis legatus in Asia, postea propraetore Africam sortitus littore prohibitus a Q. Ligario & P. Atio Varo.

Q. AELIVS L. F. TVBERO ICtus, de quo hic agimus. Vxores Ciceronis soror & Ser. Sulpicii filia.

Q. AELIVS Q. F. TVBERO Cos. cum P. Fabio Maximo anno V. C. 742. Dio Cass.

filia nupta Cassio.

CASSIVS LONGINVS ICtus, de quo infra.

§. CLXXXXIV.

§. CLXXXXIIII.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum praestantissimorum prouentum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris reipublicae liberae memoria, alii cum ATEIO CAPITONE scenae seruirent, fructusque huius obsequii sui caperent vberrimos: non potuit non inter diuersarum partium iurisconsultos aemulatio nasci, ex qua & discrepantia in interpretando iure respondendoque principia, & inde diuersas SECTAS pullulare omnino oportuit. **Sectarum origo.**

§. CLXXXXV.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE & C. ATEIO CAPITONE Pomponius: *Hi duo*, inquit, *primum veluti diuersas* SECTAS *fecerunt. Nam Ateius Capito in his, quae ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenii qualitate, & fiducia doctrinae, qui & ceteris operis sapientiae operam dederat, plura innouare instituit.* * *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* De his vero iurisconsultorum sectis cum cura egerunt Em. Merill. *Obs. I*, 2. *sequ.* & V. C. Gottfrid. Mascouius *de sectis Sabin. & Proculian.* qui inprimis *Cap. IX.* vestigia sectarum praecipua per vniuersum ius sagaci ingenio inuestigauit. **Earum descriptio.**

* Mirum profecto est, hos iurisconsultos tam non modo inter se, sed & a se ipsis dissensisse, vt alia principia in republica; alia in iurisprudentiae studio sequerentur. In republica LABEO tantum abest, vt noua probaret, *vt nihil*

hil ratum pensumque haberet, nisi quod iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus legisset. Gell. *Noct. Attic. XIII*, 12. Contra ATEIVS CAPITO accommodato dominantibus ingenio facile omnia, quae Augustus de nouo instituebat, probabat. (§. CLXXIX. sequ.) At in iurisprudentia LABEO nouator erat, ATEIVS ea, quae a maioribus tradita acceperat, mordicus tenebat. Sic saepe maximos etiam viros alio ingenio domi, alio in republica, esse animaduertimus.

§. CLXXXXVI.

Qualis Augusti successor, Tiberius? Talis sub Augusto fuit iurisprudentiae facies. Eius successor, TIBERIVS, callidissimus princeps, non modo iisdem Augusti actibus, suscepto imperio, sollerter vsus est, sed & noua quaedam reperit, ad stabiliendam μοναρχίαν vel maxime comparata. Nam vt inter initia principatus *ciuilem admodum, ac paullo minus, quam priuatum, egit.* Sueton. *Tiber. Cap. XXVI.* adeo, vt *cuncta per consules inciperet, tamquam vetere republica, & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione, proponeret:* Tacit. *Annal. I*, 7. Ita *paullatim principem exercuit praestititque* *. Sueton. *Tiber. Cap. XXXIII.*

* Mutationem hanc omnes historici obseruant: at ipsum tempus, quo Tiberius, veluti Circeo poculo inebriatus, semel simulque sui dissimillimus factus est, simulque caussam istius μεταμορφώσεως accuratius, quam alius quisquam, notauit Dio Cassius *Lib. LVII. p.* 615. Postquam enim Germanici casum narrauit, statim pergit historicus πολιτικώτατος: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ ἐρε-

ἐφεδρεῦον οὐκέτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τοὐναντίον τῶν πρόσθεν εἰργασμένων αὐτῷ, πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, περιέστη· τά τε γὰρ ἄλλα, ἀγρίως ἦρξε, καὶ ταῖς τῆς ἀσεβείας δίκαις, εἴ τις οὐχ ὅσον ἐς τὸν Αὔγουστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν ἐκεῖνον, τήν τε μητέρα αὐτοῦ πράξας τι ἢ καὶ εἰπὼν ἀνεπιτήδειον ἐπεκλήθη, δεινῶς ἐπεξῄει. *Enimuero Tiberius, vbi iam nemo esset, qui principatui imminens, vitam eius obseruaret, quum antehac plurima egregie fecisset, tum in contraria omnia mutatus est. Imperauit crudeliter, violati numinis postulari iussit, non modo qui contra Augustum, sed etiam qui contra ipsum aut matrem quidquam egissent, loquutique essent incommodius.* Itaque tum demum suo omnia arbitrio agere coepit, quum remoto aemuli, Germanici, metu, se solum ex familia Augusta superesse animaduerteret, id est anno ab V. C. DCCLXXII.

§. CLXXXXVII.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, ferri passus est. Talis enim omnino est LEX IVNIA NORBANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, Latinorum coloniariorum numero habendis, Vlpian. *Fragm. I,* 10. Cai. *Inst. I.* 1, 2. non libera adhuc republica anno ab V. C. DCLXXI. C. Iunio Norbano Balbo & L. Cornelio Coss. (quod in mentem nuper venit V. C. Hermanno Noordkerkio *Disquis. de lege Petron. p. 91.* *) Sed centum annis post, puta anno ab V. C. DCCLXXI. M. Iunio Silano & L. Iunio Norbano Coss. lata, ceu contra Noordkerkium ostendit Io. Guill. Hofmannus *de lege Iul. de adulter. Cap. V. p.* 107.

Vetere ritu sub eo lata Lex Iunia Norbana.

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde fauorem libertatis, quem haec lex eo ipso prodiderit, dum eos, qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltim esse voluerit, temporibus illis minus conuenire, existimauit. Denique ciues Romanos in Latinas colonias missos, temporibus Augusti & Tiberii iam ciuitate donatos esse, obseruat, ex eoque colligit, legem Iuniam, si libertinos minus sollemniter manumissos Latinis coloniariis exaequasset, eo ipso illos declarasse ciues Romanos. Quod quum absonum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, & libera adhuc republica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus: quidni & fecerit Tiberius, maxime quum ad hunc ipsum ciuilem admodum, & vix principem ageret? Sane sub eodem principe & legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est. (§. CLXVII. *) Deinde potuit legislator fauere libertati, quamuis libertinos ad iura ciuitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios iam sub Augusto & Tiberio ciues fuisse. Ius enim Latii, certis coloniis, immo totis prouinciis datum, multo post Tiberii tempora a iure ciuitatis Romanae diuersum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. I. Cap.* 8. *p.* 47. ipse tamen lapsus memoria, dum *p.* 46. legem nostram a Iunio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CLXXXXVIII.

Tiberius & reliqua Augusti instituta seruat.

Sed & reliqua Augusti instituta seruauit Tiberius. Nam & praefectorum vrbi & praetorio auxit potentiam *; & in prouin-

ciis

ciis suo omnia arbitrio disposuit: & iurisconsultorum celeberrimis, inter quos MASVRIVM SABINVM nominat Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* facultatem de iure repondendi pro beneficio dedit.

* Patet hoc exemplo L. Aelii Seiani, quem ad annum DCCLXXXV. Praefectum praetorio habuit, quem Dio Caff. *Lib. LVIII. p.* 630. vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν (πλὴν Πλαυτιανοῦ) τὴν ἡγεμονίαν ταύτην λαβόντων, ἰσχύσαντα, *inter omnes, qui ante aut post illum, (excepto Plautiano,) illam potestatem consequuti sint, ad summam potentiam euectum.* Et Tacit. *Annal. IV,* 2. Seianum non modo *vim praefecturae modicam antea intendisse*, obseruat, sed & id factum esse, monet, *facili Tiberio, atque ita prono, vt socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres & populum, celebraret, colique per theatra & fora effigies eius, interque principia legionum, fineret.* Conf. Sueton. *Tiber. Cap. LXV.*

§. CLXXXXIX.

Dominatum tamen non alia arte magis stabiliuit, quam comitiis primo statim imperii sui anno, Sex. Pompeio & Sex. Appuleio Coss. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. I,* 15. Nam ad eum diem etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen etiam studiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore & honores decernebantur a Senatu, praeter consulatum, quem ipse princeps suo arbitrio dabat, Dio Caff. *Lib. LVIII.* Lipf. *Excurf. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, Senatum ius facere posse, *l. 9. D. de legib.* Senatum vero adeo sibi ob-

Comitia tamen a populo ad patres transtulit.

obnoxium habebat princeps, vt non temere quisquam in alia ire auderet, quam qua ire animaduerteret principem, maxime quum in curia non, vti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viua voce & discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quaecumque vellet, statuebat Tiberius: quamuis ad minuendam inuidiam ea a Senatu decerni fingeret. *

* Et haec erat vera huius consilii ratio. Nam quam Pomponius *l.* 2. §. 9. *D. de orig. iur.* reddit, *quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in vnum conuenire*, ad obtentum pertinet, quo nouum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamuis initio illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse, diximus: facile tamen est ad animaduertendum, expertem semel iuris suffragii populum aequo animo pati debuisse, vt & iura noua per Senatum, quotiescumque collibitum fuisset principi, statuerentur. Quod obseruans Tacit. *Annal. III*, 60. *Tiberium vim principatus sibi firmantem antiquitatis imaginem Senatui praebuisse*, ait.

§. CC.

Hinc iura noua SCtis constituta.

Ex eo tempore iam rarius leges prisco more rogabantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere volebant principes, habita, aut per Quaestores candidatos recitata oratione, vel libello praelecto, patribus commendabant. * Tacit. *Annal. XI*, 25. Quo facto aliquot Senatores dicebant sententiam, reli-

reliquis aut verbo adsentientibus, aut pedibus euntibus in partem alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat, & SENATVSCONSVLTVM dicebatur. Tac. *Annal. VI*, 12. Placere vero solebat tantum non omnibus, quod principi placuisset.

* LIBELLI SCto praemissi mentio fit *l.* 20. §. 6. *D. de hered. petit.* Multo frequentius tamen ORATIONIS, quam vel ipse habebat princeps, vel per Quaestorem candidatum recitabat. *l.* 1. *D. de offic. quaest.* Tacit. *Annal. XVI*, 27. Sueton. *Aug. Cap. LXV. Neron. Cap. XV. Tit. Cap. VI.* Quod Quaestoris officium tanti videbatur, vt Cassiodorus *Var. V*, 4. & *VI*, 5. magistratum illum vocare non dubitet *imaginem principis & linguae regiae vocem.* Quum vero *orationem principis* plerumque *patrum consultum sequeretur:* Tacit. *Annal. XI*, 25. non mirum est, iura inuecta SCtis, orationibus principum sancita dici. *l. pen. D. ad SC. Tertull. l.* 8. *pr. D. de transact. l.* 10. *D. pro soc. l.* 60. *pr. D. de rit. nupt. l.* 32. *pr.* §. 1. *sequ. D. de donat. int. vir. & vxor. l.* 1. *l.* 7. *C. de praed. min. non alien. l. vn. C. Theod. de cretione.* Vopisc. *Prob. Cap. XIII.* Talis oratio Claudii Imperatoris, qua Galliae ius ciuitatis dedit, quamque & Tacit. *Annal. XI*, 24. recensuit, integra exstat Lugduni, quam ex tabula antiqua primus extulit Lips. *Excurs. A. ad Tacit. Annal. Lib. XI.* postea accuratius descripsit exposuitque Iac. Sponius *dans la recherche des Antiquités & curiosités de la ville de Lyon Cap. VIII. p.* 170. *sequ.* Addi possunt de principum orationibus Christ. Otto a Boekeln. *Diss. de orat. princip. in Senatu*, & Schubart. *de fatis iurisp. Rom. Exerc. III. p.* 575.

§. CCI.

SC. Libonianum.

Hoc modo anno ab V. C. DCCLXIX. T. Statilio Tauro & L. Scribonio Libone, (non *Statilio* & *Tauro*) Coss. factum est SC. LIBONIANVM, quo poena legis Corneliae de falsis irrogatur & ei, *qui quid aliud, quam testamentum falsum sciens signarit, signariue curarit, falsas testationes faciendas, testamentaque falsa inuicem dicenda aut consignanda dolo malo curauerit.* * *Pariat. Leg. Mos. & Rom. VIII. 7. l. 9. §. 3. D. ad leg. Corn. de fals.* Iac. Cuiac. *Parat. C. ad leg. Corn. de falsis.* Petrus Fab. *Semest. I, 25. p.* 143. Claud. Salmas. *ad ius Attic. XXX. p.* 877.

* Postrema Pariatoris verba admodum obscura, dubiaeque lectionis sunt, adeo, vt ne Basilica quidem hic verba Graece versa exhibeant, sed eorum auctores sensum qualemcumque inde exsculpere contenti fuerint. Quidquid inter viros doctos ea de re disputatum est, reperies apud V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. III*, 18. & Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p.* 763.

§. CCII.

SCta Aurelianum & Claudianum.

Deinde anno ab V. C. DCCLXXIII. M. Aurelio Cotta & M. Valerio Messalla Coss. Senatus censuit, *vt, si qui coierint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de falsis teneantur. Pariat. Leg. Mos. & Rom. ibid.* Insequente anno DCCLXXIV. Tiberio Aug. IV. & Druso Nerone iterum Coss. SCto cautum, *vt damnatis vitae spacium ad diem decimum propagaretur.* Tacit. *Annal. III*, 51.

Sue-

Sueton. *Tiber. Cap. LXXV.* Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 617. Seneca *de Tranquil. Lib. I. Cap.* 45.

* Occafionem huic SC. praebuit C. Lutorii Prifci Equitis Romani fatum, qui ab accufatoribus impietatis accufatus ob carmen, quod in Germanici mortem confcripferat, & ob quod pecunia donatus fuerat a Tiberio, quafi id aegro Drufo fpe maioris praemii compofuerit, a Senatu capitis fuerat damnatus. Factum ergo SC. vrgente Tiberio, *ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, eoque vitae fpacium damnatis prorogaretur.* Tacit. *Ann. III,* 51. Aegre enim id tulerat Tiberius, οὐχ ὅτι ἐκεῖνος ἐκολάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βουλευτῶν τῶν ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐθανατώθη· *non quod is fupplicio effet adfectus, fed quod Senatus aliquem fine fua fententia damnaffet.* Dio Caff. *Lib. LVII. p.* 617.

§. CCIII.

Porro anno ab V. C. DCCLXXX. M. Licinio quintum & L. Calpurnio Coff. (non Licinio & Tauro Coff.) a Senatu decretum, *vt ex lege Cornelia de falfis condemnarentur, qui ob ftruendam aduocationem, teftimoniaue, pecuniam acceperint pactiue fuerint, focietatem coierint, aut aliquam delationem interpofuerint.* Ita enim fententiam ampliffimi ordinis exprimit *Pariator leg. Mof. & Rom. tit. VIII.* §. 7. qui ibidem etiam alterius meminit SCti, biennio poft duobus Geminis Coff. facti, quo Senatus eiusdem legis Corneliae poenae fubiicit & illos, *qui ob venumdandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumue teftimonium pecuniam acceperint.* *

SCta Licinianum & Rubellianum.

* In

* In textu Pariatoris fine fenfu legitur: *ob venundandum vel denudandum non remittendumue teftimonium.* Hinc de fanando loco admodum folliciti funt viri doctiffimi, Heraldus *de rer. iudicat. auctor. I*, 6. Salmaf. *ad ius Att. Cap. XXX.* Hugo Grot. *Flor. fparf. ad l. ult. C. de concuff.* & V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obferu. III*, 19. Nobis commodiffimum fenfum habere vifa eft, quam hic fequuti fumus, lectio.

§. CCIV.

SC. Perficianum vel Pernicianum.

Eiusdem aetatis eft SC. PERNICIANVM, vti vocat Vlpianus *Fragm. XVI*, 3. vel PERSICIANVM potius ex fententia Perizonii *de lege Vocon. p.* 156. conditum fub Tiberio anno V. C. DCCLXXXVII. Paullo Fabio Perfico & L. Vitellio Nepote Coff. Eft hoc caput illud, *quod Papiae legi a Tiberio additum, cuique a Claudio Imp. obrogatum effe*, fcribit Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Eo SCto cautum fuerat, *vt fexagenariorum & quinquagenariarum nuptiae ne effent, ac proinde vir & vxor caelibatus poenis perpetuo tenerentur.**. Qua de re plura diximus *in Commentar. ad Legem Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 5. *p.* 159.

* Sunt qui iam lege Iulia & Papia Poppaea, fexagenariis mafculis, feminisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuiffe, exiftimant: Ant. Auguftin. *de Legib. & SC. p.* 1213. *Tom. II. Thefauri Graec.* Iuft. Lipf. *Excurf. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Briffon. *de iure connub. p.* 160. & ipfe Iac. Gothofredus *Leg. Pap. Popp. Cap. II.* & quidem ob locum Lactantii *Inftit. diuin. I*, 16. & *l.* 27. *C. de nupt.* Sed ex Vlpiani *Fragm. XVI*, 3. patet, legem Iuliam fenes potius

tius poenis caelibatus liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, vt perpetuis caelibatus poenis subiacerent, donec per Claudianum SC. & huic obrogatum, cautumque est, *vt qui maior sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum vxorem duxisset.* Apud Lactantium ergo & in *d. l.* 27. *C. de nupt.* SC. Pernicianum, quia ad legem Papiam factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod saepe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

Quemadmodum vero iam sub Augusto, qui maxime ciuilis videri cupiebat, non pauca rescriptis edictisque constituta esse, vidimus: (§. CLXX.) ita multo minus dubitandum videtur, quin & TIBERIVS eadem vsus sit potestate. Eius sane constitutionum rescriptorumque mentio fit *l.* 28. *D. de hered. inst.* & *l.* 38. §. 10. *D. ad leg. Iul. de adult.* Neque tamen edicto, vti quibusdam visum, sed SCtis, in municipiis vel aboleuit vel ad modum redegit ius moremque asylorum * Sueton. *Tiber. Cap. XXXVII.* & Tacit. *Annal. III,* 60.

Quaedam Tiberius etiam edictis constituit.

* Suetonius Tiberium *omnem vim moremque asylorum, quae vsquam fuerint, aboleuisse statuit.* Sed eum erroris, praeter commentatores arguunt Marsham. *in Can. chronic. p.* 356. & Spanhem. *de vsu & praest. numism. Diss. IX. p.* 661. Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebrescente per Graecas vrbes licentia atque impunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis seruitiorum, eodemque subsidio obaeratos aduersum creditores, suspectosque

 capi-

capitalium criminum receptalatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad Senatum, ciuitatesque, quae id ius vsurparent, legatos mittere iussas. Auditis legatis, aliis populi Rom. beneficium, aliis sociorum pacta, aliis regum, qui ante vim Romanam valuerint, decreta allegantibus facta esse SCta, *quibus multo cum honore, modus tamen praescriptus sit, iussumque, vt in templis aera figerentur, sacrandam ad memoriam, neu specie religiones in ambitionem delaberentur.* Tacit. *Annal. III*, 63.

.CCVI.

Inter iurisconsultos, sub Tiberio floruit Masurius Sabinus.

Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt iurisconsulti celeberrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam iure vindicat MASVRIVS SABINVS, non ille apud Athenaeum *, quem cum nostro plerique confundunt, sed laudatus ab Arriano *Differt. Epictet. IV*. 3. & Persio *Satyra V*. Praeceptore ille vsus est Atecio Capitone, cuius ipse praecepta tam religiose tenuit, vt ab eo potissimum SABINIANORVM sectam nomen accepisse contendant **.

* Quamuis enim inter deipnosophistas & colloquutores apud Athenaeum fuerit *Massurius* quidam, isque iurisconsultus, eumque hunc nostrum fuisse existiment viri doctissimi: Guil. Grot. *de vit. iurisc. II*, 1. & Rupertus *ad Pompon. Enchirid. p.* 435. ratio tamen temporis, quo id conuiuium praebitum fingitur, vix patitur, vt calculum huic sententiae adiiciamus, nisi fingere velimus, Athenaeum tam fuisse absonum, vt inter homines diuersorum saeculorum conuiuium celebratum finxisse, id est, data opera nugari voluisse. Vid. Gerard. Io. Voss. *de Histor. Lat. I*, 21. & V. C. Car. Andr. Duc-

Ducker. *de Latinit. vet. iurisconsult. p.* 158.

** Ita plerique, quos & ipsi aliquando sequuti sumus. Solus Iac. Gothofredus *in Manual. iur. p.* 29. SABINIANORVM nomen a Coelio Sabino, quem sub Vespasiano floruisse constat, arcessere maluit. Et sane quum sectatores nomina adsumere soleant a doctoribus, eodem tempore florentibus: probabile est, opponendos sibi esse PROCVLVM & CASSIVM, qui sub Claudio & Nerone potissimum inclaruerunt, nec non PEGASVM & COEL. SABINVM, qui sub Vespasianis floruerunt. Immo huic sententiae ipse fauere videtur Pomponius, dum *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* scribit; *Adpellatique sunt partim* CASSIANI, *partim* PROCVLEIANI, *quae origo a Capitone & Labeone coeperat.* Vbi sane *Proculeianos* non *Sabinianis*, sed *Cassianis* opponit.

§. CCVII.

Facultatem de iure respondendi acceperat a Tiberio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtae supellectilis, vt fere ab auditoribus esset alendus. *l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.* Occurrit apud Gruter. *Inscript. p. DXXXV,* 5. MASVRIA M. F. MARCELLA, nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Reines. *ad Inscript. p.* 259. Quod si verum esset, & praenomen iurisconsulti nostri inde posset restitui, & videretur hoc forte argumentum paupertatis admodum firmum, quod filiam militi gregario nuptum dare non dubitauerit. Sed coniecturam hanc non adeo probabilem esse, facile vnusquisque intelligit. Eius modicae facultates.

§. CCVIII.

§. CCVIII.

Libri tres iuris ciuilis ab eo ſcripti.

Reliquit SABINVS noſter opera praeſtantiſſima, inter quae *libri tres* IVRIS CIVILIS tantae admirationi fuerunt veteribus, vt non modo iurisconſulti, veluti ARISTO, *l. 6. D. de vſu & habit.* POMPONIVS, VLPIANVS & PAVLLVS eos commentariis illuſtrarint, ſed & plerique, qui ab eo tempore ad Hadrianum vsque floruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Iac. Gothofredo in *Quatuor fontibus iuris ciuilis* inueſtigatum, in operibus ſuis ſint ſequuti *. Hub. Giphan. *Oeconom. iur. p.* 120. Quin hi ipſi ſunt libri, quos Arrian. *Diſſ. Epictet. IV*, 3. τὰς Μασυρίυ νόμυς, *Maſurii leges*; Perſius vero *Sat. V. MaſurI rubricam* adpellant.

* Non potuit ſane poſteros, praeter Sabini auctoritatem, quidquam mouere, vt eius ordinem ſequerentur, quippe parum profecto concinnum. Oſtendit enim Iac. Gothofredus *in Sabinianor. libr. ſerie & continentibus. Theſaur. iur. ciu. Tom. III. p.* 250. eum *primo libro* egiſſe de ſucceſſione teſtamentaria, adeoque de teſtamentis ordinandis, de heredum inſtitutionibus, & ſubſtitutionibus, hereditatis diuiſione, adquiſitione & ſimilibus quaeſtionibus, quae *libris Pandect. XXVIII. & ſequ.* tractantur: *libro ſecundo* de bonorum poſſeſſionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum ſpeciebus, de patria & dominica poteſtate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de tutelis & delictis, denique de adquirendo rerum dominio, adquirenda amittendaue poſſeſſione, ſolutionibus & donationibus: *libro tertio* & poſtremo de obligationibus contrahendis, de ſtipulationibus, nouationibus, fideiuſſionibus,

ac-

acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, seruitutibus & rei vindicatione, & postremo de iudiciis, iure publico, captiuis & postliminio reuersis egit. Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum iuridicarum farragine materiarum nexus deprehenditur, & tamen haec materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetae: *O imitatores seruum pecus!*

§. CCIX.

Ab A. Gellio *Noct. Attic. III*, 9. laudatur eius *liber* de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lips. *Elect. I*, 7. *) FASTORVM libros laudat Macrob. *Saturn. I*, 4. vt & libros MEMORIALIVM vel MEMORABILIVM, opus historicum Gellius *Noct. Attic. IV*, 20. *V*, 6. *VI*, 7. Macrob. *Saturn. III*, 6. & Paullus *l.* 144. *D. de verb. signif.* Scripsit & quaedam AD EDICTVM *l.* 18. *D. de operis libert. libros* ADSESSORIORVM *l.* 12. *D. de pact. l.* 5. §. 8. *D. de iniur.* AD VITELLIVM, *l.* 45. *D. de legat. III.* denique RESPONSA, *l.* 4. *D. ad leg. Rhod. de iactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. XI.* 18. memorat, librum de FVRTIS, eum non tam singulare opus, quam titulum librorum iuris ciuilis fuisse, arbitramur. Reliqua eius opera.

* INDIGITAMENTA erant βιβλία ἱερατικά, libri sacri, quibus Deorum nomina & sacrorum ritus veluti in indice comprehendebantur. Huiusmodi libros & alii scripserunt, veluti GRANIVS FLACCVS ICtus, Iulio Caesari

ri συγχεϑϛ, de quo supra (§. XVII.) plura diximus. Eius enim *indigitamenta* laudat Censorin. *de die natali Cap. III.* ex quibus permulta *in librum III. aduers. gentes* retulisse Arnobium, obseruat Lud. Carrio *Emendat. I*, 4.

§. CCX.

M. Cocceius Nerua ICtus, Labeonis auditor.

Eorumdem temporum, at diuersae sectae, fuit M. COCCEIVS NERVA *, quem Labeonis fuisse auditorem dissensionesque auxisse, testatur Pomponius *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere Senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. IV*, 58. *VI*, 26. Functus est aquarum curatione, Frontin. *de aquaeduct. Lib. II.* & consul fuit anno ab V. C. DCCLXXV. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. p. CLXXXVII*, 13. *p. DCII*, 4. Anno demum DCCLXXXVI. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, vt ne a Tiberio quidem se a proposito reuocari pateretur. Tacit. *Annal. VI*, 26. Reliquisse eum quaedam ingenii monimenta, satis constat: *l. 2. §. 28. D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

* Vt tot Neruae, cum in vniuersa historia Romana, tum in historia iuris, celebrati recte distinguantur: eos in schemate quodam hic lectoribus ob oculos ponere iuuabit.

M. COC-

M. COCCEIVS NERVA.

M. COCCEIVS M. F. NERVA Golz. *Fast.* p 206. Consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola. ab Appiano perperam L. Cocceius vocatus.

M. COCCEIVS M. F. M. N. NERVA ICtus noster, Cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finiuit.

M. COCCEIVS M. F. M. N. M. P. NERVA ipse quoque ICtus, qui de vsucapionibus scripsit, Consul suffectus anno ab V. C. 793. = SERGIA LAENATISA PLAVTILLA mater Imp. Neruae Caes. Aug. memoratur in lapide apud Spon. *Miscell. erud. antiqu.* p. 268.

Imp. NERVA CAES. AVG. GERMANICVS caeso Domitiano ad imperium peruenit anno ab V. C. 848. decessit, adoptato M. Vlpio Traiano anno 850. VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Status iuris sub. C. Caligula Caesare.

Qui Tiberio successit, C. CALIGVLA, nihil fere, praeter externam speciem humani habuit: neque monstro illi & dedecori humani generis quidquam debet iurisprudentia. Tentauerat, reuocato more comitio-

rum

rum suffragia reddere populo, Sueton. *Calig. Cap. XVI.* immo reddiderat, mox erepturus: Dio Cass. *Lib. LIX. p.* 647. sed iurisconsultis infensissimus, non modo C. Cassio Longino struxit insidias, Cassium cauere sortibus Antianis iussus, Sueton. *Cai. Cap. LVII.* Dio Cass. *Lib. LIX. extr. p.* 612. verum etiam toti iurisperitorum ordini exitium minatus est, si recte intelligimus verba Suetonii *in vita Cap. XXXIV. De iuris quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem vsum aboliturus, saepe iactauit, se mehercle effecturum, ne quid respondere possint praeter eum.* *

* Vexatissimus locus, & a criticis non minus, quam librariis male habitus. Alii omitti iubent verba: *praeter eum*, alii legi iubent *praeter aequum*, alii *praeter eccum*, alii *praeterea*, alii *praeter verum*, alii *praeter Deum*, alii *praeter: Te reum?* nullo fere sensu. Qui viros doctos ad hunc locum legerit, affatim ineptiarum reperiet. Nobis adhuc placet Ios. Scaligeri interpretatio adlata a Casaubono: *In Caligula lege indubitate:* Ne quis respondere possit, praeter eum. *Vox tyrannica, sed satis acuta: se sublaturum iurisconsultos, ita vt ipsius voluntas sit pro iure: nemoque supersit, qui consulatur, praeter eum, hoc est, Caligulam. Quemadmodum enim in animo habebat Caligula omnia exemplaria Liuiana & Virgiliana abolere: ita etiam omnes iurisconsultos, vt nemo superesset, qui de iure consuli & respondere posset, praeter eum, nempe Caligulam. Propterea subiicit Suetonius, quasi scientiae eorum omnem vsum aboliturus.*

§. CCXII.

Cur nusquam eius in iure fiat mentio? Enimuero & breue fuit Caii istius imperium, nec illi tantum ocii fuit in quotidiana in-

ingluuie, vt de vlla re seria cogitaret. Praeterea acta illius omnia rescidit eius successor Claudius, teste Suet. *in Claud. Cap. XI.* adeoque si quid forte constituerit noui, id postea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris rationem, cur in vniuerso iure nostro nihil omnino, quod Caligulae debeat originem, vsquam occurrat. *

* Si enim acta rescinderentur alicuius tyranni, plerumque simul eius memoria damnabatur, & tunc omnia, quae vel a damnato habebant nomen, vel ad conseruandam eius memoriam pertinebant, solebant aboleri. Detrahebantur ergo eorum statuae, & vel conflabantur, vel reuellebantur, vel capite saltim truncabantur. Hinc Iuuenal. *Sat. X. v.* 62.

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Seianus, deinde ex facie toto orbe secunda
Fiunt vrceoli, pelues, sartago, patellae.

Exempla passim exstant apud Tacit. *Hist. III*, 13. Herodian. *Hist. I*, 14. *VII*, 7. *VIII*, 5. Iul. Capitolin. *Maximin. Cap. XXIII. Gordian. Cap. IX.* Euseb. *Hist. Eccl. VIII*, 13. Lactant. *de mortib. persequ. Cap. XLII.* de quo more pluribus egerunt Iust. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Quotid. II*, 17. & 18. Sed & reliquae imagines & picturae damnati memoriam conseruaturae corrumpebantur, Herodian. *Hist. VII*, 2. adeo, vt ne cusi quidem ab illis numi valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. Cap. V.* Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec vlla alia instituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Multa contra noua reperit, multa emendauit non incallidus iuris, nec pessimis principi- Sub Claudio primum insti-

tuti Praetores fideicommissarii. cipibus adnumerandus TI. CLAVDIVS CAESAR. Primo enim quaedam circa magistratus mutauit, & *iurisdictionem de fideicommissis, quotannis & tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias, potestatibus delegauit.* Sueton. *Claud. Cap. XXIV.* Et in vrbe quidem de fideicommissis ius dicebant duo Praetores *, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* (non vnus, vti est in §. 1. *Inst. de fideic. hered.* siquidem vnum Traianus demum detraxit. *l.* 2. §. 32. *D. de Orig. iur.*) qui PRAETORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscr. p. CCCLXXXXIII, 6.* In prouinciis Claudius eam iurisdictionem Praesidibus in perpetuum delegarat. Vlpian. *Fragm. tit. XXV,* 12.

* Nec soli tamen. Ipse enim Vlpianus *ibid.* ait *Romae cognitionem* de fideicommissis *esse Consulum, aut Praetoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cuiacius *Obs. XXI,* 34. ostendit, Consules de maioribus, Praetorem de minoribus summis ius dixisse, eoque refert locum Vlpiani *l.* 19. §. 1. *D. de iurisd.* Res ipsa certa est ex Quinctiliano *Inst. Orat. III,* 6. vbi ille: *Non debes,* inquit, *apud Praetorem petere fideicommissum, sed apud Consules. Maior enim Praetoria cognitione summa est.* Add. Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 662.

§. CCXIV.

Tutorum datio ab eo Coss. delegata. Deinde satis notum est, eumdem Imperatorem sanxisse, *vt pupilli extra ordinem * tutores a consulibus darentur.* Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* Quum enim antea ex lege Atilia

lia in vrbe tutores dedissent Praetores cum maiore parte tribunorum plebis, animaduertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegauit Consulibus, tutores in posterum cum inquisitione daturis. §. 5. *Inst. de Atil. tut.* Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuisse, ex *Libr. IX. Epist.* 13. intelligimus.

* Quidquid alicui magistratuum praeter munia ordinaria, demandabatur, quum alias id ex lege vel more maiorum ad eorum curationem non pertinet, id EXTRA ORDINEM, vel vt alibi *in Claud. Cap. XIV.* loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic prouincia aliquando dabatur, *extra ordinem.* Sueton. *Iul. Cap. IX.* bellum alicui decernebatur *extra ordinem.* Id. *Aug. Cap. III.* itemque iudicia. Sueton. *Vesp. Cap. X.* animalia rariora aduecta publicabantur *extra ordinem.* Sueton. *Aug. Cap. XLIII.* artium magistri, si quando etiam horis non consuetis disfererent, id *extra ordinem* facere dicebantur. Suet. *Claud. VI.* Hinc & Coss. extra ordinem data est potestas tutores dandi, quod id alias ad Coss. non pertineret.

§. CCXV.

Permulta porro sub Claudio SCtis constituta sunt, quorum pleraque, quia in eius inciderunt consulatus, ab ipso CLAVDIANORVM nomen acceperunt. * De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. I,* 25. In eo numero est SC. CLAVDIANVM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sueton. *Claud. Cap. XXIII.* cautumque est, vt qui maior sexaginta annis minorem quinquagena- SC. Claudianum de sexagenariorum nuptiis.

ria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem. Vlpian. *Fragm. XVI*, 3. Id SC. illustrauimus in *Comment. nostro ad Leg. Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 3. §. 6. *p.* 162.

* Neque tamen omnia SCta *Claudiana* Claudio Imp. tribuenda sunt. *Claudianum* enim etiam vocatur edictum, ad legem Corneliam de falsis factum, *l.* 14. §. 2. *l.* 15. *D. ad Leg. Corn. de fals.* quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstrauit Petr. Faber *Semestr. I*, 25. *p.* 143. Aliud eiusdem nominis SC. memoratur in *rubr. tit. D. de SC. Silan. & Claud.* quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone Imp. iterum & Calpurnio Pisone Coss. factum esse, & ideo *Pisonianum* quoque vocari in *l.* 8. *D. eod.* ex Tacit. *Annal. XIII*, 32. discimus.

§. CCXVI.

SC. Claudianum de re nautica.

Est & aliud SC. CLAVDIANVM, quod ad rem nauticam pertinuit, cuius varia capita passim occurrunt, veluti, *vt si quis ex naufragio clauos, vel vnum ex his abstulisset, omnium rerum nomine teneretur.* Vlpianus *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* itemque, *vt negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: vt naues mercaturae caussa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cuiusque, ciuibus vacatio legis Papiae Poppaeae*, Latinis ius Quiritium, feminis ius quatuor liberorum.* Sueton. *Claud. Cap. XVIII. & XIX.* Vlpian. *Fragm. III*, 1, 6. *l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun. l.* 5. §. 3. *D. de iur. immunit.*

* Neque tamen eo priuilegio fruebantur Senatores

res nauem fabricantes, *quod nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum liceret. l. 3. D. de vacat. & excus. mun.* At multo ante legem Iuliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat Senatoribus, quo minus nauem aedificarent. Nam iam anno V. C. DLXXXIV. P. Cornelio & Ti. Sempronio Coss. Q. Claudius, tribunus pl. suasore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, *ne quis Senator, quiue Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quae plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet.* Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quaestus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam contentionem actam memoriae prodidit Liuius *Lib. XXI. Cap.* 63. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero *in Verr. V,* 18. *Noli metuere, Hortensi, ne quaeram qui licuerit aedificare nauem Senatori? Antiquae sunt istae leges, & mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant.* Sed antiquam illam & mortuam legem in vitam veluti reuocauit lex Iulia repetundarum.

§. CCXVII.

Porro nota est LEX CLAVDIA, id est, vt ego interpretor SC. CLAVDIANVM, quo *tutela mulierum legitima sustinebatur.* Vlpian. *Fragm. XI,* 8. de quo nos plura in *Comment. ad Leg. Iul. & Pap. Popp. II,* 11, 3. *p.* 237. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAVDIANVM de muliere serui alieni bacchante, a domino serui in seruitutem vindicanda, quod Iustinianus sustulit. *pr. Inst. de success. subl. l. vn. C. de SC. Claud. toll.* Vid. Paull. *Recept. Sent. II,* 21, 1. & Tertullian. *ad vxor. II,* 8. Conditum illud est anno V. C. DCCCV. Tacit. *Annal. XII,* 53. Cur vero illud

SCta Claudiana de tutela mulierum & feminis seruili amore bacchantibus.

illud Vespasiano tribuatur a Suetonio *Vespas. Cap. XI.* disquirit Petr. Faber *Semestr. I, 25* *

* Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum huius SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte & Claudio & Vespasiano adscribi posse. Enimuero quum Suetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam priuato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc ius sub Claudio constitutum a Vespasiano in vsum reuocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem & ius ante iam ab aliis constitutum ei solent tribuere, qui obsoletum renouauit, pluribus exemplis probauit Frid. Brummer. *de lege Cincia Cap. VII.* Ceterum *huius relationis repertor* sub Claudio fuerat libertus famosissimus, Pallas, cui ideo Senatus praetoria insignia & centies quinquagies sestertium decreuit, fixo aere SC. quo libertinus sestertii ter millies possessor antiquae parcimoniae laudibus cumulabatur. Tacit. *Annal. XII, 53.* Exstat & hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. maior *Hist. Nat. XXXV. cap. penult.* & Plin. minor *Lib. VIII. Epist. 5.*

§. CCXVIII.

SCta Largianum, aliaque sub Claudio facta.

Alia fuerunt SCta, quae tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciuerunt. Sic primo statim imperii anno Claudio & L. Licinio Caecina Largo Coss. factum est SC. LARGIANVM, quo cautum, *vt liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur. l. vn. §. ult. C. de Lat. lib. toll.* Sic & Velleio Rufo & Osterio Scapula, Coss. id est anno ab V. C. DCCXCVIII.

DCCXCVIII. factum SC. de adſignandis libertis, cuius ipſa verba legitima ſuperſunt *l.* 1. *pr. D. de adſign. libert.* Duo porro SCta de aedificiis negotiationis cauſſa non diruendis integra exſtant apud Iul. Capacium *Hiſt. Neapol. II*, 9. & Reineſ. *Inſcr. VII*, 11. quorum alterum Cn. Hoſidio Geta & L. Vagellio Coſſ. ſuffectis, anno ab V. C. DCCXCIX; alterum nouennio poſt ſub Nerone conditum eſt, ex quo verba quaedam recitantur a Paullo *l.* 52. *D. de contrab. emt.*

§. CCXIX.

Sed celeberrimum omnium eſt SC. MACEDONIANVM, Claudianis temporibus factum * anno ab V. C. DCCC. Tacit. *Annal. XI*, 13. Claudius *lege lata*, (ita hic SC. vocatur, vti ſupra (§. CCXVII.) *lex Claudia*) *ſaeuitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias foenori darent.* Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, ſed a Macedone, filiofamilias, *qui inter ceteras ſceleris cauſſas, quas ei natura adminiſtrabat, etiam aes alienum adhibuerat:* eoque cautum eſt, *vt ne foeneratoribus, qui pecuniam filio fam. credidiſſent, etiam poſt mortem patris actio petitioque daretur. l.* 1. *D. ad SC. Macedon.* Theophil. *Paraphr.* §. 7. *Inſt. quod cum eo, qui in al. pot. eſt, negot. geſt. eſſ. dic.* SC. Macedonianum.

* Hoc quoque SC. Veſpaſiano attribuit Sueton. *in Veſpaſ. Cap. XI. Auctor Senatui fuit, decernendi, ne filiorum familias foeneratoribus exigendi crediti ius vmquam eſſet, hoc eſt, ne poſt patrum quidem mortem.* Sed poteſt Veſpaſianus adhuc

Senator ſub Claudio auctor fuiſſe Senatui, vt improborum foeneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Poteſt etiam ius, diris Neronis temporibus obſoletum, in vſum reuocaſſe. Quae enim legum vincula non perfringit foeneratorum audacia? Sane & poſt Veſpaſiani tempora, legem, licet vix reſtitutam, violare auſos eſſe homines improbos, colligi poteſt ex verbis Iuuenalis *Sat. III. v.* 43.

Funus promittere patris
Nec volo, nec poſſum.

§. CCXX.

Quaedam Claudius edictis conſtituit.

Quaedam porro CLAVDIVS, deceſſorum exemplo, etiam EDICTIS & RESCRIPTIS conſtituit. Ita enim ſanxit, *vt expoſita a dominis mancipia aegra & adfecta libera eſſent, nec redirent in ditionem domini, ſi conualuiſſent. Quod ſi quis necare mallet, quam exponere, caedis crimine teneretur.* Sueton. *Claud. Cap. XXV.* Itemque, *vt curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet* *: *l.* 8. *D. de adopt.* nec non, *vt bonis paternis a fiſco propter debita occupatis, peculium filiifam. profectitium ſepararetur. l.* 3. §. 4. *D. de minor.* Porro, *vt, ſi per quaeſtionem numariam praeiudicium ſtatui videatur fieri, quaeſtio ceſſaret: l.* 4. §. 1. *D. ne de ſtatu defunct.* denique, *ne feminae pro viris intercederent. l.* 2. *pr. D. ad SC. Vellei.*

* Obſeruat hoc Modeſtinus, *d. l.* 8. Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamuis minorennes recte ſe adrogandos dabant ſuo arbitrio, neque opus erat conſenſu curatorum, quia curator potiſſimum rei dabatur, ad-

adrogatio vero ad perſonam potius, quam eius res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio ſimul eſſet modus adquirendi vniuerſalis, adeo vt & liberi, & bona omnia cum adrogato in poteſtatem ac dominium adrogatoris tranſirent: *pr. Inſt. de adquiſ. per adrogat. l.* 11. §. 2. *D. de bon. poſſeſſ. ſec. tab. l.* 15. *D. de adopt.* ipſa iuris analogia id exigere videbatur Claudio, vt curatoris accederet conſenſus, vel, vti Modeſtinus loquitur, *auctoritas.*

§. CCXXI.

Progredimur iam ad NERONEM CLAVDIVM CAESAREM, qui ſicuti primo quinquennio humaniſſimi principis exemplum praebuerat, ita procedente tempore tam ſui factus eſt diſſimilis, vt in generis humani exitium natus videretur. De nouis quibusdam eius inſtitutis Sueton. *Neron. Cap. XVII. Aduerſus falſarios*, inquit, *tum primum repertum, ne tabulae, niſi ter pertuſae, ac ter lino per foramina traiectae, obſignarentur. Cautum, vt in teſtamentis primae duae cerae, teſtatorum modo nomine inſcripto, vacuae ſignaturis oſtenderentur: ac ne quis alieni teſtamenti ſcriptor legatum ſibi adſcriberet. Idem, vt litigatores pro patrociniis certam iuſtamque mercedem, pro ſubſelliis nullam omnino darent, præbente aerario gratuita: vtque rerum actu ab aerario cauſſae ad forum ac recuperatores transferrentur: & vt omnes adpellationes a iudicibus ad Senatum fierent.* *

Status iuris ſub Nerone.

* De tabulas ſignandi modo litem inter Salmaſium & Deſ. Heraldum intercesſiſſe, nemo ignorat.

norat. Prior praeter ea, quae ea de re ad ius Atticum disseruit, singularem edidit diatriben *de modo subscribendi & signandi testamenta, & de veterum & hodiernorum sigillorum differentia, contra Desid. Heraldum. Lugd. Batau. MDCLIII.*
8. Inprimis notandum, Neronem noluisse, vt primum statim τετράδιον, seu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuisset, vt primae statim cerae linea prima testatoris; altera nomen heredis contineret. Vnde Horat. *Lib. II. Sat. 5.*

Quid prima secundo
Cera velit versu, solus multisne coheres.

id est, quis heres sit institutus. Acron & Porphyrio *ad h. l.* Quae de certa iustaque mercede aduocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim *capiendis pecuniis posuit modum, vsque ad dena sestertia,* Tacit. *Annal. XI,* 7. quum contra Nero legis Cinciae sanctione in vsum reuocata, constituerit, *ne quis ad caussam orandam mercede aut donis emeretur.* Idem *Annal. XIII,* 5. Memoria ergo hic lapsum Suetonium, ex instituto ostendit Brummer. *de lege Cinc. Cap. IV. & V.* eiusque sententiae subscripsit Io. Ge. Graeu. *ad Sueton. Ner. Cap. XVII.* De pecunia pro subselliis exigi solita, hodie omnia ignota sunt: reliqua notissima. De adpellationibus ad Senatum magis perspicue Tacit. *Annal. XIV,* 28. *Auxitque patrum honorem, statuendo, vt, qui a priuatis iudicibus ad Senatum prouocassent, eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius hi, qui Imperatorem adpellauere, nam antea vacuum id, solutumque poena fuerat.* Licebat ergo adpellare Senatum, sed ita, vt certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lite succubuisset.

§. CCXXII.

§. CCXXII.

Quae his verbis deſcribit Suetonius, iura noua, ea iura pleraque SCtis videntur inuecta. Quae enim de tabulis certo modo ſignandis refert, ea *ab ampliſſimo ordine decreta eſſe*, docet Paull. *Rec. Sent. V*, 25, 6. * quamuis id SC. ad Tiberii tempora referendum putet Petr. Faber *Semeſtr. I*, 25. Certius eſt, alteram ſanctionem, ne quis ipſe ſibi legatum adſcriberet, ſub Tiberio prodiiſſe. Eſt enim illa ex SC. LIBONIANO, de quo iam ſupra diximus. (§. CCI.) Quum ergo & tertium Suetonii ἁμάρτημα μνημονικὸν de certa mercede aduocatorum paullo ante obſeruauimus (§. CCXXI. *) ex illo loco nos non adeo multum proficere poſſe, facile intelligimus.

SCta tamen quibus haec constituta, pleraque ad alia tempora pertinent.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas teſtamentorum, ſed ad *tabulas, quae publici priuatique contractus ſcripturam continent*, refert. Sed nec Suetonius in ſpecie teſtamentorum, ſed generatim tabularum meminit. Itaque non opus eſt, vt ſub contractuum vocabulo & teſtamenta intelligamus, vti iubet Salmaſ. *de modo vſur. Cap. XI.* ſiquidem eam vocabuli notionem iura non admittunt, *l.* 20. *D. de verbor. ſign.* ſed probabilius eſt SC. generatim hunc modum praeſcripſiſſe, in omnibus tabulis ſiue ſuper negotiis inter viuos, ſiue ſuper vltimis voluntatibus conficerentur, obſeruandum. Guil. Goeſ. Not. *ad Sueton. ibid*: *Suetonius*, inquit, *de teſtamentis*, (immo generatim de tabulis,) *Paullus de contractibus loquitur: veruntamen quin vno eodemque SCto de his cautum ſit, non ambigo: vt vni quod deeſt auctori, ex altero ſit ſupplendum.*

§. CCXXIII.

SC. Caluitianum vel Caluisianum.

Magis certum eſt ſub Nerone conditum eſſe SC. CALVITIANVM, vel, vti Perizon. *de lege Vocon. p.* 63. legendum exiſtimat, CALVISIANVM, cuius de auctore annoque natali omnia incerta ſunt. * Eo cautum, *vt, quae quinquagenaria maior minori ſexagenario nupſerit, quique minor ſexagenario maiorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, ſed dos, mortua muliere, caduca fieret.* Vlpian. *Fragm. XVI*, 4. Quae ad illuſtrandum hoc SC. pertinent, iam occupauimus in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. II*, 3. *p.* 163.

* Probabilius eſt, hoc SC. CALVISIANVM dictum eſſe, quam quod *Caluitianum* adpellatum ſit, quia noti Caluiſii, Caluitii vix in Romanorum ſcriptoribus ac monimentis occurrunt. Et ſane ſub Nerone reperio *Caluiſium*, Agrippinae accuſatorem apud Tacit. *Annal. XIII*, 19. paullo poſt relegatum a Nerone, teſte eodem, *ibid. Cap. XXII.* & denique reſtitutum ex decreto Caeſaris. Tac. *Annal. XIV*, 12. Sed hunc honores geſſiſſe, vt ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sane anno ab V. C. DCCL. in *Faſtis* celebrantur C. Caluiſius Sabinus, & L. Paſſienus Rufus. Monim. Ancyran. apud Gronou. *in memor. Coſſon. p.* 132. Viginti & nouem annis poſt, anno DCCLXXIX. conſulatus honore fulſit C. Caluiſius cum Cn. Cornelio Lentulo Getulico. Tacit. *Annal. IV*, 46. ex quorum ſane liberis vel nepotibus aliquis ſub Nerone inter Coſſ. ſuffectos eſſe potuit, immo reuera fuit. P. enim *Caluiſius* Coſ. anno DCCCXIII. laudatur apud Grut. *Inſcript. p. LXIV*, 9.

§. CCXXIV.

§. CCXXIV.

Certioris aetatis est SC. Memmianum, C. Memmio Regulo & Verginio Rufo Coss. factum anno V. C. DCCCXV. quo cautum, *ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, & ne vsurpandis quidem hereditatibus prodesset.* * *l.* 51. §. 1. *D. de legat. II. l.* 76. *D. de condit. & demonstr.* Tacit. *Annal. XV*, 19. Quam sanctionem illustraui in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. II*, 7. *p.* 204. De PISONIANO quoque, quod ad illustrandum Silanianum factum, iam supra diximus. (§. CCXV. *) Eo cautum fuerat, *vt, si quis a suis seruis interfectus esset, ii quoque qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent:* Tacit. *Annal. XIII*, 32. *l.* 3. §. 16. *D. de SC. Silan. & Claud.* itemque, *vt si seruus obnoxius poenae venisset, quandocumque in eum animaduerti oporteret, venditor pretium praestaret. l.* 8. *pr. D. eod.* Denique *vt occisa vxore etiam de familia viri quaestio haberetur, idemque & iuxta uxoris familiam obseruaretur, si vir diceretur occisus.* Paull. *Recept. Sent. III*, 5, 5. vbi hoc SC. NERONIANVM adpellatur.

SC. Memmianum & Pisonianum vel Neronianum.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac foecunditatis praemia, itemque poenas caelibatus orbitatisque statuerant: saepe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam iam pridem grauiter notauerat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Att. V*, 19. ***Animaduertimus in oratione P. Scipionis, quam Censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quae re-***

reprehendebat, quod contra maiorum instituta fierent, id etiam eum culpauisse, quod filius adoptiuus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset. Sed non videtur censorum seueritas par fuisse abolendae huic fraudi, nec alia ex eo tempore lex prodiisse, qua illa coerceretur. Saltim de Neronis temporibus Tacit. *Annal. XV*, 19. *Percrebuerat*, inquit, *ea tempestate prauissimus mos, quum propinquis comitiis, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque & prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant.* De quo quum magna cum inuidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod saepius remittimur in iure nostro. Vid. Vertran. Maur. *de iure liberor. Cap. XLIII.*

§. CCXXV.

SCta Turpillianum & Volusianum.

Sed & SC. TVRPILLIANVM *de abolitionibus & tergiuersationibus in iudiciis publicis*, de quo *l.* 2. *D.* & *l.* 2. *C. ad SC. Turpill. l.* 3. *§. ult. D. de praeuaricat.* iisdem temporibus factum est, anno ab V. C. DCCCXIII. C. Caesonio Paeto & C. Petronio Turpilliano Coss. Denique VOLVSIANVM factum anno DCCCVIII. Q. Volusio Saturnino & P. Cornelio Scipione Coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. XIII*, 25. Reines. *Inscript. VII*, 11. *p.* 476. Gruter. *p. IX*, 4. de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium & Reinesium, (§. CCXVIII.) ex eoque verba quaedam laudantur *l.* 52. *D. de contr. emt.*

* Quum-

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius Consul notus sit: vix dubitandum videtur, quin eiusdem aetatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino Cos. nomen acceperit SC. VOLVSIANVM alterum, quo cautum fuerat, *vt qui improbe in alienam litem coiissent, ea lege, vt quod inde in rem alicuius redactum esset, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenerentur. l. 6. D. ad leg. Iul. de vi priu.* Id SC. quo tempore factum sit, ignorare se, fatetur Ant. Augustin. *de Nomin. propr. pandect. Cap. IV. p.* 330.

§. CCXXVI.

SC. Trebellianum.

Neque tamen vllum est SC. eius temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annaeo Seneca & Trebellio Maximo Coss. suffectis, id est anno ab V. C. DCCCXIV. die VIII. Kal. Sept. factum esse nouimus. * *§. 6. Inst. de fideicomm. hered. l. 1. §. 2. D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis *Pandectis* atque *Institutionibus* notum est, eo SC. decreuisse amplissimum ordinem, *vt actiones, quae in heredem heredibusue dari soleant, eae neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his & in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremae defunctorum voluntates. l. 1. D. ad SC. Trebell.*

* Equidem Senecam Cos. fuisse, negat Ausonius *in gratiar. act. Cap.* sed ideo, vti obseruauit Vinetus, quod non fuisset Cos. ordinarius. Alioquin enim hodie satis certum est, consulatum eius incidere in annum ab V. C. DCCCXIV. Lips. *Vit. Senecae Cap. IV.* Ceterum

terum SC. hoc dictum initio esse *Annaeanum*, & Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul eius memoriam, *Trebelliani* nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. *ad* §. 6. *Inst. de fideic. hered.* Sed coniectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annaeanum dictum esse, comperio, partim, quod non semper SCta a Consule maiore, sed ab eo potissimum, qui ad Senatum retulerat, denominabantur.

§. CCXXVII.

ICti sub Caio Claudio & Nerone, Sempronius Proculus.

Vt iam porro & ad IVRISCONSVLTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIVS PROCVLVS *, quem Nervae successisse maximaeque fuisse auctoritatis, & plurimum potuisse, refert Pomponius, *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* addens, ab eo Labeonis familiam PROCVLEIANORVM nomen adsumsisse, quod post annum ab V. C. DCCLXXXVI. quo viuere Nerua desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARVM *libros* non octo, quot in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex *vndecimo* quoque nonnulla decerpta videamus *l.* 69. *D. de contrah. emt. l.* 12. *D. praescript. verb. l.* 17. *D. de pact. dotal.* nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab aduersariorum stricturis vindicauit. *l.* 10. §. 1. *D. de negot. gest. l.* 69. *D. de condit. & dem.*

* Sunt qui PROCVLVM nostrum ex gente *Iulia*

lia fuiſſe exiſtimant, ob marmor in ruderibus aedium Proculi cuiusdam repertum, quod tamen Reineſ. *Inſcr. VI*, 122. *p*. 459. non ad hunc iurisconſultum noſtrum, ſed ad *L. Aradium Proculum*, pertinere cenſet, eaque occaſione noſtrum ex gente *Licinia* fuiſſe ſibi videri, docet. At veroſimilius eſt, eum nec *Licinium*, nec *Iulium*, ſed SEMPRONIVM vocatum. Id enim nomen ei diſerte tribuitur *l*. 47. *D. de legat. II*. Grot. *de vit. IC. II*, 2, 1: Euer. Otto *praefat. Theſaur. iur. Tom. I.* Et aliunde conſtat, *Proculorum* cognomine vſos eſſe Sempronios. Grut. *Inſcr. p. DLX*, 9. De aetate etiam Proculi non eadem omnes ſentiunt. Haud leuis ſane error eſt Perrenonii *Animadu. II*, 23. qui eum ſub Iulio Caeſare floruiſſe exiſtimat. Nec minus errant, qui ad Proculum noſtrum referunt, quae de Licinio Proculo, Praefecto praetorio ſub Othone paſſim narrat Tacit. *Hiſtor. I*, 46. 82. 87. *II*, 39. 40. 44. 60. itemque, qui Martialem *Epigramm. I*, 71. de iurisconſulto noſtro ceciniſſe putant:

Vade ſalutatum, pro me, liber: ire iuberis
Ad PROCVLI *nitidos, officioſe, Lares.*

Si enim Proculo, anno ab V.C. DCCLXXXVI. Neruae ſuccedenti XXX tantum annos tribuamus, (nec enim probabile eſt prius eum ad tantam celebritatem peruenire potuiſſe, vt ſectae caput haberetur,) ſub Domitiano, ſub quo Martialis ſcripſit, fuiſſet ſenex decrepitus, & alibi *Lib. XI. Epigr*. 37. *v*. 8. eum diſerte vocat *C. Iulium Proculum*, adeoque non magis noſter eſt, quam qui a Tacito memoratur *Licinius Proculus*. Denique minime omnium ad noſtrum pertinent reſcripta Alexandri Imp. *l*. 9. *C. ad Leg. Iul. de adult*. & Gordiani, *l*. 7. *C. de accuſat*. quamuis eum errorem errauerit Guido Pancirol. *Var. lect. I*, 79, 10.

§. CCXXVIII.

C. Cassius Longinus. Huic merito iungimus aequalem & aemulum, C. CASSIVM LONGINVM, Q. Aelii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem. (§. CXCI.) Consulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuisse obseruat Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* sed Quartino L. Naeuium Surdinum substituit Rupertus *in Pompon. Enchirid. p.* 443. *sequ.* quod hoc par Coss. occurrit in lapide apud Gruter. *Inscr. p. MLXXXVII*, 4. * Praefecerat eum Asiae C. Caligula Imp. mox occidi iusserat, sed frustra. (§. CCXI.) Sub Claudio Syriae praefuit, & ad Euphratem castra habuit. Tacit. *Annal. XII*, 11. eaque occasione illi & cum Iudaeis fuit negotium. Ioseph. *Antiqu. Iud. XX*, 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit sententiam: Tacit. *Annal. XIII*, 11. at postremo suspectus principi saeuissimo in Sardinia exsulauit. Tac. *Annal. XVI*, 7. & 9. Sueton. *Neron. Cap. XXXVII.* inde tamen postea a Vespasiano reuocatus. *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* Menag. *Amoen. iur. Cap. XLIII. p.* 417.

* Pro Quartino Cos. quem in *Fastis* non reperiunt, alii rescribunt *Q. Haterius*, alii *Surdinus*. Nam C. Cassius Longinus & L. Naeuius Surdinus Coss. laudantur apud Gruterum *Inscr. p. MLXXXVII*, 1. Sed quum notissimus sit *M. Vinicii* sub Tiberio consulatus, sub eoque Cos. suffectus fuerit *C. Cassius Longinus*, eique collega tribuatur *L. Naeuius Surdinus*, quis, quaeso, dubitet, quin ex *Surdino* facile fingi potuerit *Quartinus*, maxime quum huc vsque nondum probatum sit, Vinicios *Quartinorum* cognomen

nomen tulisse? Maior sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii, adeoque & Cassii nostri, consulatum incidere in annum V. C. erae Varron. DCCLXXXIII. ann Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodwell. *in Annal. Velleian.* §. *XXIX. p.* 703. *sequ. edit. Burm.*

§. CCXXIX.

Reliquerat *libros X.* aut plures IVRIS CIVILIS, *l.* 70. *pr. D. de vsufr.* NOTAS AD VITELLIVM, *l.* 12. §. 27. *D. de instruct. & instrum.* immo & AD VRSEIVM FEROCEM, *l.* 10. §. 5. *D. quib. mod. vsusfr. vel vs. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l.* 17. §. 1. *D. de vsufr.* & PRISCVS IAVOLENVS, *l.* 28. §. 1. *D. de statulib.* At multo maiorem sibi famam peperit propagatis ad posteritatem & magis magisque perpolitis Masurii Sabini, praeceptoris, principiis. Vnde Masurium & Cassium coniungit Arrian. *Dissert. Epict. IV*, 3. Fuit enim *Scholae Cassianae princeps & parens*, vti vocatur a Plin. *Lib. VII. Epist.* 24. nouamque adeo lucem Ateii Capitonis familiae intulit, quae inde CASSIANORVM nomen adsciuit. *l.* 35. §. 3. *D. de mort. causs. don. l.* 18. *D. de furt.* Eius scripta & schola.

* Io. Bertrandum & Eberlinum, qui CASSIVM ad VRSEIVM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *in vit. ICtor. II*, 4. & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLIII. p.* 429. Vrseium potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus ICtis fuerit *notare apud Cassium.* Res eo redit, vter fuerit aetate prior. Prior vero

ſine dubio fuit *Vrſeius Ferox*, quem ipſe Caſſius, cuius ex libris Caſſium quaedam retuliſſe, teſtatur Vlpianus *l.* 1. §. 10. *D. quar. rer. act. non detur*. Quidni ad eumdem notas ſcribere potuerit?

§. CCXXX.

Atilicinus & Caſſius Longinus iunior.

Obſcurioris famae ſunt ATILICINVS & CASSIVS LONGINVS alter, cuius meminit Pomponius *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* vbi, eum equeſtris ordinis fuiſſe & ad praeturam perueniſſe, ſcribit. ATILICINVS Proculo fuit aequalis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l.* 17. *D. de pact. dotal.* Hinc & Proculi partibus eum fuiſſe addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Neruae, adſenſus dicatur. *l.* 27. *pr. D. de pact. l.* 21. §. 9. *D. de recept. arbitr. l.* 5. §. 1. *D. de ſeruit. praed. ruſt. l.* 17. *D. de pecul. l.* 7. *pr. D. de condict. cauſſ. dat. l.* 19. *D. mandati. l.* 19. *D. de legat. III. l.* 16. *D. de liberat. leg. l.* 49. *pr. D. ad leg. Falcid. l.* 4. §. 8. *D. de doli mal. & met. except.*

§. CCXXXI.

Nerua filius.

M. COCCEIVS NERVA, Marci illius, quem ſupra (§. CCX.) deſcripſimus, filius, Imp. Neruae pater, ingenii praecociſſimi fuit, quippe qui XVII. annorum adoleſcens, aut non multo maior, de iure reſponſitauit. * *l.* 1. §. 3. *D. de poſtul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. XV*, 72. refert, Cocceium Neruam, Praetorem deſignatum tanti fuiſſe apud Neronem, vt ſupra triumphalem in foro imaginem

nem apud palatium quoque eius effigiem ſtatui iuberet. Libri eius DE VSVCAPIONIBVS laudantur a Papiniano *l.* 47. *D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.* Saepiſſime vero, diſſimulato librorum titulo, citatur a Caio, Pomponio, Venuleio, Vlpiano, Paullo, & quidem plerumque ſub *Neruae filii* nomine. Proculeianum fuiſſe, & familia argumento eſt, & ex *l.* 3. §. 17. *D. de adqu. vel amitt. poſſeſſ.* & *l.* 2. *D. de his, qui not. infam.* colligitur.

* Quum adoleſcens non *reſpondiſſe*, ſed *reſponſitaſſe* de iure dicatur Nerua: Guil. Maranus & Mornacius ſuſpicati ſunt, *reſponſitare* minus eſſe, quam reſpondere, quos exinde Choartius & Dionyſ. Gothofredus ſunt ſequuti. Sed quis ignorauit, hoc naturae verborum frequentatiuorum refragari, quae notionem verbi augent potius & intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorum errorem notauit Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. II. p.* 4. Sane & Antiſtium Labeonem *conſulentibus de iure publice* RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. XIII*, 10. Et Cicero *de Legib. I*, 4. *ſummos fuiſſe*, ait, *in ciuitate viros, qui ius interpretari populo & RESPONSITARE ſoliti ſint.* Eſt ergo reſponſitare potius frequenter & aſſidue reſpondere, eoque verbo procul dubio vſus eſt Vlpianus, vt Neruam adhuc adoleſcentem iam frequentiſſime de iure reſpondiſſe oſtenderet.

§. CCXXXII.

Qui Neroni ſucceſſerunt, principes tragici ac veluti intercalares, GALBA, OTHO & VITELLIVS inter fluctus ciuiles perpetuos

Status iuris Rom. ſub Galba, Othone & Vitellio.

tuos & in tanta imperii breuitate vix quidquam noui iuris constituere potuerunt. * DE VITELLIO tamen hic non praetermittendum, quod memoriae prodidit Tacit. *Histor. II, 9. funesti ominis loco acceptum esse, quod, maximum pontificatum adeptus, de caerimoniis publicis XV. Kal. Aug. EDIXISSET, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus.* Ex eo enim patet, Pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris & caerimoniis (§. LXI.*) eumque vetustissimum morem ne his quidem temporibus exoleuisse. Iac. Guther. *de iure Pontific. I*, 12. Io. Andr. Bos. *de pontif. max. Rom. IV*, 1.

* Idem Tacitus *Hist. II*, 62. refert, VITELLIVM *praemisso in vrbem edicto, mathematicos omnes Italia expulisse*, vel, vti Sueton. *Vitell. Cap. XIV.* rem refert, *sanxisse, vt intra Kal. Octobres vrbe Italiaque mathematici excederent*: astrologos vero proxima nocte aliud opposuisse edictum: BONVM FACTVM, *vt Vitellius Germanicus intra eumdem Kalendarum diem nusquam ne esset.* Verumne fuerit istud augurium, illudque comprobarit exitus, disquirit Sauil. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, sed die XXI. Decembr. interiisse, luculenter demonstrauit Anton. Pagi *Critic. Baron. ad ann. Christi* 69. *n. VIII. p.* 62. *sequ. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Vespasianus multa iura constitutionibus inuexit.

Stabilius fuit VESPASIANORVM imperium, qui proinde & plurima noua in iurisprudentiam inuexerunt. Sane enim T. FLA-

VIVS

VIVS VESPASIANVS, cui ad hoc fastigium euecto Senatus omnem potestatem, qua olim Augustus, Tiberius & Claudius vsi essent, sanctione honorificentissima decreuerat, Tacit. *Histor. IV*, 3. Gruter. *Inscr. p. CCXLII.* plura constituit EDICTIS, veluti, *ne plures, quam tres, legati a ciuitatibus mitterentur: l.* 4. §. 6. *D. de legation.* plura DECREVIT, ceu docet exemplum *l.* 7. *pr. D. de iur. patron.* plura RESCRIPTIS praecepit, veluti vt grammatici, medici, oratores, philosophi, a recipiendis hospitibus immunes essent. *l.* 8. §. 30. *D. de mun. & hon.* *

* Rescriptum Vespasiani ad IIII viros & Decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. III. p.* 264. quae an vmquam lucem viderit, nescio. Non solum autem noua iura constituit hic Imperator, sed & vetera pleraque restituit. Auctor enim est Sueton. *Vespas. Cap. VIII.* eum *aerearum tabularum tria millia, quae simul conflagrauerant, restituenda suscepisse, & vndique inuestigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum & vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint paene ab exordio vrbis SCta, plebiscita,* & similia.

§. CCXXXIV.

Idem tamen Imperator veteris moris, de rebus alicuius momenti ad Senatum referendi fuit seruantissimus. Hinc sub eo tot condita SENATVSCONSVLTA, inter quae eminet PEGASIANVM, Pegaso & Pusione Coss. suffectis, incertum, quo anno, factum. Censuerat enim his Coss. ordo amplis-

SCta iis temporibus facta Pegasianum, & Plancianum.

plissimus, *vt ei, qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret.* Vlpian. *Fragment. XXV*, 14. Paull. *recept. Sent. IV*, 3. §. 5. *Inst. de fideic. hered.* Notum quoque est duplex SC. PLANCIANVM, * alterum de fideicommissis, quae personis incapacibus relinquerentur. *l.* 59. §. 1. *D. ad leg. Falcid.* alterum de agnoscendo partu. *l.* 3. *D. de agnosc. partu.*

* A quo Plancio haec SCta acceperint nomen, non adeo certum est. Testem tamen habeo Tacitum *Hist. II*, 63. M. PLANCIVM VARVM praetura functum esse sub Vespasiano. Idem procul dubio postea & consul factus. Proconsulem enim paullo post fuisse docet numus apud Spon. *in Itinerar. sub fin.* in cuius antica caput Vespasiani cum eius nomine, additis litteris ΚΑΑΥΔΙΟΠΟΑ. in postica fasciculus sex spicarum, cum epigraphe: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΥΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ. Fuit ergo hic M. Plancius Varus Procos. Ciliciae sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alii, quam viri consulares & praetorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. p.* 504.

§. CCXXXV.

SC. de aedificiis non diruendis negotiationis caussa, & Vitrasianum.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno factum, de aedificiis negotiationis caussa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, *l.* 2. *C. de aedif. priuat.* quale & sub Nerone factum esse supra vidimus. (§. CCXXV.) Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANVM,

NVM *, *de manumissis & pretio manumissionis*, de quo *l.* 30. *§.* 6. *D. de fideicommissar. libert.*

* Est & hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii Consulis siue ordinarii, siue suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, Legatus prouinciae Lugdunensis, ad quem rescripsit Princeps *l.* 15. *D. de excusat. tut.* cuiusque mentio fit apud Reines. *Inscript. VIII*, 52. *p.* 532. Sub Antoninis porro annis DCCCCXIX. & DCCCCXXIX. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Seruilio Pudente, deinde cum M. Flauio Apro. Spon. *Inscript. p.* 34. Gruter. *Inscr. p. XXX*, 4. *p. XXXI*, 3. Maluas. *Marmor. Felsin. p.* 253. Quare parum abest, vt hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino Imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Ab eodem Vespasiano V. Consule anno erae Dionysiacae LXXIV. vltimum lustrum esse conditum, neque vmquam postea censum actum, obseruat Censorin. *de die natali Cap. XVIII.* Longo tamen interuallo repetitum censum egisse dicitur Decius Imperator. Trebell. Pollio *in Valerian. I. & II.* Ex quo consequitur, vt & manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de Orat. I*, 40. Vlpian. *Fragm. I*, 8. *Fragment. regul. vet. IC. §. XVII.* tunc exoleuerit. * Eumdem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. Cap. X.*

Alia sub Vespasiano circa ius mutata.

* Quamuis vero in locum huius manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacro-

sanctis ecclesiis: id tamen multo post, saeculo puta quarto, factum est a Constantino M. Sozom. *Hist. eccles. I, 9. l. 1. & l. 2. C. de his qui in eccles. manumitt.* Neque enim ad haec tempora pertinent manumissiones factae ἐπὶ τ̃ βώμȣ *super aras*, Graecis vsitatae, Suid. *in voce* Κράτης, neque rasio libertinorum in templo Feroniae, de qua plura Brisson. *Antiqu. Sel. I,* 11. Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen.* 1. *extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. IV,* 20. denique manumissiones ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, *in comitiis*, quas Constantino, hanc manumissionem introducenti ob oculos fuisse, existimat Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. p.* 355.

§. CCXXXVII.

Status iuris sub Tito Imp.

Non adeo multa sunt, quae TITO, Imperatori, debeat iurisprudentia *, quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus fatis exstincto. Notari tamen meretur primum, eum de binis PRAETORIBVS FIDEICOMMISSARIIS vnum detraxisse: *l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* deinde eumdem grauissimas leges opposuisse delatoribus, qui tum impune in corpora & bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegyr. Cap. XXXV.* Sueton. *in Tito Cap. VIII.* V. A. Henr. Brenkmann. *de lege Remm. Cap. XVIII. p.* 1622. tum porro, Titum Imp. esse auctorem praecipuum privilegii, quod militibus testamentum condituris datum est. *l. 1. pr. D. de testam. milit.* Denique & constitutionis Titi Imp. mentio fit *l. 1. §. 3. D. de iure fisci.*

* Immo iacturam haut leuem tunc fecit iurisprudentia, templo Capitolino cum vicinis templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo

nuo consumtis. Dio Cass. vel potius Xiphilin. *Lib. LXVI. p.* 756. Neque enim dubitandum, quin simul incendio illo perierint illa SCta, plebiscita, foedera, quae Vespasianus post prius incendium tanta industria restituit. (§. CCXXXIII.) Sueton. *Vespas. Cap. VIII.*

§. CCXXXVIII.

Sed & T. FLAVIVS DOMITIANVS Imp. initio principatus sui non pauca satis praeclare constituit. Ex quibus vt hic pauca veluti per lancem saturam proferamus, ipse Sueton. *in Domit. Cap. VII.* cum edixisse, ait, *ne mares castrarentur* *: & sequente *Cap. VIII. vt probrosis feminis nec lecticae vsus, necius capiendi legata hereditatesue esset:* porro, quod *Cap. IX.* pluribus refert, *vt fiscales calumniae calumniantium poenis reprimerentur: vt rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, vniuersi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi ante annum, eaque occasione, vt accusatori, qui caussam non teneret, exsilii poena esset.* Denique & EDICTI Domitiani, *vt abolitiones ex SCto Turpilliano factae ad seruos, capitalis criminis postulatos, non pertinerent*, mentio fit *l.* 2. §. 1. *D. de custod. & exhibit. reor.* quamuis id RESCRIPTVM vocet Paullus *l.* 16. *D. ad SC. Turpill.* Itemque sub Domitiano,

* Quamuis hoc a Domitiano non tam amore iusti & aequi, quam odio Titi, fratris, qui semiuiris istis magnopere delectatus fuerat, constitutum esset. Xiphilin. *in Domitian. Lib. LXVII. p.* 759. Philostrat. *Vit. Apollon. Tyan. VI*, 17. magno tamen omnium cum plausu excepta est illa Domitiani sanctio. Vt enim omittam laudes,

des, quibus ideo Principem prosequuntur Martial. *Lib. VI. Epigr.* 2. & *Lib. IX. Epigr.* 7. nec non Ammian. Marcellin. *Lib. XVIII. Cap.* 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius *Lib. III. silua* 4.

Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare, nefas: gauisaque solos,
Quos genuit, natura videt.

At paullo post, sub Antoninis, iam iterum mos inoleuerat, vt in prouinciis impune exscinderentur mares, modo id Praesidum praescitu fieret. Iustin. Martyr. *Apol. II. p.* 71. Hinc tam frequenter in vsum reuocata est haec prohibitio constitutionibus Neruae, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, vt facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog. *ad Ammian. Marcellin. p.* 150. *edit. Gronou.*

§. CCXXXIX.

SCta sub eo principe facta.

SENATVSCONSVLTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est IVNIANVM, quo anno ab V.C. DCCCXXXVI. Domitiano X & Appio Iunio Sabino Coss. cautum est, *vt qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem, factum probasset, vt vel seruus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l.* 1. *D. de collus. deteg. l.* 2. *C. eod.* vbi hoc SC. vitiose pro *Iuniano Numianum* dicitur, & *l.* 8. *D. de in ius voc.* Sed vti adhuc principem egit haec constituens Domitianus: ita tyrannidem redolet SC. Asprenate & Laterano Coss.

anno

pag. 2

vxor I

POMNIA GRATILL uxor I Arulen Rustici, vidua n sit. R gata a D mitiano Plin. E III, 11.

Assudi Curianu Gratilla ex prior matrimonio filius matre e heredatu Plinio h rede inst to. Plin. *Epist. V*, 11.

A — Vettius Bolanus, legionis ductor. Tacit. *Ann. XV*, 3. rexit Britanniam anno 821. Tac. *Hist. II*, 65. *Agric.* Cap. 8. & 16.

M. Vettius Rusticus Bolanus Cos. anno 863. Gruter. *Inscr.* p. CXXVIII, 5. & CLXIX. 7.

anno ab V. C. DCCCXLVI factum, quo *omnes philosophi vrbe in Italia exesse iussi sunt.* * Gell. *Noct. Attic. XV.* 11.

* Occasionem seuerissimae sanctioni praebuerat Iunius Rusticus, qui Paeti Thraseae & Heluidii Prisci laudes scribens, eos *sanctissimos viros* vocauerat. Adeo iis temporibus & virtutem laudare periculosum fuit. Sueton. *Domit. Cap. X.* Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed & Graecos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat *orat. XL.* Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Iunii Rustici propinquos & amicos, quam vere philosophicam familiam breui schemati inclusam dabo ex Reines. *Epist. ad Rupert. XXXIV. p.* 216. *Epist. XXXV. p.* 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subiungam etiam alteram Heluidiorum & Paetorum Thrasearum gentem, vt tot vtriusque sexus personae illustres, & incredibilem sapientiae famam consequutae semel simulque oculis obuersentur. Et Iuniorum quidem Rusticorum stemma tale est: (†)

Alteram vero Heluidiorum & Paetorum familiam hoc schemate complectimur:

PAE-

PAETVS CAECINA, qui cum Scriboniano contra Claudium Imp. fecerat. Plin. *Epist.* *III*, 16.
=
ARRIA, virilis animi femina, maritum in exsilium sequuta, cuius facta & mortem miratur. Plin. *ibid.*

Filius mira pulcritudine & pari verecundia, qui viuo & simul aegrotante patre decessit. Plin. *Epist.* *III*, 16.

ARRIA minor ob mariti fatum, mori cupide voluit, in filiae Fanniae solatium precibus mariti a proposito reuocata. Tacit. *Ann.* *XVI*, 34.
=
PAETVS THRASEA, a Nerone mori coactus. Tacit. *Ann.* *XVI*, 34.

Heluidius, qui inuito Vespasiano periit. Suet. *Vespas.* *Cap.* *XV.*

HELVIDIVS PRISCVS a Domitiano interemtus, de quo Tacit. *Agric.* *Cap.* *II.* Sueton. *Domitian.* *Cap.* *X.* Plin. *Epist.* *I*, 5. *IX*, 13.
=
FANNIA, nouerca Heluidii. Plin. *Epist.* *IX*, 13. cum Arria & Gratilla relegata a Domitiano. Plin. *Epist.* *III*, 11.

HELVIDIVS filius, qui tempore Plinii solus supererat domumque fulciebat. Plin. *Ep.* *IV*, 21.

Duae filiae, quas ambas vno tempore a partu decessisse, refert Plin. *Epist.* *VII*, 21.

§. CCXL.

§. CCXL.

Subiungimus more nostro seriem IVRISCONSVLTORVM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Horum veluti familiam duxit COELIVS SABINVS, aliis perperam CAECILIVS, qui ab Othone Imp. Cos. designatus in Kal. Iul. anni ab V. C. DCCCCXXI. eum honorem & volente Vitellio gessit. Tacit. *Hist. I*, 77. Plurimum potuit sub Vespasiano, *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO AEDILIVM CVRVLIVM: Gell. *Noct. Attic. IV*, 2. ex quo & illa, quae *Lib. VII*, 4. de seruis pileatis venum prostantibus ex Coelio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Coelio Sabino *Sabinianorum* nomen ortum videri, iam supra monuimus. (§. CCVI. **) ICti sub Vespasianis, Coelius Sabinus.

§. CCXLI.

De CELSO patre, nihil fere memoriae proditum reperimus, quam quod in Ducennii Veri, Consulis, consilio fuerit. *l.* 29. *D. de legat. II.* At quis fuerit ille Ducennius, plerique se scire fatentur iuxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur coniectura Ant. Augustini, qui libro *de Nom. propr. pandect. Cap. III. p.* 259. C. Iuuentium Verum Cos. vel Guil. Grotii, qui *Lib. II. de vit. ICt. Cap.* 2. L. Ceionium Commodum; vel denique V. C. Abr. Wielin- Celsus pater.

lingii, qui *in Iurispr. restituta p.* 194. L. Ceionium Verum sub eo nomine latitare existimant *. Neque, an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro, & non nisi omissa libri inscriptione, citatur in iure nostro, ita tamen, vt eum inter Proculi sectatores fuisse, non obscurum videatur. *l.* 20. *D. de legat. II. l.* 39. *D. mandat.*

* C. Iuuentius Verus Cos. fuit anno ab V. C. DCCCLXXXVII. ad quem vix Celsus pater aetatem produxisse potuit. Reliqui quoque Coss. a Grotio & Wielingio laudati Celso patre iuniores videntur. Nos ergo intelligimus DVCENNIVM GEMINVM, Consulem, cum Pompeio Paullino suffectum ex Kal. Iul. anni ab V. C. DCCCIX. De his consulibus videndi Lydiat. *in serie summ. magistr. p.* 62. & Spon. *Miscell. erud. antiqu. p.* 278. Is sane & Veri cognomen habere potuit. Vid. *diss. nostra de. P. Iuuentio Celso. p.* 10. De eius praefectura vrbis Tacit. *Hist. I,* 14.

§. CCXLII.

Pegasus. De PEGASO, iurisconsulto celeberrimo, erudite disserit Aegid. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XVII. p.* 88. *sequ.* Patrem habuit trierarchum, cuius ex liburnae parasemo, quod Pegasus erat, ipse nomen accepit, vt refert Scholiastes Iuuenalis *ad Satyr. IV.* vbi & id addit, *eum iuris studiis tantam memoriae gloriam meruisse, vt* LIBER *vulgo, non homo diceretur.* Eumdem porro *omni honore functum esse*, refert, *quum & prouinciis plurimis praefuerit, & vrbis curam administrarit.*

rit. Et sane de eius consulatu testem habemus Iustinianum §. 5. *Inst. de fideic. hered.* de praefectura vrbis Pomponium *l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* & Iuuenalem *Sat. IV. v.* 76. ex quibus testimoniis colligimus, eum semel sub Vespasiano, atque iterum sub Domitiano, vrbi praefuisse.

§. CCXLIII.

Proculeianos ab eximio hoc iurisconsulto PEGASIANORVM nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamuis id vocabulum in iure non occurrat. Videtur tamen ad illud adludere Scholiastes Iuuenalis, dum *ibidem* scribit: *Hinc est* PEGASIANVM *scilicet* IVS, *quod iurisperitus fuerit.* * Ex eius libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* relatum est. At citatur tamen passim, talesque eius recensentur sententiae, vt eum cum Labeone, Proculo, Nerua plerumque sensisse, & dissensisse a Sabino, adpareat. *l.* 12. §. 3. *D. de instruct. & instr. l.* 7. §. 1. *D. de Senator. l.* 30. *D. de pecul. l.* 27. *fin. D. de adqu. rer. dom. l.* 2. §. 4. *D. de his, qui not. infam. l.* 116. *D. de verb. signif.* Eius scholа & scripta.

* Non praetermittenda hic ingeniosa, at mira tamen viri doctissimi, Iac. Hasaei, sententia, qui in singulari *de Berytensi iurisconsultorum academia* diatribe *Cap. III.* §. 5. Pegasi placita iam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Iuuenalis *Sat. III. v.* 117.

Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est pinna caballi,

Quae poetae verba ille hac παραφράσει explicat:

In

In illa ripa, ad quam Gorgonii caballi pinna, id est, Pegasiani iuris disciplina, quasi pinna pegasi, delapsa est, quia ius ex placitis sectae Pegasianae ibi docebatur. Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque iam perorauit V. C. Gottfridus Mascou. *de Sectis Sabin. & Proculeian. Cap. III. §. 5. n. 2. p. 68. sequ.*

§. CCXLIV.

Vrseius Ferox.

Circa eadem tempora floruisse, anteriores tamen aetate antecessisse videtur VRSEIVS FEROX, cuius permagnam & sereniorem fuisse famam, vel ex eo colligas, quod eius libros notis illustrarunt C. CASSIVS LONGINVS, (§. CCXXIX.*) & IVLIANVS. Proculo tamen posterior fuit, cui aliquoties denunciat testimonium. *l. 27. §. 1. D. ad leg. Aquill. l. 11. §. 2. D. de aqu. & aqu. pluu.* Ipse non modo a Iuliano, sed & a Cassio laudatur, ex eoque manifesto consequitur, vt eum sub Nerone & Vespasianis floruisse dicamus. Proculeianorum sua aetate acerrimus fuisse videtur, dignus quippe visus, in quem stricturas conficerent duo scholae Sabinianae decora, C. Cassius & Saluius Iulianus. *

* Quid scripserit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen eius non exiguum fuisse videtur. Quamuis enim Index Florentinus Iuliani *libros* tantum *quatuor ad Vrseium* recenseat: ipsius tamen *Vrseii Librum X.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem legum Mos. & Rom. tit. XI. §. 7.*

§. CCXLV.

Fufidius.

FVFIDIVM, ignotum antehac iurisconsultum, primus ab obliuione vindicauit Iac. Cu-

Cuiac. *Obſ. I*, 9. in eo tamen falſus, quod illum, libera adhuc republica, floruiſſe exiſtimauit, * quum Atilicinum, Proculo σύγχρονον, (§. CCXXX.) laudet, *l.* 5. *D. de aur. arg. mund. leg.* recte id obſeruante Grotio *de vit. iurisconſ. II*, 4. Ceterum pauciſſimis *Pandectes* locis mentio fit huius Fufidii, ex iisque adparet, eum ſcripſiſſe libros QVAESTIONVM, quorum ſecundus laudatur *d. l.* 5. *D. de aur. arg. mund.* Addantur *l.* 25. *D. de manumiſſ. vind.* & *l.* 29. *D. de rebus auctor. iud. poſſid.*

* Nec magis ſolida eſt Ant. Auguſtini diuinatio, qui eumdem fuiſſe hunc Fufidium exiſtimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita ſua ſcripſiſſe, quemque in aliquo patronorum numero fuiſſe, refert Cicero *in Bruto Cap. XXIX.* Plin. *Hiſtor. Nat. XXX*, 1. Ita Ant. Auguſtin. *de nom. propr. Pand. p.* 244. ſed eodem Grotii argumento refutandus. Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua & *lex Fufidia* nomen habuit. Paſſim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *in Piſonem Cap. XXXV.* Horatio *in Satyris* & ab aliis.

§. CCXLVI.

Plautius.

Sed & PLAVTII magnum inter iurisconſultos eorum temporum nomen fuiſſe, vel ex eo patet, quod ad eius libros certatim notas ſcripſerunt NERATIVS, IAVOLENVS, POMPONIVS, & PAVLLVS. Quum vero ipſe CASSIVM & PROCVLVM laudet, *l.* 8. *D. de auro arg. mund. leg. l.* 43. *D. de condit. & demonſtr.* &

viciſſim laudetur a NERATIO, *l. 5. D. de ſeruit. praed. ruſtic.* certiſſimum profecto eſt, eum Veſpaſianorum temporibus vixiſſe. *

* *Plautii* celeberrimi fuerunt ſub Claudio & Nerone Auguſtis, in primis *A. Plautius*, qui primus e conſularibus Britanniae praefuit, Tacit. *Agric. Cap. XIV.* atque inde ouans rediit. Tac. *Annal. XIII*, 32. Nec magis notus *Plautius*, qui inter Meſſalinae adulteros nominatus ob patrui, Auli procul dubio, merita id flagitium impune tulit. Tac. *Annal. XI*, 30. & 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori iuſſus, incredibile conſtantis atque intrepidi animi ſpecimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. XV*, 60. & Arriano *Diſſ. Epictet. Lib. I. Cap.* 1. Poſtremo huic liberi fuerunt ſuperſtites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teſte Tacito *ibid.* Sed eodem tempore & alii celebrantur Plautii, quorum accuratius ſtemma confecit Reineſ. *ad Rupert. XXXII. p.* 106. Veroſimile itaque eſt, virorum iſtorum aliquem Plautii noſtri vel parentem vel, fratrem fuiſſe.

§. CCXLVII.

Octauenus. Proximus eſt OCTAVENVS, de quo, quod dicamus, fere nihil eſt, niſi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano & Vlpiano ſaepius teſtimonium denuncietur, * adeoque & ipſe ſub Veſpaſianis videatur floruiſſe. Grot. *de vit. iuriſconſ. II*, 5. Idem ſuſpicatur, eum quaedam AD EDICTVM, nec non AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM, in quibus illuſtrandis eo tempore iuriſconſulti praecipue exercebant ingenia, ſcripſiſſe. Quod poſterius

ex

ex *l.* 32. *D. qui, & a quib. manum. lib. non fiunt* colligit: quamuis rem non adeo expeditam esse, obseruauerim *in Commentar. ad leg. Iul. & Pap. I,* 1, 4. *p.* 15.

* Laudatur hic iurisconsultus etiam ab auctore *fragmenti veteris iurisconsulti*, quod a Petro Pithoeo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Iurisprudentiae suae veteri & anteiustinianeae* inseruit, & quidem § *XII. p.* 806. vbi tamen falso vocatur OCTAVIANVS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltim id discimus, quod Octauenus hic meminerit legis Iuniae Norbanae, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXLVIII.

Denique & VALERII SEVERI scripta memorantur a Iuliano, *l.* 30. *D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, iurisconsultum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius *de vit. Iurisconf. II,* 5, dum Hadrianum Imp. *l.* 3. §. 2. *D. de testam.* ad hunc ipsum VALERIVM rescripsisse, existimat, quum ibi non *Seuerus*, sed *Verus Valerius* nominetur, & nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem coniicit Grotius, *Valerium* hunc esse illum *Seuerum*, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. Epist.* 6. 18. *Lib. IV.* 28. *Lib. V. Epist.* 1. *Lib. VI. Epist.* 27. *Lib. IX. Epist.* 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, &, si exstaret, illud eo tem- Valerius Seuerus.

tempore tam multis commune fuit, vt nihil certi ex eo colligere liceret. *

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, & quidem milites aeque, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript. p. XLIX*, 4. *p. DLXVI*, 6. *p. DCCXLV*, 6. *p. MLXXVII*, 7. Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum* & *Seuerorum* ὁμωνυμία certi quid statuere velle.

§. CCXLIX.

Status iuris sub Nerua.

Haec de Vespasianorum temporibus. Eorum successor M. COCCEIVS NERVA, Imp. iurisconsulti filius & nepos, licet breue habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam iurisprudentiam contulit. Primus PRAETOREM FISCALEM, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, constituit, *l.* 2. §. 32. *D. de orig. iur.* & militibus, testamenta conditurís, plenissimam indulgentiam dedit * *l.* 1. *D. de testam. milit.* Primus deinde quaestionem de statu defunctorum, elapso a morte quinquennio, vetuit. *l.* 4. *pr. D. ne de statu def.* quin & primus ciuitatibus omnibus, quae sub imperio Romano essent, legata relinqui permisit. Vlpian. *Fragm. XXIV*, 8. LEGIS quoque AGRARIAE a D. Nerua latae mentio fit *l.* 1. *D. de term. mot.* sed ea procul dubio SC. tantum fuit. Vlr. Obrecht. *de legib. agrar. Cap. V.*

* Idem & filiisfamilias militantibus testandi dedit facultatem, de iis saltim rebus, quas in expeditione adquisiuissent. Id Traianus postea firmauit, militibusque, licet in patria potestate constitutis, eam potestatem ratam esse voluit.

Ha-

Hadrianus vero eam vlterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inst. quib. non est perm. fac. test.*

§. CCL.

Neruae successit TRAIANVS, *Optimi* cognomine ornatus a Senatu, laudatusque tantum non ab omnibus eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum ciuilitatis laudem in omnibus rebus adfectauit: ita seruauit id institutum, vt de praecipuis ad Senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub eius imperio condita, inter quae primum est RVBRIANVM, factum anno DCCCLIII Rubrio Gallo & C. Coelio Hispone Coss. ex Kal. Iul. suffectis. Grut. *Inscr. p. CCCCLXIV*, 1. quo cautum, *vt, si hi a quibus libertatem praestari oporteret, euocati a Praetore non adessent, neque vlla iusta caussa impedirentur, Praetor vero, caussa cognita, libertatem deberi, pronunciasset, eorum status eodem iure seruaretur, ac si directo manumissi essent.* * Ita enim hoc SC. describitur *l. 26. §. 7. sequ. l. 28. l. 33. l. 36. D. de fideicomm. libert. l. 3. §. 3. D. de legit. tut.*

Status iuris sub Traiano. SC. Rubrianum.

* In *l. 29. D. de fideicomm. libert.* Paullus addit: *Si quis, posteaquam in ea caussa esse coeperit, vt ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, eum quidem, cuius interim seruus fuerit, manumittere cogi. neque hic distingui, iusta an non iusta caussa absit: omnino enim* LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. *Obseru. VI*, 24. mutanda censet, rescribendumque putat: *Omnimodo enim &* LIBERTVS *seruatur.* Qua in re sequitur Graecos, praefatus, *non temere quidem se adsentiri Graecorum*

eorum interpretationibus, quibus vis Latini sermonis, & potissimum verborum ad ius ciuile pertinentium haud satis perspecta fuerit: hic tamen rationem facere, vt eorum lectionem tueri malit. At quae ratio? Quod in ipso SCto ita exprimitur: *eorum status seruatur*, id Paullus reddit: *ei libertas seruatur.* Et quis ita loquitur: *libertus seruatur?*

§. CCLII.

SC. Dasumianum. Paullo post prodiit SC. DASVMIANVM. Illud enim non multo post *Rubrianum* & *Articuleianum* factum esse, obseruauit Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. Cap. IV. p.* 325. Eo cautum *, vt si ex iusta *etiam caussa abesset, qui fideicommissariam libertatem deberet, & hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset.* Ita Marcianus *l.* 51. §. 4. *D. de fideic. libert.* Itemque, *vt, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque caussa debere pronunciatum fuerit, & eum eosue abesse contigerit, perinde haberetur, atque si, vt oportebat, ex caussa fideicommissi manumissus esset. l.* 51. §. 6. *D. eod.*

* Noui ergo quid Rubriano adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob verba, *Si adesse noluerit*, quaerebatur, quaenam sit caussa absentiae, iustane an iniusta? si iniusta, seruus manumittebatur, sed fiduciarius iura patronatus amittebat. Sin iusta, libertas seruabatur, sed iura patronatus salua esse iubebat SC. Dasumianum. *l.* 36. *D. de fideic. libert.* Merill. *Obseru. VI*, 24.

§. CCLIII.

§. CCLIII.

SC. Articuleianum & lex Vectibulici.

SC. ARTICVLEIANO Traiano IV. & Sex. Articuleio Paeto Coss. anno ab V. C. DCCCLI. facto cautum est, *vt quacumque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Praeses eius prouinciae ea de re cognosceret, quamuis heres non esset eius prouinciae. l.* 51. §. 7. *D. de fideicomm. libert.* Inter SCta procul dubio etiam fuit illa LEX VECTIBVLICI, quae libertis municipiorum iura ciuitatis concessit, *l. ult. C. de seru. reip. manum.* quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror. *

* Municipia olim seruos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. *l.* 123. *pr. D. de regul. iur. l.* 3. *C. de vind. lib.* Postea id permissum quidem est municipiis: at manumissi non ciues erant, sed ex lege Aelia Sentia tantum in libertate morari dicebantur. Vlpian. *Fragm. I,* 12. Quum porro lex Iunia Norbana omnes, quos lex Aelia Sentia in libertate morari patiebatur, Latinae conditionis esse iuberet: idem ius & municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent iurium ciuitatis. Quamobrem parum solida est V. C. Hermanni Noordkerkii obseruatio, legem illam Vectibulici multo antiquiorem esse temporibus Tiberii, existimantis, *in Disquis. de lege Petron. p.* 98. Potius hanc legem, quodcumque verum eius nomen fuerit, latam esse oportet inter annum DCCLXXI. quo lex Iunia Norbana lata est, & annum V. C. DCCCLXXXI. quo lex Vectibulici etiam ad prouincias prolata est. *l. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero V. C. DCCCLXIII. Consul cum L.

Calpurnio Pifone fuerit VETTIVS RVSTICVS BOLANVS, Gruter. *Infcr. p. LXVI*, 2. *p. CXXVIII*, 5. *p. CLXIII*, 7. non dubitamus, quin fcribendum fit: *lex Vettia vel Vectia Bolani.*

§. CCLIV.

SC. ἀνώνυμον de actione fubfidiaria aduerfus magiftratus.

Denique SCti, quo *actio fubfidiaria aduerfus magiftratus municipales, tutorum nominatores, fi adminiftrationis tempore non fuerint foluendo, nec ex cautione fideiufforis folidum exigi poffit, indemnitatis nomine introducta eft*, mentio fit in conftitutione DIOCLETIANI & MAXIMIANI AVG. *l. 5. C. de magiftr. conuen.* Id vero auctore Traiano factum effe, & hac ipfa lege exprimitur, & aliunde fatis notum eft.

§. CCLV.

Refcripta & edicta Traiani.

Multa tamen etiam Traianus non adhibito in confilium Senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS conftituit. Et illorum quidem quam plurima memorantur in iure noftro: magis tamen notatu digna funt EDICTA, veluti *de iis, qui fe ipfi detulerint, parte quadam eorum, quae contra leges ceperint, donandis.* * *l.* 13. *pr.* §. 1. *l.* 15. *l.* 16. *l.* 42. *l.* 49. *D. de iure fifci. l.* 5. §. 10. *D. de his, quae vt indign.* Quod BENEFICIVM D. TRAIANI, quod in iure noftro vocatur, caput tantum fuiffe videtur EDICTI feueriffimi, *quo delatorum calumnias compefcuit.* Plin. *Panegyr. Cap. XXXIV.* Sed & de ftateris adulterinis, *l. 6.* §. 1. *D. de extr. cogn.* nec non de

pol-

pollicitationibus, quaedam edixisse dicitur princeps optimus. *l.* 14. *D. de pollicitat.*

* Haec sui ipsius delatio ad caduca, quae fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Iulia caducaria praemia constituta essent delatoribus, quae deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. Cap. X.* id vero lucrum plures moueret, vt per calumniam bona quaeuis, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Traianus, vt ipsis possessoribus liceret, se ipsos deferre, illudque tunc lucrum maius caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiam. *l.* 13. *pr. D. de iure fisci.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminae, & adolescentuli in pupillari aetate constituti, *l.* 16. *D. eod.* modo se ipsos tantum deferrent, non alios. Id enim tam rigide exigebant interpretes, vt ne illud quidem, quod seruo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l.* 13. §. 8. *D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres eius, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus iusto datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte praeuentus non potuerit. *l.* 13. §. 5. 6. *D. eod.* Plura, quae ad hoc edictum illustrandum pertinent, obseruauimus *in Commentar. ad leg. Iul. & Pap. Lib. III. Cap.* 10. §. 3. *p.* 446. *sequ.*

§. CCLVII.

Proximum est, vt & IVRISCONSVLTORVM, qui sub Nerua & Traiano potissimum floruerunt, breuem recensum instituamus. Horum princeps, P. IVVENTIVS CELSVS, qui ex rationibus nostris anno

Iurisconsulti sub Nerua & Traiano. P. Iuuentius Celsus.

anno ab V. C. DCCCXX aut non multo post natus *, & puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, iurisprudentiam a patre edoctus est, *l.* 20. *D. de legat. III.* cuius exemplo & Proculi sectae se addixit. Cuiac. *Obs. VIII,* 35. *XXVII,* 12. Mascou. *de sect. Sabin. & Proculei. Cap. III.* §. 7. *p.* 75. Attamen veritatis, quam sectae, studiosior, aliquando a Labeone, Nerua, ipsoque patre dissensit, *l.* 25. *pr. D. de furt. l.* 29. *D. de euict. l.* 3. §. 6. *D. de condict. causs. dat.* ac Sabino & Cassio adsentiri non dubitauit. *l.* 65. §. 3. *D. de legat. III. l.* 6. *D. de condict. ob turp. causs.*

* Rationes autem ita subducimus. Iuuentii nostri praetura incidit in aetatem Plinii. Et hic quidem refert, eum Praetorem grauiter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in caussa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis postulati, in Senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. Epist.* 5. Ea caussa acta est anno ab V. C. DCCCLIV. quia tunc *M' Acilium Rufum*, Cos. designatum, primum sententiam dixisse, alibi obseruat Plin. *Lib. V. Epist.* 20. qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII. Epist.* 16. leges annarias tunc adhuc religiose fuisse obseruatas, annum vero praeturae legitimum eo tempore fuisse aetatis trigesimum quartum, nemo ignoret, natum esse oportet Celsum nostrum circa annum DCCCXX, vel aliquot annis prius aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel iure liberorum, vel beneficio Principis remittebantur. Tacit. *Annal. II,* 51. *l.* 2. *D. de minorib. Comment. nost. in Leg. Iul. & Pap. II,* 6. §. 3. *p.* 201.

§. CCLVII.

§. CCLVII.

Cum Nerua, qui imperio postea potitus est, aliisque coniurauerat aduersus Domitianum, sed nominatus inter coniuratos, eo periculo se callide expediuerat, dum persuaserat principi, se expertem esse eius criminis, & liberaliter ei fuerat pollicitus, se ipsum indagaturos sceleris socios, argumentoque coniurationis perspicuo suggesturum: ita vero dimissus, rem ad caedem vsque Domitiani extraxerat. Dio Cass. *Lib. LXVII. p.* 765. Philostr. *Vit. Apoll. Tyan. VII*, 3. Hoc facinus illi, caeso Domitiano, magno procul dubio adiumento fuit ad honores consequendos. Praeturam enim anno ab V. C. DCCC LIV. Plin. *Lib. VI. Epist.* 5. Consulatum priorem nescio quo anno; posteriorem anno ab V. C. DCCCLXXXI. collega Marcello gessit. Noris. *de Epoch. Syro-Macedon. p.* 498. quin & inter Hadriani amicos & consiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* extremis eius annis, vti videtur, fato functus. * Vid. *Diss. nostr. de P. Iuuentio Celso p.* 21. Eius honores.

* Non ergo confundendus est noster cum filio eiusdem nominis, qui sub Antoninis Imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti August. quo petierat vt coniugis & filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Nouembres Antio & Opimiano Coss. ordinariis, id est, anno ab V. C. DCCCCVII. subscripsit. Is libellus cum P. IVVENTII PROMAGISTRI subscriptione integer exstat in lapide apud Gruter. *p. DCVII*, eumque perperam ad iurisconsultum nostrum retulerunt Grot. *de vitis iurisc. II*, 3. & Menag. *Amoenit. iur. ciu.*

Cap.

Cap. XX. p. 98. quum eum, tunc fere nonagenarium, Promagistri negotiosissimum officium obiisse, neverosimile quidem videatur.

§. CCLVIII.

Necnon scripta.

Scripsit EPISTOLAS, quarum *librum XI.* laudat Vlpianus, *l.* 3. *D. de minorib.* nec non QVAESTIONVM *libros* saltim XIX.* *l.* 1. *D. de reb. cred. l.* 9. §. 2. *D. de hered. instit. l.* 19. *D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum *liber VII.* laudatur *l.* 19. §. 6. *D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in *Pandectas* retulit, quam ex DIGESTORVM *libris XXXIX.* vt illi soli ea aetate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. *in Vit. iurisconf. Cap. LVIII.* qui Celso nostro INSTITVTIONVM *libros XX.* nec non IAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE VSVCAPIONIBVS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI *patris* vix semel ac iterum mentio fiat in toto *Pandectarum* opere.

* Quales fuerint scripti a veteribus iurisconsultis QVAESTIONVM libri, (tales enim praeter nostrum & Africanus, Maecianus, Ceruidius Scaeuola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus & Iulius Paullus reliquerunt,) ostenderunt Iac. Cuiac. *in Tract. I. in African.* V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. tecta Cap. I. p.* 6. & Eu. Otto *in Papiniano Cap. XII. p.* 234. Nimirum quum saepe ICti inciderent in problemata iuris; ea, publice tractata, editis quaestionum libris euulgabant iurisconsulti, rationesque, cur eae decisiones placuerint, diligentius atque exquisitius,

fitius, quam in *Responsorum libris*, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM operi suo praefixerit Ceruidius Scaeuola.

§. CCLIX.

Σύγχρονος P. Iuuentio Celso, eiusque condiscipulus, (siquidem vterque Celso patri in schola Proculeiana successit, *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.*) fuit NERATIVS PRISCVS *, vir omnibus probatissimus & doctrina moribusque eximius, & tam carus Traiano Imperatori, vt hic non modo consiliis eius vteretur, *l. 5. D. si a parent. quis manumiss.* sed & ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *Commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. *Hadr. Cap. IV.* Consul fuit, collega Annio Vero, *l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar.* posteaque & inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* sub quo principe & decessisse illum, opinor. Neratius Priscus.

* In veteris ICti *fragmento Regularum* apud Schulting. vocatur NERATIVS PROCLVS, Sed aut *Priscus* rescribendum, quod Pithoeo placuit, aut *&* PROCVLVS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Vlpian. *Fragm. tit. XI. §. 28.* PRISCVS dicatur inter Proculeianos & Cassianos in quaestione de pubertate ita se medium gessisse, vt amborum sententiam coniungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Iauolenus, quia vterque & eiusdem cognominis, & maximae auctoritatis fuerit. Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p. 604.*

§. CCLX.

§. CCLX.

Eius scripta. Plura reliquerat ingenii monimenta, velūti REGVLARVM *libros XV*, MEMBRANARVM *libros VII*, RESPONSORVM *libros III*, quae sola in Indice Florentino memorantur. At praeter haec opera laudantur etiam *libri* EPISTOLARVM *, *l.* 12. §. 35. *D. de instr. & instr. leg. libri* EX PLAVTIO, *l.* 5. *D. de seru. praed. rustic. libri* DE NVPTIIS apud Gell. *Noct. Attic. IV*, 4. Edidit etiam NOTAS AD FVLCINIVM, *l.* 43. *D. de mort. causs. donat.* quemadmodum & AD NERATIVM *Notarum libros IV.* reliquerat Iulius Paullus. Ceterum & Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascou. *de Sect. Sabin. & Procul. III*, 8. *p.* 76.

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam & Plinius, quas *Lib. II. Epist.* 13. *Lib. VI. Epist.* 8. & *Lib. VII. Epist.* 8. & 19. ad Priscum dedit, epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLAE tamen, quales Proculus, Celsus, Neratius, aliique veteres iurisconsulti reliquerunt, non tam ad familiares amoris caussa & de negotiis priuatis, quam ad iurisconsultos de quaestionibus iuris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur.

*. CCLXI.

T. Aristo. Iisdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis Celso & Neratio, quibuscum illi & littera-

terarum commercium intercessit. *l.* 19. §. 2. *D. locat. l.* 3. *pr. D. quae res pign. vel hypoth. l.* 29. §. 1. *D. de statulib.* Ex quo tamen non consequitur, eum Proculcianis esse adnumerandum, & Pegasi sane opinione suam seiungit sententiam. *l.* 19. *D. de hered. instit.* Amicissimus fuit Plinio, qui *Lib. I. Epist.* 22. illi, pertinaciter aegrotanti, tamquam iam mortuo, tanta facundia parentauit, vt simul veram perfecti iurisconsulti imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur. *

* Primo generatim laudat eius grauitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, *vt sibi non vnus homo, sed litterae ipsae, omnesque bonae artes, in vno homine summum periculum adire videantur.* Deinde inprimis eruditionis iuridicae ambitum ita circumscribit: *Quam peritus ille & priuati iuris & publici? quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet? nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est.* Laudat porro eius in sermonibus fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu & cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoae alumnum describit, quamuis enim non sectetur gymnasia & porticus, nec disputationibus longis aliorum ocium suumque delectet, sed in toga negotiisque versetur, multosque aduocatione, plures consilio iuuet: non tamen facile quemquam eorum, qui sapientiae studium habitu corporis praeferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum castitate, pietate, iustitia, fortitudine, patien-

ſtia in morbo pertinaciſſimo, etiam primo loco cedere: quin iam ſibi paucisque aliis aperuiſſe eum conſilium, ſponte exeundi e vita, ſi medici morbum inſuperabilem eſſe renunciarent. Quae omnia argumento ſunt, Ariſtonem more ſaeculi philoſophiam Stoicam cum accuratiore iurisperitia omniumque bonarum artium ſcientia coniunxiſſe.

§. CCLXII.

Eius ſcripta. De ſcriptis Ariſtonis, quod mireris, nihil Plinius. Ex iure tamen noſtro patet, illum notaſſe AD CASSIVM, *l.* 7. §. 3. *l.* 17. *D. de vſufr.* AD SABINVM, *l.* 6. *D. de vſu & habitat. l.* 3. §. 1. *D. de penu leg.* nec non AD LIBROS POSTERIORVM LABEONIS, *l.* 17. §. *vlt. D. de hered. inſtit.* Librum porro illius DE FVRTIS laudat Gell. *Noct. Att. XI,* 18. & collectionem DECRETORVM FRONTINIANORVM * Pomponius *l. vlt. D. de adquir. vel amitt. poſſeſſ.* An & RESPONSA, & DIGESTA ſcripſerit, (quod ex *l.* 8. §. 5. *D. ſi ſeru. vind.* & *l.* 44. *D. ſolut. matr.* colligunt,) alii viderint.

* At quid DECRETA FRONTINIANA? Id hodie nemo facile dixerit. Videtur tamen quidam vel *Frontinus*, vel *Fronto* in iurisdictione ſua multa ſeuere ac prudenter decreuiſſe, quae deinde digna viſa Ariſtoni, quae animaduerſionibus ſuis illuſtraret. Ceterum ad *Frontonem* quemdam reſcribit Traianus, *l.* 5. *D. de poen.* & M. Cornelius Fronto Conſul fuit anno ab V. C. DCCCLII. idem fortaſſis cum priore. Sed alii quoque circa eadem tempora paſſim memorantur *Frontones* & *Frontini*, quos recenſet

Ant.

Ant. Augustin. *de nom. propr. Pand. p.* 272. 353. 361. 377. 379. & 399.

§. CCLXIII.

Minus celebres ea aetate fuerunt ARRIANVS, SERVILIVS & VIVIANVS. *Arrianum* Guil. Grotius eumdem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras dedit Plin. *Lib. I. Epist.* 2. *Lib. II. Epist.* 11. & 12. *Lib. IV. Epist.* 8. & alibi. Sed id incertum. Certius multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui citantur *l.* 11. *D. de hered. petit. Seruilius* a solo Terentio Clemente laudatur, & ita quidem, vt eum Proculo posteriorem fuisse adpareat, * *l.* 10. *D. de iure patron.* Postremus Viuianus, laudatus subinde a Ceruidio Scaeuola, Pomponio, Vlpiano, Paullo, ipse aliquando Sabino, Cassio & Proculo testimonium denunciat. Quaedam scripsisse videtur AD EDICTVM, ad quae deinde notas edidit Pomponius. *l.* 17. §. 4. *D. commodati.* Arrianus, Seruilius, Viuianus.

* Ex quo manifestum est, quamuis pro *Seruilius* plerique codices MSSC. habeant SERVIVS, hic tamen intelligi non posse Seruium Sulpicium. Quandoquidem tamen iurisconsulti veteres raro citarunt obscurioris famae homines: elegans profecto est coniectura V. A. Corn. van Bynkersh. *Obseru. V*, 23. *p.* 125. pro *Seruilio* rescribentis *Ceruidium*, puta Scaeuolam, & qui per aetatem & laudari a Terentio Clemente, & laudare Proculum potuit.

§. CCLXIV.

De serenioris famae iurisconsulti, MI- Minucius Natalis.

 NVCII

NVCII NATALIS, aetate eo minus dubitare licet, quod ad eum rescripsisse dicitur Traianus, *l. 9. D. de feriis.* Cuiac. *Obseru. VII*, 2. & ita quidem, vt eum tunc Proconsulem fuisse adpareat, quippe cuius de officio ibi Vlpianus disseruit. Firmant hanc coniecturam marmora apud Gruter. *Inscr. p. LIX*, 8. *& p. XLIX*, 6. in quorum altero PROCOS. LIBYAE; in altero LEG. AVG. PRO PR. PROVINCIAE MOESIAE INFERIORIS vocatur. * Sabinianum se suo indicio prodit. *l. 61. D. de rei vindic. l. 22. D. de reb. cred. l. 6. §. 4. D. de act. emti.* Cuiac. *Observ. X*, 4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quamuis eius libros, qualescumque fuerint, notis a IVLIANO illustratos esse, satis constet.

* Ex eadem inscriptione patet, Minucio huic praenomen fuisse *Lucio*, itemque eum & Consulem & Augurem fuisse. Tota enim ita se habet:

HERCVLI
TIBVRT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRAET † TIBVRT.
L. MINVCIVS
COS. AVGVR
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSCE.

† Apianus rectius legit P E. NAT.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo indicio deprehenditur.

§. CCLXV.

§. CCLXV.

CALVISII cuiusdam nomen iurisconsultorum catalogo ideo inseruit Guil. Grot. *de vit. ICt. II*, 5. quod Plinius Secundus *Lib. V. Epist.* 7. Caluisio cuidam dat negotium, Decurionum Comensium ordinem docendi, quid iustum sit circa legata municipio relicta. Sed quum talia, vt non dicam cuius ex triuio, saltim mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim iurisconsultum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANAE, cuius originem ad eumdem referre non dubitet Grotius. An & Caluisius?

§. CCLXVI.

Meliore iure hic locum damus LAELIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MVCIVM, ex quo libro quaedam decerpsit Gell. *Noct. Attic. XV*, 27. Nec aliunde esse videntur, quae ab eo αὐτόπτῃ scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul vtero gestante. * *d. l.* 3. *D. si pars hered. pet.* Ceterum Laelii Felicis testimonio vtitur etiam Paullus *l.* 43. *D. de hered. pet.* Laelius Felix.

* Eamdem historiam narrant etiam Caius *l.* 7. *D. de reb. dub.* Iulianus *l.* 36. *D. de solut.* Phlegon *de Mirabilib. Cap. XXIX.* & Iul. Capitolin. *in Antonino Pio Cap. IX.* sed circumstantiis tam discrepantibus, vt ambiguus haereas, idemne, an diuersa narrent. Totam

rem cum cura expenderunt Rigalt. *ad Tertullian. de Anima Cap. XVII. p.* 81 & Car. Hannibal Fabrott. *Exercit. Select. II.*

§. CCLXVII.

Sub Hadriano maximam mutationem subiit iurisprudentia.

Progredimur ad HADRIANVM IMP, sub quo nouam veluti faciem induisse iurisprudentiam, inter omnes constat. Iuuenis adhuc, quum futuri sollicitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud *Æneid. Lib. VI. v.* 809.

Quis procul ille autem, ramis insignis oliuae
Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS vrbem
Fundabit.

teste Spartiano *in Hadr. Cap. II.* Quam sortem probante euentu, Hadrianus in publica priuataque vita Numam imitari studuit. Aurel. Victor *Schotti Cap. XIV.* Dodwell. *Praelect. Cambden. VII. p.* 295. *sequ.* In eo tamen praecipue se ad Numae exemplum composuit, quod legibus armauit rempublicam, quod in eo laudant Latin. Pacat. *Panegyr. Cap. XI.* Oros. *Lib. VII. Cap.* 13. Io. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII. Cap.* 19.

§. CCLXVIII.

Eius auspiciis conditum edictum perpetuum.

Sic primus condi iussit Edictum perpetuum, quum Praetores ad eius vsque tempora edicto singulis fere annis noui quid adstruxissent. * Falluntur enim, qui Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio tribuunt, vel decepti loco Aurelii Vi-

ctoris

ctoris male ſano, Didio Iuliano edictum illud deberi, contendunt, veluti Garro *ad l.* 2. §. *vlt. D. de orig. iur.* & Hugo Grot. *Flor. ſparſ. p.* 87. Hadriani vero auſpiciis hunc laborem ſuſcepiſſe SALVIVM IVLIANVM, teſtantur Eutrop. *VIII*, 9. & ipſe Iuſtinianus, *Conſtit. Graec. de confirmat. Digeſtor.* §. 18.

* Duraſſe hunc morem ad Hadriani vſque tempora, probari poteſt luculento loco *l.* 6. §. 1. *D. de cuſtod. & exhibit. reor.* vbi Marcianus: *Sed & caput*, inquit, *mandatorum exſtat*, *quo D. Pius*, *quum prouinciae Aſiae praeerat*, SVB EDICTO PROPOSVIT, *vt irenarchae*, *quum adprehenderint latrones*, *interrogent eos de ſociis & receptatoribus*, cetera. Aſiam autem eum multo ante, quam ab Hadriano eſſet adoptatus, rexiſſe ſub Hadriano, patet ex Iulio Capitol. *in Anton. Pio Cap. III.* Si ergo Procoſ. tunc adhuc edicta ſub auſpicia magiſtratus ſui propoſuerunt: quidni & Praetores?

§. CCLXIX.

Auctor eſt Euſebius *Chron. n. MMCXLVII.* illo Abraami anno in lucem prodiiſſe Edictum perpetuum: qui annus inchoandus eſt a Kal. Octobr. anni ab V. C. DCCC LXXXIV. erae Dionyſ. CXXX. Quum vero ſequente demum anno Hadrianus celebrarit Quindecennalia, quae vt plurimum illuſtrium legum promulgatione ſolebant celebrari: Ant. Pagi *Differt. hypat. Part. II. Cap.* 4. §. 3. *p.* 123. genuina publicati edicti perpetui era incidere videtur in annum erae Dionyſ. CXXXI. quo Ser. Octauius Laenas Pontia- Quo anno?

nus & M. Anton. Rufinus Consules fuerunt. * Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 127. Tillemont *Hist. Imp. Tomo II. Parte 2. p.* 408

* Errant ergo tum Baronius, qui Edictum anno erae Dionys. CXXXIV. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui *in Hadriano legislat. p.* 189. eram illam figit in anno CXXXII. Nos Eusebium eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Iulio Africano exscripsisse: hunc vero Chronologiam suam perduxisse ad annum erae Dionys. CCXXI. adeoque nonaginta circiter annis abfuisse ab illis Hadriani temporibus. Georg. Syncell. *Chron. p.* 212. Quis vero dubitet, quin tum adhuc exstiterint incorrupta monimenta, ex quibus genuinum publicati edicti perpetui annum eruere potuerit scriptor diligentissimus?

§. CCLXX.

Auctor eius Saluius Iulianus.

Composuisse illud Edictum perpetuum SALVIVM IVLIANVM, iurisconsultum celeberrimum, non modo Eusebius & Eutropius obseruant, verum etiam Iustinianus *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* & *l.* 10 *C. de condict. indeb.* vbi *summae auctoritatis homo, &* EDICTI PERPETVI ORDINATOR adpellatur. Quum vero & alii tum floruerint iurisconsulti eximii, & Iuliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praeturam gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit. * Idque & inde colligimus, quod Iulia-

lianus tralatitiis edictis quaedam noua, veluti *de coniungendis cum emancipato liberis eius*, addidit: *l.* 3. *D. de coni. cum emanc. lib.* quod non nisi a Praetore fieri potuisse, nouimus.

* Ipse sane praeturae suae meminit Iulianus, *l.* 5. *D. de manum. vind.* Ea vero per temporis rationes commode incidere potuit in hunc annum erae Dionys. CXXXI. Vix credibile est, sine aemulatione ICtorum, maxime diuersae sectae deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile praeuidere potuerint illi, hominem pleraque sectae suae placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem haec esse potuit, vt negotium id delegaretur ei, qui esset Praetor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculeiani irascerentur Iuliano, qui forte magis, quam Principis iudicio, Spartam hanc nactus videbatur.

§. CCLXXI.

Quamuis autem in eo potissimum constiterit Saluii Iuliani opera, vt ius, *quod varie inconditeque a Praetoribus* adhuc *promebatur*, IN ORDINEM COMPONERET, Aurel. Victor *Schotti C. XIX. l.* 10. *C. de condict. indeb.* & COMPONERET *: *l.* 2. §. 18. *C. de vet. iur. enucl.* certissimum tamen est, eumdem non modo quaedam de nouo adiecisse, *l.* 3. *D. de coni. cum emanc. lib.* vel omisisse, tamquam quae vsu iam exoleuissent, e. g. edictum *de fluminibus retandis* apud Gell. *Noct. Attic. XI,* 17. sed & aliqua immutasse, vti obseruatur ab Edicti interpretibus, *l.* 1. *D. quod met. causs. l.* 1. §. 1. *D. commod.* quin

In quonam constiterit Iuliani opera?

R 5 &

& sectae suae seruientem, quaedam Sabinianorum placita edicto inseruisse, & Proculeianorum hoc modo explosisse sententias. *l.* 1. §. 1. *D. de iure fisci.*

* Talia veterum Praetorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Vlpia, in qua integrum eorum volumen reperit euoluitque paullo post Gellius, ceu ipse testatur *Lib. XI. Cap.* 17. Bibliotheca ista, collecta a Traiano, & legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monimentorum collectionibus refertissima, initio in templo Traiani stetit, & postea in thermas Diocletianas translata est, vbi se illa vsum esse testatur Vopisc. *in vita Taciti Cap. VIII.* & *in vita Aureliani Cap. VIII.* Vocatam esse hanc Bibliothecam *Athenaica*, ex codice Palatino Trebellii Pollionis *de triginta tyrann. Cap. X.* obseruat Claud. Salmas. *ad Script. Hist. Aug. p.* 302. Sed impressi plerique ibi pro *athenaicis* habent *archiua.*

§. CCLXXII.

Edictum perpetuum oratione principis & SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo se probauit & Hadriano Imp. & Senatui, vt ille ORATIONE, quae in *constit. Graeca de confirm. Digest.* §. 18. λόγος τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν κοινῷ διεξελθὼν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης, *oratio Hadriani in Senatu veteris Romae recitata* adpellatur *; hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco praefationis praemissum esse, ex *l.* 102. *pr. D. de reg. iur.* luculenter coniecit Iac. Gothofred. *in Commentar. ad Reg. Iur. p.* 449.

* Ex hac oratione principis integram sententiam seruauit Iustinianus *d.* §. 18. quae & ab ipso Iuliano repetitur in *l.* 12. *D. de legib.* & ab eo aliisque

que quoque Iurisconsultis, mutatis tantum verbis, saepe inculcata est, in *l.* 10. *l.* 11. & *l.* 13. *D. eod.* puta, vt *si quid praeter id, quod iam ordinatum sit, emerserit, conueniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, & remedium imponere secundum eorum, quae iam ordinata sint, consequentiam.*

§. CCLXXIII.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Iuliano conditum, pro norma iurisdictionis perpetua atque immutabili fuit, dictumque est κατ' ἐξοχὴν EDICTVM, *l.* 1. *l.* 2. *C. de success. edict.* EDICTVM PERPETVVM, Gell. *Noct. Attic*, *X*, 15. Eutrop. *VIII*, 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΓΜΑ, Paean. *Metaphr. Eutrop. ibid.* EDICTI FORMA, *l.* 8. *D. de calumn.* EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, *l.* 3. *C. de edendo.* IVRIS AVCTORITAS, *l.* 10. *C. Gregor. de pact.* EDICTI PERPETVI CVRSVS, *l.* 6. *C. qui adm. ad bon. possess.* FORMA CONSTITVTA, *l.* 1. *C. de inoffic. test.* FORMA IVRIS, *l.* 1. *C. si tut. vel curat. interu.* FORMA IVRISDICTIONIS *, *l.* 5. §. 1. *D. vt legat. seu fideic. causs.* IVRISDICTIONIS TENOR, *l.* 5. *C. de his quae vi metusu. causs.* PERPETVA IVRISDICTIO, *l.* 2. *C. de restit. mil.* INDVBITATVM IVS, *l.* 2. *C. Gregor. de pact. & transact.* IVRIS RATIO, *l.* 7. *C. Greg. eod.* LEX, *l.* 1. §. 2. *D. unde cogn.* denique IVS PERPETVVM, *l.* 5. *C. de adpellat.* Eius auctoritas.

* Apud Graecos primum inualuerat, vt edicta qualiacumque τύποι vocarentur, hinc τύπῳ ἰ-

πας-

παρχικὸς *edictum praefectorium.* *Nou. CLXVI. in rubr. Nou. CLXVII. sequ. in rubric.* θεῖος τύπος, *edictum Imperatoris. Nou. CLXII.* γενικὸς τύπος, *generale edictum.* Id postea Latino FORMA expresserunt, cui adeo adsueuerunt iurisconsulti, vt *formas* vel τύπους vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum, *l.* 31. *D. de administr. l.* 10. *D. de pact. l.* 14. *D. de alim. & cibar. leg. l.* 1. *C. de iure domin. l.* 23. *C. de excusat.* Sic & *formam oraculi sui* Principes vocabant constitutionem suam. *l.* 1. *C. Theod. de rei vind.* Immo & sententia ad legis vel constitutionis praescriptum lata *forma* vocabatur, *l.* 11. *C. Theod. de bon. proscript.* & τέλειον ἐπιτιθέναι τύπον est *sententiam definitiuam ferre. Nou. XXIV. Cap.* 5.

§. CCLXXIV.

Edicto ne principes quidem derogare audebant.

Immo tantum abest, vt magistratibus, publicato iam edicto perpetuo, noui quid edictis suis sancire liceret, vt ipsi Principes passim profiterentur, non esse vlli permittendum, iurisdictionis formam mutare, vel iuri publico derogare, *l.* 13. *C. de testam.* absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, *l.* 2. *C. de condit. insert.* eoque nomine frustra supplicari, *l.* 2. *C. de success. edict.* & temere desiderari poenam, edicto perpetuo praestitutam vlli concedi, *l.* 2. *C. de in ius voc.* frustra denique remedium a principe quaeri, vbi supplicem ratio iuris impugnet. *l.* 1. *C. Hermog. de calumn.* Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus *l.* 7. §. 1. *D. de adpellat. recip. vel non* * Donell. *Commentar. in Lib. XXVIII. Cap.* 6. *p.* 437.

* Id

* Id tamen cum grano salis accipiendum. Potest in edicto ad factum adplicando non minus labi iudex, ac in adplicando alio iure. Et si ex tali adplicatione peruersa oritur grauamen, ob quod superiorem iudicem adpellare licet: quidni etiam, si edictum perperam facto sit adplicatum? Verba Paulli *d. l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non.* ita se habent: *Item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur*, ID QVO MINVS FIAT, *non permittitur adpellare.* Sensus ergo est, si quis adpellatione sua impedire velit, quo minus secundum edictum decernatur, eo fortassis obtentu, quod illud edicti caput exoleverit, eius non recipiendam esse adpellationem, quum perpetua sit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXV.

Memoratur etiam in iure nostro EDICTVM PROVINCIALE perpetuum, quod Henr. Dodwellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius sub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum Praetorio vnum idemque fuit, idque nomen tulit in prouinciis, quum in vrbe *praetorium*, *vrbanum*, itemque *vrbicum* adpellaretur. * Sane & seriem vel ordinem eumdum fuisse in edictis vrbano & prouinciali, obseruauit Iac. Gothofredus *in Serie edicti perpet.* & Caius, qui edictum prouinciale luculento commentario illustrauit, promiscue vtitur formulis: AIT PROCOS. & AIT PRAETOR. *l. 4. D. quod quisque iur. l. 1. §. 2. D. quod cuiusc. vniuers. nom.*

Edictum prouinciale idem cum vrbano.

* Quum iam libera republica Praesides pleraque edicti vrbani capita in sua edicta prouincialia transferrent: (§. LXXX. *) ad quid opus fuisset singulari edicto prouinciali sub Imperato-ri-

ribus? Accedit, quod Aristides *Orat. in Romam p. 395. edit. Guil. Canteri*, quum paullo ante *p.* 390. meminisset θεσμῶν καὶ τάξεων ἀφύκτων ἅπασιν ἐπισταθέντων, *legum* & ORDINIS PERPETVI *omnibus traditi*, statim pergit: οὐδὲ γὰρ δεῖ νῦν περιήγησιν γῆς γράφειν, οὐδ᾽ ὡς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμεῖν· ἀλλ᾽ ὑμεῖς ἅπασι περιηγηταὶ κοινοὶ γεγόνατε, ἀναπετάσαντες ἁπάσης τῆς οἰκουμένης τὰς πύλας καὶ παρασχόντες ἐξουσίαν αὐτόπτας πάντων τοὺς θέλοντας γίνεσθαι, ΝΟΜΟΥΣ ΚΟΙΝΟΥΣ ἅπασι τάξαντες. *Nulla nunc terrae descriptione opus est, nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores extitistis, totiusque terrae portis apertis, vnicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis*, COMMVNES*que* OMNIBVS LEGES *tulistis*. Qui νόμοι ἅπασι κοινοὶ non alii sunt, quam edictum perpetuum, prouinciis cum vrbe commune, ceu ipse haec verba accepit Ez. Spanhem. *Orb. Rom Exerc. II. Cap. 7. p. 285.* Recte ergo Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p. 127.* scribit: Edicto perpetuo omnes ciuitates Romanae vrbis leges sequi iussae sunt: quamuis vir doctissimus, dum illud edictum & hodie exstare, existimat, illa opinione sua omnino fallatur.

§. CCLXXVI.

Qui restituere conati sint edictum perpetuum?

Quum vero praeclarus ille Romanae iurisprudentiae fundus temporum iniuria iam pridem perierit: de restituendo illo iam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamuis non eodem omnes successu. EGVINARIVS BARO *in Manualibus iuris*, nec ordinis, a Iuliano obseruati, vllam rationem habuit, &, iudice Iac. Gothofredo *in Manual. iur. p. 47. sciens saepe ea edicta confinxit, quae numquam fuerunt, sed quae sunt*

ex

ex iurisconsultorum placitis, *moribus Romanorum*, *antiquis legibus*, *vel etiam nouis principum constitutionibus.* Maiore religione edicti perpetui reliquias collegit GVIL. RANCHINVS, quamuis & ipse non ad genuinum, qui Praetori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti dispofuerit.

§. CCLXXVII.

Qui eiusdem oeconomiam vel ordinem ostenderint?

Quandoquidem tamen haud parum interest studiosi iuris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HVB. GIPHANIVS *in Oeconomia iuris* illum non infeliciter ostendit: deinde & PETR. PITENIVS IC. Florentinus scripsit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum a V. C. Io. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. p.* 788. Denique omnium industriam superauit Iac. Gothofredus, edita & quatuor fontibus iuris ciuilis inserta tabula, quam *seriem edicti perpetui* inscripsit. *

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriae. Nos ipsi in schedis habemus EDICTVM PERPETVVM, multorum annorum adfectum magis, qua perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus: *primum*, vt historiam edictorum & edicti perpetui demus quam accuratissimam: *alterum*, vt ipsum edictum non modo ordini atque integritati suae, quoad eius fieri potest, restituamus, sed & omnia probationibus luculentissimis firmemus: *tertium*, vt fragmenta veterum iurisconsultorum, qui edictum perpetuum commentariis suis illustrarunt, omnia suis

quae-

quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum ſpeciem in clariſſima luce collocemus. Vtinam demum colophonem imponere liceret laborioſo operi! Sperarem, iurisprudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis acceſſurum. Sed haec Deo curae erunt.

§. CCLXXVIII.

Quam mutàtionem edictum perpetuum in iurisprudentiae ſtudio attulerit?

Neque hic praetermittendum videtur, edictum perpetuum in ipſo etiam iuris ſtudio mutationem haud exiguam attuliſſe. Quum enim antea a legibus XII. Tabularum auſpicarentur iurisprudentiam: iam eam ab edicto exordiebantur, ſi credimus *Gothofredo Man. iur. p. 9.* quod tamen iam Ciceronis temporibus fieri coepiſſe, iam ſupra a nobis obſeruatum eſt. (§. LXXIV. *.) Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque iurisconſultorum illuſtrandis potiſſimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad Edictum plerique ſcripſerunt, eiusque ordinem in operibus ſuis tantum non omnibus ſunt ſequuti.* Hub. Giphan. *Oecon. iur. p.* 120. Eu. Otto *in Papiniano XII, 6. p.* 259.

* Sunt, qui & ſectas, condito edicto perpetuo, paullatim interiiſſe exiſtimant. Godefr. Maſcou. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VII.* Sed id non adeo liquido probatur. Quaedam Iulianum ex Sabinianorum ſententia edixiſſe, ipſi ſupra ex *l.* 1. §. 1. *D. de iur. fiſci* oſtendimus (§. CCLXXI.) Sed pauciora haec fortaſſis fuerunt, quam vt inde ſectis immineret periculum. Et fuerunt ſane etiam poſt Hadriani tempora iurisconſulti, alterutri ſectae addictiores: adeoque probabilius eſt, principum interpretationibus ac deciſionibus paullatim factum

eſſe,

esse, vt Iurisconsulti secum inuicem in gratiam redirent.

§. CCLXXIX.

Iisdem temporibus etiam EDICTVM AEDILITIVM perpetuum conditum esse, suspicatur Henr. Dodwellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est haec viri doctissimi diuinatio. Primo enim quaedam Edicti Aedilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Const. tanta.* §. 5. *de confirm. Digest. Const. omnem reip.* §. 4. *ad Antecess.* Cur vero, quaeso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Aedilitium perpetuum? * Deinde iam eo tempore euiluerat Aedilium curulium iurisdictio, vt de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis iurisconsulti vllius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus iustis libris egerint. Papiniani enim librum ἀϛυνομικῶν ad Aediles municipales pertinuisse, obseruauit V. C. Eu. Otto *in Papinian. Cap. XII.* §. 5. *p.* 253. *sequ.* An & Aedilitium edictum perpetuum exstiterit?

* Pleraque veteris Edicti Aedilitii capita, quorum supra quaedam ex antiquitatis parietinis eruimus, (§. LXXVII. sequ.) iam illo tempore ab vsu recesserant. Tria vero, quae adhuc in foro vsum aliquem habebant, (§. LXXVI.) tanti non visa sunt, vt inde nouum systema vel edictum Aedilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto praetorio inseri iussit. Hinc quamuis insequentis saeculi scriptores, CAIVS, VLPIANVS & PAVLLVS binos quisque libros AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM scripserint: in iis tamen non a-

 lia,

lia, quam quae in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, vt facile adpareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum aedilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de Aedilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Eu. Otto *de tutel. viar. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 429.

§. CCLXXX.

Aduocatus fisci institutus, restitutaque iuris consultis facultas respondendi.

In eo etiam noui quid inuexit Hadrianus, quod primus ille FISCO ADVOCATVM dedit. Spartian. *in Hadrian. Cap. XX.* Idem iurisconsultis pristinam libertatem de iure respondendi restituit. Qua de re Pomponius: *Optimus*, inquit, *princeps*, *Hadrianus*, *quum ab eo viri praetorii peterent*, *vt sibi liceret respondere*, *rescripsit iis: hoc non* PETI, *sed* PRAESTARI *solere* *, & *ideo*, *si quis fiduciam sui haberet*, *delectari se*, *populo ad respondendum se praepararet. l.* 2. §. *ult. D. de orig. iur.*

* Ex his verbis patet, iam paullo ante Hadrianum paullatim exoleuisse illud Augusti institutum, de quo supra plura diximus. (§. CLXXVIII. sequ.) At ex interuallo tamen illud multo post Hadrianum in vsum coepisse reuocari, patet exemplo Innocentii, iurisconsulti, apud Eunapium *in vita Chrysanthi p.* 286. qui respondendi de iure facultatem a principe impetrasse dicitur. A. Seueri Imp. temporibus id fieri iterum coepisse, suspicatur Henr. Dodwellus *Praelect. Cambden. IX.* §. 11. *p.* 350.

§. CCLXXXI.

Quid circa constitutiones innouatum?

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITVTIONIBVS noua iura dabat Ha-

Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, *l. 2. D. ad SC. Velleian.* Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. I,* 25. *p.* 143. Claudii de nauiculariis apud Sueton. *Claud. Cap. XVIII. sequ. l.* 3. §. 3. *D. de iure immunit. l.* 3. *D. de vacat. & excus. mun.* iuncta *l.* 3. §. 8. *D. de incend. ruin. naufr.* vel ea, quae decreuerat Senatus, principum edictis confirmarentur & publicarentur: Tacit. *Annal. VI,* 12. Symmach. *Lib. X. Epist.* 21. Maran. *Paratitl. p.* 114. Ant. Dadin. Altesserra *Recitat. quotid. p.* 182. & V. C. Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. Cap. VI. p.* 113. ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum, edictis suis constituere coeperunt. *

* Hadrianus id eo faciebat frequentius, quo rarius toto fere imperii sui tempore Romae erat, quippe per vniuersum terrarum orbem peregrinatus. Spartian. *Hadr. Cap. XII.* Hinc & rarius consulebat Senatum, & suo pleraque arbitrio rescriptis constituebat, adeo, vt ab eius potissimum temporibus increbuisse videatur paroemia? ἐκεῖ τε ἡ Ῥώμη, ὅπου πότ' ἂν ὁ βασιλεὺς ἦ· *Roma est., vbi Imperator est.* Herodian. *Lib. I. Histor. Cap.* 6.

§. CCLXXXII.

Noua iura ab Hadriano constituta.

Itaque Hadrianus non modo, vt vtamur verbis Tertulliani *Apologet. Cap. IV.* quotidie *totam illam veterem ac squallentem siluam legum nouis principalium rescriptorum & edic-*

torum securibus rustabat, *caedebatque:* sed & noua constituebat iura, veluti de adquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. Cap. XVIII.* §. 39. *Inst. de rer. diuis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ibid.* & *l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l.* 14. *D. de alim. & cib. leg.* Em. Merill. *Obs. III*, 16. de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. III*, 16. de beneficio diuisionis inter plures confideiussores *, *l.* 26. *sequ. D. de fideiuss.* de muliere vulgari & quaestuaria a milite herede non instituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de test. mil.* de iis, qui testari aliquem prohibuerint, hereditate a fisco priuandis, *l.* 1. *pr. D. si quis aliqu. test. proh.* de possessione ventri danda, *l.* 3. §. 3. *D. de ventr. in poss. mitt.* de funeribus & sepulcris, *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. viol.* de poena perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de poen.* de iis, qui spadones, vel thlibias faciunt, puniendis, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *D. ad legem Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l.* 9. *pr. D. ad leg. Pompei. de parricid.* de termino moto, *l.* 2. *D. de term. mot.* aliisque iuris capitibus, de quibus accuratius Ren. Bottereau *in Hadriano legislatore.*

* Hoc ius epistola D. Hadriani inuectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fideiuss. l.* 26. *D. eod. & l. vlt. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa Epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Iuliano. Paull. *Recept. Sent. I*, 20, 1. Vt mirum non sit beneficium hoc diuisionis ex edicto repeti a Paullo, quod alioquin ex Epistola Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cuiacium eius auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit,

vt

vt ab Antonino fit, quod iam in Edicto perpetuo locum inuenit. Neque Cuiacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. de fideiuss.* vbi Antoninus non ius nouum constituit, sed iam constitutum certae speciei adplicat.

§. CCLXXXIII.

Sed & DECRETORVM Hadriani passim fit mentio: *l.* 28. *D. de inoffic. test. l.* 23. §. 2. *D. de liberal. causs.* & INTERLOQVVTIONES eiusdem plures complectitur Dositheï, grammatici Graeci elegans *Sententiarum & Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Iurisprudentiae veteri anteiustinianeae* insertus *p.* 855. *sequ.* EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione aboleuit Iustinianus *l.* 3. *C. de edicto D. Hadr. toll.* de quo accurate Iac. Cuiacius *in Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione nauium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* & de poena eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati euaserint *: *l.* 28. §. 13. *D. de poen.* denique de masculorum feminarumque lauacris separandis. Spartian. *in Hadrian. Cap. XVIII.*

Eius decreta, interloquutiones, edicta.

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus & Frugi Crassus. Et quamuis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, vt homines occideret: tantum tamen erat clementiae studium, vt neutrum eorum laederet. Crassum tamen postea egressum insula, Caesaris procurator, dubium an iussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. Cap. V.* Id occasionem dedisse huic edicto, quo relegatus, si insula ex-

excesserit, deportari, deportatus capitis damnari iubetur, coniicit Ren. Bottereau *in Hadriano legislat. p.* 138. qui hoc edictum anno ab V. C. DCCCLXX. T. Vipsanio & Aproniano Coss. prodiisse existimat. Vbi obiter monemus, Coss. eo anno non fuisse *T. Vipsanium* & *Apronianum*, sed *T. Vipsanium Apronianum* & *Quinctium Nigrum*. Gruter. *inscr. p. DLXXVIII*, 1. *p. MVIII*, 7. *MIX*, 2.

§. CCLXXXIV.

Senatusconsulta sub Hadriano facta.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATVSCONSVLTA. Vt enim iam non dicam de illo, quo anno V. C. DCCCLXXXV. edictum perpetuum firmatum esse, monuimus: (§. CCLXXII.) passim commemorantur & alia, veluti factum anno V. C. DCCCLXXIX. Neratio Fusco & Annio Vero Coss. de eo, qui seruum castrandum dederit: *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l.* 3. §. 1. *D. de agnosc. & al. lib.* itemque de legatis vel fideicommissis ciuitatibus relictis, Vlpian. *Fragm. XXIV*, 28. quod non videtur ab Aproniano diuersum *: Schulting. *Iurispr. vet. anteiustin. p.* 635. porro de fideicommisso quod seruo cum libertate relinquitur: *l.* 83. *D. de hered. instit.* de adpellatione a Senatu non recipienda: *l.* 1. §. 2. *D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Traiani relinquenda. *l.* 15. §. 1. *D. de iure fisci.*

* Sub Hadriano prodiisse hoc SC. vel inde patet, quod eius notitiam habuit Iulianus. *l.* 27.

pr.

pr. D. ad SC. Trebell. Et sane sub Hadriano anno ab V. C. DCCCLXIX. consul fuit T. Vipsanius Apronianus, cuius paullo ante (§. CCLXXXIII. *) meminimus, & anno DCCCLXXV. C. Ventidius Apronianus, cuius mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscr. p. MLXXIX*, 10. *p. MLXXXII*, 16. a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla saltim ratio est, cur cum τῷ πάνυ Cuiacio, *in Not. ad Vlpian. Fragm. XXIV*, 28. & *in Iulianum ad l.* 27. *D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum Imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l.* 20. *D. de reb. dub.* non de legatis ciuitatibus, sed collegiis relictis agat, & his a Marco Imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXV.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo IVVENTIANA anno ab V. C. DCCCLXXXI. P. Iuuentio Celso & Iulio Balbo Coss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, & pecunia, ex hereditate redacta, quod integrum superest *l.* 20. §. 6. *sequ. l.* 25. *D. de hered. petit*, * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra, (§. CCLIII.) ad prouincias est prolata, memoratur *l. vlt. C. de seru. reip. manumitt.* * Nec praetermittendum SC. quo uxoris, ciuis Romanae partus ciuis Rom. declaratur, apud Vlpian. *Fragm. III*, 8. & TERTVLLIANVM, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum ius habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano factum esse, do-

SCta Iuuentiana, ἀνώνυμοι & Tertullianum.

cemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cuiacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiqu. Rom. III*, 3. *p.* 25.

* Quantiuis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis Imperatoris titulus, quem iam emendare coepit Petrus Pithoeus *Aduers. II*, 15. De consulibus, qui ibi memorantur, vid. Henr. Noris. *de Epoch. Syro-Maced. p.* 498. Libelli, seu orationis huic SC. praemissae pars quaedam superest in *l.* 22. & *l.* 40. *D. de hered. petit.* Denique notandum, IVNII RVSTICI, cuius distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. CCXXXIX. *) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum quibus rhetorem inuenire rogatus est Plinius *Lib. II. Epist.* 15.

§. CCLXXXVI.

Iurisconsulti sub Hadriano, Priscus Iauolenus.

Progredimur ad illorum temporum IVRISCONSVLTOS, inter quos PRISCVS IAVOLENVS * primum omnino locum meretur, in eo felix, quod laudum suarum praeconem, simulque vindicem reperit V. C. Gottl. Aug. Ienichen, cuius *de Prisco Iauoleno* Dissertatio prodiit *Lips. MDCCXXXIV.* Fuit Coelii Sabini auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l.* 2. §. 47. *D. de orig. iur.* quamuis & ipse aliquando a Cassio Longino dissentiat, *l.* 54. *D. de condit. & demonstr. l.* 39. *D. de statulib.* & aliquando Labeonis & Proculi sententiam amplectatur. *l.* 57. *D. loc. cond. l.* 32. *D. de pact. dot. l.* 90. *D. de furt. l.* 11. *D. de hered. instit. l.* 64. *D. de donat. inter vir.*

vir. & vx. l. 62. D. de adquir. vel amitt. hered. Quanto cum plausu docuerit iurisprudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia Saluii Iuliani, Aburni Valentis & Tusciani se ab illo potissimum formata perpolitaque esse gloriarentur. *l. 2. §. vlt. D. de orig. iur.*

* *Prisci* cognomen noster cum Neratiis, Fulciniis, Flauiis, Aeliis, Corneliis, Lutoriis, aliisque commune habuit, pluresque Priscos ea, qua est diligentia, ex vetustis monimentis collegit laudatus Ienichen §. *II. p.* 7. 8. Non aeque obuium *Iauolenorum*, vel, vt in Pandectis Florentinis scribitur, *Iabolenorum* nomen. Aliquorum tamen notitiam ex Gruteri *Inscr. p. XLVIII*, 9. *p. LIII*, 15. *p. DCCXC*, 1. & Thom. Reines. *Inscript. Class. XIV*, 194. dedit idem §. *III. p.* 9. Dicti sunt, si quid video, ἀπὸ τοῦ ἰαύειν, a *commorando*, vnde ἰανθμὸς, *diuersorium*, *commoratio*. Potuit inde formari *Iauolus*, & ex hoc *Iauolenus*, quemadmodum ex Octauio *Octauenus*.

§. CCLXXXVII.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Iulianus, qui eum ex praetura Africam & Syriam rexisse, & seruos apud se ipsum manumisisse testatur. *l. 5. D. de manum. vind.* Postea & de iure respondit diligentissime, & consiliis adhibitus est, ipso fatente Plinio *Lib. VI. Epist.* 15. qui tamen illi iniquior, eum senem dubiae sanitatis fuisse, scribit. * Decessit vel extremis Traiani, vel primis Hadriani annis. Saltim non verosimile est, eum ad Antonini tempora vitam produxisse, quod tamen decepto loco

Eius honores & aetas.

corrupto Iulii Capitolini *in Antonino Pio Cap. XII.* colligunt Rutil. *in vit. iurisc. Cap. LVII.* §. 1. Bertrand. *in vit. Lib. II. Cap.* 9. §. 1. Rupertus *ad Enchirid. Pomp. Lib. III. Cap.* 13. *sect.* 4.

* Ab hac iniuria Iauolenum erudite vindicauit V. C. Gottl. Aug. Ienichen, *Diss. de Iauoleno Prisco* §. *XII. p.* 23. *sequ.* vbi miratur vir mei amantissimus, me hanc calumniam in histotia iuris paullo timidius profligasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia iuris prodiisset in *Diss. de Saluio Iuliano*, vbi *p.* 801. *Sylloges opusc.* ita scripseramus: *Plinius refert, Passienum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iauolenum. Hunc vero honori caussa interrogatum*: PRISCE, IVBES? *respondisse*: EGO VERO NON IVBEO. *Male id habuit Plinium, qui ideo in Iauolenum inuectus*: Cogita, *inquit*, qui risus hominum? qui ioci? Est omnino Priscus dubiae sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius ciuile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum & notabile fuit. *Ob id parum abest, quin bonum Iauolenum pro insano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iauoleni dicto? Et quid mirum si senex occupatissimus, pertaesus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multo ante perstrinxerat* Iuuenalis *Sat. I. v.* 2. *sequ. III, v.* 8. Magnam ergo gratiam a nobis iniit doctissimus βιόγραφος, quod hanc sententiam nostram pluribus argumentis stabiliuit, caussamque, cur Plinio acuto hoc dicto bilem mouerit Iauolenus noster, perspicue ostendit.

§. CCLXXXVIII.

§. CCLXXXVIII.

Scripsit EX CASSIO *libros XV.* in quibus plerasque magni huius scholae suae auctoris sententias partim mascule defendit, partim mitigauit, *l.* 21. §. 2. *D. de adquir. vel amitt. poss. l.* 36. §. 2. *D. mand.* vel, quo erat candore animi, refellit. *l.* 54. *D. de condit. & demonstr.* EPISTOLARVM *libros XIV.* AD PLAVTIVM *libros V.* in quibus cum verba Plautii fere integra retulisse, & raro, praeterquam in *l.* 34. *D. de stipul. seruor.* iudicium suum interposuisse, obseruant. Denique *libros* EX POSTERIORIBVS LABEONIS & LIBRORVM LABEONIS epitomen, quae opera quomodo distinguenda sint, ostendit iam Em. Merill. *Obseru. V*, 38. Eiusdem scripta.

§. CCLXXXIX.

De SALVIO IVLIANO, celeberrimo horum temporum iurisconsulto nuper singulari dissertatione egimus. Fuit is non Mediolanensis, Insuber, sed Hadrumetinus Afer: Spartian. *Iulian. Cap. I.* Floruit sub Hadriano, Pio & Diuis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vocatur, *l.* 17. *D. de iure patron.* & Sabinianorum post Iauolenum duxit familiam. Non modo praeturam, sed & bis consulatum & praeterea praefecturam vrbi gessit; Spartian. *ibid. l.* 5. *D. de manum. vind.* & in omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit. Spartian. *Hadrian. Cap. XVIII.* Iul. Capitolin. *Antonin. Cap. XII. l.* 17. *D. de iure patron.* Posteros eius, inter Saluius Iulianus.

quos

quos & Didius Iulianus, Auguſtus, in tabula genealogica * exhibuimus *in Diſſ. de Saluio Iuliano. p.* 794.

* Tale ſchema genealogicum primus confecit Iſaac. Caſaubonus *Not. ad Hiſtor. Aug. p.* 110. poſtea id lapidum auxilio emendauit Thom. Reineſ. *Var. Lect. Lib. III. Cap.* 2. *p.* 34. ab eoque acceptum *Adnotationibus ſuis ad Pompon. Enchirid. p.* 473. inſeruit Rupertus. Quum vero & in hoc permulta vel perperam dicta, vel omiſſa eſſe, in eadem *diſſertatione p.* 793. oſtenderimus: pleniorem & accuratiorem tabulam & nos concinnare auſi ſumus, quam hoc loco etiam exſtare operae pretium fuerit: (✠)

§. CCXC.

Eius ſcripta. Praeter edictum perpetuum, cuius illum conditorem fuiſſe, paullo ante diximus, ſcripſit *libros XC.* * DIGESTORVM, ad Edicti perpetui ſeriem compoſitos, & notis illuſtratos ab Vlpio Marcello, Ceruidio Scaeuola, Iulio Paullo, & Iunio Mauriciano; quibus Africanum, licet parum accurate, iunxit Guil. Grot. *de vit. iuriſc. II, 6.* deinde *libros VI.* AD MINVCIVM, *libros IV.* AD VRSEIVM FEROCEM, *librum ſingularem* DE AMBIGVITATIBVS, Stoicorum exemplo ſcriptum, quorum multos exſtitiſſe libros περὶ τῶν ἀπόρων & περὶ ἀμφιβολιῶν, patet ex Diog. Laërt. *VII,* 178. & 193. Quos vero Bertrandus addidit libros AD EDICTVM & DE DOTALI PRAEDIO, eos numquam exſtitiſſe probauimus in *Diſſ. de Saluio Iuliano p.* 808.

* Equidem librum XCIV. DIGESTORVM lau-

DIDIVS-
RVS Inſ.
diolanen

DIDIVS i
RV.

L. VIBIVS VARVS.

NVMIVS.

VIBIA SALVIA VARA, de qua Gruter. p. 459, 2.

PETR-
DID-

M. NVMIVS ALBINVS bis Conſul anno 998. & 1015. Praef. vrbi 1009.

NVMIA VARA.

L. DIDIV
CVLVS c
onem RC
Gruter. p.

NVMIVS SECVNDVS. Reineſ. *Inſcr. Claſſ.* VI, 132.

PROCVLVS ROSCIVS IVLIANVS, de quo Grut. p. XVIII, 10.

Filii, de quibus idem marmor.

laudari videmus *l.* 32. *D. de legib.* Sed in Codice Florentino scriptum fuisse *libr. LXXXIV.* quartumque X ab alia manu accessisse, *αὐτόπτης* testatur V. C. Theodor. Laur. Gronouius *de Emendat. pandect. Cap. XXV. p.* 70. 71. Errant igitur, qui cum Haloandro, Bertrando, & Angelo Politiano opus hoc libris vel XCIX. vel C. constitisse putant: quod & Hub. Giphanium *in Oecon. iur. p.* 128. suspicatum esse animaduerto.

§. CCXCI.

ABVRNVS (non ALBVRNIVS, ABVRBINVS, EBVRNIVS Bynkersh. *Praetermiss. p.* 96.) VALENS, Iuliano *σύγχρονος*, & cum illo in Antonini Pii consilio fuit. Iulius Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* ex quo loco simul colligimus eum Iuliano paullo fuisse iuniorem, quippe cuius etiam auctoritate vtitur. *l.* 33. *D. de minor.* Scripsit *libros VII.* FIDEICOMMISSORVM, totidemque saltim, si non plures, ACTIONVM. Sabinianis eum accenset Mascou. *de Sect. Sabin. & Proculei. II,* 5, 3. *p.* 53. quippe Iauoleni discipulum. Iungimus illi condiscipulum TVSCIANVM, de quo omnia incerta sunt, quia eius praeter Pomponium *l.* 2. *§. vlt. D. de orig. iur.* veterum nemo omnino meminit. * Aburnus Valens & Tuscianus.

* Refertur a Pomponio inter Iauoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tusciani*, nec librorum eius vsquam fiat mentio: fuerunt qui nomen ei mutarent, & pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Maecianum*, modo *Viuianum* vocarent. At probum est nomen, & vere Romanum, ceu

patet

patet ex *l.* 18. *D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiae Legatum, cui rescripsit Antoninus Imp. *l.* 7. *D. de legat. praest.*

§. CCXCII.

Status iuris sub Antonino Pio. Eius constitutiones.

Progredimur ad ANTONINVM Imp. sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, obseruamus. RESCRIPTA eius in *Pandectis* aeque, ac *Codice* tam multa laudantur, vt eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORVM exempla sunt in *l.* 3. *D. de his, quae in testam. del. l.* 11. *pr. D. de legat. II. l.* 35. *D. ad SC. Trebell. l.* 1. §. 3. *D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod in eo ipsa sententiae verba seruata animaduertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l.* 6. §. 2. *D. ad leg. Iul. peculat. l.* 11. *D. de mun. & hon.*

§. CCLXXXXIII.

An & SCta sub eo condita?

Quumque, *imperatorium fastigium eum ad summam ciuilitatem deduxisse*, testetur Iul. Capitolin. *in Antonino Cap. VI.* non dubitamus, quin & Senatum consuluerit de rebus praecipuis, adeoque & SCta sub eo condita sint, quamuis eorum hodie vix exstet memoria. TERTVLLIANVM enim & APRONIANVM, quae sub Antonino Pio condita esse putat Cuiacius, * ad Hadriani potius tempora referenda esse ostendimus. Quid? quod iam paullo rarius Imperatores iura noua hoc ritu constituere coepisse videantur, facilius

id

id per edicta fieri, experientia iam pridem edocti.

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cuiacius, eo obtentu, quod & Pius adoptionis iure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem verissimum est, quum in vetustis monimentis saepe legamus: IMP. CAES. D. HADRIANI F. T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS PIVS AVG. Reines. *Inscript. II*, 9. 10. 11. 75. *III*, 21. *sequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, vt simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic obseruationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCLXXXIV.

Ceterum multa Antoninum de iure sanxisse, obseruat Iul. Capitolin. *in Antonino Cap. XII.* eoque refert, *quod mortuos intra vrbem sepeliri vetuerit*, quod tamen iam Hadrianum sanxisse nouimus: *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concessit. Vlpian. *Fragm. VIII*, 5. §. 3. *Inst. l.* 17. *D. l.* 7. *C. de adopt.* quod actionem subsidiariam ab Hadriano aduersus magistratus datam, & aduersus eorum heredes dedit: *l.* 6. *D. de magistr. conuen.* quod inter personas coniunctas donationem & sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: *l.* 4. *C. Theod. de donat.* Paull. *Recept. Sent. IV*, 1, 11. Brummer. *de lege Cinc. XV*, 2. *sequ. p.* 251. *sequ.* quod donatorem vltra vetuit conueniri, quam quantum facere posset: *l.* 20. *l.* 41. §. *vlt. D. de re iudic. l.* 28. *D. de reg. iur.* denique quod do- Iura noua ab eo inuecta.

na-

nationes inter virum & vxorem, constante matrimonio honoris caussa factas, sustinuerit. * *l.* 42. *D. de donat. inter vir. & vxor.* & huius generis alia.

* Quamuis enim alioquin certum sit, SC. de donationibus inter virum & vxorem prohibendis demum sub Antonino Caracalla factum esse: *l.* 3. *D. de donat. inter vir. & vx.* aetas tamen Caii, cuius est fragmentum istud *l.* 42. *D. eod.* vix patitur, vt in ea Antoninum Caracallam intelligamus. Sed salua res est. Et ante Caracallam irritas visas esse donationes illas, ex ipsa huius principis oratione intelligimus. *l.* 3. *pr. D. eod.*

§. CCLXXXXV.

Eius rescriptum de lege Rhodia.

Addo, Antonini Pii temporibus, LEGEM RHODIAM in orbe Romano tantae fuisse auctoritatis, vt Eudaemoni Nicomediensi, direptum se a publicanis, querenti rescripserit princeps: Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης· τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται: *Ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praescripta est, iudicetur, quatenus nulla nostrarum legum aduersatur. l.* 9. *D. de lege Rhod. de iactu.* ad quam legem multa egregia scripserunt cum alii, tum FRANC. BALDVINVS, IAC. GOTHOFREDVS & CORN. VAN BYNKERSHOEK.

§. CCLXXXXVI.

Quid de legibus Rhodiis

Exstat eo pertinens Graeca legum nauticarum farrago, apud Leunclau. *Iur. Graeco-Rom.*

Rom. Tomo II. p. 265. Ex eius praefatione vel hodie ex-
auctoritate, vti ibi vocatur, Iac. Gothofre- stantibus
dus *Differt. de imperio mar. Cap. VIII. p. 45.* fit sentien-
probare nititur, legem Rhodiam primum sub dum,
Claudio, anno V. C. DCCCV. Q. Aterio Antonino & D. Iunio Silano Coss. receptam; deinde a Vespasiano, Traiano, Antonino Pio, quin & postea a Pertinace & Seuero, Imperatoribus firmatam esse. Enimuero vt ipsam congeriem illam, quae legum Rhodiarum nomine superbit, esurientis cuiusdam Graeculi commentum esse praeclare demonstrauit V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. ἀξίωσις Cap. V.* ita & nullius fidei est, quae illi praemittitur, auctoritas. *

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio *δημαρχικῆς ἐξουσίας λβ. Tribuniciae potestatis anno XXXII.* At siue Tiberium Imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum Cos. siue Claudium, hic vix ad annum XIV. tribuniciae potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auctoritatis, quisquis fuerit, pleraque exscripsisse ex *l. 9. D. ad leg. Rhod.* idque tam imprudenter fecisse, vt ne glossema quidem illud: *τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ θειότατος Ἄυγουστος ἔκρινεν· Hoc ipsum & D. Augustus constituit.* omiserit. Fucum ergo fecit viris doctis, quisquis illas leges nauticas in lucem protrusit, mirumque est, Iac. Gothofredum, cui alioquin nasus rhinocerotis erat, id non olfecisse.

§. CCLXXXXVII.

Quidquid ergo de lege RHODIA pro cer- Lex Rho-
to adfirmari potest, eo redit. Rhodii, *popu-* dia quae & quo

tempore Romanis recepta? a*lus nauticus*, teste Floro *II*, 7. & diu θαλασσοκρατῶν, seu *maris dominus*, vti obseruat Eusebius *in Chron. n. MC.* leges de rebus nauticis tulerat aequissimas, adeo, vt & Cic. *pro lege Manil. Cap. XVIII.* eas mirifice laudet, & θαυμαστὴν εὐνομίαν περὶ τὰ ναυτικὰ, *admirandam legum optimarum circa rem nauticam constitutionem*, maxime miretur Strabo *Geogr. Lib. XIV. p.* 448. Ex his Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de iactu *, receperant Romani, & quidem non demum sub Claudio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non modo OFILIVS, LABEO & SABINVS, sed & SER. SVLPICIVS, qui libertati patriae non fuit superstes, secundum legem Rhodiam de iactu responderunt, eamque suo more illustrarunt. *l. 2. pr. §. 3. l. 4. pr. & §. 1. D. ad leg. Rhod. de iact.*

* Hinc nec in *Pandectis* fragmenta vlla, nisi quae ad hoc caput pertinent, occurrunt: nec Paullus *Recept. Sent. II*, 6. vbi ex instituto legem Rhodiam interpretatur, de re alia, quam de iactu disputat. Attamen & de exercitoria actione quaedam ex lege Rhodia in *Pandectas* translata & a Romanis adoptata esse suspicatur Nic. Rigalt. *Obseru. ad Tertull. adu. Marcion. Lib. III. Cap. 6. p.* 99. Cuius tamen coniecturae suae, quas ille rationes habuerit, scire me fateor iuxta cum ignarissimis.

§. CCXCVIII.

Status iuris sub Marco Aurelio Antonino Imp. Ab Antonini Pii excessu primum MARCVS & LVCIVS Caesares, qui in iure nostro DIVI FRATRES adpellantur, postea superstes M. AVRELIVS ANTONINVS ob

ob philoſophiae ſtudium celeberrimus, * ſolus, ac demum idem cum COMMODO filio imperauit. Hoc quoque tempore conſtitutiones fere innumerae prodierunt, in *Pandectis* aeque ac *Codice* vel ſuperſtites, vel laudatae, quas illuſtrauit vir clariſſimus, cui ego olim in cathedra Franequerana ſucceſſi, IO. ORTW. WESTENBERGIVS in Commentario, quem *D. Marcum* inſcripſit, ediditque *Lugd. Bat. MDCCXXXVI.* 4. Nos quae tunc in iurisprudentia nouata ſunt, paucis conſectabimur.

* Non minus tamen iurisprudentiam, quam philoſophiam excoluerat princeps optimus, de quo Iulius Capitolinus *in Marco Cap. III. Studuit & iuri, audiens L. Voluſium Maecianum, tantumque laboris & operis ſtudiis impendit, vt corpus adficeret, atque in eo ſolo pueritia eius reprehenderetur.* Et hunc Maecianum, praeceptorem, (non Marcianum,) ipſe celebrare videtur *libro I. ad ſeipſ.* §. 6. Non mirum ergo, principem in iure conſtituendo, emendando dicundoque ſagaciſſimum fuiſſe, quum non ab vnius alteriusue conſilio penderet, ſed ipſe ciuilem illam ſapientiam probe a puero imbibiſſet. Hinc Ariſtides *Orat. in Regem p.* 109. *Tomo I. edit. Canteri*: Ὁ δὲ τὸ μὲν δίκαιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς αὐτὸς νομοθέτης ὤν, καὶ εὑρετὴς αὐτοῦ. *Ipſe ius exacte nouit, quippe qui eius auctor ſit, & legis lator.* Et paucis interiectis, laudans iuſtitiae ſtudium, ſumma humanitate temperatum: Τούτου δὲ αἴτιον, inquit, ὅτι οὐκ εἰς ἑτέρους ὁρῶν ἑρμηνέας, οὕτω λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἔχων ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπιστήμην τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἐμπειρίαν προσειληφώς· ὥστε μήτι τῶν γεγραμμένων διαφεύγειν αὐτόν· οὕτω τὰς κρίσεις ποιεῖται περὶ πάντων. *Cuius eſt rei cauſſa, quod ille non ab aliis inter-*

pretibus iuris cognitionem accipiat, sed ad eam, in qua institutus est, rerum praeclarissimarum scientiam adiuncta legum experientia, sic, vt nihil eum scripti iuris effugiat, ita demum de rebus omnibus iudicat.

§. CCXCIX.

Orationes vel SCta DD. fratrum & Marci Antonini.

Primum ergo multa hi quoque Imperatores SCtis vel ORATIONIBVS suis constituerunt. Exstitit enim Diuorum Fratrum oratio, qua & cum inquisitione datus tutor satisdare iubebatur, si vnus administrare vellet. *l.* 19. §. 1. *D. de testam. tutel.* Celebrantur etiam Diui Marci orationes de feriis & dilationibus: *l.* 1. §. 2. *l.* 7. *D. de fer.* Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de transactione super alimentis *: *l.* 8. *D. de transact.* de fugitiuis, etiam per Caesaris, Senatorum & paganorum praedia inuestigandis: *l.* 3. *D. de fugit.* de quatuor mensium vsuris socio soluendis, qui cessantibus sociis insulam restituerit: *l.* 52. §. 10. *D. pro soc.* de Senatoris filia, libertino nupta: *l.* 16. *D. de ritu nupt.* de libertinis libertinorum tutoribus: *l.* 1. §. 4. *D. de excusat. tut. l.* 44. *pr. D. eod.* Iulius Capitolin. *in Marco Cap. XI.* denique de testamento eius, qui damnatus prouocauit. *l.* 6. §. 9. *D. de iniusto rupt. irr.*

* Iulius Capitolinus *in Marco Cap. XI.* generatim: *De alimentis*, inquit, *publicis multa prudenter inuenit.* Annon & de priuatis? Celeberrima sane illa oratio principis de alimentis *l.* 8. *D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque priuata, pertinet. Et hinc IC. Casaubonus *in Notis ad script. hist.*

Aug.

Aug. p. 66. rescribendum existimat: *de alimentis publicis priuatisque.* Ceterum ad publica alimenta recte referas, quae idem Iulius Capitolinus *in Marco Cap. VII.* refert: *Filiam suam Lucillam fratri despondit. Ob hanc coniunctionem pueros & puellas nouorum hominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt.*

§. CCC.

Eiusdem MARCI sunt orationes & SCta de tacita hypotheca eius, qui quid ad reficiendas aedes credidit: *l.* 1. *D. in quib. causs. pign.* de quaestione status, morte finienda: *l.* 1. §. 3. *D. ne de statu defunct.* de collusione intra quinquennium detecta: *l.* 2. *pr.* §. 4. *D. de collus. deteg.* Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* de confessis & iudicatis: *l.* 56. *D. de re iud. l.* 6. §. 2. *D. de confess.* de expilatoribus hereditatum: *l.* 1. *D. expil. hered.* denique de temporibus interponendae adpellationis: *l.* 1. §. 7. *D. quando adpell.* Alia eorumdem SCta.

§. CCCI.

Quin & MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, & SCta eas consequuta passim occurrunt, veluti de nuptiis Senatorum: * *l.* 16. *D. de sponsal.* nec non de pupilla vxore a tutore eiusue filio non ducenda. *l.* 20. *l.* 60. *D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANVM (§. CCLXXXIII. *sequ.*) ad collegia & corpora prolatum est; altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hereditatem. *l.* 1. *l. pen. D. de SC. Tertull. & Orphit.* Conditum illud est anno Nec non ad Marci & Commodi orationes condita.

ab V. C. DCCCCXXX Vettio Rufo & Cornelio Scipione Orphito Coss. de quibus Henr. Noris. *in Epist. consular. p.* 462. Praemissae vero huic SCto Marci & Commodi Imperatorum orationis meminit Vlpianus *Fragm. XXVI*, 7.

* In *l.* 20. *D. de ritu nupt.* inscriptio legis talis est: PAVLLVS *libro singulari ad orationem D. Seueri & Commodi.* Sed haec nihili esse, facile vnusquisque animaduertit. Numquam enim cum Seuero imperauit Commodus, sed cum M. Antonino patre, cuius hic nomen reponendum esse, recte obseruat Ant. Augustin. *de nom. propr. Pandect. p.* 289. Nam hoc nomen habet etiam inscriptio *l.* 60. *D. de ritu nupt.*

§. CCCII.

Noua à Marco reperta.

Quamuis vero a Iulio Capitol. *in Marco Cap. XI.* obseruatum sit, Marcum Imp. *ius magis vetus restituisse, quam nouum fecisse:* plurima tamen etiam noua ab eo profecta animaduertimus, veluti, quod PRAETOREM TVTELAREM primus fecit. §. 3. *Inst. de Atil. tut.* Iul. Capitol. *in Marco Cap. X.* Ios. Castalio *Var. Lect. VI*, 4. itemque, quod quum antea non nisi ex lege Laetoria, vel propter lasciuiam, vel propter dementiam curatores darentur: * adultos omnes curatores accipere iusserit, non redditis caussis. Iul. Capitolin. *in Marco Cap. X.* nec non, quod calumniis quadruplatorum intercesserit, adposita falsis delatoribus nota, vicesimamque hereditatum temperarit. Iul. Capitolin. *ibid. Cap. XI.*

* Hunc

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animaduertimus, ac si ex lege Laetoria adolescentibus tantum lasciuis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari iussisse, caussa cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, vnum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Laetoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII tabularum accipiebant: Marcum Imp. haec eatenus mutasse, vt adulti omnes curatores acciperent, etiam caussa non cognita. Vid. *Elementa nostra sec. ordin. Inst.* §. *CCLXXI. sequ.*

§. CCCIII.

Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINVS COMMODVS: tamen & is, vbi solus rerum potitus est, quaedam ad iurisprudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim eius laudantur *l.* 10. *D. de in lit. iur. l.* 2. *D. ad SC. Silan. l.* 6. *D. si cui plus, quam per leg. Falc. l.* 31. *D. de iure fisci.* DECRETI mentio fit *l.* 26. *D. de probat. & praes.* EDICTORVM denique *l.* 6. §. 1. *D. de agnosc. & alendis lib.* Notum quoque est SC. IVNCIANVM, sub eodem Imp. factum anno ab V. C. DCCCCXXXV. Aemilio Iunco & Iulio Seuero Coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo *l.* 28. §. 4. *l.* 51. §. 8. *D. de fideic. libert.* Status iur. Rom. sub Commodo Imp.

* Varie admodum hi Coss. suffecti nominantur. Aemilius Lampridio *in Commodo Cap. IV.* vocatur *Iunctus*, eiusque collega *Atilius Seuerus*, quos

quos a Commodo in exsilium actos refert. At Cos. alter in *l.* 28. §. 4. *D. de fideic. libert. Iulius Seuerus*, in aliis Fastis *A. Hibius Seuerus* dicitur. Sed facile ex *Atilius* scribarum oscitatione fieri potuit *A. Hibius*, vel *Iulius*.

§. CCCIV.

Status iuris Rom. sub Pertinace & Iuliano.

Occiso Commodo HELVIVS PERTINAX, & huic mox nefarie obtruncato DIDIVS IVLIANVS, Saluii Iuliani pronepos, (§. CCLXXXIX *) successit. Vtrique in tam breui imperio vix licuit multa de iure constituere. Memorantur tamen quaedam Heluii Pertinacis CONSTITVTIONES, veluti vna de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: *l.* 12. §. 2. *D. de fideicomm. libert.* nec non Graeca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum aliasque caussas concedenda. *l.* 5. §. 2. & §. 13. *D. de iure immunit.*

§. CCCV.

Quaedam Pertinacis constitutiones & orationes.

In Codicem quoque repetitae praelectionis relatas esse video eius CONSTITVTIONES de filio, qui patremfamilias mentitus mutuam sumsit pecuniam, *l.* 1. *C. de SC. Macedon.* & de seruo oppignorato, ac deinde herede instituto. *l.* 2. *C. de seruo necess. her. inst.* Sed & ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. *Inst. quibus mod. test. infirm.* Iul. Capitolin. *in Pertin. Cap. VII.* IVLIANI, quamuis iurisconsultissimi principis, * nihil quod sciam in iure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, re-

scri-

scripsisse dicitur Marcus Imperator. *l.* 20. §. 9. *D. qui testam. fac. poss.*

* Imperatorem hunc *Iulianum iurisperitum* vocat Euseb. *in Chronic. n. MMCCIX.* immo & aliis Graecis scriptoribus νομοθέτης est: sed vereor, ne hi aeque ac Aurelius Victor, eum cum Saluio Iuliano proauo confundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in *Chronico* meminit Saluii Iuliani, qui sub Hadriano composuerit edictum perpetuum, adeoque hunc cum Didio Iuliano confundere non potuit.

§. CCCVI.

Sed omittendi etiam non sunt IVRISCONSVLTI, qui sub Antoninis ad haec vsque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CAECILIVS AFRICANVS. Eumdem enim cum Africano esse *Sex.* illum *Caecilium*, qui *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & al. lib.* memoratur, & quem Gell. *Noct. Attic. XI*, 15. cum Fauorino de XII Tabularum legibus disputasse refert, contra Ant. Augustinum, Labittum, Menagium ostenderunt Cuiac. *Tractat. I. in African. init.* Idem *Obseru. VII*, 2. & Reinold. *ad l.* 23. *D. de reg. iur. p.* 9.*

ICti qui sub Antoninis huc vsque floruerunt. Sex. Caecilius Africanus.

* Fundus rei est *l.* 3. §. 4. *D. de agnosc. & al. lib.* vbi Iulianus *Sex. Caecilio Africano* respondisse dicitur. Quum ergo & tempus conueniat, nec inauditum, sed frequentissimum sit, iurisconsultum iurisconsulto respondere, maxime seniorem & serenioris famae iuniori, praeceptorem discipulo: nulla profecto ratio est, cur elegantem illam coniecturam Cuiacii reiicere velimus, quamuis eam pro certa obtrudere, ne ipse quidem fortassis Cuiacius voluerit.

§. CCCVII.

Eius aetas, secta, scripta.

Fuit Africanus Iuliano σύγχρονος, sed eo paullo aetate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltim ante Seueri & Antonini Caracallae tempora eum vixisse ex *l.* 109. *D. de legat. I.* acute, suo more collegit Cuiac. *Recitat. ad African. Tractat. I.* Sabinianum eum fuisse, & eius quidem sectae subtilissimum, nemo negauerit. At apud eumdem Iuliani, vti apud Pythogoraeos Pythagorae, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cuiacio, Menagio & Guil. Grotio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Mascou. *de Sect. Cap. IV.* §. 3. *p.* 81. Scripsit *libros nouem* QVAESTIONVM*, & fortassis *libros saltim XX* EPISTOLARVM, quae laudari videntur *l.* 39. *pr. D. de legat. I.*

* In his QVAESTIONVM libris tam subtiliter de difficillimis iuris quaestionibus disputauit Africanus, vt iam olim in prouerbium iuerit quotidianum interpretum dicterium: *Africani lex, id est, difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimauit ὁ πάνυ Cuiacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed & se ipsum longe superauit.

§. CCCVIII.

Terentius Clemens & Vinidius Verus.

Minus celebres sunt TERENTIVS CLEMENS & VINIDIVS VERVS. Et ille quidem discipulus, vti videtur, & sectator Iuliani fuit, quippe quem ipse *suum* vocat *l.* 6. *D. de vulg. & pupill. subst.* auctorque fuit

librorum XX AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Iul. Capitolin. *in Antonin. Cap. XII.* & a Maeciano, Vlpiano & Paullo aliquoties, quamuis non expressis librorum titulis, laudatur. *l. 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 18. D. de pact. l. 2. D. si ex nox. causs. ag.*

§. CCCIX.

Iunius Mauricianus, Taruntenus Paternus & Papirius Iustus.

IVNIVS MAVRICIANVS, qui aetatem suam ipse perspicue indicat, *l. 57. D. de legat. II.* auctor fuit *librorum sex* AD LEGEM IVLIAM ET PAPIAM & saltim *duorum* DE POENIS. *l. 3. D. de edendo.* TARVNTENVS PATERNVS sub Commodo Imp. praefectus praetorio occubuit. *Excerpta Peiresc. p. 724.* Lamprid. *in Commodo Cap. IV.* relictis *libris IV.* DE RE MILITARI. * Denique PAPIRIVS IVSTVS, collector *librorum XX.* CONSTITVTIONVM, vti fragmenta eius operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino & Commodo scripsisse videtur. Vid. *l. 60. D. de pact.*

* Sunt duo priores iurisconsulti omnino notabiles. IVNIVS MAVRICIANVS procul dubio adoptiuus fuit *Iunii Maurici*, fratris *Iunii Aruleni Rustici*, quorum stemma supra (§. CCXXXIX. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. Epist. 15.* mentionem faciat plurium filiorum istius Iunii Aruleni Rustici; vnus eorum a patruo, *Iunio Maurico* adoptatus, Iunii Mauriciani nomen videtur adsciuisse. TA-

RVN-

RVNTENVM PATERNVM sub Alexandro demum Seuero Imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Var. Lect. I,* 79. non alio motus argumento, quam quod hic Imperator *Paterno* cuidam rescribit *l.* 2. *C. de magistrat. conuen.* Sed quum & iis temporibus & multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscript. p.* 38. nulla ratio est, cur ibi Taruntenum Paternum nostrum intelligamus. Accedit, quod iam illo tempore homines iuris rerumque militarium periti ad praefecturam praetorianam adspirarent. Nostrum vero tamquam *diligentissimum iuris militaris adsectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. Cap.* 8.

§. CCCX.

Sex. Pomponii aetas.

SEX. POMPONIVS vnus, non duo, in iure nostro celebrari videtur, * de eoque nos ex instituto egimus in *praefatione* Io. Lud. Vhlii *Opusculis ad Historiam iuris, & maxime ad Pomponii Enchiridion pertinentibus*, praemissa, *Halae MDCCXXXV.* Vixisse eum Iuliani temporibus, vel inde patet, quod & a Iuliano laudatur, *l.* 6. *§.* 6. 7. 8. *D. de negot. gest. l.* 63. *§.* 9. *D. pro soc.* & ipse Iulianum & Aburnum Valentem laudat. *l.* 2. *§.* 8. *D. de orig. iur.* Vitam saltim ad Diuorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi *Antoninum Pium* Diuum vocat. *l. pen. D. de pollicit.* Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne *Vlpii Marcelli* quidem, ceu quidam ex *l.* 10. *D. de castr. pecul.* colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani, quamdam Vlpii Marcelli notam ad Pomponium referentis, obseruauit Ant. Augustin. *de nom. propr.*

propr. pandect. p. 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui eum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. *de vit. iurisc. Cap. LXXIII.* & Io. Bertrandus *de iurisp. Lib. I. Cap.* 11. Vterque enim deceptus est loco Lampridii *in Alex. Cap. XLVIII.* quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. *ad Hist. Aug. Script. p.* 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. *de nom. propr. pandect. p.* 92 *&* 255. quem deinde cum alii, tum & Guil. Grot. *de vit. ICtor. Lib. II. Cap.* 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi I. Thesaur. iur. ciuil.* At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, *in praefatione ad Vblii Opuscula p.* 10. *sequ.* excussimus. Vrgent praecipue, Pomponium in *l.* 41. *D. de hered. inst.* ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, & in *l.* 32. *D. de legat. I.* legi: *Quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant.* Sed vti in posteriore textu SEXTVS ille alius esse potest IC. quam Pomponius, & ille ipse fortassis, qui *l.* 44. *pr. D. solut. matr. l.* 30. §. 6. *D. de adqu. hered. &* *l.* 1. §. 27. *D. ad SC. Silan.* ita admodum dubium est, an *l.* 41. *D. de hered. inst.* sit Pomponii, ac non potius Iuliani, & *liber XII. Var. Lect.* Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. Reinold. *Orat. de Pompon. p.* 12. *sequ.*

§. CCCXI.

Praeter iurisprudentiam eorum temporum more & philosophiam videtur excoluisse, cuius vestigia deprehendimus in *l.* 121. *D. de verb. signif.* iuncto Seneca *de Benef. Lib. VII. Cap.* 10. Eius philosophia & secta.

10. & *l.* 30. *pr. D. de vſurp. & vſucap.* vbi diuiſio corporum interiorem philoſophiam redolet, ceu obſeruarunt Cuiac. *Obſ. XV*, 33. & Guil. Forner. *Select. II*, 27. De ſecta inter viros doctos non ſatis conuenit, aliis eum iurisconſultis neutrarum partium, quos erciſcundos adpellitant, adnumerantibus, Maſcou. *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 4. *p.* 130. aliis eum inter Proculeianos referentibus. Chriſt. Otto a Boekelen *de diverſ. famil. vet. iurisc. Cap. VI.* *

* *Proculeianum* ideo fuiſſe contendunt, quod Labeonis definitionem probet: *l.* 22. §. 1. *D. quando dies leg. ced.* eiusque ſententiam tueatur aduerſus Trebatium: *l.* 21. *pr. D. de hered. inſtit.* Proculo teſtimonium denunciet, *l.* 16. §. 2. *D. de euict. l.* 12. *pr. D. de legat. II.* itemque eius & Pegaſi, Celſi, Atilicini, Ariſtonis & Neratii ſententias probet: *l.* 28. *D. de adquir. rer. dom. l* 43. §. 2. *D. de legat. II. l.* 29. *D. de euict. l.* 14. *D. de verb. obl. l.* 48. *pr. D. de legat. I. l. vlt. D. de adqu. vel omitt. her. l.* 21. *l.* 72. *D. ad SC. Trebell. l.* 8. §. 2. *D. de liberat. leg. l.* 3. *D. pro ſuo. l.* 45. *D. de legat. I.* At idem Pomponius non modo Sabino & Caſſio aliquando ſuffragatur, *l.* 6. *D. de condit. & dem. l.* 6. *D. de ſtipul. ſeru.* & eorum dicta benigniore interpretatione iuuat, *l.* 3. §. 1. *D. de iur. & facti ign.* ſed & paſſim eorum auctoritate vtitur, *l.* 34. §. 2. *D. de fideic. libert.* & id plerumque agit, vt diſſidentes iurisconſultos ad concordiam reducat, veluti Proculum & Sabinum, *l.* 14. *D. de condit. & demonſtr.* nec non Proculeianos & Sabinianos *l.* 26. §. 2. *D. de legat. II.* Qui vero ita rationes componit, iurisconſultus, eum ſi quis ſectarium eſſe

esse clamet: nae is, quid sit sectae studium, mihi omnino videtur ignorare.

§. CCCXII.

Eius scripta.

Scripsit hic iurisconsultus, inter *πολυγράφους* iure referendus ENCHIRIDION duplex, quorum vnum *singularis* fuit *liber*, *l. 2. D. de orig. iur. l. 2. D. de iust. & iur. l. 239. D. de verb. sign.* alterum ex *duobus libris* constitit: *l. 5. D. de grad. & adfin. l. 13. D. de tutela. l. 107. D. de solut. & liberat.* EPISTOLARVM *libros XX.* FIDEICOMMISSORVM *libros V.* LECTIONVM AD Q. MVCIVM *libros XXXIX.* AD PLAVTIVM *libros VII.* REGVLARVM *librum singularem.* AD SABINVM *libros XXXV.* SENATVSCONSVLTORVM *libros V.* VARIARVM LECTIONVM *libros* non XV, vt est in indice Florentino, sed saltim *vltra XL.* * *l. 8. §. 6. D. si seru. vind.* DIGESTORVM *libros V.* DE STIPVLATIONIBVS *libros VIII.* denique AD EDICTVM *libros LXXXIII.* ex quibus fragmenta in *Pandectis* quam plurima supersunt.

* Hunc titulum inter *inscriptionum festiuitates, quas plerique vtriusque linguae scriptores in libris suis fecisse ait*, refert Gell. *Noct. Att. praefat.* Ait enim, *alios libros suos* MVSARVM *inscripsisse*, *alios* SILVARVM, *illum* ΠΕΠΛΟΥ, *hunc* ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΘΕΙΑΣ, *alium* ΚΗΡΙ *partim* ΛΕΙΜΩΝ, *quemdam* LECTIONIS SVAE, *alium* ANTIQVARVM LECTIONVM. Vbi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum argutiores atque exquisitiores. Sed iam Salmasius recte monuit, multos titulos eo referre Gellium, qui nihil habeant, quod ad *festiui-*

tiuitates inſcriptionum iure referri poſſit. Quid enim feſtiuitatis ineſt inſcriptionibus *antiquarum lectionum*, *Epiſtolarum moralium*, *Epiſtolicarum quaeſtionum*, *Hiſtoriae naturalis*, quas omnes Gellius in hanc claſſem retulit? Quis non titulum NOCTIVM ATTICARVM, quem ſe Gellius tamquam ſimpliciſſimum libro ſuo praeſcripſiſſe, ait, facilius facetis nugis comparet, quam titulum *antiquarum* vel *variarum lectionum*? Sed videtur Gellius hic ſine iudicio imitatus Plinium *in praefat. Hiſt. Natural.*

§. CCCXIII.

Caius iurisconſultus.

CAIVS, elegantis ingenii iurisconſultus, vulgo GAIVS, certiſſime vixit ſub Hadriano, ceu patet ex *l. 7. pr. D. de reb. dub.* certiſſime etiam ſuperſtes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum Imperatorem *ſacratiſſimum principem ſuum* vocat *l. 9. D. ad SC. Tertull.* An vero ad Antonini Caracallae tempora aduixerit, quod Iac. Raeuardo *Coniect. III*, 19. & nuper V. C. Franc. Car. Conradi (vid. *Act. erud. Lipſ. ann. MDCCXXVII. menſe. Februar.*) viſum eſt, merito in medio relinquimus, tanto certiores, falli eos opinione ſua, qui Caium noſtrum, quem familiaritatis iure ſuum vocat Pomponius, *l. 39. D. de ſtip. ſeru.* vel ad Diocletiani, vel ad ipſius Iuſtiniani tempora vitam produxiſſe exiſtimant, quum ab Hadriani exceſſu ad Diocletiani imperium centum & quadraginta ſeptem; ad Iuſtinianei imperii auſpicia trecenti octoginta nouem anni ſint circumacti. *.

* Caium Diocletiani tempora attigiſſe, ſuſpicatus eſt Marcilius *ad* §. 6. *prooem. Inſtit.* Eundem Iuſtiniano σύγχρονον & Chriſtianum fuiſſe, ex *d.* §.

d. §. 6. *prooem. Inst.* §. 5. *Inst. de publ. iudic.* & *Constit. omnem reip.* §. 1. *ad Antecess.* collegerunt Ant. Vacca & Hotomanus. non alio perſuaſi argumento, quam quod eum *Caium ſuum* vocare non dubitarit Iuſtinianus. At praeterquam quod nihil Chriſtiani praeferunt Caii fragmenta, quodque vtrique huic ſententiae rationes chronologicae manifeſto refragantur: aliae rationes eſſe potuerunt Triboniano, (nam Iuſtinianum ibi ſtilo ſuo vſum, vix credibile eſt,) cur Caium *ſuum* vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potiſſimum exſcripſit in conſcribendis Inſtitutionibus. Vid. Eu. Otto *Praef. Tomi I. Theſaur. iur.*

§. CCCXIV.

Ceterum CAIVS quoque a ſectae ſtudio ſatis alienus iure erciſcundis accenſetur, Maſcou. *de Sect. Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 3. *p.* 127. modeſtiam eius ſatis ſuperque demonſtrantibus tot eius fragmentis, quae in *Digeſta* retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, vt lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum & Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XLIII.* id modo obſeruantes, eum quaedam ſcripſiſſe, in quibus reliquorum iuriſconſultorum vix quiſquam exercuerat ingenium, veluti DOTALITIORVM *librum ſingularem:* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libros II.* AD EDICTVM PROVINCIALE *libros XXXII.* AD LEGES XII. TAB. *libros VI.* & ſimilia. INSTITVTIONVM & extra *Pandectas* exſtare fragmenta bene longa, ſed ab Aniano paſſim interpolata, nemo ignorat. * Eius ſcripta.

 * Ex

* Ex iis duo fragmenta insignia de ritu mancipationis, & in iure cessione, qui in Anianea editione hodie non exstant, seruauit Boeth. *Lib. III. Commentar. in Topic. Ciceron.* quae tota exhibet Ant. Schulting. *in vet. iurispr. anteiustin. p.* 50. *sequ.* & *p.* 84. *sequ.* Sed eadem in Cyri *Commentario ad tit. C. de vsuc. transform* multo integriora reperit V. A. Corn. van Bynkersh. *de reb. mancipi Cap. I. p.* 107. Is vero haec descripta esse ait a Petro Iacobo de Rauani, qui dicat *se ea vidisse in libro Institutionum Caii.* Quae si vera sunt, (fidem autem Petri Iacobi de Rauani in dubium cur vocare velimus, nullam omnino rationem video,) Caii Institutiones saeculo XIV. quo ille Rauani vixit, adhuc integriores, quam est Aniani editio, exstitisse oportet.

§. CCCXV.

L. Volusius Maecianus.

L. VOLVSIVM MAECIANVM sub Antonino Pio & Diuis fratribus vixisse, & in eorum principum consilio fuisse, ex Iul. Capitolin. *in Pio Cap. XII. l.* 42. & *l.* 47. *D. de fideic. libert.* denique ex *l.* 17. *D. de iure patron.* patet. Marcum Imp. instituerat in iurisprudentia, teste eodem Iulio Capitol. *in Marco Cap. III.* Vid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. V. p.* 31. Vitam etiam ad Marci imperium produxit, sub quo tamquam Alexandrinae ciuitatis Iuridicus, in Auidii Cassii tumultu periit, & quidem seditionis Cassianae conscius, teste Volcat. Gallic. *in Auid. Cassio Cap. VII.* id est anno erae Dionysiacae CLXXV. in quem hunc tumultum incidere ostendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tomo I. p.* 168. *sequ.*

§. CCCXVI.

§. CCCXVI.

Sabinianum eum fuisse, & Iuliani adseclam, ipse in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMISSORVM seu QVAESTIONVM DE FIDEICOMMISSIS *libros sedecim.* Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. V.* PVBLICORVM *libros XIV.* a quibus diuersum fuisse librum EX LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM * suspicamur, quamuis aliud visum sit Iac. Gothofredo *de Imper. mar. Cap. II.* Vid. V. A. Corn. van Bynkershoek *ad l. 9. D. ad L. Rhod. Cap. I.* Porro *libri* QVAESTIONVM meminit Papinianus, *l. 86. D. de adqu. vel omitt. hered.* qui tamen an a *libris quaestionum de fideicommissis* diuersus sit, alii viderint. Denique notus est *libellus* Maeciani DE ASSE, a Io. Fridr. Gronouio post opus *de pecunia veterum*, & a Io Ge. Graeuio *Thesaur. Antiqu. Rom. Tomo XI.* editus, & iuris studiosis etiam atque etiam commendatus a Iac. Cuiacio *ad l. 21. §. 2. D. de ann. legat.* Eius secta & scripta.

* In Florentina est: *ex lege Rhodia*, apud Haloandrum: *ad legem Rhodiam.* Sed non erat, quod hic aliquid mutaret Haloander. Ita enim, notante V. A. Corn. van Bynkershoek, & aliae in iure nostro librorum inscriptiones se habent. Nec absurdus est titulus, ex quo colligitur, Maeciani librum fuisse collectionem quarumdam legum Rhodiarum, fortassis quae magis in vsu erant, & ad iactum pertinebant, quasque hoc libro Volusius vel collegerit tan-

tum, vel notis suis illustrarit. Vid. Laudatissimi Bynkersh. *Opusc. min. p.* 269. *edit. nou.*

§. CCCXVII.

Q. Ceruidius Scaeuola.

Proximus est Q. CERVIDIVS SCAEVOLA, *auctor iurisconsultorum prudentissimus*, *l.* 3. *C. Theod. de testam.* & Marco Antonino a consiliis, Iul. Capitol. *in Marco Cap. II.* vel hoc ipso maximam laudem consequutus, quod Seuerum Imp. & Papinianum iurisconsultum formauit. Iul. Capitolin. *in Caracalla Cap. VIII.* Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat Mascou. *de Sect. Sabin. & Proc. Cap. VIII.* §. 5. quippe adeo fluctuantem inter diuersas scholae vtriusque sententias, vt Bertrando Proculeianus; Ottoni a Boekelen *de famil. ICtor. Cap. V.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis & variationis, sed & προσωποληψίας caussa male audire. *

* Nam in *l.* 14. *D. de transact.* eum ingenuitatis & candoris laudem non seruasse, & in gratiam alicuius vel odium a iure recessisse statuit Ger. Noodt *Probabil. II,* 2. *p.* 36. & *de Pact. & transact. Cap. XXII. p.* 546. Variationes quoque eiusdem notant Cuiac. *Obs. IV,* 1. Merill. *Obseru. I,* 9. & Noodt. *Obs. II,* 18. vbi & stilum eius abruptum & hiulcum, ac proinde maxime obscurum notari animaduertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budaeus *Adnot. ad Pandect. p.* 76. *sequ.* Franc. Duaren. *Disput. anniuers. I,* 50. Petr. de Toullieu *Diss. de anantapodotis in iure occurrentibus*, & Eu. Otto *in Papiniano Cap. XI.* §. 2. *p.* 212. Sed vt de stilo Scaeuolae facile transegerim: ita reliqua,

qua, quae Scaeuolae exprobrantur, iam ab aliis satis profligata sunt.

§. CCCXVIII.

Scripsit DIGESTORVM *libros XL.* & quidem post excessum Marci Antonini Imperatoris, ceu ex *l. 39. D. de legat. III.* obseruauit Ger. Noodt *de Foenor. & vsur. Lib. III. Cap. 6. p. 244.* DE QVAESTIONE FAMILIAE *librum singularem:* QVAESTIONVM *libros XX:* QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM *librum singularem:* REGVLARVM *libros IV.* RESPONSORVM *libros VI*, in quibus eum saepe repetere, quae iam dixerat in Quaestionibus, obseruat Cuiac. *Obs. XII*, 10. ΟΡΩΝ *librum singularem:* denique *Notas* IN IVLIANVM & MARCELLVM. Eius scripta.

§. CCCXIX.

Superest VLPIVS MARCELLVS, vir toga sagoque celeberrimus, quem in consilio Antonini Pii fuisse, testatur Iul. Capitolin. *in Antonin. Pio Cap. XII.* Floruit & sub Marco, *l. 19. D. de testam. tut.* sub quo non quidem Praefectus praetorio, vti existimat Bertrandus *de Iurisperit. I*, 17. sed Legatus pro Praetore Pannoniae inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscr. p. C*, 4. Vlpius Marcellus.

VIRTVTI.
ET.
HONORI. L.
VLPIVS. MARCELLVS.
LEG. AVG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodo in Britanniam cum imperio missus, non modo incredibilia continentiae, frugalitatis & vigilantiae specimina edidit, * sed & rem ibi praeclare gessit, vt parum abesset, quin a saeuissimo principe virtutis caussa occideretur. Dio Cass. *Lib. LXXII. p.* 820. & *in Excerpt. Peiresc. p.* 724.

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peiresciamis* legitur excerpi. Ait, Legatum illum in Britannia tam alienum fuisse a sordibus & corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, vt per totam noctem vigilare videretur. Vt vero & ceteros comites somno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri solebant, quotidie vesperi perscripsisse, & mandasse suis vt alias aliis, atque aliis horis perferret ad diuersos. Quamquam etiam a natura ad domandum somnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adiuuisse abstinentia, modico tantum vsum cibo, &, vt pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam aduehi curasse, non quod pane eius regionis vesci non posset, sed vt eo minus ob vetustatem panis comederet, gingiuis ob eius siccitatem saepe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Vlpius noster vocatur *ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐτελὴς ὤν*, *vir modestus & frugi*, *ὅτε ἀπολέμει ὑψηλόφρων καὶ φρονηματώδης*, *χρημάτων τε δια-*

διαφανῶς ἀδωροδότατος ὤν. ſublimis & elati animi, quoties bellum gereret, & pecunia non corruptibilis. Habes ergo priſcae diſciplinae ac continentiae hominem, dignumque, qui non ſub Commodo, ſed melioribus reipublicae temporibus vixiſſet.

§. CCCXX.

Proculcianorum ſuo tempore fuit acerrimus, Merill. *Obſeru. I,* 28. *VIII,* 18. Maſcou. *de Sect. Sabin. & Proculei. Cap. V.* §. 4. *p.* 90. vt Vlpiano aliisque id haud leue veritatis argumentum eſſet, ſi Iuliano adſtipularetur Vlpius Marcellus. Cuiac. *Obſ. XIV,* 35. Menag. *Amoenit. iur. Cap. XXIV.* Mireris, homini negotioſo, & ſaepius in caſtris, quam in muſeo, moranti tantum fuiſſe ocii, vt aliquid de iure ſcriberet. Et tamen praeter NOTAS AD IVLIANVM & POMPONIVM reliquit DIGESTORVM *libros XXXI.* AD LEGES Iuliam & Papiam *libros VI:* DE OFFICIO PRAESIDIS *librum ſingularem:* DE OFFICIO CONSVLIS *libros* ſaltim *V.* PVBLICORVM *libros II. & librum ſingularem* RESPONSORVM. * Eius ſecta & ſcripta.

* Addit Iac Curtius *Lib. I.* Εἰκαστῶν *Cap.* 38. NOTAS AD PAPINIANVM, quarum mentionem fieri ait *l.* 7. *D. ad leg. Iul. de adult.* Marcellum ſaltim laudaſſe ait Papinianum *l.* 1. *D. ad SC. Turpillian.* Quum vero multo antiquiorem Papiniano Scaeuolam ad Marcellum notaſſe conſtet: *l.* 11. §. 6. *D. de donat. int. vir. & vxor.* laudatus Curtius duos floruiſſe *Marcellos* iuriſconſultos, exiſtimat: *Vlpium* alterum, de quo hic agimus, alterum C. *Quinctillium.* Sed potuiſſet Curtius non errare. Qui enim ad Papinia-

nianum scripsit, eumque laudauit, non est MARCELLVS, sed AEL. MARCIANVS, Vlpiani aequalis. Adeoque ad illorum temporum iurisconsultos non pertinet ille *C. Quinctillius.*

§. CCCXXI.

Status iuris sub Septimio Seuero.

Redimus ad Imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Iuliano, aemulisque, C. Pescennio Nigro, & D. Clodio Septimio Albino, remotis imperium arripuit L. SEPTIMIVS SEVERVS, Africanus, princeps non solum Graecis Latinisque litteris eruditissimus, sed & iuris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Ceruidii Scaeuolae, & Papiniani condiscipulus (§. CCCXVII.) & hinc fisci aduocatione ante imperium functus. Spartian. *in Sept. Seu. Cap. I. & II.* Huius potissimum condiscipuli sui, Papiniani, vsus consilio iura constituit, aequitatis, moderationis clementiaeque plenissima, vt ab Aurelio Victore *legum conditor longe aequabilium* adpelletur. Eu. Otto *Papinian. Cap. XIV.* §. 3. Odio tamen decessoris, Didii Iuliani, *Saluii Iuliani decreta iussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Seu. Cap. XVII.* Quod nos de edicto Iuliani perpetuo intelligendum esse arbitramur. *

* Sunt, qui haec de Didii Iuliani decretis intelligunt, quia & hic intercalaris veluti princeps Saluii nomen tulerit. Thomas. *Naeu. iurispr. anteiustin. p.* 85. Sed *de Saluii scriptis*, non de Imperatoris alicuius actis loqui Spartianum, ex Aurelio Victore, eamdem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, vbi de Septimio nostro

nostro agit: *Saluii*, inquit, *nomen, atque eius* SCRIPTA *factaque aboleri iubet, quod vnum effici nequiuit.* Iam quid, quaeso, Didium scripsisse nouimus Didium, tam exiguum, vt id perire nollet Senatus? Et quid intererat Senatus, Didii principis sibi exosi & hostis a se iudicati, memoriam & acta non aboleri, vt in hoc vno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Saluii Iuliani scriptis priuatim editis accipiamus Spartianum & Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur Senatus voluntati principis seueri, & accuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Seuerum, exsecratum Iulianorum nomen, conditum a Saluio Iuliano edictum perpetuum voluisse abolere, Senatu tamen ob eximiam eius operis praestantiam auctoritatemque grauiter obnitente.

§. CCCXXII.

Inter Seueri instituta & sequentia fuerunt: quod praefecturam vrbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam euexit potentiam: *l.* 1. *D. de offic. praef. vrb. l.* 8. §. 5. *D. de poen. l.* 6. §. 1. *D. de interd. & releg.* quod oratione sua anno ab V. C. DCCCXLVIII. Q. Flauio Tertullo & Flauio Clemente Coss. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l.* 1. §. 1. *D. de reb. eor. qui sub tutel. vel cur. sunt.* quod legem Iuliam de adulteriis in vsum reuocauit *: Dio Cass. *apud* Xiphil. *Lib. LXXVI. p.* 869. quod quaedam circa leges Iuliam & Papiam Poppaeam mutauit: Tertull. *Apologet. Cap. IV.* quod cum Antonino Caracal- Iura a Seuero constituta.

racalla, filio, imperii ſocio, SCto anno ab V. C. DCCCCLIX. M. Numio Albino & Fuluio Aemiliano Coſſ. facto, donationes inter virum & vxorem de nouo prohibuit: *l. 32. pr. D. de don. int. vir. & uxor.* Recenſum vero tot conſtitutionum, quae in *Pandecte* aeque ac *Codice*, vtramque paginam faciunt, hic a nobis inſtitui, chartae anguſtia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dioni, qui de Seuero Imp. refert, eum criminari ſolitum incontinentes, ὡς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νομοθετῆσαί τινα. *ob eamque cauſſam & de moechis leges tuliſſe*, ex quibus deinde quam plurimi in ius rapti ſint. Addit: Τρισχιλίας γοῦν ὑπατεύων εὗρον ἐν τῷ πίνακι ἐγγεγραμμένας, innuens, *ſe conſulem tria millia moechorum in tabulis accuſatorum reperiſſe.* Incidit vero Caſſii illius conſulatus in annum Chriſti CCLXXXXI: quo iam paene ante centum annos leges illas feueriſſimas tulerat Seuerus, ex eoque iam ſatis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quum Seuerus eam legem ferret. Ceterum ex eo ſimul reddi poterit ratio, cur *de adulteriis* & ad legem Iuliam de illis eo tempore certatim ſcripſerint PAPINIANVS, VLPIANVS, PAVLLVS, & alii.

§. CCCXXIII.

Status iuris ſub Caracalla.

Qui exſtincto patre, & Geta fratre occiſo, ſolus imperauit, ANTONINVS CARACALLA, non minus, quam pater, ius variis nouis inſtitutis locupletauit. Nam vt iam non dicam de celeberrima conſtitutione *l. 17. D. de ſtatu hom.* qua ius ciuitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicauit, * quam Antonino noſtro auctori-

ctoritate Dionis Cassii *in Excerpt. Peiresc. p.* 744. vindicat Ezech. Spanhem. *in Orbe Romano:* tot aliae eius constitutiones in *Codice* & *Pandectis*, immo & in *Codicis Gregoriani* & Paulli *Receptarum sententiarum* reliquiis supersunt, vt reliquorum Imperatorum paene omnium constitutiones numero superare videantur.

* Origo ergo huius iuris hodie extra omnem dubitationis aleam posita est, quamuis & nostris temporibus non desint viri eruditissimi, qui & Antonini Pii hac in re partes aliquas fuisse, adeoque vel constitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in vsum reuocatam esse, vel distinctione inter ius ciuitatis *indultum* & *imperatum* rem expediri posse existimant. Illust. Cancell. a Ludewig in *diss. de peregrinitate, albinagio & wildfangiatu Cap. IX. §. 3. p.* 98. *sequ.* Et sane fauent huic sententiae partim locus insignis *Nouellae LXXVIII. Cap. 5.* partim numus Antonini Pii Imp. apud Mediobarbi Biragi, cuius in postica coronae inscriptum: S. P. Q. R. AMPLIATORI CIVIVM. At si dicendum quod res est, nec Iustiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, vt ea in re errare non potuisse videatur: & elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimae, quam *l.* 17. *D. de stat. hom.* laudari animaduertimus, iam ipse ostendit Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. II. Cap.* 1. *p.* 208. quippe qui non modo viros bene de republica meritos frequentius iure ciuitatis donarit, sed & cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit. Gruter. *Inscr. p. CCCCVIII,* 1.

§. CCCXXIV.

§. CCCXXIV.

Itemque sub Opilio Macrino.

ELAGABALVS, monstrum illud hominis, qui, occiso Caracalla, victoque aemulo *M. Opilio Aurelio Seuero Macrino*, imperio potitus est, non plus ad iurisprudentiam amplificandam contulit, quam hic Opilius, vt scribit Iul. Capitol. *in Macrino Cap. XIII. iuris non incallidus*, & teste Herodiano *Hist. IV*, 12. peritus νόμων ἐπιστήμης. Equidem Opilium istum *omnia rescripta veterum principum tollere statuisse*, refert *eodem loco* Iulius Capitolinus, *nefas esse dicentem, leges videri Commodi & Caracallae, hominum imperitorum voluntates, quum Traianus numquam libellis responderit, ne ad alias caussas facta * proferrentur, quae viderentur ad gratiam composita.* Sed breuitas imperii vix bimestris vetuit illum spes inchoare longas.

* FACTA hic sunt rescripta, vti Graecis πραγματικαὶ vel πραγματικοὶ τύποι. Iac. Gothofred. *ad Codic. Theodos. Tomo I. p. 25.* Hinc PAVLLI *libri Sententiarum &* FACTORVM *sex*. Ceterum quamuis id consilium Macrini plerique damnent: tantum tamen abest, vt videatur reprehendendum, vt prudentissimo instituto rescriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum est, quam quod & Valentinianus Senior Imperator talia rescripta cassa esse iussit. *l. 6. C. de vectigal.*

§. CCCXXV.

Nec non sub Elagabalo.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandecte* occurrit, quamuis quaedam eius constitutiones exstent *l. un. C. Gregor. de patr. potest.*

potest. & *l.* 8. *C. de negot. gest.* quas Elagabali esse, ex subscriptionibus docent Henricus Cardinalis Norisius *Epist. consular. p.* 471. & Ant. Pagi *Crit. Baron. Tomo I. p.* 203. Obiter tamen monemus, Elagabali origines & familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse. *

* Fuisse ELAGABALVM filium Varii Marcelli & Iuliae Soaemidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in iure nostro passim memorantur alii eius cognati, quos hac tabula repraesentare iuuabit, maxime quum quaedam videantur emendanda, quae parum accurate tradidit Reines. *Epist. ad Rupert. LXIX. p.* 611.

N. e familia IVLIORVM.

- IVLIVS AGRIPPA primipilaris, de quo *l.* 38. *D. de legat. III.* patruus magnus Iuliae Domnae, quam legem non intellexere Cuiac. *Obs. III*, 18. & Menagius. *Amoen. iur. Cap. XXV. p.* 142.
  - N. filia, de qua *l.* 38. *D. de leg. III.*
    - N. Neptis, de qua eadem *l.* 38.
  - IVLIVS AGRIPPINVS, cui rescripsit Antoninus Imp. anno 961. *Pariator LL. Mos. & Rom. Tit. X*, §. 4.
- N. Iulii Agrippae frater
  - BASSIANVS, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel. Victor. *in Caracalla & Elagab.*
    - IVLIA DOMNA Aug. nupta Septimio Seuero Imperatori.
      - ANTONINVS BASSIANVS CARACALLA, Imp.
        - *Filiolus* vna cum matre in Liparam insulam relegatus teste Dione.
      - P. SEPTIMIVS GETA, a fratre occisus.
    - IVLIA MOESA ex Apamea Syriae, teste Dione, vel ex Emesa, vti existimat Herodian. *Histor. V*, 4.
      - IVLIA SOOEMIS, nupta *Vario Marcello.*
        - ELAGABALVS Imp.
      - IVLIA MAMMAEA, nupta *Genesio Marciano.*
        - ALEXANDER Imperator.

§. CCCXXVI.

§. CCCXXVI.

Et sub Alexandro Imp.

Successit his M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER, Elagabali consobrinus, continentissimae disciplinae princeps, & qui non pauca constitutionibus suis emendauit. Praefectorum vrbi & praetorio potentiam maxime auxit, & illis quatuordecim ROMAE CVRATORES addidit ex consularibus, quos audire negotia cum praefecto vrbis iussit, ita, vt omnes, aut magna pars, adessent, quando acta fierent. Lamprid *in Alex. Cap. XXXIII.* His senatoriam addidit dignitatem, vt VIRI CLARISSIMI essent, & dicerentur, idque ideo, ne quis, qui Senator non esset, de Senatore Romano iudicaret. Lamprid. *ibid. Cap. XXI.* Quin & edicta eorum, condito licet iam pridem edicto perpetuo, seruari voluit. *l.* 2. *C. de offic. praef. praet. Orient. & Illyr.*

§. CCCXXVII.

Denique sub Maximino, Maximo & Balbino, Gordiano & Philippo.

MAXIMINVS porro, Alexandri percussor, quod a scelere auspicatus fuerat, imperium tam breue habuit, vt non multum potuerit de iure nouo constituendo cogitare. Habemus tamen duas eius constitutiones: *l.* 13. *C. de pact.* & *l.* 6. *C. de iure dot.* quum oppositorum illi principum, MAXIMI & BALBINI nullae omnino exstent. Plurimae contra supersunt GORDIANI tertii, sub quo reuirescere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris eius PHILIPPI, Arabis, quamuis plerisque horum

rum omnium epistolis vetera magis iura speciebus obuenientibus adplicari, quam noui quid sanciri, animaduertamus. *

* Et hoc ipsum argumento est, Philippum illum Imp. sceleratissimum hominem, non fuisse Christianum. Fieri enim nôn potuisset, quin de emendando iure, abolendisque, quae paganam superstitionem sapiebant, serio cogitasset, eiusque rei vestigia in eius constitutionibus exstarent, si pio Christianorum caetui sese adiunxisset. Praeterea ludi saeculares, publice editi, sacraque sollennia & superstitiosissima eo anno curata, cum religione Christiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Christianismo sententiam iam pridem profligarunt viri doctissimi, in quorum numero sunt Sam. Schurzfl. *Diss. de Philippis Augg.* §. *III. sequ.* Cellar. *de primo principe Christ.*

§. CCCXXVIII.

Iurisconsulti huc vsque florentes. Papiniani origo.

Superest, vt & IVRISCONSVLTOS, qui a Commodi excessu ad haec vsque tempora floruerunt, paucis persequamur. Eorum facile princeps fuit AEMILIVS PAPINIANVS, quem vulgo Italum, Hostilii Papiniani & Eugeniae Gracilis filium fingunt, ob lapidem, descriptum a Grut. *Inscr. p. CCCXLVIII*, 8. Sed nihil veri ei lapidi inesse, ad quem tot viri docti offenderunt, praeclare ostendit V. C. Eu. Otto *in Papin. Cap. III.* qui eumdem potius Syrophoenicem, & Iuliae Domnae cognatum fuisse suspicatur. *

* Fundamentum huius coniecturae est locus Spartiani *in Caracall. Cap VIII.* vbi Papinianum *amicissimum fuisse*, ait, *Seuero Imperatori*, *& vt alii*

alii loquantur, adfinem etiam per secundam vxorem. At secunda Seueri vxor erat Iulia Domna, cuius schema genealogicum supra (§. CCCXXV. *) exhibuimus, ac proinde eius cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo vt Philostratus *in vit. Sophist. II*, 30. *p.* 622. Iuliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον, & Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσόφου παῖδα Ἰουλίας *philosophae Iuliae filium.* Eam enim lectionem contra Ios. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reines. *Var. II*, 12. & Gottfrid. Olear. *in not. ad Philostr. p.* 622. De doctrina Iuliae Domnae videndus etiam Aegid. Menag, *de mulier. philos. Cap. XVI.*

§. CCCXXIX.

In iurisprudentia praeceptorem habuit Ceruidium Scaeuolam: Spartian. *Caracall. Cap. VIII.* in eaque arte adeo profecit, vt omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. I*, 9. Hinc passim vocatur *iuris asylum & doctrinae legalis thesaurus*, Spartian. *in Seuero Cap. XXI.* ὁ ἄριστος τῶν νομικῶν, *iurisconsultorum excellentissimus*, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. VI*, 5. *acutissimi ingenii vir*, & merito ante alios excellens, *l.* 30. *C. de fideicomm.* & vix vmquam a veteribus sine elogio nominatus: * tanto maior profecto, quanto minus in aliorum verba iurauerat, inter ercifcundos, quos vocant, praecipuus. V. C. Eu. Otto *in Papin. Cap. XI.* §. 6. Eius doctrina.

* Eius vero auctoritas tum in scholis iuridicis; tum in foro maxima fuit. In illis tertio cursus iuridici anno studiosi PAPINIANISTA-

RVM nomen non sine caerimoniarum adparatu adsumebant. *Const. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecessor.* In hoc inter ICtos, quorum scriptis Theodosius iunior vim iuris scripti attribuerat, Papiniano non solum primus locus datus, sed & id concessum est, vt paribus iurisconsultorum suffragiis, ea pars vinceret, cui suffragaretur Papinianus. *l. vn. C. Theod. de respons. prud.* & ibi Iac. Gothofredus.

§. CCCXXX.

Honores & scripta illius.

Quamuis vero vir ingenii eminentissimi innumeris paene negotiis distringeretur, quippe sub Marco Imp. aduocatus fisci, Spartian. *in Caracall. Cap. VIII.* sub Seuero libellorum magister; *l. 12. D. de distract. pign.* ac paullo post praefectus praetorio, Xiphilin. *lib. LXXVI. p. 865.* & Caracallae ac Getae, fratrum, totiusque imperii tutor: Zosim. *Histor. I, 9.* non tamen impediri se passus est, quo minus libros praestantissimos scriberet, veluti *libros XXXVII* QVAESTIONVM, *libros XIX* RESPONSORVM, *libros II* DEFINITIONVM, porro DE ADVLTERIIS tum *libros II.* in quibus singula legis Iuliae capita ordine exposuit, tum alium *singularem*, de exercitione huius publici iudicii. *l. 11. D. ad leg. Iul. de adult.* Eu. Otto *in Papinian. Cap. XII. p.* 249. denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, quo Aedilium municipalium officia Graece explicauit. *l. un. D. de via publ.* Otto *Papin. Cap. IV.* §. 3. Mascou *de sect. Procul. & Sabin. Cap. VIII.* §. 6. *n.* 2. *

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, eiusque

iusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Iac. Cuiac. *Obs. II*, 37. Merill. *Obs. I*, 9. Idem Cuiac. *Obs. XII*, 10. notat, Papinianum, Scaeuolae praeceptoris exemplo saepe repetere in libris RESPONSORVM, quae iam in libris QVAESTIONIS scripserit. Sed non sane nouum est, in vno libro auctorem accuratius exsequi illa, quae strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXXI.

Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallae furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate mouit, simul ac peruenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed & paullo post, parricidium, in Geta admissum, defendere recusantem, vna cum filio, Quaestorio viro, nefarie interemit: quamuis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiae. Saltim Papinianum tum non triginta sex, sed septuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit celeberrimus Otto *in Papinian. Cap. XVI.* §. 9. * Mors Papiniani.

* Ex quo patet, quam absonum sit, quod Gruter. *Inscr. p. CCCXXXXVIII. n.* 8. exhibet Papiniani monimentum:

AEMILIO. PAVLLO. PAPINIANO.
PRAEF. PRAET. IVR. CONS.
QVI. VIX. ANN. XXXVI. M. IIII. D. X.
HOSTILIVS. PAPINIANVS.
EVGENIA. GRACILIS.
TVRBATO. ORDINE. IN SENIO.
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

Sed impostura haec aeque manifesta est, ac illud, quod vrnae argenteae inscriptum est, elogium apud Boldon. *in Diss. praelim. Epigr. fol.* 2. illi Gruteriano simillimum, nisi quod in hoc EVGENIA GRACILII VXOR vocatur. Sed caussam iam perorarunt M. Aurel. Galuan. *de vsufr. Cap. XIII n.* 11. Reinesf. *praef. Inscr. p.* 5. & celeb. Otto *in Papin. Cap. XVI.* §. 9 *p.* 397.

§. CCCXXXII.

Tertullianus.

Progredimur ad TERTVLLIANVM, de quo praecipue quaeritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTVLLIANO, qui inter Latinos ecclesiae patres primum locum tenet? Nam & hunc Eusebius *Hist. eccl. II.* 2: τοὺς Ῥωμαίων νόμους ἠκριβωκότα ἄνδρα, *virum ius Romanum adcurate doctum* adpellat, & ipsa patris istius opera magnam vbique iuris peritiam produnt. Hinc eumdem esse iurisconsultum nostrum & Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. de *nom. propr. Pand. p.* 139. Cuiac. *Obseru. VII*, 2. Radulph. Forner. *rer. quotid. VI*, 5. Guil. Grot. *vit. iurisc. II*, 9. Sed si nihil aliud huic sententiae opponi posset: ipsum dicendi genus, a tumore patris ecclesiastici diuersissimum, satis euinceret, diuersos hos fuisse Tertullianos, quamuis & iurisprudentiae laude, & ipsa aetate suppares. * Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XII. p.* 71.

* Fatetur id & Guil. Caue *Antiqu. Patr. Tomo I. p.* 396. Sed subiestum est, quo vtitur argumentum, a diuersitate nominum desumptum. Iurisconsultum enim nostrum TERTYLLIANVM; patrem ecclesiasticum TERTVLLIA-

LIANVM dictum esse, ait: quasi non eadem essent haec nomina, nec sexcenta exstarent exempla permutationis litterarum. Sane quum Graeci dixerint *Sylla* pro *Sulla*, *Tyllius* pro *Tullius*, Latini *Suria* pro *Syria*: quidni & eodem iure scripserint *Tertylianus* & *Tertullianus*? Immo & pater ecclesiae Τερτυλλιανὸς vocatur ab Eusebio *Hist. eccl. II*, 2.

§. CCCXXXIII.

Vterque tamen, vt dixi, eodem tempore floruit. Vlpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur *l.* 30. *§. 6. D. de adqu. vel amitt. possess.* posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse, diximus, ceu colligi potest ex *l.* 2 §. 44. *D. ad SC. Tertull.* Scripsit *libros VIII.* QVAESTIONVM, & DE PECVLIO CASTRENSI *librum singularem*, ex quo tria fragmenta supersunt in *Pandecte*, *l.* 23. *D. de test. mil. l.* 33. *D. eod.* & *l.* 44. *D. de castr. pecul.* Eius aetas & scripta.

§. CCCXXXIV.

Minus celebres sunt CLAVDIVS TRYPHONINVS, Papiniani aequalis, quocum & cum MESSIO nescio quo in Seueri & Antonini consilio fuit, * *l.* 50. *D. de iure fisci.* & praeter NOTAS AD SCAEVOLAM, ab Ant. Dadino Alteserra illustratas, *Tolos.* 1679. *libros* non XXVI, vti putat Grot. *in vit. iurisc. II*, 9. sed. XXI. tantum, DISPVTATIONVM scripsit: nec non ARRIVS MENANDER, Antonino Caracallae a consiliis, & hinc a tutela excusatus, *l.* 11. §. 2. *D. de minor.* quem libros IV. Claudius Tryphoninus & Arrius Menander.

MILITARIVM, sex de RE MILITARI reliquisse nouimus.

* Est haec obseruatio Cuiacii *Obs. VII*, 2. eaque firmatur ex *l.* 78. §. 4. *fin. D. de iure dot.* vbi ipse Tryphoninus se *in auditorio* aliquid *dixisse* refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in iure celebratur. *l.* 40. *D. de reb. cred. l.* 97. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Praeterea ad Claudium Tryphoninum anno erae Dionys. CCXIII. rescripsit Antoninus Caracalla *l.* 1. *C. de Iudaeis & caelic.* ex quo loco eum Syriae tum Praesidem fuisse colligit Guido Panncirol. *Var. lect. I*, 79.

§. CCCXXXV.

Sex. Pedius Puteolanus, Pactumeius, Fronto & alii.

Incertae aetatis sunt SEX. PEDIVS, qui AD EDICTVM, tum PRAETORIVM, tum AEDILICIVM notasse, *librumque* DE STIPVLATIONIBVS scripsisse videtur: *l.* 2. §. 6. *D. de bon. possess. l.* 6. *D. de reb. cred.* nec non PVTEOLANVS, auctor ADVERSARIORVM, *l.* 12. *D. de pact.* PACTVMEIVS CLEMENS, citatus a Pomponio *l.* 21. §. 1. *D. de statulib.* PAPIRIVS FRONTO, cuius RESPONSA laudat Callistratus, *l.* 4. *fin. D. ad leg. Rhod. de iact. l.* 220. §. 1. *D. de verb. signif.* FVRIVS ANTHIANVS, auctor *librorum V.* AD EDICTVM *: denique CLAVDIVS & Q. SATVRNINI, & RVTILIVS MAXIMVS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FVRII ANTHIANI Commentarius ne Triboniani quidem aetate integer videtur extitisse. Ex solo enim *libro I.* fragmenta non ni-

si tria in *Pandecten* relata sunt. *l.* 62. *D. de pact. l.* 40. *D. de dolo mal. l.* 80. *D. de rei vind.* Praeterea auctorem habeo Laur. Theod. Gronouium *de Emend. Pandect. Cap. XXV. p.* 81. in Indice Florentino non, sicut in Taurelliana, legi *μέρος ἐδίκτου βιβλία πέντε*, sed *μέρος ἐδίκτου βιβλίων πέντε.*

§. CCCXXXVI.

Domitii Vlpiani natales & honores.

A Papiniani celebritate parum absuit DOMITIVS VLPIANVS, Tyrius Syrophoenix *, *l.* 1. *pr. D. de cens.* qui Romae iam sub Seuero & Antonino inclarescere coepit, quo tempore inter Papiniani adsessores, scriniorumque magister, postea ab Elagabalo vel dignitatibus priuatus vel in exsilium missus, Lamprid. *Elagab. Cap. XVI.* hinc inter Alexandri consiliarios & Praefectus annonae fuit. Lamprid. *in Alex. Cap. XXVI. l.* 4. *C. C. de contr. stipulat.* Denique sub eodem principe ad summum praefecturae praetorianae fastigium adspirauit, *ἐπιγνώμων καὶ ὥσπερ κοινωνὸς τῆς ἀρχῆς, inspector & quasi particeps imperii*, vti vocatur a Zosimo *Hist. I*, 11.

* Sunt, qui ideo Hebraismos quosdam in Vlpiani stilo deprehendere sibi videntur. Sed quamuis loquutiones quasdam sibi peculiares habuerit, ceu recte obseruauit V. C. Car. Andr. Duckerus *de Latinitat. vet. iurisc. p.* 322. *&* 392. nihil tamen in eius *Fragmentis* occurrere, quod Hebraismum redoleat, singulari programmate de Hebraismis Vlpiani ostendimus. *Francof.* 1730. Multo certius est, plurimos Hellenismos magnamque stribiliginem eius stilo inesse: quod non mirandum in homine semigraeco, & qui cadente iam Latinitate scripsit. Erudite de eius stilo disserit V. A. Corn.

van Bynkersh. *Obs. VIII*, 15. vbi & *l. 22. §. 7. 8. D. solut. matr.* quam Cuiac. *ad l. 1. C. de dignit.* & Donellus *Comment. iur. ciu. VIII*, 2. ob impurissimam Latinitatem non ab Vlpiani, sed Triboniani, manu esse existimant, accuratius expendit.

§. CCCXXXVII.

Eius mors. Quamuis vero tanta cum prudentia amplissimis muneribus fungeretur, vt dicere non vereatur Lamprid. *in Alex. Cap. LI. ideo Alexandrum summum imperatorem fuisse, quod Vlpiani potissimum consiliis rexerit rempublicam*, ac proinde principi suo esset carissimus, a quo non modo vt amicus, sed & parentis fere loco honorabatur: *l. 4. C. de contrah. stipul.* & *l. 24. C. locat. cond.* a militibus tamen praetorianis, eius feueritatem perosis, in ipso paene Imperatoris gremio est interemtus. * Zosim. *Hist. I*, 11. Xiphilin. *Lib. LXXX. p.* 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex. Cap. LI.* Alexandrum *Vlpianum pro tutore habuisse, primum repugnante matre, deinde gratias agente, eumque saepe a militum ira obiecto purpurae summae defendisse.* Purpura enim sacrosancta habebatur & inuiolabilis. Et hinc patet, cur & postrema vice, quum vrgeretur a militibus, in palatium, & veluti in gremium principis, tanquam in portum confugerit. Ceterum caussa odii a Xiphilino memoratur reformatio morum, sub Elagabalo corruptissimorum, quam Vlpianus vrgebat, occisis simul Flauiano & Chresto, & quidem ἵνα αὐτὸς διαδέξηται, *vt illis succederet.* Male id habuit Epagathum hominem libertinum, sed potentem, qui non desiit sollicitare praetorianos ad seditionem, donec obtruncata magna

magna ciuium parte, iniectoque vrbi igne, Vlpianum etiam occiderent. At non impune id facinus tulit Epagathus, primum in Aegyptum sub honoris specie missus, quia periculum erat, ne a praesente sumtum supplicium milites ad nouum tumultum incitaret, inde vero mox in Cretam reuocatus, capitisque ibi, prout meruerat, damnatus. Refert haec omnia auctor σύγχρονος, Dio, a Xiphilino excerptus *Lib. LXXX. p.* 917. quum reliqui scriptores paene omnia confundant, immo quidam sub Elagabalo obtruncatum esse Vlpianum perperam scribant.

§. CCCXXXVIII.

In iurisprudentia id, quod summum est, Eiusdem iurisprudentia.
erat adsequutus, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν εὖ διαθῆναι καὶ τὸ μέλλον εὐστόχως συνιδεῖν δυνατός, *iurisconsultus praestantissimus, qui & res praesentes recte disponere, & futura callide prospicere poterat :* Zosim. *Hist. I,* 11. Nulli sectae mancipatus, modo Sabino, & Cassio, modo Labeoni & reliquis Proculeianis suffragatur, ideoque ercifcundis accensendus, ex sententia Mascouii *de Sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 7. *n.* 2. quamuis eum paullo addictiorem Proculo fuisse existimet V. C. Eu. Otto *in Papiniano Cap. XIII.* §. 9. *p.* 297. qui & §. 7. *p.* 288. obseruasse sibi visus est, cum saepe perstringere Papinianum, etiam vbi id minime mereatur, & §. 8. eumdem argutari aliquando, * & cauillis vti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendisse.

* Eumdem Vlpianum verborum nouatorem esse, obser-

obseruat Iac. Gothofredus *Animadu. Cap. VIII.* Sed fallitur vir doctus, dum sequutus Cuiacium *Obseru. XXIV*, 39. iurisconsultum nostrum confundit cum Vlpiano, Sophista, quem κειτούκειτον vel κειταιτούκειτον ob familiarem illi interrogationem: ποῦ κεῖται, *vbi hoc habetur?* dictum, & ob κενοφωνίαν saepe irrisum esse, refert Athenaeus *Deipnosoph. III*, 18. Diuersus vero hic non minus est a nostro, quam Vlpianus, Demosthenis scholiastes, quamuis & ipse Tyrius Syrophoenix fuerit. Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. IV*, 20, 6. *p.* 632.

§. CCCXXXIX.

Opera VLPIANI maiora.

Fragmenta ex scriptis Vlpiani plura, quam ex vllius veteris iurisconsulti, in *Pandectis* supersunt. Scripsit enim plurima, partim maiora opera, partim mole exigua. In illorum numero sunt DIGESTORVM *libri* saltim *XL*. AD EDICTVM *libri LXXXIII.* AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM *libri XX.* AD SABINVM *libri LI.* AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS *libri V.* DE ADPELLATIONIBVS *libri IV.* DE CENSIBVS *libri VI.* DISPVTATIONVM *libri X.* FIDEICOMMISSORVM *libri VI.* OPINIONVM *libri VI.* INSTITVTIONVM *libri II.* AD LEGEM AELIAM SENTIAM *libri saltim IV.* PANDECTARVM *libri X.* REGVLARVM *libri VII.* RESPONSORVM *libri II.* PROTRIBVNALIVM *libri X.* quorum de argumento videndus Cuiac. *Obs. VII*, 23. DE OFFICIO COS. *libri III.* DE OFFICIO

PRO-

PROCOS. *libri X.* denique AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM *libri II.*

* Hos libros saepenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Vlpiani nomine, citari, obseruat Cuiac. *Obs. X*, 34. Quumque Lactant. *Inst. diu. V.* 15. referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris VII.* Cuiac. *Obs. X*, 34. Menag. *Amoenit. iur. ciu. Cap. XII. p.* 69.) multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quaerunt eruditi, an de Vlpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, & nuper ex instituto V. C. Petrus de Toullieu, sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum aequum fuisse, & aliunde patet. *l.* 1. §. 3. *D. de extraord. cognit.* Et scripsit Vlpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l.* 4. *pr. l.* 6. §. 3. *D. de offic. procos. l.* 6. *D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quaeso, in pagano odium aduersus Christianos susceptum miretur? Conf. V. A. Cornel. van Bynkersh. *Obs. V*, 23. *p.* 127. & *de relig. peregr. Diss. I. p.* 241.

§. CCCXL.

Inter minora Vlpiani opuscula sunt DE OFFICIO QVAESTORIS *libri siue II. siue vnus.* Merill. *Obseru. II*, 30. nec non libri singulares DE OFFICIO CONSVLARIVM, CVRATORIS REIP. PRAEFECTI VIGILVM, PRAEFECTI VRBI, PRAETORIS TVTELARIS, itemque DE EXCVSATIONIBVS & DE SPONSALIBVS. Accedunt NOTAE, quibus varia veterum iurisconsultorum, veluti ARISTO- Et minora.

NIS, PAPINIANI & MARCELLI opera vel illustrauit vel reprehendit. *

* Notas Vlpiani ad Papinianum saepe fuisse κατασκευαστικάς, fuisse obseruat V. C. Eu. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 6. *sequ.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obseru. I*, 28. Quum enim Marcellus notas scripsisset ad Iulianum, in quibus eius sententias quacumque ratione cauillauerat ac reprehenderat, Merillius credit, Vlpianum, Marcello indignatum, par pari retulisse. Sed coniectura haec est, quam in *l.* 14. *D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum praesidii reperire facile vnusquisque animaduertet.

§. CCCXLI.

Iulii Paulli patria & honores.

Suppar aetate eiusdemque vir dignitatis fuit IVLIVS PAVLLVS, quem Bartachinus & alii Patauinum; Io. Bertrandus Tyrium; Hotomanus & Marcilius Graeculum; Laur. Pignorius *opusculo singulari* & *Epist. symbolic. I*, 41. Romanum fuisse contendunt, argumentis parum idoneis subnixi. Eosdem fere, ac Vlpianus, honores gessit, quippe Seueri consiliarius, *l. vlt. D. de iure fisci. l.* 97. *D. de adquir. hered.* nec non Antonini Caracallae, *l.* 38. *D. de minor.* ab Elagabalo in exsilium actus *, patriaeque redditus ab Alexandro Imp. Aurel. Victor *Cap. XXIV.* Fuit etiam inter Papiniani adsessores, *l.* 40. *D. de reb. cred.* demum sub Alexandro praefectus praetorio. Lamprid. *Alex. Cap. XXVI.*

* Eius rei non meminit Lamprid. *in Elagabal. Cap. XVI.* sed Vlpianum tantum ab Imperatore, vt virum bonum, remotum esse, refert. Hinc

Hinc vereor, ne hic duos ICtos, confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum Imp. generum habuisse videtur Paullus noster, data ei in matrimonium parum auspicatum filia, IVLIA CORNELIA PAVLLA, quam γυναῖκα εὐγενεστάτην, *illustrissimam feminam* vocat Herodian. *Histor. V*, 6. cuiusque numos exhibet Vaillant. *de numism. Imp. p.* 137. & 263.

§. CCCXLII.

Hic quoque *iurisperitissimus* a Lampridio *in Alex. Cap. LXVIII.* & cum Scaeuola & Vlpiano *legum peritorum coryphaeus* a Modestino, *l.* 13. §. 2. *D. de excusat.* adpellatur. Sabinianum eum fuisse, credit Eu. Otto *in Papinian. Cap. XIII.* §. 9. ercifcundis accenset Mascou. *de sectis Sabin. & Procul. Cap. VIII.* §. 8. *n.* 2. Id vero omnes fere obseruant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Iurispr. Muc. p.* 299. Petr. Faber *ad l.* 145. *D. de reg. iur.* Eu. Otto *ibid. p.* 294. *sequ.* Mascou. *ibid. p.* 144. & ab Vlpiano in primis & Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Obseru. I.* 33. quamuis, quae de Vlpiani & Paulli aemulatione vulgo iactantur, non adeo certa videantur V. A. Corn. van Bynkersh. *ad l. lecta Cap. XIII. p.* 89. Denique subtilitatum studiosissimum, vt subinde σκοτεινὸν & obscurum eum vocat Duaren. *ad l.* 132. *D. de verb. sign.* suscipiente & hic eius patrocinium laudatissimo Bynkershoekio *ibid. p.* 55. Eius iurisprudentia.

§. CCCXLIII.

§. CCCXLIII.

Eius opera. Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere taedet. * Fuit enim noster iurisconsultorum πολυγραφώτατος. Obseruasse ergo hic tantum iuuabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed in eo desiderari *libros II.* AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM, *libros* saltim *quinque* EPITOMARVM, seu EPITOMATORVM ALFENI DIGESTORVM, DE IVRE FISCI tum *libros II.* tum *librum singularem*, DE CENSIBVS *libros IV*, *libellos* item *singulares* DE LIBERALI CAVSSA, DE ARTICVLIS LIBERALIS CAVSSAE, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM, DE COGNITIONIBVS, DE CONCEPTIONE FORMVLARVM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FVSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORVM, DE OFFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANVM, & DE VARIIS LECTIONIBVS. Denique NOTAS ad IVLIANVM, SCAEVOLAM, & PAPINIANI tum *Quaestiones*, tum *Responsa*.

* Exstiterunt PAVLLI opera & opuscula vltra nonaginta, quorum tamen quaedam breuissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum* PAVLLI *de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l.* 10. *D. de grad. & adfin.* testatur Cuiac. *Obs. VI*, 40. Quales fuerint PAVL-

PAVLLI *libri Decretorum*, disquirunt Cuiac. *Obs. II*, 26. & Merill. *Obs. II*, 26. quales *libri ad Plautium* & *ad Labeonis libros πιθανῶν*, Corn. van Bynkershoek *Obs. II*, 18. *III*, 6. & 12. qui alibi & *de libris Quaestionum* differit *ad l. lecta Cap. I.* §. 3. Ad Paulli *libros Manualium* librum Differentiarum singularem edidit Em. Merillius *Paris.* 1638. 8. Denique Paullum non *de septemuiralibus*, sed *de centumuiralibus iudiciis* scripsisse, iam alii obseruarunt. Io. Frid. Gronou. *Obs. IV*, 2. Ita plura monere liceret de PAVLLI libris, nisi admoneret promissae breuitatis fides, quando omnia transcursu dicenda sint.

§. CCCXLIV.

Iisdem temporibus & CALLISTRATVS floruit, quippe qui Seuerum & Antoninum Caracallam Imperatores suos vocat, *l.* 2. *D. de iure fisci. l.* 38. *D. de legib. l.* 3. §. *vlt. D. de offic. Proc. Caes.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis & consiliariis Alexandri Seueri adnumeratur, tam corruptus est, vt ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONVM vel de COGNITIONIBVS *libros sex*, EDICTI MONITORII *libros totidem*, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, obseruaui, INSTITVTIONVM *libros tres*, DE IVRIBVS FISCI ET POPVLI *libros quatuor*, denique *libros II.* QVAESTIONVM. Callistratus.

§. CCCXLV.

Sed & AELIVS MARCIANVS Alexandri Seueri tempora attigit *, Iac. Gothofr. *de Cenotaph. p.* 330. quippe qui Antoni- Aelius Marcianus.

ninum Caracallam Diuum vocat, *l.* 11. §. 3. 4. *D. de muner. & honor.* & ab Alexandro Imp. reſcripto videtur honoratus. *l.* 4. *C. ne de ſtatu def.* Fuit & ipſe adſeſſor, ſiue Papiniani, ſiue Vlpiani, *l.* 1. *fin. D. ne de ſtatu def.* & quod ad iurisprudentiae ſtudia attinet, inter ICtos erciſcundos refertur a V. C. Eu. Ottone *in Papiniano Cap. XIII.* §. *9. p. 298.*

* Diuerſus itaque eſt ab eo *Aelio Marciano*, non *Aurelio*, vti eſt apud *Pariatorem legum Moſaic. & Rom. tit. III.* §. 3. qui ſub D. Pio Baeticae proconſul fuit, & ad quem huius principis reſcriptum exſtat §. 2. *Inſt. & l.* 2. *D. de his qui ſunt ſui vel al. iur.* Quum ergo & iuriſconſultus noſter AELIVS vocetur §. 1. *Inſt. de L. Aquill.* probabile eſt, hunc illius filium fuiſſe. Ad eumdem iuriſconſultum noſtrum pertinere videtur reſcriptum Alexandri Seueri, *l.* 6. *C. de procurat.* immo & Gordiani fortaſſis, *l.* 4. *C. de fide inſtrum.*

§. CCCXLVI.

Eius ſcripta. Scripſit DE ADPELLATIONIBVS *libros II.* INSTITVTIONVM *libros XVI.* in quibus, obſeruante Iac. Gothofredo *de Cenotaph. p.* 330. *Tomo III. Theſaur. iur. ciu.* id potiſſimum, quod in ipſis obtinuit rerum argumentis, diligentius propoſuit: REGVLARVM *libros V.* PVBLICORVM *libros II.* DIGESTORVM *libros VII.* porro *libros ſingulares* DE DELATORIBVS, AD HYPOTHECARIAM FORMVLAM, & ad SC. TVRPILLIANVM: denique NOTAS AD PAPINIANI *libros de adulteriis*, quas cum non interpretationis, ſed reprehenſionis

sionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum *ad l. 1. C. de vet. iur. enucl.* obseruat V. C. Eu. Otto *in Papiniano Cap. XIII. §. 6. & 9. p. 285. & 298.*

§. CCCXLVII.

Nullum quoque dubium est, quin eiusdem aetatis fuerit FLORENTINVS, cuius extiterunt INSTITVTIONVM *libri XII.* stilo non vulgari scripti. Videtur hic idem esse Florentinus, cui rescripsit Alexander Imp. *L. 8. C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENVLEIVS SATVRNINVS, cui rescripsisse videmus & Caracallam, *l. 1. C. quib. non obiic. long. temp. praescr.* & Alexandrum *l. 1. C. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONVM *libros X.* DISPVTATIONVM *libros VII.* INTERDICTORVM *libros VI.* DE OFFICIO PROCOS. *libros IV.* DE POENIS PAGANORVM *librum singularem.* PVBLICORVM *libros II.* & STIPVLATIONVM *libros XIX.* Σύγχρονον his fuisse LICINIVM RVFINVM, vel id argumento est, quod cum Paullo instituit litterarum commercium. *l. 4. D. quib. ad libert. procl. non lic.* Scripsit REGVLARVM *libros saltim XIII.* si recte se habet inscriptio *l. 34. D. de re iud.* De aliis eius operibus nihil compertum habemus. *

Florentinus, Venuleius Saturninus, & Licinius Rufinus.

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGVM MOSAICARVM ET ROMANARVM a Petro Pithoeo primum editam *anno MDLXXII.* & postea saepius, &

 prae-

praecipue in V. C. Antonii Schultingii *Iurisprud. vet. anteiustin. p. 727. sequ.* recusam: sed non alio argumento, quam quod Io. Tilius narrare solitus sit Petro Pithoeo, habuisse se aliquando eius operis fragmenta pauca, quae ipse LICINIO RVFINO tribuerit. Quamuis vero ipse Pithoeus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tilii coniectura tam visa est probabilis, vt ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Io Bertrandus, sed & ipse Cuiac. *Obseru. VII*, 2. Vid. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. VII. p.* 37. Enimuero quum hic *Pariator legum Mos. & Roman.* non modo ex *Codice Hermogeniano* & *Gregoriano*, verum etiam ex ipso *Theodosiano* constitutiones quasdam descripserit: *Tit. V.* §. 3. oportuit illum saltim non ante Theodosii iunioris tempora, & annum CCCCXXXV. quo *Codex Theodosianus* prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quae auctorem illum saeculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. Vid. Iac. Gothofr. *proleg. Cod. Theod. Cap. III.* & *Manual. Iur. II*, 10. Manifestum itaque est, operis istius fragmenta Licinio Rufo, saeculi tertii iurisconsulto absurdissime tribui.

§. CCCXLVIII.

Aemilius Macer.

Eamdem aetatem prodidit AEMILIVS MACER, dum non modo Vlpianum & Paullum saepius citat, *l.* 68. *D. ad leg. Falcid. l.* 13. *D. de re milit.* sed & Alexandrum Seuerum suum Imp. vocat. *l.* 1. *D. si pendent. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l.* 3. *C. de calumn.* Guid. Pancirol. *Var. Lect. I*, 79. Reliquit *libros II.* MILITARIVM, totidemque PV-

BLI-

BLICORVM*, *libros* item DE OFFICIO PRAESIDIS, ΕΙΚΟΣΤΩΝ seu DE VICESIMA HEREDITATIS & DE ADPELLATIONIBVS. Perperam ipsi tribuitur opus ΟΡΝΙΘΟΓΟΝΙΑΣ, cuius Diomed. *Lib. I.* meminit. Illud enim alii Aemilio Macro, aeui Augustei poetae deberi, ostendit Brouckhus. *ad Tibull. II, 6.*

* PVBLICORVM *libros* praeter Aemilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venuleius & Volusius Maecianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAVLLI *de publicis iudiciis*, ex quo libello decerptae sunt *l. 6. D. de praeuaricat. l. 8. D. de publ. iud. l. 7. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 9. D. ad leg. Iul. peculat.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quae ex tot auctorum *libris publicorum* in *Pandectas* relata sunt, ne vnum quidem, quod non ad crimina publicaque iudicia pertineat, reperies.

§. CCCXLIX.

HERENNIVM MODESTINVM ab Vlpiano esse eruditum, satis constat ex *l. 52. §. 20. D. de furt.* quamuis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro Imp. anno V. C. DCCCCXCVI. cum Faltone Restitutiano controuersiam, decem & octo annos inter magistros fontium & fullones agitatam, decidit* Fabrett. *Inscript. p. 278.* Post Alexandri excessum Maximinum iuniorem in iurisprudentia instituit. Iul. Capitolin. *Maximin. Iun. Cap. I.* Porro de iure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo *non contemnendae auctoritatis iurisconsultus* Herennius Modestinus.

vocatur. *l.* 5. *C. ad exhib.* Legalia se Graecorum voce enarrasse, ipse profitetur in *l.* 1. *D. de excus.* At in Latinis quoque eius operibus Graecismos passim reperit Merill. *Obs. III*, 33. Aequitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat V. A. Brenkmann. *in Modestin. Heuremat. Cap. I.* §. 18.

* Prolixum est illud marmor, ad aggerem Seruii pone ecclesiam S. Antonii Abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquae vsum sine pensione exigerent, Aelium Florianum Magistrum existimasse, debere fullones probare, *hoc ex sacra auctoritate descendere, vt pensiones non dependerentur.* Replicasse porro fullones, *se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate obseruari, & hodie; & ex eo tempore, ex quo Augustus rempublicam obtinere coeperit, vsque in hodiernum diem numquam haec loca pensiones pensitasse.* Demum sententia pro fullonibus lata, & pensiones exigi prohibitum est. ACTVM IIII IDVS MAR. ANN... VO. VICTORIAM PERCEPIMVS. LITIGATVM EST EX ALEXANDRI AVG. II ET MARCELLI II COS. IN PEREGRINI ET AEMILIANI COS DIES. id est, ab anno Christi CCXXVI ad ann. CCXLIV.

§. CCCL.

Eius scripta. Scripsit Modestinus praeter HEVREMATICA, a Ioanne Schiltero & Henr. Brenckmanno illustrata, de quorum materia praeter laudatos scriptores Iac. Cuiac. *Obs. XII*, 32. & Merill. *Obs. VII*, 34. DIFFERENTIARVM *libros IX.* EXCVSATIONVM *libros VI.* Graece adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus: porro RE-

GV-

GVLARVM *libros X*, RESPONSORVM *libros XIX*, PANDECTARVM *libros XII*, quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. VIII*, 32. DE POENIS *libros IV*. AD Q. MVCIVM *libros saltim XXXI*. denique & *libros singulares* DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBVS ENVCLEATIS, quos de nouo enucleauit V. C. Io. Florens Riuinus, *Diss. edita Lips.* 1727. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANVMISSIONIBVS, DE PRAESCRIPTIONIBVS, DE RITV NVPTIARVM, & DE TESTAMENTIS. *

* Eidem Modestino periochas, Virgilii Maronis libris praemissas tribuunt Scip. Gentil. *Parerg. II*, 31. ipseque Io. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. I*, 12. *p.* 207. Sed eas grammatici cuiusdam inferioris aeui esse, cum ipsae illae periochae produnt, tum praefatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. p.* 143. *edit. Scalig.*

§. CCCLI.

Ex eo tempore fere obmutuerunt iurisconsultorum oracula, cessim & retro paullatim collabente iurisprudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cuiusmodi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique prouinciam Beryti, Romae ac Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione vlla locupletarunt iurisprudentiam. Iac. Gothofred. *Manual. iur. p.* 26. *sequ.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AVRE- *Ex eo obmutuerunt iurisconsultorum oracula.*

LII ARCADII CHARISII, &c, vti quibusdam videtur, IVLII AQVILAE ingenia, quae & lucubrationibus suis sibi famam pepererunt; sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his vlla ex parte esse comparandos.

§. CCCLII.

Status iuris Rom. sub insequentibus Imp.

Sed &, qui Gordianum & Philippos sequuti sunt, Imperatores vel breue habuerunt imperium, vel inter arma & perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESSII TRAIANI DECII, C. VIBII TREBONIANI GALLI & C. VALENTIS HOSTILIANI VOLVSIANI, P. LICINII VALERIANI & P. LICINII GALLIENI, M. AVRELII CLAVDII, L. DOMITII AVRELIANI, M. AVRELII PROBI, M. AVRELII CARI & M. AVRELII CARINI, qui ab anno erae Dionys. CCXLIX. ad ann. CCLXXXIV. imperarunt: * sed earum plerisque non tam noui quid constitui, quam iura constituta speciebus obuenientibus adplicari, animaduertimus.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, & ad suos quamque annos & Coss. retulit Petr. Reland. *in Fast. Consular. p.* 210. *sequ.* Et DECII quidem constitutiones reperies *l.* 2. *C. de hered. act. l.* 2. *C. vbi causs. stat. l.* 3. *C. de adquir. vel amitt. poss. l.* 9. *C. de iur. dot. l.* 4. *C. de iure delib. l.* 3. *C. de legitim. her. l.* 3. *C. de donat.* rescriptum GALLI & VOLVSIANI,

SIANI, *l. 16. C. de negot. gest.* VALERIANI & GALLIENI, *l. 2. C. de aduoc. fisc. l. 6. C. de restit. mil. l. 3. C. de testib. l. 13. C. de testam. mil. l. 5. C. de testam. l. 14. C. de fideicomm. l. 11. C. de transact. l. 2. C. de inoff. test. l. 2. C. quemadm. test. aperiantur. l. 15. C. de fideic. l. 16. C. ad leg. Iul. de adult.* & alias plurimas. CLAVDII, *l. 6. C. de seru. & aqu. l. 2. C. de diuers. rescript.* AVRELIANI, *l. 1. C. de his qui ven. aet. impetr.* PROBI, *l. 2. C. de reuoc. don. l. 1. C. vt nem. lic. sine iud. auct. sign. reb. l. 4. C. de donat.* CARI denique & CARINI, *l. 9. C. de rei vind. l. 4. C. de test. l. 6. l. 7. C. de praed. & al. reb. min. non al. l. 16. D. de fideic. l. 4. C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l. 4. C. de calumniat. l. 2. C. de recept. arb. l. 6. C. de sent. & interloqu. l. 5. C. quand. prou. non est necess.* CARINI & NVMERIANI, *l. 19. C. ex quib. causs. infam. irrog. l. 17. C. de inoff. test. l. 2. C. de diuid. tutel. l. 5. C. de donat. l. 3. C. de reuoc. donat. l. 9. C. ad leg. Corn. de fals.*

§. CCCLIII.

Soli ergo DIOCLETIANVS, MAXIMIANVS, & reliqui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus & emendarunt veterem iurisprudentiam, & noua non pauca sanxerunt. Quamuis enim vtriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos detestanda illa laniena offenderant: fatendum tamen est, DIOCLETIANVM saltim, si ab illa truculentia aduersus Christianos discesseris, non male meritum esse de republica, & multis eam institutis praeclaris ornasse. At eius vestigiis non institerunt GALERIVS, MAXI-

In primis sub Diocletiano & collegis ac successoribus.

MIANVS, & reliqui collegae, quorum sub principatu *exstinctam esse eloquentiam*, *caussidicos sublatos*, *iurisconsultos aut necatos*, *aut relegatos*, conqueritur Lactantius *de mort. persequut. Cap. XXII.*

CAP. V.

DE STATV IVRIS ROM. A CONSTANT. M. AD IVSTINIANVM IMP.

§. CCCLIV.

Constantinus M. plurima in iure innouauit.

EX quo Christianae veritatis lumen in orbe Romano resplenduit, eoque collustratus CONSTANTINVS M. paganam superstitionem deseruit: (quod initio saeculi quarti factum esse nouimus,) hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in iurisprudentia mutauit Constantinus M. * quae accurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus *in Constantino M.* tum *Halae anno MDCCXXVII*, tum nuper *Tomo I. Iurispr. Romanae & Atticae p. 569. sequ.* recuso, quocum iungendus Iac. Gothofred. *in Commentar. ad Codic. Theodos.* in quo Constantini leges vtramque facere paginam nouimus.

* Iure ergo inter praecipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINVS, quem ideo maxime laudat Nazarius *in Panegyr. Cap. XXXVIII.* *quod nouas leges regendis moribus, & frangendis vitiis constituerit, veterum calumniosas*

niosas ambages resciderit, haeque captandae simplicitatis laqueos perdiderint. Similia obseruant Euseb. *in vit. Constant. M. Lib. II. Cap.* 30. & *auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti, Cap. IV.* Laurentius Patarolus *in Notis ad veterum auct. orat. panegyr. p.* 299. huc refert elegantem Constantini numum, in quo sistitur ara, cui insidet noctua, ex transuerso hastile quoddam, e cuius vna parte clypeus, ex altera cassis propendet, cum lemmate: SAPIENTIA PRINCIPIS. Sunt enim haec symbola Mineruae, adeoque sapientiae, in primis legislatoriae.

§. CCCLV.

Ad haec iura noua, Constantini M. edictis inuecta, merito retuleris, quod ecclesiis per ultimam voluntatem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permisit: *l.* 1. *C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit: *l. vn. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donauit: *l. 6. C. de profess. & medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, vt agricolis non indulgerentur operae necessariae: *l.* 3. *C. de feriis.* quod seruos bouesque aratores pignori capi; *l.* 7. *C. quae res pign. obl. poss.* concubinasque plures vna haberi vetuit: * *l. vn. C. de concubin.* denique quod liberos non nisi sanguinolentos ob famem distrahi passus est, *l.* 1. *C. de patr. qui lib. distrax.* quamuis & eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit. *l.* 1. *& l.* 2. *C. Theod. de alim. quae par. ex publ. pet. deb.*

Exempla nouorum iurium a Constantino M. repertorum.

 * Sunt,

* Sunt, qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, & qui plures leges saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, & satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinatus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Iul. & Pap. Popp. Lib. II. Cap.* 4. *pag.* 173.

§. CCCLVI.

Alia eius generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, vt fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l.* 1. *C. de bon. matern.* quamuis ideo peculium aduentitium non inuexisse Constantinus, sed multo prius Imperatores liberis tale ius concessisse videantur. * Sed & equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l.* 1. *C. de curs. publ.* Denique & tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur. *l.* 20. *C. de administr. tut.*

* Est haec obseruatio iurisconsulti eximii M. Aurel. Galuani *de Vsufr. Cap. VII. p.* 57. Hic enim docet, primum ICtos introduxisse differentiam dotis profectitiae & aduentitiae: *l.* 5. *D. de iure dot.* Vlpian. *Fragm. VI*, 3. Sic primum coepisse filiamfamilias aliquid proprium habere, nempe dotem aduentitiam. Deinde Hadrianum Imp. filio concessisse facultatem statim repetendi a patre fideicommissum, quod ipse dissipare coepisset, *l.* 50. *D. ad SC. Trebellian.* quod denuo fuerit aduentitium, quia profectitium non videretur, quod a patre inuito & coacto proueniret. *l.* 5. §. 9. *D. de iure dot.* Mox

Mox ICtos, argumento huius constitutionis induxisse, vt si pater institutus, & rogatus filio restituere nolit, filius possit per magistratum cogere patrem, ad aditionem & restitutionem. *l.* 16. §. 11. *D. ad SC. Trebellian.* Sed & Antoninum Pium rescripsisse, vt filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l.* 52. *D. de adqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc ius filii ad bona materna; *l.* 1. *C. de bon. mat.* Theodosium & Valentinianum ad lucra nuptialia; *l.* 1. *C. de bon. quae lib.* Leonem & Anthemium ad lucra sponsalitia; *l.* 5. *C. eod.* denique Iustinianum ad omnia aduentitia porrexisse. *l.* 6. *C. eod.*

§. CCCLVII.

Praeterea Constantinus M. SC. de rebus minorum sine decreto non alienandis ad vrbana etiam praedia produxit: * *l.* 22. *C. de adm. tut.* & nouas edidit constitutiones de actione ex donatione danda, *l.* 25. *C. de donat.* de diuisione paterna a liberis seruanda, *l. vlt. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus & sororibus germanis & consanguineis non concedenda, nisi instituta turpi persona, *l.* 27. *C. de inoffic. test.* de testibus iure iurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l.* 9. *C. de testib.* de carcere in poenam non habendo, *l.* 1. *C. de custod. reor.* pluresque eiusdem generis alias. Iterum alia.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRAETOREM, qui ideo CONSTANTINIANVS vocatur in *l. vlt. C. de praed. & al. reb. min.* cuiusque in eo constitit officium, vt in distractione rerum minorum decretum caussa cogui-

cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc Praetorem iussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendae sint, quamuis necessaria esset haec distractio. Vid. Balduin. *in Constant. M. p.* 177.

§. CCCLVIII.

Sub eo floruit Hermogenianus iureconsultus.

Reuixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana iurisprudentia: & hinc post tantum temporis interuallum & iurisconsulti quidam tunc doctrinae laude florere coeperunt, quorum veluti coryphaeus fuit HERMOGENIANVS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimae Aniciorum genti arcto cognationis vinculo coniuncta, de qua docte disserit Reinesf. *ad Inscr. p.* 70. Iurisconsultum nostrum & post Constantinum „& sub eius liberis floruisse, ex eo intelligimus, quod *l.* 17. *D. de min.* meminit praefectorum praetorio, a quibus adpellari non possit: quod priuilegium de non adpellando praefectis anno demum Christi CCCXXXI. datum est. *l.* 16. *C. Theod. de adpellat.* Itaque non mirandum eum non semel nouis ac parum Latinis vocabulis vsum esse. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I.* V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VI,* 21. Eumdem adhuc immersum fuisse paganis superstitionibus, nos ex ea ipsa *l.* 60. *D. de donat. int. vir. & ux.* ex qua eum Christianum fuisse, probare voluit Bertrandus, probamus. Scripsit EPITOMATORVM IVRIS *libros*

bros VI, * quorum ordinem ipse indicat, *l.* 2. *D. de statu hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt *libros* FIDEICOMMISSORVM, ob inscriptionem *l.* 14. *D. ad. SC. Trebell.* Sed mendosam esse illam inscriptionem, & prima tantum legis verba ex Hermogeniani *Epitomatis iuris*, reliqua ex Vlpiani *libris fideicommissorum* esse desumta, ostendit Cuiac. *Obseru. II*, 27. vbi etiam docet, Hermogeniani *libros Epitomatorum iuris* non fuisse IVLIANI *Digestorum* epitomen, sed institutiones vel compendium iuris.

§. CCCLIX.

Eiusdem aetatis fuisse AVRELIVM ARCADIVM CHARISIVM, ex *l. vn.* §. 1. *D. de offic. praef. praet.* colligimus, vbi itidem praefectorum praetorio, a quibus prouocare non liceat, meminit: quod ius sub Constantino demum inductum esse, paullo ante monuimus. Vnde perperam Guido Pancirol. *Var. Lect. I.* 79. *p.* 161. eum sub Caro, Carino, & Numeriano, nec non sub Diocletiano floruisse, contendit. * Christianum illum fuisse, censet Cuiac. *Obs. VII*, 2. sed non reddita vlla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quae in *Pandectis* ex eius libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum Magistri libellorum officio esse functum, & reliquisse *libros singulares* DE TESTIBVS, *l.* 1. *l.* 21. *l.* 25. *D. de test. l.* 10. *D. de quaest.* DE OFFICIO PRAE-

Et Aurelius Arcadius Charisius.

PRAEFECTI PRAETORIO, *l. vn. D. de offic. praef. praet.* & denique DE MVNERIBVS CIVILIBVS, *l.* 18. *D. de muner. & honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini & Numeriani, *l.* 4. *C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani & Maximiani, Augustorum, *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* & *l.* 27. *C. de pact.* Sed Carus & Carinus in *d. l.* 4. *C. de calumn.* ad ARCADIVM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures vsos esse, constat. Is vero, ad quem *l.* 27. *C. de pact.* missa est, ARCADIVS non CHARISIVS, sed CHRESIMVS adpellatur, nec facile quis audiuerit Pancirolum, *de clar. leg. interpr. I,* 2. *p.* 12. pro *Chresimo*, nullo addicente codice MSC. rescribentem *Charisio.* In *l.* 1. *C. ne rustic. ad vll. obs.* ne *Arcadii* quidem vllius fit mentio.

§. CCCLX.

An & Iulius Aquila?

Quod ad IVLIVM AQVILAM iurisconsultum attinet, eius familiam iam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic Imp. in matrimonio habuit IVLIAM AQVILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cuius numi exstant apud Patinum *Numism. Imp. p.* 270. De iurisconsulti nostri aetate multa disputant eruditi, quae veluti in nucleo exhibet V. C. Eu. Otto *in Praefat. Thesaur. iur. Tomi I.* Id vnum certum est, eum reliquisse *librum* RESPONSORVM, ex quo bina supersunt fragmenta, *l.* 34. *D. de*

de administr. & peric. tut. & *l.* 12. *D. de suspect. tut. & cur.*

§. CCCLXI.

Lacertos tum mouere coepisse Romanam iurisprudentiam, argumento est SCHOLA IVRIDICA, quae tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano coepit, puta BERYTENSIS. Ea & insequentibus saeculis adeo in deliciis fuit Imperatoribus, vt aliis locis, quam Beryti, Romae & Constantinopoli ius publice docere prohiberent, &, quum Alexandriae * & Caesareae nonnulli scholas iuridicas aperirent, eas claudi iuberet Iustinianus Imp. *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Schola iuridica Berytensis.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo vt olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriae vixisse diceret. Ammian. Marcell. *Lib. XXII Cap.* 16. *Medicinae autem, cuius in hac vita nostra nec parca, nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, vt, licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se dixerit eruditum.* Alexandrini autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus *libro de Anatomia,* & Iulianus Aug. *Epist. XLVI.* Hinc Fulgentius Planciades *Lib. I. Mythol.* Alexandriae in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro medicos, qui ad perfectam artis suae scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam nauigasse, vt a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Liban.

Lib.

Lib. IV. Epist. LXXXXV. & Theodorit. *Epist. CCXXIV.* Zach. Mitylen. *p.* 179. Vid. Vales. *ad Ammian. Marcell. p.* 267. Noluit ergo Iustinianus Alexandrinos & scholam iuridicam habere, qui iam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Iustiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christ. DXXXIII. quindecim annis post, anno DXXXXVIII. de se scribit Agathias *Lib. II. p.* 48. ἐτύγχανον γὰρ αὐτοῦ διατρίβων παιδείας ἕνεκα τῆς πρῴτων νόμων. *Commorabar enim ibi,* (Alexandriae) *tum temporis legalium studiorum caussa.*

§. CCCLXII.

Eius laudes & fata saeculis tertio & quarto.

Scholam istam iam saeculo tertio coepisse, supra monuimus. Vt vero paullo accuratius inquiramus in eius origines, hic obseruasse iuuabit, non sub Diocletiano demum (vti Strauchius *de Beryto Cap. IV.* §. 15. censuit,) sed haud paullo prius, illam iuris Romani studiis floruisse. Nam Gregorius Thaumaturgus, iam anno CCXLVIII ad Episcopatum Neocaesariensem euectus, in *Orat. panegyr. p.* 186. *sequ.* Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκωτέραν πως, καὶ τῶν νόμων τούτων πιστευθεῖσαν παιδευτήριον, *vrbem plane Romanam, & legum Romanarum schola ornatam.* Nec minus, eodem saeculo, huius scholae cum laude meminerunt Diocletianus & Maximianus Augusti, *l.* 1. *C. qui aet. vel profess. excus.* Saeculo insequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum iuuenum concursus, vt Libanius *Orat. XXVI.* inuidiae percitus oestro adolescentes, abdicato eloquentiae studio Berytum,

rytum, ad hauriendam iuris disciplinam contendere queratur. Enimuero hoc ipso saeculo IV. tristehuic scholae fatum incubuit, vrbe horribili terrae motu concussa, maximamque partem subuersa, anno erae Christianae CCCXLIX. Cedren. *Annal. p.* 246.

§. CCCLXIII.

Sed mox tamen reuiruit schola celeberrima. Nam insequente saeculo Nonus *in Dionys. Lib. XXXXI. extr.* mirifice laudat legum studium, quod Beryti ferueat: & Zacharias Mitylen. *de opific. mundi p.* 164. eamdem vrbem vocat μητέρα τῶν νόμων, *matrem legum*, quemadmodum saeculo sexto a Iustiniano *ciuitas legum veneranda & splendida metropolis*, nec non *legum nutrix* adpellatur *Const. tanta.* §. 9. *de conf. Dig.* & *Const. omnem reip.* §. 7. *ad Antecess.* Auditorum magnificentiam laudant *Geographus a Iac. Gothofredo primum editus p.* 256. *edit. Gronou.* & Zachar. Mitylen. *ibid. p.* 166. * Legum professores tempore Iustiniani ibi celebrabantur DOROTHEVS, ANATOLIVS, SALAMINIVS & THEOPHILVS, quorum opera princeps in componendo corpore iuris vsus est. Denique de petulantia studiosorum in nouitiis initiandis videnda *Constit. omnem reip.* §. 9. *ad Antecess.* & Strauch. *de Beryto. Cap. V.* §. 1. *sequ.*

Nec non saeculis quinto & sexto.

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus.

Et Noni quidem de Beryto haec verba sunt: *Lib. XLI, v. 389. sequ.*

> Σκῆπτρον ὅλης Αὔγουστος ὅτε χθονὸς ἡνιοχεύσει
> Ῥώμῃ μὲν ζαθέῃ δωρήσεται αὐσόνιος Ζεὺς,
> Κοιρανίην, Βερόῃ δὲ χαρίζεται ἡνία θεσμῶν.
>
> *Sceptrum totius Augustus quando terrae gubernabit,*
> *Romae quidem diuinae dabit Ausonius Iupiter*
> *Imperium: Beroae vero indulget fraena legum.*

Geographus a Gothofredo editus *p.* 256. *Tam Berytus ciuitas valde deliciosa, & auditoria legum habens, per quam omnia iudicia Romanorum. Inde enim viri docti in omnem orbem terrarum adsedent iudicibus, & scientes leges custodiunt prouincias, quibus mittuntur legum ordinationes.* At prolixissimus est Zacharias, qui fingit, se hospitem in auditorium Berytense, quod ipse *p.* 165. τὸ τίμενος τῦ θεῦ *fanum Dei* adpellitat, inductum, qui, conspecto illa augusta basilica, exclamarit: *O peritiam artificis, mi anime! O praeclarum spectaculum! Quae forma! quam apta quamque elegans coagmentatio augustae Dei domus! vtque tanta magnitudo decem columnis sustinetur! Vtque vna ex materia politae omnes! Vt eumdem inter se adspectum formamque retinent! Candidae omnes & leues, candore & laeuitate valde admodum praenitent renidentque, figuram eamdem & speciem ostendunt! At picturis lineas vt admiror! & varia, & periucunda spectacula! omnis generis picturae lumina, colorum gratiam & venustatem & insignem nitorem!* Vbi Casp: Barth. *in Not. p.* 250. *Videtur*, inquit, *templum intelligere, dicatum auditoriis legalibus, vbi scholae iuridicae, ex quibus auditoriis viros doctos in omnem terrarum orbem depromtos scribit Chorographus incertus:* παιδευτήριον τῶν νόμων *Gregorio Thaumaturgo.*

§. CCCLXIV.

§. CCCLXIV.

At vrbem florentem, & ad inuidiam vſque felicem, anno Iuſtiniani XX. terrae motus ſubruit, & magnam ſtudioſorum multitudinem vna ruina inuoluit, vt praeter vrbis pauimenta nihil ſupereſſet. Et quamuis antecceſſores ſuperſtites ſcholam Sidonem transferrent, & ciues interim nihil facerent reliqui, vt vrbem inſtaurarent: eam tamen e ruinis prodeuntem noua excepit calamitas, incendium maximum, quo vrbs antiquiſſima, Phoeniciae poſt Tyrum metropolis & colonia iuris Italici ſplendidiſſima tota in cineres conſedit. Quae fuſius narrat Agathias *Hiſt. Iuſtin. Lib. II. p.* 47. vbi vrbem illam vocat τὴν καλίστην, τὸ Φοινίκων τέως ἐγκαλλώπισμα, *pulcherrimam, & totius Phoeniciae ocellum*, ᾗ τοῦτο πάτριον ἦν, ὥσπερ γέρας τι μέγιστον τὸ, νόμων αὐτῇ ἀνεῖσθαι διδασκαλεῖα. *cui hoc patrium, & veluti maxima honoris praerogatiua fuerit, quod ſcholae iuridicae ei eſſent dicatae.* * Interitus huius ſcholae miſerabilis.

* Exſtant in hanc Beryti ἅλωσιν elegantia Epigrammata Graeca in *Antholog. Lib. I. Cap.* 68. *ep.* 19. quorum primum adſcribere iuuabit:

Αδ' ἐγὼ ἁ τλάμων ἄπολις πόλις, ἄμμιγα νεκροῖς
Ἐνναέταις κεῖμαι ἁ πανυποτμοτάτα.
Ἥφαιστός μ' ἐδάμασσε μετὰ κλόνον ἐννοσιγαίου.
Φεῦ, ἀπὸ τοσσατίου κάλλεος εἰμὶ κόνις.
Ἀλλὰ παραστείχοντες ἐμὰν στοναχήσατε μοῖραν,
Σπείσατε Βηρυτῷ δάκρυα καὶ φθιμένᾳ.

Heu nimium infelix vrbs, non vrbs, lumine caſſis
Fuſa ſolo, en iaceo mixta cadaueribus.
Nec ſat erat me Neptuni ſenſiſſe tridentem:
Mulciberis cladem hanc addidit ira nouam.

 Haec

Haec, mihi quae pridem fuerat pulcherrima forma,
Eheu iam tenui puluere versa iacet.
Vos, quibus hac iter est, nostrae miserescite sortis:
Beryto & lacrymas post sua fata date.

§. CCCLXV.

Constantinus quaedam & in republica innouauit.

Sed vt ad Constantinum M. reuertamur, is non modo in iurisprudentia, vt supra diximus plura innouauit, verum etiam in republica, toto orbe Romano nouo instituto in quatuor dioeceses vel praefecturas praetorianas descripto, Zosim. *Hist. Lib. II. Cap.* 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiae Imperii Orientis & Occidentis*, a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, erudite egit Philippus Bereter. *libris* Πειθανῶν, in *Thesaur. iur. ciu. Tom. IV. p. 789. sequ.* recusis, *Diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, & Episcoporum Romanorum ambitioni viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progrederentur, muniuit, & barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, nouaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum prouinciis. * Zosim. *Hist. II,* 34.

* Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animaduertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incolerent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, & Romae

mae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vitio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit. Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europae, Asiae & Africae tutissimam? Si consiliis non respondit euentus: id magis receptae iam imperii diuisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXVI.

Est hoc fatum Constantini M, vt plerasque eius actiones perstringant Zosimus, Iulianus, ὁ παραβάτης, immo & recentiorum scriptorum Christianorum quam plurimi. Contra eum laudibus in caelum euehunt Eusebius *in vita*, & scriptores Christiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare soleat in calamum, & paganos Constantino ob sacrorum suorum euersionem infensos; Christianos eumdem ob munificentiam & patrocinium sibi praestitum admiratos esse, verosimile est: ita ii demum Ioue aequo iudicare videntur de hoc principe, qui nec naeuos eius dissimulant, & iustum pretium statuunt eius virtutibus, meritisque in rem Christianam plane eximiis. Iudicium de Constantino M.

§. CCCLXVII.

Iurisconsultis eorum temporum, quorum plerique Deorum cultui adhuc dediti fuisse videntur, nihil magis in Constantino M. displicuit, quam quod iurisprudentiam, cui adsueti fuerant, innumeris quotidie constitutionibus emendaret, nouamque ei veluti Codices cur fieri tum coeperint?

faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quae ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, vt illac colligerentur in certos CODICES, & sic earum memoria ad posteros conseruaretur. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I.*

* Ita κατ᾽ ἐξοχὴν vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratae formae fuisse, ostendit Schulting. *Iurisp. vet. anteiustin. p.* 377. Huiusmodi collectiones iam pridem plures exstabant, veluti IVLII PAVLLI *Imperialium constitutionum libri sex, l.* 113. *D. de condit. & demonstr.* PAPIRII IVSTI *Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIVS & HERMOGENIANVS, de quibus mox.

§. CCCLXVIII.

Codex Gregorianus qualis fuerit?

Prior tale opus confecisse videtur siue GREGORIVS, siue GREGORIANVS * nescio quis, qui Principum anteriorum ab Hadriano ad Constantinum M. rescripta collegit, & sub certos redegit titulos. Sane, quae supersunt fragmenta licet paucissima, consistunt in constitutionibus Antoninorum, Seueri & Caracallae, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani & Gallieni, Cari, Carini & Numeriani, denique Diocletiani & collegarum, vt male Cuiac. *princ. paratitl. Cod.* existimet, Gregorium vltra Valeriani & Gallieni tempora non processisse.

* De

* De auctore huius Codicis fere omnia incerta sunt, adeo, vt dubium sit, GREGORIVS, an GREGORIANVS fuerit adpellatus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino *ad Pallent. II*, 8. & a *Pariat. leg. Mos. & Rom. I*, 8. *sequ. III*, 4. *VI*, 4. *X*, 8. *XV*, 3. At quum tamen vbique subaudire liceat substantiuum *Codex*, & sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIVS, praefectus praetorio circa annum Christi CCCXXXVI: *l. 3. C. Theod. de ann. & tribut. l. 2. C. Theod. de contrah. emt. l. 1. C. Iustin. de natural. lib.* non poenitenda sane est coniectura Iac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. Cap. I.* hunc ipsum Gregorium huius codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente & Gratiano Imp. scripsisse, censuit *de clar. leg. interpretib. Lib. I. Cap.* 66. nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXIX.

Quamuis vero priuato GREGORII consilio instituta primum fuerit haec collectio, magnam tamen & in foro eius fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento *legi unicae C. Theod. de respons. prud.* subiecto *, vbi interpres, siue is ANIANVS, siue alius sit: *Gregorianum vero*, inquit, *& Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum & Edictis.* Reliquias huius Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum & Cuiacium nobis exhibuit V. C. Ant. Schulting. *Iurisp. vet. anteiust. p.* 682. *sequ.* Eius codicis auctoritas & fragmenta.

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip. §. 3. de Iust. Cod. confirm.* vbi Imperator: *Vt sciant omnes tam litigatores, quam disertissimi aduocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus* TRIBVS CODICIBVS, *quorum iam mentio facta est, vel ex iis, quae Nouellae constitutiones ad praesens tempus vocabantur,* (sunt hae Nouellae Cod. Theodosiano a Iac. Gothofredo subiectae,) *in cognitialibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse est vti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint.* Quid vero attinebat vsum & horum Codicum in foro sub poena falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent?

§. CCCLXX.

Codicis Hermogeniani auctor.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANVS. Reinesius *ad Inscript. p. 70.* qui notissimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANVM iurisconsultum inter Alexandri Seueri consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc codicem scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, Praefecto vrbi anno Christi CCCLXV. vel eius certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI, ICti aetatem in Constantini M. tempora omnino incidere, iam supra ostenderimus (§. CCCLVIII.) nihil sane impedit, quo minus eum huius Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino & Iac. Gothofredo. *

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse, fuisse, pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim

per

per ea tempora plures Hermogenes & Hermogeniani: quorum posteri sunt *Hermogenes Ponticus*, Praef. praet. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XIX. Cap.* 12. & *Lib. XXI. Cap.* 7. *Q. Clodius Hermogenianus Olybrius*, Praef. praet. & vrb. anno 365. Cos. anno 379. *l.* 2. *C. de haeret. l.* 1. *C. de sport. & sumt. l.* 4. *C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscr. p. CCCLIII*, 2. Reines. *Class. XX*, 371. *Anicius Hermogenianus Olybrius* Cos. anno 395. *l.* 24. & 25. *C. de nauicul. l.* 41. *C. de transact.* Gruter. *Inscr. p. CCCLII*, 5. 6. *CCCLIII*, 1. *CCCCL*, 2. & 3. *Clodius Hermog. Caesarius*, Cos. anno 397. & Praef. praet. *l.* 2. *C. de allun. C. Clodius Hermog. Olybrius*, Grut. *Inscr. p. CCCLXXXXII*, 5. Consularis Tusciae & Valeriae. *l.* 72. *C. Theod. de decur.* Horum, eorumque maiorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit diuinare, & quam paene ἐκ τῶν ἀδυνάτων, verum Codicis huius auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXXI.

Tres eius codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri *in praefat. oper. paschalis:* Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: *Cognoscant*, inquit, *Hermogenianum, doctissimum iuris latorem, tres editiones sui operis confecisse.* Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI *Epitomatis iuris*, quam de codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermo-

An tres eius editiones?

mogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quae antea eius diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXII.

Eius materia & fragmenta.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani & collegarum eius, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quae supersunt, Diocletiani & collegarum nomina praeferunt, * quamuis quaedam horum constitutiones iam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diuersae. Huius quoque codicis reliquias nouissime debemus V. C. Ant. Schultingio, qui eas cum doctissimis adnotatiunculis suis edidit *in Iurispr. vet. anteiustin. p. 709. sequ.* Aliam tamen constitutionem, quae in his fragmentis non habetur, seruarunt Graeci iuris interpretes, de qua Cuiacius *Obs. XII*, 35.

* Tres tantum primae constitutiones nomen AVRELII Aug. praeferunt. Iam plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante & post Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AVRELIVS VICTORINVS & L. AVRELIVS VICTORINVS, M. AVRELIVS MARIVS, M. AVRELIVS CLAVDIVS, M. AVRELIVS QVINCTILLVS, M. AVRELIVS TACITVS, M. AVRELIVS PROBVS, M. AVRELIVS CARVS, M. AVRELIVS CARINVS, M. AVRELIVS NVMERIANVS: sed laudatissimus Schultingius ostendit, has quoque constitutiones esse Diocletiani & Maximiani, Augustorum, quod ambo

ambo apud Gruter. *Inscr. p. CCLXXIX.* & alibi passim, vocentur AVRELII.

§. CCCLXXIII.

Sub Constantini liberis, immo & post illos ad THEODOSIVM iuniorem, eadem per omnia, quae sub Constantino M. fuit, iurisprudentiae facies. Nam & sequentes Imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, vt ius Romanum non modo ad maiorem simplicitatem, sed &, quod Eusebius *vit. Constantin. IV*, 26. de Constantino M. praedicat, ἐπὶ τὸ ὁσιώτερον, *ad maiorem sanctitatem* traducerent. Sic exempli gratia Constantinus iunior iuris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus radicitus amputauit: *l. 1. C. de form. & impetr. act. subl.* idemque cum fratribus permulta sanxit, ad euertendas paganorum superstitiones, coercendos Iudaeos & prouehendam religionem Christianam comparata. * Status iuris sub Constantini M. liberis.

* Tales sunt sanctiones Constantii, Iudaeis alioquin parum aequi, ne Iudaei mulieres e gynaeceo Principis in turpitudinis suae consortium ducerent: *l. 6. C. Theod. de Iud.* vt ex Christiano Iudaei effecti bona fisco vindicarentur: *l. 7. C. Theod. eod.* Iudaeus ne Christianum haberet mancipium: *l. 2. C. Theod. l. 1. C. Iust. ne Christ. mancip.* Sozom. *Lib. III. Hist. eccl. Cap.* 16. Constantis porro & Constantii constitutiones, vt cessaret superstitio, templa occluderentur, & sacrificiorum aboleretur insania, *l. 2. & 4. 5. 6. C. Theod. de pagan.* templis tamen extra moenia parceretur, *l. 3. C. Th.*

Th. eod. vt episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis & lustrali collatione immunes essent. *l.* 8. *C. Theod. l.* 1. *Cod. Iustin. de Episc. l.* 9. *l.* 10. *l.* 11. 14. 15. *sequ. C. Theod. eod.* vt a foro saeculari sint exemti. *l.* 12. *C. Theod. de Episc.*

§ CCCLXXIV

Sub Iuliano Imp.

Qui viuo Constantio imperium extorsit, IVLIANVS, ad pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Christianorum odium constituit. Nam & templa Deorum aperuit, & profanos ritus vbique instaurauit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. Cap.* 7. Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. eccl. Lib. V. Cap.* 15. Greg. Nazianz. *Orat. I.* & eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Hist. Eccl. III,* 16. quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. Cap.* 15. inclemens visum. Cetera princeps grauis & eruditus, permulta praeclare constituit. Petr. Cunaei *praefat. ad Iuliani Caesares*, vt plerasque eius constitutiones in codicem suum recipere non dubitarit Theodosius Iunior. *

* Aliquando tamen merito desideres compilatorum iudicium, qui plures Iuliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo & manifesto impias in codicem illum receperunt. Iac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. II. p.* 188. Et sane quis in Codice, fori Christiani vsibus destinato, ferat, *l.* 4. *& l.* 5. *C. Theodos. de sepulcr. viol.* quae omnem paene veterum superstitionem de religione Deorum manium, reliquiis non contrectandis, agge-

aggeribus consecratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus incessantibus, vt ad Deos & templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt, Constantini M. & Valentiniani constitutiones de licito haruspicinae vsu illi iuris corpori inserere: *l. 1. C. Theod. de pagan. l. 2. l. 3. l. 9. C. Theod. de malef. & mathem.* quid eos prohibuisset, Iuliani sanctiones eiusdem furfuris in opus suum referre?

§. CCCLXXV.

Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit iurisprudentiae conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane iurisconsultus alicuius nominis illud tempus illustrauit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, & illud libertinis & infimae plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegyr. XI. Cap.* 20. *Iuris*, inquit, *ciuilis scientia*, *quae Manlios*, *Scaeuolas*, *Seruios in amplissimum gradum dignitatis euexerat*, LIBERTORVM *artificium dicebatur*. Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Iulianus, ita refloruisse iurisprudentiam, vt aliter sese res habere coeperit.

Misera iurisprudentiae conditio.

§. CCCLXXVI.

Cito transiit haec nubecula, quod praedixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. eccles. III*, 14. ac proinde Constantini M. vestigiis postea strenue institerunt IOVIANVS, VALENTINIANVS, VALENS, GRATIANVS, & THEODOSIVS M. quorum plurimae ex-

Status iuris sub Iuliani successoribus ad Theodosium M.

exſtant conſtitutiones, ad eumdem finem comparatae, quem Conſtantino M. ob oculos fuiſſe, paullo ante obſeruauimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, *τὸν τῶν πραγμάτων ὄγκον οὐ φέρονος*, *rerum molem non ſuſtinentis*, vti de eo iudicat Zoſimus *Hiſtor. IV*, 4. qui, vt Arianis conſuleret, libertatem omnibus dedit, ſuum in colenda religione iudicium ſequi *: quod edictum ſingulari *oratione de Religionibus*, quae Latine tantum exſtat, collaudauit Themiſtius, *p.* 155. *Oper. edit. Harduini.* THEODOSIVS M. quantum dederit operae, vt omnes antiqui iuris ambages, ſi quae ſupereſſent, tolleret, bonisque legibus armaret rempublicam, patet ex Socrate *Hiſt. eccl. V*, 18. ipſaeque eius conſtitutiones, quas ſe ſingulari commentario illuſtraturum promiſerat FRANC BALDVINVS, ſatis euincunt.

* Neque enim, quod conſcientiae libertati faueret, huiusmodi propoſuerat edictum, ſed vt Ariani ſui tanto ſecurius in orbe Romano agerent. Vnde ipſe poſtea Valens grauis fuit catholicis. Io. Antiochen. *in Excerpt. Peireſc. p.* 847. Ὁ δὲ Οὐάλης τῆς Ἀρείου δόξης μεταποιούμενος μέγιστον ἐκίνει κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμόν, ὡς πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναιρεῖσθαι, πολλοὺς δὲ καὶ ἐξορίαις ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς κατὰ τὴν ἔρημον ἐμφωλεύοντας τῶν ἰδίων σηκῶν ἀπελαύνεσθαι. *Sed Valens, Ariana infectus labe, grauiſſimam in Chriſtianos perſequutionem excitauit; adeo, vt multi iudicum ſententia damnati interirent, multi in exſilium truderentur: nec pauci ex iis, qui in eremo abditi erant, e caſis ſuis pellerentur.* Res ad saeuiorem ſpectabat lanienam, niſi Chriſtianorum patrocinium ſuſcepiſſet paganus ille Themiſtius.

So-

Socrat. *Hist. eccl. Lib. IV. Cap.* 3. Sozomen. *Hist. eccl. Lib. VI. Cap.* 36. Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidisse, aduersus Antonium Pagi ostendit Fabric. *Biblioth. Graec. V*, 18. *Tomo VIII. p.* 10. Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiae exstant *l.* 2. *l.* 3. *l.* 9. *C. Theod. de malef. & mathem.*

§. CCCLXXVII.

Interim nimia illa Imperatorum diligentia factum est, vt in immensam paene molem excresceret iurisprudentia. Nam praeter tot iurisconsultorum opera, quorum haut exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo paene millia sua adhuc aetate exstitisse, testatur Iustinianus, *l.* 2. §. 1. *C. de vet. iure enucl.* tam immensa erat constitutionum veterum nouarumque silua, vt Eunapius *in vita Aedesii p.* 72. ius ciuile ἄχθος καμήλων πολλῶν, *multorum camelorum onus* vocaret, & nullum paene erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet. — Iurisprudentiae moles & misera facies.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probauit Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. Cap. I. p.* 185. Mamertini querelam, quae ad tempora Iuliani & anteriora pertinet, iam supra audiuimus. (§. CCCLXXV.) Sub finem saeculi quarti, Asterius, Episc. Amasen. *homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. Cod. CCLXXI.* meminit serui Scythae, a ciue Antiocheno emti, qui ius professus sit, (αὐτὸς νόμων ὤφθη διδάσκαλος,) quem se ipsum ius docentem audiuisse, profitetur. At nemo eorum temporum jurisperitos, illorumque ignorantiam, fastum, & caninum optimos quosque adlatrandi studium elegantius descripsit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. Cap.*

Cap. 4. qui locus prolixior est, quam vt hic locum inueniat.

§. CCCLXXVIII.

Theodosii II. & Valentiniani Constitutio de responsis prudentum.

Remedium huic malo reperisse sibi videbantur THEODOSIVS iunior & VALENTINIANVS, edita anno CCCCXXVI. constitutione, qua Papiniani, Paulli, Caii, Vlpiani ac Modestini opera, quaeque hi quinque viri ex aliorum veterum iurisconsultorum libris in suos transtulissent, exceptis Vlpiani & Paulli notis ad Papinianum, nec non secundo loco Scaeuolae Sabini, Iuliani & Marcelli scripta, si prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, sola in foro citari permiserant, ita vt plurium sententiae vincerent pauciorum, & si par sit ita sentientium numerus, eorum praeferretur sententia, cui adstipuletur Papinianus. *l. vn. C. Theodos. de respons. prud.* Sed quum parum prudentiae legislatoriae prae se ferat haec sanctio: * cam ex codice suo merito exsulare iussit Iustinianus.

* At ita non iusti ac aequi habebatur ratio, sed auctoritatis, & plurium dissentientium non ponderabantur, sed numerabantur sententiae. Quum ergo prudenter obseruauerit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. Cap. 4. iuris scientiam repugnantium sibi legum aboleuisse dissidia:* actum proculdubio fuit de iurisprudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum peruenisse animaduertimus, quamuis in constituendis iurisperitis, qui ius ciuile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille iunior. *l. vlt. C. Theod. de stud. liber. vrb. Rom. & Constantinop. l. vn. C. Th.*

Th. de professor. qui in V. C. docentes ex lege. meruer. comitiu.

§. CCCLXXIX.

Idem THEODOSIVS iunior anno CCCCXXXVIII. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit: & hinc, quotquot a Constantino M. ad id vsque tempus prodierant, sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHVS, eunuchus, Expraefectus & Consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Theodos. de collation. donatar. l. 5. C. Th. de his qui ad eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann.* 448. *p.* 41. *edit. Scalig.* Suid. *Tomo I. p.* 227. *p.* 899. *Tomo II. p* 175. *Tom. III. p.* 135. *edit. Kuster:* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANVS adpellatur. Isidor. Hispal. *Orig. V*, 1. cumque postea singulari nouella Constitutione, quae inter Theodosianas prima est, confirmauit. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theodos. Cap. III. p.* 189. Hunc Codicem luculentis Iac. Gothofredi Commentariis illustratum post eximii huius ICti obitum edidit Ant. Maruillius *Lugd. MDCLXVIII. fol. Tom. VI.* quae editio Lipsiae nuper repetita, collato Wurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire coepit. Codex Theodosianus.

* Prosper Aquitanic. *in Chronico Parte I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum:* quod Iac. Gothofredus *Prolegom. Cap. I. p.* 184. interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l.* 1. *C. Theod. de haeret.* lex Christiana, *l.* 16. *C. Theod. de Episc.* lex sanctissima, *l.* 5. *C. Theod.* cod.

eod. lex superna, *l.* 49. *fin. C. Theod. de decurion.* lex venerabilis vel veneranda, *l.* 7. *l.* 13. *C. Theod. de Iudaeis*, vocata sit. Sed quis hoc sensu *legitimum principem* vocet Iulianum, cuius tamen constitutiones vtramque in hoc codice paginam faciunt? Potius ergo *principes legitimi* opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina saecula adfectarunt, veluti sub Constantino M. *Maxentius*, *Licinius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocaerus*: sub eius filiis *Magnentius* Francus, *Vetranio*, *Decentius*, *Nepotianus*, *Siluanus*: sub Valentiniano & Valente *Procopius*, *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus* Maurus: sub Theodosio M. *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*: sub eius filiis *Stilicho*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Constantinus & Constans*, *Gerontius*, *Maximus*, *Iouinus*, *Sebastianus*, *Sarus*, *Fl. Priscus Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinto*, *Iouinianus* & *Sallustius*; de quibus ceteris scriptoribus accuratius egit Christ. Ad. Rupert. *Obseru. in Synops. Besoldi Cap. XV. p.* 388. 390. *sequ. p.* 403. *sequ. p.* 410. *sequ. p.* 415. *sequ.* Quum ergo constitutionum ab his hominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio: ille leges *legitimorum* duntaxat *principum* sinu suo complecti dicebatur.

§. CCCLXXX.

Nouellae Theodosii II. & successorum.

Quum vero perfecto hoc codice subinde nouellae prodirent constitutiones non modo ipsius THEODOSII II. sed & VALENTINIANI III. MARTIANI, MAIORIANI, SEVERI, LEONIS & ANTHEMII. Eas Nouellas primum edidit Petr. Pithoeus *Paris. MDLXXI.* vnde in eius opera *anno MDCIX.* edita migrarunt, sub titulo *Nouellae constitutiones Imperatorum Iustiniano anteriorum, nunc primum in vnum corpus col-*

lectae,

lectae, *& iunctim editae*, cum notulis marginalibus publici iuris fecit Conr. Rittershusius IC. Altorphinus, *Francof. MDCXV.* 8. postea easdem codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subiecit Iac. Gothofredus. *

* Promiserat Leonardus Adami, Volsinensis, auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiae Arcadum, cuius ipse socius erat, famam consequutus, se has Nouellas nec non Papiani responsa multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo Codice MSC. Ottoboniano editurum, simulque in lucem protracturum quinque nouellas adhuc ineditas. Sed mors, quae virum doctissimum anno MDCCXIX. die IX. Ianuarii reipublicae litterariae eripuit, omnia eius consilia, in primis, quae de edendo Libanio & Iornande ceperat, turbauit.

§. CCCLXXXI.

Maximi porro iure meritoque faciendum est THEODOSII II. studium, quo bonas litteras, & in his iurisprudentiam quoque, prouehere conabatur. Huic enim praecipue originem ac natales debent SCHOLAE *Romana* & *Constantinopolitana*, in quibus praeter tres oratores, decem Grammaticos, quinque sophistas, & vnum philosophum duo constituti fuerant professores, *qui iuris & legum voluntatem panderent*: *l. vn. C. de stud. lib. Romae & Const.* quosque post viginti annorum stipendia Comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO iurisperito. * *l. vnic. C. Theod. de profess. qui in V. C. docent. ex leg. mer. comit.* Add. Herm. Conringii singularem, qui *l. vn. C. de stud. liberal.* illustra-

Scholae iuridicae Romana & Constantinop.

lustrauit, Commentarium. Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidae legum iuuentutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. Epist. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Sauaro *ad Sidon. ibid.* Franc. Iuret. *ad Symmach. Lib. IX. Epist.* 83. Altesерr. *Rer. Aquitann. III*, 5.

* Mentionem haec lex facit quorumdam eius temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitiuae ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in* Ἑλλάδιος, Socrates *Hist. eccles. V*, 16. *Syriani*, Grammatici Latini, *Theophili*, Sophistae, *Martini* & *Maximi*, praecipue iurisperiti LEONTII, cuius alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l.* 3. *C. Theod. de frum. vrb. Constant. l.* 8. *C Theod. de princ. agent.* & *l. vlt. C. Theod. de haeret.* constet, decennio post editam *l. vn. C. Theod. de professor. qui in V. C. docent. Leontium* quemdam praefectum vrbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster fuisse, quia *Themistium*, Sophistam, & alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, nouimus. Gothofr. *Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. p.* 114.

§. CCCLXXXII.

Status iuris Rom. sub Theodosii II. successoribus ad Iustinianum.

Et talis quidem fuit iurisprudentiae facies sub Imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum iuris Romani restitutorem, IVSTINIANVM. Quae enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Isaurici, ANASTASII & IVSTINI,

NI, Thracis, ita sunt comparatae, vt multa a maioribus constituta iis aboleantur. Nam & tutelam mulierum perpetuam iisdem fere cessasse temporibus, nouimus. Vid. Eu. Otto *dissert. de perp. mul. tut.* Attamen & quaedam prudenter immutata esse, fatendum est, veluti dum *ab Anastasio* emancipationis veteris necessitas sublata, & a Leone vetus rigor aduersus plus iusto petentes mitigatus est. §. 33. *Inst. de act.*

CAP. VI.

DE COMPOSITIONE IVRIS IVSTINIANEI EIVSQVE IN ORIENTE ET OCCIDENTE VSV ET FATIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. CCCLXXXIII.

Progredimur ad postremam iurisprudentiae Romanae periodum, quam a IVSTINIANI Imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, & Biglenizae filius *, antea *Vprauda* dictus, per Iustinum auunculum peruenit ad imperium, iam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, vt vere ac iure gloriatur, *princ. proem. Instit.* & armis condecorauit, & legibus armauit rempublicam. Nam & Persas compescuit, &, victis Vandalis, Africam iterum fecit prouinciam, &

Iustiniani Imp. res praeclare gestae.

Gothorum in Italia & Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix Imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandol. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Iustin.* & Illust. Cancell. a Ludewig *in Iustiniano Cap. VIII.*

* Quum lecturis IVSTINIANI historiam, non possint non omnia quodammodo obscura esse, nisi perspectam habeant vniuersam Imperatoris familiam: licebit eius agnatos, cognatos, adfines, vna tabula comprehendere, ne operam supra tot iurisconsultis nauatam tanto Imperatori denegare velle videamur: (¶)

Talis fuit IVSTINIANI familia, barbara & modica origine, sed per integrum fere saeculum magno hominum illustrium prouentu insignis. Stemmata iam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. p.* 67. Car. du Fresne *in Byzantin. p.* 97. 98. 99. perillustris a Ludewig *in Iustiniano Cap. VIII. p.* 131. Sed spero, nostrum paullo plenius visum iri. Ne tamen dissimulem, vnde profecerim, fateor me hic potissimum sequutum esse Christ. Adam. Rupertum, de vniuersa Iustiniani familia praeclare meritum in *Obseru. in Synops. Besoldi min. Cap. XV. p.* 467. *sequ.*

§. CCCLXXXIV.

Anceps eius fama ob libros Procopii.

Et tamen iunctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum faciunt permulti, eiusque vitia & naeuos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam vt & ipsum, & Theodoram vxorem, & Tribonianum, administrum, & totam eius aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PRO-

Acacius Byzantii vrsarius Procop. *Anecd. p.* 40.

STINVS
perator anno
XVIII. Vx,
phemia.

Arabs quidam

THEODORA

Biglenizavel Vigilantia, nupta Dulcissimo.

Ioannes Iustiniani priuignus. Procop. *p*.76.

Sophia, nupta Iustino Iuniori, Imp.

Germanus posthumus.

Proiecta, vxor
riobindi, Praef.
raet. Orient. &
fr. & postea Io-
nnis, Anastasii
np. pronepotis.

Iust
exsti

PROCOPII ἀνέκδοτα, primum a Nic. Alemanno *Lugd. MDCXXIII. edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus IVSTINIANVM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum aduersus Iustinianum *, tum aduersus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, iam ostenderunt cum GABR. TRIVORIVS in *Obseruatione apologetica*, & IO. CHIFLETIVS *in dissertatione apologetica de iuris vtriusque architectis*, quos libellos *Tomo I. Thesauri iuris* insertos animaduertimus, tum THOM. RIVIVS in *Defensione Iustiniani*, edita *Francof. MDCXXVIII.* 8. IO. EICHELIVS in *Animaduersionibus ad Procopium. Helmst. MDCLIV.* 4. CHRISTOPH. AD. RVPERTVS *in Obseru. ad Besoldum p. 465. sequ.* & nouissime Illustris a LVDEWIG in *Iustiniano*, reconditae doctrinae opere, & suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Halae MDCCXXXI.* 4.

* Quid tuto credas homini, in reliquis libris Iustinianum laudibus velut in caelum cuehenti, in anecdotis vero eumdem traducenti tamquam hominem fatuum, & omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut, si posteriora, calumniatori turpissimo? Quid tuto credas homini, qui eas saepe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignorauit? Tales sane sunt fabulae, quas de artibus Theodorae daemoniacis, & *p.* 57. de Iustiniano ex incubo daemone concepto narrat. Et tamen non haec tantum facile credunt viri docti, sed & illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent

calumniis, veluti quod fuerit ἀναλφάβητος, quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quae aliaque ἐγκλήματα solide a principe illo depulit Conr. Sam. Schurzfl. *Diss. de Iustiniano orthodoxo.*

§. CCCLXXXV.

Eius patria. Natus est IVSTINIANVS, si Zonarae fides, anno erae Dionys. CCCCLXXXII. V. Id. Maiis. Patriam habuit Taurisium, quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, & a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocauit. Quum vero Archidae, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, & illi, basilicis palatiisque ornatae, & nouo vocabulo *Iustinianae primae*, ad metropoleos dignitatem euectae, nutricationis officium altrici patriae rependit. Procop. *de aedific. Iustin. p.* 167. *sequ.* Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei *Bederinam* patriam tribuunt cum Agathia *, *Lib. V. Hist. p.* 307.

* *Bederinam* regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur perillustris a Ludewig *in Iustin. Cap. VIII.* §. 1. *p.* 127. cuius & elegans illa coniectura est, idem esse *Taurisii* & *Ochridae* vel *Achridae* nomen, illud Latinum a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, quasi *Ochsenried.* Enimuero Procopius Bederinam praesidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, potestque adeo credi, locum Iustiniani natalem promiscue modo ab arce *Bederinam*, modo ab oppido, quod prima eius incunabula vidit, *Taurisium* dictum esse.

§. CCCLXXXVI.

§. CCCLXXXVI.

Iustini Imp. auunculi ope primum anno DXXI ad consulatum; deinde ad patriciatum & comitiuam domesticorum; hinc porro ad Nobilissimatum, ac demum ad Augustum fastigium peruenit, viuo adhuc auunculo, anno Christi DXXVII. Kal. Apr. Zonar. *Annal. Lib. XIV. p.* 60. Euagr. *Hist. eccl. IV*, 9. Procop. *Anecdot. p.* 37. Mortuo quatuor mensibus post Iustino, ipse solus rerum potitus annos imperauit XXXVIII, caesisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque vrbibus, & legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit, anno DLXV. die XIV. Nouembr. *Chron. Alexandr. ad h. ann.* dignus profecto, cuius aetas in meliora tempora incidisset.

Quomodo & quando ad imperium peruenerit?

§. CCCLXXXVII.

Quum animaduerteret princeps, miserrimam esse iurisprudentiae faciem, de vniuerso iure Romano in concinniorem ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitauit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset: magnis profecto sumtibus in palatio aluit viros iuris peritia illis temporibus celeberrimos, & partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant IOANNES, qui excellentissimus, Exquaestor sacri palatii, consularis atque patricius, PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis atque patricius, BASILIDES, vir excellentissimus, expraefectus praetorio

Consilium eius de iure in ordinem digerendo.

Quos viros ad id adhibuerit.

torio orientis ac patricius, THOMAS, vir gloriosissimus, Quaestor sacri palatii & exconsul, LEONTIVS, expraefectus praetorio, partim antecessores scholae Constantinopolitanae & Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILVS, CRATINVS, DOROTHEVS, ANATOLIVS, THEODORVS, ISIDORVS, THALELAEVS, SALAMINIVS, CONSTANTINVS, partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANVM, MENNAM, PROSDOCIVM, EVTOLMIVM, TIMOTHEVM, LEONIDEM, LEONTIVM, PLATONEM, IACOBVM, IOANNEM, DIOSCVRVM & PRAESENTINVM. Hi enim omnes recensentur * *l.* 2. §. 9. 11. *l.* 3. §. 9. *C. de vet. iur. enucl. Const. haec quae necessario.* §. 1. *de nouo cod. fac. Const. summa reip.* §. 2. *de Iustin. cod. confirm. Const. cordi nobis.* §. 2. *de emend. Cod. Iustin.* & §. 3. *prooem. Instit.*

* Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecdot. p.* 111. vbi eum vocat ἄνδρα δικαίου ἐς τὸ ἀκρότατον ἐπιμελητὴν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρὸν, *virum aequi iustique obseruantissimum, in eoque munere ab omni quaestu purum & vacuum.* BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat *virum mansuetudine & aequitate inter patricios clarum.* In primis de ANATOLIO ipse Iustinianus *Const. Tanta.* §. 9. *de confirm. Dig.* non id modo obseruat, *eum virum illustrem, magistrum, & apud Bertienses iuris interpretem constitutum esse*, sed & addit, *eumdem ab* ANTIQVA STIRPE LEGITI-

MA

MA *procedere*, *quum pater eius* LEONTIVS, *&* *auus* EVDOXIVS, *post* PATRICIVM, *inclytae recordationis Quaestorium*, *&* *Antecessorem*, *&* LEONTIVM *virum gloriosissimum*, *praefectorium*, *consularem*, *atque* PATRICIVM, *filium eius*, *optimam sui memoriam in legibus reliquerint*. Ex quo loco patet, similem hanc familiam fuisse genti Muciae, quam iurisprudentiam, tamquam gentilitium bonum sibi retinuisse, supra obseruauimus.

§. CCCLXXXVIII.

Sed horum omnium non modo ἐργοδιώκτης, sed & antesignanus fuit TRIBONIANVS, vel, vti plerique codices eum vocant, TRIBVNIANVS, gente Pamphylius, patre vsus Macedoniano, Procop. *de bello Pers. p.* 263. qui postea virtute & doctrina viam sibi ad summos in palatio & republica honores muniuit, quippe *vir magnificus*, *magister*, scilicet officiorum, (Guther. *de offic. dom. Aug. Lib. II. Cap.* 20. *Lib. III. Cap.* 10. Cassiodor. *Var. I*, 12. 13. *VI*, 6.) *exquaestor sacri palatii*, §. 3. *Inst. prooem.* itemque *exconsul*, *Const. omnem reip.* §. 2. *ad Antecessor.* & *Const. Tanta.* §. 9. *de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat V. C. Christ. Gottl. Schwarz. *in Schol. philol. ad prooem. Iustin. Cap. II. p.* 37. *sequ.* *

Iis praefecit Tribonianum virum honoribus variis functum.

* Certum est, Tribonianum ob seditionem Victorianorum Quaestura S. Palatii in gratiam plebis exutum eam tamen mox recepisse: Procop. *Lib. I. de bello Pers. Cap.* 24. Nam ei vita demum functo in Quaestura successisse Iunilium Afrum, tradit Procop. *in Anecdot. Cap. XX.* Aldobrandinus tamen & doctissimus Schwarzius,

zius, Exquaestorem tunc dictum esse quaestorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ ὑπάτων *Exconsul*, vel *Ex consule* non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus Coss. tum ordinariis, tum suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schwarz. *ibid. p.* 39. *& p.* 40.

§. CCCLXXXIX.

Varia de eo iudicia.

Huius quoque viri vita, non minus, ac ipsius IVSTINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius *de vit. philosoph. p.* 63. illum vocat ἕλληνα καὶ ἄθεον, *paganum & atheum*: Suidas *in* Τριβωνιανὸς, ἕλληνα, καὶ ἄθεον, ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως· *paganum & impium, & a Christianorum fide prorsus alienum*, immo & κόλακά τε καὶ ἀπατεῶντα, *adulatorem & impostorem*, quippe quem persuasisse aiunt Iustiniano, eum non moriturum, sed viuum in coelum raptum iri. Procop. Ἀνεκδότ. *p.* 63. Addunt alii auarum fuisse hominem, & ius venale habuisse. Sed vti ipsae dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum praeclusa, calumnia vero de adulatione ista tamen absurda est, vt nemo eam vel probabilem saltim sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterue detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium. *

* Tantum sane abest, vt Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Iustiniani peruenire, vt diserte testetur Cedrenus *Annal. p.* 366. illum διωγμὸν πολλὰ ἑλλήνων καὶ πάσης αἱρέσεως, *persequutionem pa-*

ga-

ganismi & omnium haereseon monuisse, θεσπίσαντα, μόνους ὀρθοδόξους πολιτεύεσθαι, *lege lata, vt soli orthodoxi rempublicam gererent*. Mendacium porro de Iustiniano in caelum rapiendo tam est putidum, vt aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Iustinianum oporteret, si vel ille ausus esset tam proterue illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorem fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, vt ei & iura venalia fuisse dicamus? Saneipse Procop. *de bello Persico Lib. I* Tribonianum vocat *virum moribus & disciplina omnium artium nulli secundum*, & paullo post ei, iam fatis functo, hoc perhibet testimonium: *eum virum multis post magistratum viuentem annis morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis & humanus fuerit, iisque moribus simul & doctrina singulari vnicum auaritiae morbum obscurarit*. An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, & qui virtutem post numos habuit?

§. CCCXC.

Primo confectus Codex Iustinianeus.

Capto semel illo consilio iuris in meliorem ordinem redigendi, IVSTINIANVS primum anno erae Christianae DXXVIII. decem viris, inter quos & TRIBONIANVS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, codicibus constitutiones utiliores sceligerent, easque, resectis praefationibus, & mutatis, quae eorum temporum foro minus concinna viderentur, vna cum iis, quae ipse adhuc edidisset, in XII. libros, & sub certis titulis digererent. *Const. Haec, quae necessario. de nou. cod. fac.* Eum insequente anno

anno abſolutum IVSTINIANEVM vocauit *; Paull. Diac. *Hiſt. Langob. Lib. I. Cap.* 25. Ioann. Antiochen. *p.* 183. editaque anno DXXIX. d. VII. Id. Apr. conſtitutione, publicauit, & ſuppreſſis tribus iſtis codicibus, ſolum iſtum in foro pro norma haberi iuſſit. *Conſt. ſummam reip.* §. 3. *& 5. de Iuſtin. cod. fac.*

* Eſt & hoc inter ea, quae in Iuſtiniano reprehendit Procop. Ἀνεκδότ. *p.* 46. quod omnia a ſuo nomine dici voluerit. Ἀρχάς τε μετιάσας ἀνῄρει· τὰς δὲ οὐκ οὔσας ἐφίστη τοῖς πράγμασι, τούς τε νόμους, καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς καταλόγους· ταὐτὸ τοῦτο ἐποίει, οὐ τῷ δικαίῳ εἴκων, οὐδὲ τῷ ξυμφέροντι ἐς τοῦτο ἠγμένος, ἀλλ' ὅπως δὴ ἅπαντα νεώτερά τε, καὶ αὐτοῦ ἐπώνυμα εἴη. ἦν δέ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραυτίκα ἥκιστα ἴσχυσεν, ἀλλὰ τούτῳ γε τὴν ἐπωνυμίαν τὴν αὑτοῦ ἔθετο. *Nam ſtatis magiſtratuum formis* LEGVMQVE *& militarium ordinum abrogatis, alias inuexit, non iure, non publico commodo adductus, ſed vt omnia noua, & de* SVO NOMINE *dicerentur. Rei cuius ſtatim abolendae copia nonfuiſſet, ſaltim* SVVM *indidit* VOCABVLVM. Et ſunt ſane magiſtratus noui, quos a ſe inſtitutos *Iuſtinianeos* vocauit, veluti Piſidiae praetor Iuſtinianeus, *Nouell. XXIV. Cap.* 4. Comes Phrygiae Pacatianae Iuſtinianeus, *ibid.* Comes primae Galatiae Iuſtinianeus, *ibid.* Comes Lycaoniae Iuſtinianeus, *Nouell. XXV. Cap. I.* Praetor Thraciae Iuſtinianeus, *Nouell. XXVI. Cap.* 2. Comes Iuſtinianeus Iſauriae, *Nou. XXVII. Cap.* 1. Immo & Moderatores & Procoſſ. & Quaeſtores Iuſtinianei paſſim occurrunt in *Nouellis XXVIII. CII. XXX. XLI.* Ita & verum eſt, cum ex Vandalis legiſſe milites, quos *Iuſtinianeos ſtationarios* vocauit. Procop. *de bell. Vandal. Lib. II.* Denique recte obſeruarunt Alemannus & alii, Iuſti-

Iustinianum vrbes, oppida, portus, litteras, libros, scholares, & diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Iustiniano Magistratus quosdam vocare *Iustinianeos*, quam Augusto *legatos Augusti* & *praefectos augustales*? An fas fuerit Traiano, Hadriano, Constantino, Gratiano condere Traianopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Iustiniano id nefas fuerit? Et quis quaeso ignorat basilicam Iuliam, menses Iulium & Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Vlpiam, & similia, quae ab Imperatoribus nomen tulisse, nemo vmquam sanus reprehendit?

§. CCCXCI.

Deinde quum maximum solidioris iurisprudentiae thesaurum in veterum iurisconsultorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, & haec tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno erae Christianae DXXX, die XVIII. Kal. Ian. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta.* §. 17. *de confirm. Dig.*) conquiri, & periochas, quae in foro vsum praestarent, inde decerptas, & aliquando, si ita videretur, interpolatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi iussit. Perfecerunt id opus TRIBONIANVS aliique XVII viri, quos ei adiunxerat Iustinianus, intra triennium, quum initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Iustinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo*, adpellauit, *quod omnes disputationes & decisiones in se haberet legitimas*, *&*, *quod vndique esset collectum*,

Deinde Pandectae vel Digesta.

lectum, *in sinus suos recepisset*. *l*. 2. §. 1. *C*. *de vet*. *iur*. *enucl*. Paull. Diac. *Hist*. *Langob*. *Lib*. *I*. *Cap*. 25.

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis IVLIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI & CERVIDII SCAEVOLAE, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non VLPIANI & MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecte*, vti ex Apicio *de re culin*. *Lib*. *IV*. *p*. 103. patet repositorium, quo varia condimenta & bellaria coenis inferebantur. Vnde & totum artis suae librum *pandecten* inscripsit. ICtis huiusmodi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Obseru*. *Lib*. *VII*. *Cap*. 34. immo & Gell. *in praefat*. Imitati hanc figuram Hebraeorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כלבו, *Colbo*, quod omnia scitu digna sinu suo complectantur. Huber. *Praelect*. *ad Pandect*. *prooem*. §. *II*.

§. CCCXCII.

Ordo in Pandectis obseruatus. Hoc opus, quod ipse Iustinianus in septem partes diuiserat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animaduertimus: nec tamen per omnia. Nam & praemissa quaedam sunt de iure in genere, de statu hominum, de rerum diuisionibus & de magistratibus, quae in Edicto locum non habuerunt: & quaedam, quae primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* reiecta, & quaedam interiecta de hypothecis, de euictionibus, de eo, quod falso tutore auctore ge-

stum

ſtum fuerit, quae vel omnino non, vel alio loco edicti occurrerunt: & denique ſub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, iure publico, quorum nullum in edicto veſtigium notamus. Ceterum ne denuo corrumperetur opus, magno ſtudio elaboratum, Iuſtinianus & illud per notas ſcribi vetuit *, *l.* 2. §. 22. *C. de vet. iur. enucl.* & a iureconſultis non alios libros in illud ſcribi voluit, quam PARATITLA, *l.* 2. §. 21. *C. de vet. iur. enucl.* quae fuerint, docet Aeg. Menag. *Amoen. iur. ciu. Cap. XV.* & Ian. a Coſta *Praef. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, obſeruante id Ant. Auguſtino *Emend. Lib. I. Cap.* 1. talia paſſim occurrunt. Quamuis enim id negarit Ang. Politian. *Epiſt. X,* 4. & *Miſcellan. XLI.* αὐτόπτης tamen V. A. Henr. Brenkmannus obſeruauit, reperiri ibi ϗ pro καὶ, I. pro *primo*, EDM pro *edictum*, ū pro *quinto*, UIIIO pro *octauo*, ú pro *us*, vt iam non dicamus de variis monogrammatibus & contignationibus litterarum, quae typis tam facile, quam calamo exprimi non poſſunt: de quibus conſuli debet laudatiſſimus Brenkmannus *Hiſtor. pandect. Lib. II. Cap.* 3. *p.* 117. *ſequ.* Viderint ergo, qui hunc librum ipſius Iuſtiniani temporibus ſcriptum exiſtimant, an ſententiam ſatis probabilem tueantur.

§. CCCXCIII.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris, TRIBONIANO, THEOPHILO & DOROTHEO, negotium dedit Imperator, vt INSTITVTIO- Inſtitutiones confectae.

 NVM

NVM *libros quatuor* ex veterum ivreconsultorum compendiis *, & CAII potissimum Institutionibus adornarent, vt illae essent totius legitimae scientiae prima elementa. *prooem. Inst.* §. 2. & 6. Eum libellum, quamuis post *Pandectas*, vti diximus conditum, prius tamen, quam illas, Iustinianus publicauit XI. Kal. Dec. anno erae Dionys. DXXXIII. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodauit. §. 6. *prooem. Instit.*

* Sic multa *Institutionum* loca totidem paene verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* VLPIANI, FLORENTINI, MAECIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo & ex maioribus libris veterum ICtorum, veluti VLPIANI *regulis* & *libris ad Sabinum*, PAVLLI *libris ad Edictum*, PAPINIANI *responsis* & similibus. Vnde optime meriti sunt de studiosa iuuentute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod nouissime praestitum animaduertimus a V. C. Euerardo Ottone.

§. CCCXCIV.

Publicatio totius corporis iuris.

Paullo post, XVII. Kal. Ian. anni DXXXIII. totum hoc corpus iuris, adeoque & DIGESTA, constitutionibus binis, Latina altera, altera Graeca, confirmatum, & a III. Kal. Ian. in foro valere, & in scholis Romana, Constantinopolitana & Berytensi praelegi iussum est, praescripta simul Antecessoribus methodo, qua per quinque istos annos, quos iuris disciplinae dare solebant iuuenes, vterentur, quin & nominibus paullo honestio-

nestioribus, quibus singulis annis iuris studiosi vocarentur, inuentis. * *Const. omnem reip.* §. 1. & 2. *ad Antecess.*

* Primo anno, quo *Institutiones* & *πρῶτα Digestorum* audiebant, pro DVPONDIIS vocabantur IVSTINIANI NOVI, vel, vti ex codice suo MSC. eleganter emendat V. C. Christ. Gotl. Schwarz. *diss. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manauerint?* §. XVI. p. 46. IVSTINIANISTAE: Secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digestorum* partem, vna cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommissis, EDICTALIVM nomen adsumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digestorum* parte, (has enim Iustinianus alternis vicibus praelegi iusserat.) nec non degustatis doctrinis de hypothecis, vsuris, edicto Aedilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digestorum* opus dispersis, PAPINIANISTARVM nomen non sine sollemnitate accipiebant. His vbi quarto anno accesserant reliquae *Pandectarum* partes, non HIRCI, vti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTAE: denique quinto anno, postquam & *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITAE, nec COLORITAE, vti denuo apud Accursium est, nec COLOBITAE, vti Constant. Landus *in Exercit. p.* 1391. *Tomo III. Thesaur. iur. civ.* emendat, sed PROLYTAE vocabantur.

§. CCCXCV.

Obseruauerat interea Iustinianus, quasdam dissensiones veterum iurisconsultorum, ortas ex diuersis sectarum principiis, superesse. Iraque illas veterum altercationes, Lampadio & Oreste Consulibus, & duobus inse- Quinquaginta decisiones editae.

 quen-

quentibus annis, id est anno DXXX & sequentibus, editis QVINQVAGINTA DECISIONIBVS composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitae praelectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit *. *Constit. Cordi nobis.* §. 1. *de cod. emend.*

* *De Fastorum Romanorum formula*: POST CONSVLATVM, quam permultae decisiones Iustinianeae praeferunt, singulari, eaque pereruditа dissertatione egit V. C. Christ. Gotl. Schwarzius, edita *Altorfi MDCCXXXV.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editae. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustrauit, in *Prolegomenis* ostendit, vnam saepe decisionem in plures particulas dissectam esse a noui Codicis architectis. Praeter Emundum Merillium similis labor excercuit Io. Strauchium, iurisconsultum Ienensem, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Praeterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L. a secundo ad nonum librum Codicis. Antu. MDCLXI. fol.* & Dominici Bassi *rediuiuus ingenii partus, seu quinquaginta Decisiones D. Iustiniani. Vienn. MDCCVIII. 4.*

§. CCCXCVI.

Itemque Codex repetitae praelectionis.

Sed paullo post idem deprehendit Imperator, primo, *nouellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quae post priorem codicem latae fuerant, extra corpus codicis diuagari*: deinde, *quasdam earum ex emersis postea factis aliquam meliore consilio permutationem vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis.* §. 2. *de emend.*

mend. codic. Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, vt Codicem Iustinianeum refingerent, & praeter quinquaginta decisiones etiam nouas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes, omitterent. * Hunc CODICEM REPETITAE PRAELECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice edidit publicauitque XVI. Kal. Dec. anno DXXXIV. *Ead. Const.* §. 4. *de emend. cod.*

* Plures sane constitutiones, quas in codice suo fulgere ait Iustinianus, in nouo illo ac recognito codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat.* §. 7. *Inst. de legit. succ. agnat.* §. 24. & 27. *Inst. de action.* Fieri tamen potuit, vt constitutiones quaedam codici quidem insertae fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Graece scriptae erant, interciderint. Plures sane, quae in Basilicis supersunt, passim restituit Cuiacius.

§. CCCXCVII.

Quum porro Iustinianus, condito corpore iuris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum, nouis subinde emergentibus quaestionibus, plures promulgasse nouellas constitutiones, quarum plerasque Graece scriptas esse, nouimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quae Nouellarum nomine constitutionum significetur, relaturum, promiserat Iustinianus. *Const. Cordi nobis.* §. 4. *de emend. cod.* quin & praestitisse eum, quod promiserat, testantur Io. Antiochen. *in Iustinia-*

Nouellae constitutiones postea editae.

 na.

no. p. 168. Agath. *Lib. V. p.* 140. & Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. Cap.* 25. quippe qui Iustinianum *nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in vnum volumen redactas*, CODICEM NOVELLARVM *vocari sanxisse*, scribit.

§. CCCXCVIII.

Earum collectio & versio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Iustiniani collectum auspiciis, non diuersum videtur ab illo, quod hodie pars corporis iuris est, quodque in NOVEM COLLATIONES distinctum esse, animaduertimus, quamuis alicubi laciniis quibusdam auctum, veluti sub finem, vbi eparchica quaedam sub nomine Nouellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie versionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua iam Gregorius M. Papa vsus videtur *Lib. XI. Epist.* 53. aliquando & satis accuratam: obseruante Cuiacio *VIII. Obs.* 40. sed barbaram tamen, & hinc inde obscurissimam. *

* At quum ipsas constitutiones Graecas iam editas habeamus ab Haloandro, Heruagio, Scrimgero, Ruffardo: Graecarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin notum est, *nouam e Graeco textu versionem* adornasse V. C. Io. Fridr. Homberch zu Vach, quae prodiit *Marp.* MDCCXVII. 4. Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, receptum esse, recte obseruant Alb. Gentil. *de libr. Iur. Ciuil. Cap. VII.* & Arthur. Duck *de auctoritate Iur. ciu. I*, 4, 16.

§. CCCXCIX.

§. CCCXCIX.

Hoc eſt praeclarum illud iuris ciuilis corpus, quod per tot ſaecula gentibus ſagaciſſimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitiſſimus quisque hodie calamum impune ſtringit, dum alii ipſorum auctorum imperitiam ac ſtupiditatem accuſant, alii meras antinomias & contradictiones ſomniant, alii in methodum, ſtilum, & librorum ordinem ac numerum inuehuntur: alii ipſum ius Romanum iniquitatis arguunt. Quin ſunt, qui & minima in Iuſtiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus ſit, *l.* 1. §. 2. *C. de vet. iur. enucl.* quod *Codicem* a ſuo nomine IVSTINIANEVM dixerit, quod *Pandectas* in ſeptem ac non plures paucioresue partes, *Inſtitutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, diſtinxerit: quod nobis reliquerit ius iniquum, incertum, & male cohaerens, & quae ſunt huius generis alia. Longa enim eſt ea fabula, quam mira induſtria perpolire ſtuduerunt FRANC. HOTOMANVS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDVINVS in *Iuſtiniano*, FRANC. MAESTERTIVS *de iuſtitia legum Romanarum*, BERN. AVTVMNVS in *Cenſura Gallica iuris Rom.* vt non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHAEO, IO. IAC. WISSENBACHIO *, & recentioribus, qui in hoc muſtaceo laureolam quaerunt, quam plurimis.

Naeui, quos in hoc corpore Iuſtinianeo obſeruant.

* Iuuenis hic ſcripſit *Emblemata Triboniani*, a praeceptore, Antonio Matthaeo, incredibili Tri-

Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi & peregrino in Belgio viam ad famam & fortunam muniuiſſe aiunt. Sed recte V. A. Corn. van Bynkersh. *praef. ad Obſeru. Tomum II. Quum & ipſe olim in hunc librum incidiſſem, & miratus, & indignatus ſum, quod eo opuſculo dicatur auctor ſibi viam paraſſe ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur praeſtitiſſe, quam, quod, vt eſt in prouerbio, hircum mulgentibus cribrum ſuppoſuerit. Exhibuit ſeſquicentum fere emblemata, ſed ex aliis maximam partem deſcripta, quae enim ex ſuo ipſius ingenio profecta ſunt, vix numerum faciunt. Saepe etiam in libello inſeruit πάρεργα ἔργῳ μείζονα, vt ſolent, qui primum quid ſcriptitant eruditionis oſtentandae gratia: ſed & ea πάρεργα non minus aliis auctoribus debentur, quam ipſa emblemata, vt obſeruabis, ſi vel eos ipſos locos excutias, quos ipſe adducit.* Vnde laudandus Io. Wybo IC. Belga, qui ſingulari libello, hic recuſo, cauſſam Triboniani aduerſus hunc emblematum conſarcinatorem erudite egit, *Vltrai. MDCCXXI.*

§. CCCC.

Indicium de illis.

Sed, qui ipſe olim in ea haereſi fui, quo magis in iure profeci, eo magis ab illa abhorrere coepi. Credo equidem, ipſum Iuſtinianum hominem ſe agnouiſſe, nihilque humani a ſe putaſſe alienum. Fateor, non incidiſſe eum in tempora, quae opus quoddam Daedaleum & quouis Phidiae ſigno perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quae tanto ſupercilio notant cenſores quidam, vitio creati, proba eſſe, expertus ſum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam praeclare dilutas eſſe animaduerti, ut cauſſa perorata videatur. *

* Prae ceteris commendari merentur VLR. HVBERI *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio amplissimo, mihique amicissimo, ZACHARIA HVBERO, & recusum Amst. MDCCXXIV, 4. nec non virorum illustrium HENR. & SAM. DE COCCEIIS opera pleraque, in quibus haec calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quae aliis desperata visa sunt, felicissima industria explicarunt, &, quae pugnantia habita, ita reuocarunt in concordiam, vt immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior iurisprudentia cordi est.

§. CCCCI.

Iam vero porro quaeritur, quae fata iuris huius Iustinianei tum in Oriente, tum in Occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in Oriente vbique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis iuridicis. Quum vero iudices & antecessores plerique parum gnari essent linguae Latinae *: ipsis Iustiniani temporibus libri iuris in Graecam linguam transferri paullatim coeperunt. Graece versi libri iuris.

* Rem praeclare exposuit Car. du Fresne *in praef. Glossar. Lat.* §. *XII.* p. 10. vbi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam nouae Romae seruari voluisse, hinc eum locis ac regionibus vrbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, aedificiorum, monetarum Latinas fuisse, constitutiones eius ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, vt lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur. *l.* 3. *C. de stud. liber.* Vsum ergo istius linguae in Oriente mansisse aliquem, sed cu-

rialem fere & palatinum, immo & forenſem, donec a Theodoſii temporibus contingeret, vt Graeculi, dum vtrumque colerent ſermonem, neutro recte vterentur, quod deinde exemplo praefatiunculae & verſiculorum Theodoſii M. temporibus ſcriptorum, & Antonini *Itinerario* in Codice Regio praemiſſorum, nec non pentaſtichi Latini obeliſco Conſtantinopolitano inſcripti, in quibus mera barbaries. Et ſane ſi iam ſub Theodoſio M. gliſcere coepit barbaries, quis de Latinitate Orientalium ſub Iuſtiniano meliora ſperaret?

§. CCCCII.

In primis Inſtitutiones.

ET INSTITVTIONVM quidem elegantem Paraphraſin debemus THEOPHILO, quem Iuſtiniani temporibus floruiſſe, docent loca, vbi de Iuſtiniano vtitur verbis: ἡμετέρον βασιλέα *Imperatorem noſtrum*, §. 1. *Inſt. de vſuc.* θειοτάτε ἡμῶν δεσπότε, *religioſiſſimi Imperatoris noſtri*, §. 12. *Inſt. eod.* ἐφοίτησε τε ἡμετέρε βασιλέως διάταξις, ἣν ἐναγχος ἐξεφώνησε: *Exſtat & principis noſtri conſtitutio, quam nuper emiſit*: itemque ἐυσεβεστάτη ἡμῶν δέσποινη, *religioſiſſima Domina noſtra*, §. *vlt. Inſt. eod.* Quae quum ex Latino *Inſtitutionum* textu non ſint, manifeſto probant, auctorem Iuſtiniani temporibus ſcripſiſſe.* Gundlingian. *P. II. Obſ.* 2. Nec obſcure aetatem ſuam ipſe indicare videtur Theophilus in *Paraphraſi* §. 4. 5. *Inſt. de SC. Tertull.* & §. 10. *Inſt. de except.* vid. Io. Henr. Mylii *Hiſtoria Theophili Cap. III.* §. 4. Vnde nihil prohibet, quo minus eumdem dicamus, cum Theophilo, Antecesſore Conſtantinopolitano, cuius in com-

componendo corpore iuris opera vſus eſt Iuſtinianus. Prodiit haec *Paraphraſis* poſt editionem VIGLII ZVICHEMI *Baſil.* 1534. *fol.* & *Lou.* 1536. 4. & IAC. CVRTII *Lugd.* 1581. cum animaduerſionibus CAR. ANNIB. FABROTTI *Pariſ.* 1638. & 1657. 4.

* Fallitur ergo Cuiacius, qui Theophilitzen vocat hunc Paraphraſten, & eum Accurſio iuniorem facit, in *Recit. ad tit. Inſt. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte ſe habeant. Illud vnum mirandum, viuo Iuſtiniano id ſibi ſumſiſſe Theophilum, vt vberiorem ſcriberet *Inſtitutionum paraphraſin*, quum Iuſtinianus verſiones tantum κατὰ πόδα permiſerit. *l.* 2. *§.* 21. *C. de vet. iur. enucl.*

§. CCCCIII.

Eamdem operam *Pandectis* praeſtitit THALELAEVS, & ipſe Iuſtiniano, vt videtur, σύγχρονος, cuius verſio Graeca *Pandectarum* ſaepiſſime in libris βασιλικῶν laudatur. Quin & verſiones STEPHANI εἰς πλάτος, CYRILLI κατ' ἐπιτομὴν, DOROTHEI κατὰ μέσην τάξιν laudat Matth. Blaſtares *p.* 370. apud Fabric. *Bibl. Graec. Tom. XII. p.* 370. & Ioſ. Mar. Suareſ. *Notit. Baſil.* §. *XIX.* ſed & *Codicem* Graece ſiue a Thalelaeo, ſiue ab aliis, verſum exſtitiſſe ferunt*, cumque ſibi viſum eſſe adfirmabat Marqu. Freherus. Suareſ. *ibid.* §. *XX.*

Itemque Digeſta & Codex.

§. CCCCIV.

Denique vice verſa Conſtitutiones Nouellas, CXX. iam tum Graece maximam partem ſcri-

Iuliani patricii verſio Latina Nouellarum.

fcriptas, circa annum DLXX. refectis praefationibus, in epitomen contraxit, & elegante Latinitate donauit IVLIANVS Patricius, Exconful & Anteceffor Conftantinopolitanus. Quam epitomen cum faepius, tum cura Francifci Pithoei, editam nouimus *Bafil.* 1567. *fol.*

§. CCCCV.

Bafilicôn origo.

Et verfionibus quidem illis Graecis, Nouellisque, eadem lingua fcriptis, in foris fcholisque vtebantur faeculis infequentibus feptimo & octavo, donec de eo in compendium mittendo faeculo nono cogitare inciperent Imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIVS MACEDO anno DCCC XXXVIII. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, quod conftabat titulis quadraginta. Suaref. *Notit. Bafilic.* §. *III.* Deinde LEO, σοφός, patri Bafilio fuccedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque fub titulo διατάξεων βασιλικῶν promulgauit anno Chrifti DCCC LXXXVI. * Suaref. *ibid.* §. *X.* Denique fubfequutus Leonem CONSTANTINVS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus fub incudem reuocauit, & libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ publicauit fub initium faeculi decimi. Suaref. *ibid.* §. *XII. fequ.*

* Eiusdem LEONIS Imp. funt Nouellae CXIII. quas primum Graece ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Parif. MDLVIII. fol.* poftea Latine Henr. Agylaeus, *Parif.* 1560. 8. Vnde poftea permultis iuris Iuftinianei editionibus fubiectae funt. Harum nec apud nos vllam

effe

esse auctoritatem, nec olim in ipsa Graecia fuisse, existimauit Cuiac. *Obs. XVII*, 31. Contra easdem, & olim valuisse in Graecia, & ne hodie quidem ibi extra vsum esse, ex Christoph. Angel. *de statu eccl. Graecae p.* 112. & 115. docet V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. IV*, 1. *p.* 385.

§. CCCCVI.

Quales hi libri.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ, ex Graeca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Iustiniani Nouellis & edictis tredecim, nec non ex ICtorum quorumdam Orientalium Paratitlis aliisque libris, quin & patribus & conciliis collecti, ita tamen, vt multa omissa videamus, quae fortassis tum ab vsu recesserant, multas etiam leges in compendium contractas, multa denique ex posteriorum principum legibus & constitutionibus addita, animaduertamus. V. A. Corn. van Bynkersh. *Obs. VIII*, 17. *p.* 519. Opus istud in sexaginta libros diuisum, praeter pauca, quae nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Graece & Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTTO. *Paris.* 1647. *fol. Vol. VII.*

§. CCCCVII.

Vsus huius iuris saeculo XI. quo Mich. Ataliota & Mich. Psellus floruere.

Insequentibus etiam saeculis ius Romanum, quale in Basilicῶn libris reperitur, in Oriente floruisse, euincunt tot opera Graecorum iuridica, quae partim separatim prodierunt, partim ENIMVNDI BONEFIDII *iuri Orientali*, edito *Paris.* 1573. 8. & IO. LEVNCLAVII *iuri Graeco Romano*, a Marqu.

Fre-

Frehero locupletato editoque *Francof.* 1596. *fol. Tom. II.* inserta sunt. Sic saeculo vndecimo MICH. ATALIOTA, Iudex & Procos. scripsit πόνημα seu πραγματικὴν, a Leunclauio sub titulo σύνοψις ὡσανεὶ συνόψεων editam, *Tom. II. p.* 1. iisdemque temporibus MICH. PSELLVS iunior, vir πολυγραφώτατος, primum ad Constantinum Ducam, deinde & Alexium, ac demum ad Nicephorum, Impp. versibus politicis edidit Σύνοψιν νόμων: Leo Allat. *de Psellis eorumque script.* §. *XLVIII.* quam Graece & Latine edidit Bosquetus *Paris. MDCXXXII.* 8. *

* Saeculo quoque XII. in Oriente, & Constantinopoli maxime iuris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod Irnerium ius Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, docet Innoc. Ciron. *Obs. iur. Can. I, 5.*

§. CCCCVIII.

Item saec. XIII. & XIV. quibus scripsere Balsamon & Harmenopulus.

Sequente saeculo XIII. floruit THEODORVS BALSAMON, qui PHOTII *Nomocanonem* suis commentariis illustrauit, in quibus permulta exstant iuris Romani, ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus & Henr. Iustellus *in Bibliotheca Graeco Latina Iur. Can. Tom. II. p.* 1312. *sequ.* Saeculo XIV. non duodecimo, vt Suaresio aliisque visum, floruit CONSTANTINVS HARMENOPVLVS, ediditque πρόχειρον τῶν νόμων, seu *Promtuarium iuris*, quod post Adami Suallenbergii Graecam, aliasque Bernardi Rey & Merceri Latinas editiones Graece & Latine cum adnotationibus

bus ſuis edidit Dionyſ. Gothofredus. MDLXXXVII. 4.

§. CCCCIX.

Conſtantinopoli capta, & Turcae & Graeci vſum aliquem iuris Rom. conſeruarunt.

Saeculum decimum quintum finem attulit orientali Graecorum imperio, capta anno MCCCCLIII. a Turcis Conſtantinopoli, & toto illo Orientis tractu ab iisdem barbaris oppreſſo. Iisdem ergo temporibus & ius Romanum in Oriente procul dubio exolcuit, at non penitus tamen, ſi recentioribus quibusdam fides habenda eſt, quippe qui & apud Turcas, & apud Graecos, aliquem iuris Romani vſum hodienum ſupereſſe, referunt. *

* Turcas enim Codicem Iuſtinianeum in ſua lingua habere, eoque in foris ſuis vti, primus teſtis αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος adfirmauit Leunclau. *in Praef. ad libros III. Paratitl.* Ex Iſm. Bullialdo quoque ſaepe audiuiſſe ſe refert Menag. *Amoen. Jur. Ciu. Cap. XXVI. Turcos pleraque ex legibus Romanorum in ſuas transfudiſſe, & praecipue quae ad materiam ſeruitutium ſpectent.* De vſu Nouellarum Leonis apud hodiernos Graecos iam ſupra diximus. (§. CCCCV. *)

§. CCCCX.

In Occidente maior erat Codicis Theodoſiani auctoritas.

Ex Oriente in OCCIDENTEM reuertimur. In eo quaedam prouinciae Francis, Burgundionibus, Gothis ceſſerant, quaedam a Iuſtiniano barbaris felici Marte ereptae erant, veluti Italia, Sicilia & Africa. In illis quidem iuris Romani vſus ſuperfuit, at non Iuſtinianei, verum Theodoſiani, quocum Caii *Inſtitutiones*, Paulli *Sententias*, & alia quaedam veterum ICtorum fragmenta coniun-

iungere folebant. * Demonftrarunt hoc ex inftituto Herm. Conring. *de Orig. iur. Germ. Cap. IV. & V.* Io. Selden. *in diff. ad Fletam V*, 2. *feq.* Iac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. Cap. III.* Innoc. Ciron. *Obf. Iur. Can. V*, 2. Sed & nos *Lib. II.* ea de re pluribus agemus.

* Et haec collectio medio aeuo κατ' ἐξοχὴν LEGIS ROMANAE nomine veniebat. Pluribus adductis veterum teftimoniis, ipfisque codicum MSS. titulis id demonftrauit Car. du Frefne *Gloff. Lat. Tom. II. p.* 269.

§. CCCCXI.

Ius tamen Iuftinianeum in Italia & Africa floruit.

Aft in Italia, & in Africa quoque, vfus iuris Iuftinianei fuit quotidianus. Ipfe enim Iuftinianus illud vbique in orbe Romano obferuari, folumque in academia etiam Romana doceri iufferat. *l.* 2. §. 23. & *l.* 3. § 21. *C. de vet. iur. enucl.* Et hoc fibi velle arbitror auctorem Epigrammatis, Pandectis Florentinis praemiffi, Iuftiniano aut parem aetate, aut non multo iuniorem, dum inter alia cecinit:

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορυκτήτοιο Λιβύσσης,
Εὐρώπης τε πίθωνται ὅλου σημάντορι κόσμου.

Europae vero, atque Afiae, Libyaeque fubactae,
Vnum omnes populi Regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, *Pandectarum* opus non modo in Oriente, & Africa nuper recepta, fed & in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta,)

ta,) vna cum auctore eius Iustiniano regnare. Coler. *Parerg. II*, 22. *Tom. I. Thes. iur.*

§. CCCCXII.

Et quamuis paullo post circa annum DLXVIII. Italiam inuaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent potentissimum: tamen non modo in Exarchatu Rauennatensi iuri Iustinianeo pretium suum mansit, sed & ipsi Langobardi Italis sua cuique lege viuendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa *lege Langobardica I*, 29, 2. *II*, 2, 1. adparet. Sane saeculo VII. Nouellam CXIII. citat Gregor. *Epist. XI*, 53. & alibi tum ad Codicem, tum ad Nouellas prouocat *Lib. XII. Epist.* 53. Item saeculo IX. quo istud Langobardorum regnum iam destruxerat Carolus M. saepe ius Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI*, 5. *XLIV*, 32. *LI. p.* 587. *LV. p.* 440. 509. *Tom. II.* & Ioannes PP. VIII. apud Iuon. *III*, 98.

Etiam sub Langobardis & Francis.

§. CCCCXIII.

Quamuis vero his temporibus *Codex* magis & *Nouellae*, quam *Pandectae*, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane intercidisse. Vulgo equidem referunt, *Pandectarum* codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lothario III. Imp. in Amalphi vrbe, anno MCXXXVII. expugnata, eumque Imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adiuuerint. *Pandectas* vero illas Pisanas, quae iam Florentiae non sine veneratione

Vulgaris historia de restitutione iuris Rom. sub Lothario III.

quadam ostenduntur, occasionem dedisse & Irnerio, praelectiones in hunc librum instituendi Bononiae *, & Lothario, ius Romanum in scholas & fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. IX. p.* 270. Conf. Henr. Brenckm. *de Amalphi a Pisanis direpta* §. *XXIV. p.* 65. & *Hist. Pandect. Lib. I. Cap.* 5. & *sequ.*

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiae, quumque explicaturo illi, quid sit AS, aqua haesisset, *Pandectas* adiisse, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiae. Nota sunt illa Cardinalis Hostiensis in *c.* 1. *pr. X. de test. n.* 2. *As, id est, duodecim vnciae. As ergo quandoque ponitur pro obolo, propter quod verbum venit Bononiam studium ciuile, sicut audiui a Domino meo* (Azone). Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit, isque ipsius Irnerii discipulus fuit, vt rem non diu antea gestam scire omnino potuerit.

§. CCCCXIV.

Quid de ea sentiendum.

Enimuero vt posterius falsum esse aduersus Nihusii & Bononiensium clamores solide demonstrauit Herm. Conringius: ita & tota illa historia de repertis Amalphi *Pandectis*, & restituto ea occasione iuris Romani studio, admodum suspecta est. Primo enim id veterum nemo tradit, & vir doctissimus, Lud. Ant. Murator. *Script. Rer. Ital. Tom. XI.* ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani *Poema de praeliis Tusciae*, quod e saeculo demum XIV. est, obseruat, hunc primum fuisse, qui *Lib. IV. Pandectas* memoret in depopulatione vrbis Amalphitanae repertas, Pisasque translatas.

Deinde

Deinde nescio, quid Pisanos mouere potuerit, vt librum hunc pro nauatae operae pretio accipere voluerint, nisi ei iam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique & IRNERIVS ante repertum illum codicem ius ciuile Bononiae docuit anno MCXXVIII. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, & ante eum, teste Odofredo *ad l.* 1. *D. de iust. & iure.* PEPO leges priuata auctoritate professus est.

§. CCCCXV.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Iuris ciuilis in foris Italiae iam a Iustiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis saeculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidae legum iuuentuti viam ad ius ciuile monstraret: Bononiae eam artem profiteri coepit primum PEPO * ac deinde IRNERIVS, Germanus, quem Constantinopoli ius didicisse, scribit Innoc. Ciron. *Obs. Iur. Can. V*, 5. Ex eo quum plures profecissent, iique & ipsi scholas iuridicas aperirent: tantus vndique Bononiam factus est concursus, vt ius ciuile plerisque tum primum renasci videretur. Inde & in Gallia PLACENTINVS, in Anglia ROGERIVS, posteaque ACCVRSIVS, alibi alii ius Romanum professi sunt, vt breui in vniuersa Europa id studium propagaretur.

Quomodo iuris studium Bononiae florere coeperit.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conuiciis proscindunt, sequuti auctoritatem Odofredi *ad l. ius ciuile 6. D. de iust. & iure. Hic* PEPO, in-

inquit Clar. Brenckmannus, *quem merito peponem dixeris aut fungum, plane nullius nominis fuit. Vnde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium iuris aperuisse dicitur.* Vid. *Hist. pandect. Lib. I. Cap. 9. p. 52.*

§. CCCCXVI.

Primi, qui ibi post Irnerium sub Friderico I. ius docuerunt. Hinc iam sub Friderico I. Imp. clari fuerunt primi Irnerii discipuli MARTINVS GROSIAS, Cremonensis, BVLGARVS, HVGO DE PORTA RAVENNATE, & IACOBVS HVGOLINVS, quos Imperator, quum anno Christi MCLVIII. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radeuic. *de Gest. Fridr. Imp. II, 5.* Otto & Andr. Moren. *de Reb. Laud.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsuic. Tom. I. p.* 818. quibus Bononiae ius docentibus, adeo ibi floruit schola, vt idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem in Palaestinam susciperet, peregrinos, Bononiam studiorum caussa confluentes, pulcherrimo ornaret priuilegio, postea inserto Codici Iustinianeo in *Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.*

§. CCCCXVII.

Eorum successores. Praeter quatuor istos inter primos ICtos Bononienses celebrantur ROGERIVS VACARIVS, qui in Angliam ius ciuile intulit, Io. Sarisb. *Policrat. VIII,* 22. Selden. *Diss. ad Flet. VII,* 2. *sequ.* OTTO PLACENTINVS, qui primus Montispessuli iura interpretatus est, PYLEVS, qui Bononiae & Mutinae docuit, ALBERICVS

A PORTA RAVENNATE, AZO, ICtorum sua aetate princeps, & non minor hoc praeceptore suo ACCVRSIVS, Florentinus, cuius in illis tenebris doctrinam admirabilem ipsi laudant Iac. Cuiac. *Obs. XII*, 16. & Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l.* 2. §. *hoc autem* 21. *C. de vet. iur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe iam quadragenario maiorem, ad studia se contulisse, scribunt. Obiit anno MCCXXIX. aetatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpret. II*, 29.

* Et recte quidem laudatur ACCVRSIVS, qui omnes ante se interpretes Graecos & Latinos longe superauit, nullum omnino etiam e posteris parem habiturus, nisi ei saeculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegasses. Recte Ian. Vinc. Grauina *de ortu & progr. iur. ciu.* §. *CLV. In sensibus vestigandis adeo fuit acutus, & sollers, perspicuus autem in verbis, & sobrius, felixque in abditis sententiis eruendis, vt nisi temporum barbaries antiquitatis ei lucem & sermonis elegantiam ademisset, nullam fortasse laboris partem reliquisset eruditis recentioribus.* Vnde merito viro docto stomachum facessit eorum non dicam insolentia, sed immanitas, qui quum ex ACCVRSIO sapiant, tamen sicubi quid nubeculae occurrit, statim perstrepunt & cachinnos tollunt, nec naeuos condonant homini, qui illi non iuris inscitia, sed temporum iniuriis haeserunt, neque cogitant, tanto magis admirandum esse ACCVRSII ingenium, quod & istis praesidiis destitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam posterorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras & antiquitatem pertinet, defuisse, crederes.

§. CCCCXVIII.

Summae & glossae ab illis scriptae.

Hi & eorum auditores, a Guid. Panciroło & Grauina recensiti, non modo viua voce iura publice docuerunt, sed & scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, vt quidam i s in breuiores veluti positiones, vel, vti ipsi vocabant, SVMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore iuris desudarent, alii Graecorum exemplo breuiores GLOSSAS, seu Scholia, singulis iuris partibus adiicerent. Inter Summistas, quos vocant, praecipui sunt ROGERIVS & AZO, cuius *Summa aurea* prodiit *Lugd.* 1596. 4. Glossas vero aliorum, & maxime AZONIS collegit, suasque adiecit ACCVRSIVS, atque ita anno MCCXX. perfecta est illa GLOSSA, quae deinde corpori iuris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsae leges obtinuit. *

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. si solutum* 6. *C. de obl. & act. Nostis, quanta sit auctoritas Glossatoris. Nam heri dixit Cynus, Glossam timendam, propter praescriptam idololatriam per aduocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro Diis, ita aduocati adorent Glossatores pro Euangelistis. Volo enim pro me potius Glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt aduocati diuersae partis, & etiam iudices: Credis tu, quod Glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, & non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recordor, & sit istud pro nouo, quod dum essem scholaris, eram satis acutus, & dum semel essemus socii multi in vna collatione, ausus fui vnum textum allegare contra sententiam doctoris*

mei: tantam audaciam habui. Dixit vnus socius, tu loqueris contra glossam, quae dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego dico sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillae, quae sunt in libris Grammaticae, sicut super Virgilio & Ouidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim Glossatores maximae scientiae viri & auctoritatis.

§. CCCCXIX.

Quid in Iustiniani libris innouarint.

Ad partiendum augendumque corpus iuris pertinet labor eorum, qui Pandectas in DIGESTVM VETVS, INFORTIATVM & NOVVM diuiserunt, quam ineptam partitionem tribuunt BVLGARO. Paullo magis operae pretium fecit siue BVLGARVSO, siue, vt alii malunt, BVRGVNDIO, vel BERGVNTIO, qui Graecos in *Pandectis* & *Codice* textus Latinitate donauit. Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 15. Laurent. Pignor. *Epist. Symb. XXXIX.* quamuis, vitiis haud carere illam versionem, ostenderit Menag. *Amoen. iur. Cap. XXXIII.* Contra minus concinna est partitio *Nouellarum* in nouem partes, quas *nouem authenticarum collationes* barbare vocauit idem BVRGVNDIO.

§. CCCCXX.

Authenticae Codici insertae.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones AVTHENTICARVM, quas vocant, & librorum FEVDALIVM. Confecerant cum Irnerius, tum alii quidam, ex *Nouellis* certas positiones iuris nouissimi, quibus ipsis *Codicis* legibus derogatum esse obseruarant. Addiderant alii similes quasdam periochas,

ex legibus potissimum vtriusque Fridrici Imp. decerptas. Has omnes sub titulo AVTHENTICARVM *Codici* inseruit nescio quis, vt eo facilius reperirent studiosi, quid nouis legibus mutatum sit: quamuis nonnumquam a *Nouellarum* sensu aberrasse earum auctores, res ipsa loquatur. De Authenticarum auctoribus & erroribus videndus est IO. STRAVCHIVS in *Irnerio non errante*, & inter quos acris ea de re contentio fuit AL. ARN. PAGENSTECHERVS *Sicilim. Manip. III.* & *in Irnerio iniuria vapulante*, ac V. A. CORN. VAN BYNKERSHOEK *de auctore auctoribusque Authenticarum*, quod cum aliis opusculis prioribus nuper recusum est *Lugd. MDCCXXX.* 4.

§. CCCCXXI.

Libri feudorum Nouellis adiuncti.

Quum vero multae in foro quaestiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit ius Iustinianeum, & in Italia scriptae circumferrentur consuetudines feudorum Langobardicae, a PHILIBERTO Episcopo, GERARDO NIGRO, & OB. AB ORTO, Coss. Mediolanensibus, qui ab Ottone Frising. *de gest. Fridr. II*, 13. memorantur, & ab aliis fortassis collectae: eas vna cum constitutionibus Conradi III. & Fridricorum Impp. sub titulo, DECIMAE COLLATIONIS *Nouellis* subiunxit HVGOLINVS, ICtus Bononiensis. Odofred. *Comment. in Auth. Cassa. C. de SS. Eccles.* Schilter. *praef. ad Mincucc.* §. *IV.* Quod postea Fridricum II. Imp. ratum habuisse, ferunt. Engelhus. *Chron.*

Chron. p. 1115. Pancirol. *Variar. Lect. I,* 90. His postea accessere CAPITVLA EXTRAORDINARIA, quae vocant, ab ARDIZONE, & ALVAROTO collecta, nec non constitutiones quaedam Principum, quae EXTRAVAGANTIVM nomine veniunt. Horn. *Iur. Feud. I,* 35.

§. CCCCXXII.

Hic primae istius ICtorum scholae labor fuit, qui per saecula XII. & XIII. ferbuit. Sequente enim XIV. vixerunt BARTOLVS DE SAXOFERRATO, & qui ab eo profecit BALDVS, Perusinus, ALEXANDER TARTAGNVS, BART. SALICETVS, PAVLLVS CASTRENSIS, IASON MAYNVS, CYNVS, RAPHAEL FVLGOSIVS, HIPPOLYTVS RIMINALDVS & reliqui, quorum vitas Pancirolus aliique descripserunt, qui non breuibus glossis & scholiis, sed COMMENTARIIS amplissimis corpus iuris illustrarunt. Sunt sane in his aeque, ac in Glossa, quae admireris: sed plura etiam inepte & stolide scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omnique litterarum, historiae ac philosophiae lumine destitutis. *

ICtorum saeculi XIV. prolixiores Commentarii.

* Nemo Commentarios horum hominum elegantius descripsit M. Ant. Mureto *Orat. I,* 17. *Primo* enim ostendit, quam saepe boni illi viri ignoratione antiquitatis & peruerso quodam contradicendi studio peccarint. *Deinde*, quam multa vbique tractarint ad rem nihil pertinentia; veluti dum quaerunt, quae sit potestas ab-

latiui, gerundii, relatiui, qui, quae, quod, & similia. De ordine *porro: At nostri*, inquit, *qualem nobis cuiusque generis farraginem reliquerunt? vt si quis rusticus hordeum, triticum, viciam, legumina in vnum acernum conferat, non illis aceruum horum commentariis existimem perturbatiorem fore.* Et quibusdam interiectis: *Apud hos enim, vbi v. c. de auctoritate magistratuum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, vbi de emtione venditione differitur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inferetur: nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo aeque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex vno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum & tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, diuinare potuisses. Prorsus vt si quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca panaria, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet.* Denique de horrido dicendi genere agens: *non vnam linguam esse, ait, qua loquantur, sed deterrimum quemdam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluuione, olentem, vt seruus ille Plautinus ait, allium, hircum; haram, suem, canem, capram. &c.* Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de Glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXIII.

Methodus docendi interpretandique iura.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto & sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque prouinciarum academias penetrauit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Pancirol. de *Clar. Leg. Interpretibus toto libro II.* Nulla quoque circa iurispru-

den-

dentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

§. CCCCXXIV.

Quid Minuccius & Baraterius circa feudorum libros moliti?

Ceperat hoc consilium anno MCCCCXXVIII. ANTONIVS MINCVCCIVS (non *Mericutius*) DE PRATO VETERE, ICtus Bononiensis, scripseratque auspiciis, vt videtur, Sigismundi Imp. de FEVDIS *libros sex*, quos a Sigismundo & Fridrico III. Impp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCVCCII foetum, diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit *Argent.* 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BARATERII, Placentini, qui priuata industria confecit LIBELLVM FEVDORVM REFORMATVM, eumque anno MCCCCXXXXII. Academiae Papiensi commendauit. Eum codicem cum reliqua Bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludouicus XII. Rex Franciae, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius *Paris. MDCXII.* ac postea Io. Phil. Schmidius *Arg. MDCLXXXXV.* 4. Neuter tamen libellus iuris feudalis Langobardici luminibus offecit.

§. CCCCXXV.

Schola ICtorum humaniorum.

Saeculo XVI. nouum iurisprudentiae splendorem circumdederunt ICti humaniores, ANDR. ALCIATVS, quem IAC. CVIACIVS, ANT. AVGVSTINVS, PITHOEI fratres, PETRVS FABER, FR. HO-

HOTOMANVS, BARN. BRISSONIVS, VDALR. ZASIVS, FRANC. DVARENVS, FR. BALDVINVS, HVGO DONELLVS aliique viri doctissimi in Gallia, & illustri Bituricensium schola, longo agmine sequuti sunt. At tantum abest, vt hi debellarint barbariem, vt ea multis post annis in foro & scholis regnarit, & quibusdam locis & hodie regnet, imperet, triumphet. *

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa Glossatorum barbaries, variis exemplis ostendi potest, velut quod Cuiacio in cathedra Forcatulus, id est, simia homini praelatus: Papir. Masson. in *Elog. Cuiac.* quod Muretus, quia ius nouo more Romae profiteretur, illam spartam Seluaghio, homini barbaro relinquere, & ad elegantioris litteraturae professionem redire coactus est. Muret. *Part. I. Orat. XXI.* Denique quod Lorioto, Lipsiam, lautiore proposito stipendio, inuitato & ius non sine maximo iuuenum concursu docenti, parum fauerant ICti, qui fruge reperta glandibus vesci malebant. Vid. Melch. von Ossa *Testam. Cap. VIII.* §. 2. *p.* 385.

§. CCCCXXVI.

Cur hi quoque non omnes fecerint operae pretium? Et equidem, vt vera fateamur, non parum solidiori iurisprudentiae nocuit intempestiuum quorumdam studium, qui quum elegantiores litteras cum iurisprudentia coniunxissent, omnem doctrinae laudem in eo positam existimabant, vt audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Iustinianum omnemque eius labo-

borem, ludibrio exponerent, merasque antinomias, Tribonianismos, & nescio quae alia monstra, vel laruas potius, venarentur, quin & nouum ius, si fieri posset, conderent, nihilque suo loco stare permitterent. Sane vt Bartolistae glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamaeleontes, vento pascere videntur, non ICti, sed censores, sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo & auena pasci vidit Cebes Thebanus *in Tabula*.

FINIS LIBRI PRIMI.

HIS-

HISTORIA IVRIS.

LIBER II.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS GERMANICI.

CAP. I.

DE IVRE GERMANICO ANTE CAROLI M. IMPERIVM.

§. I.

Quum commune id eſſet Germanis cum gentibus reliquis antiquiſſimis, vt diutiſſime & ſaltim ad ſaeculum Chriſtianum quartum litteris ac ſcriptura carerent *: facile patet, eosdem, vti alias gentes, initio legibus quoque ac iure ſcripto caruiſſe. Germani veteres legibus ſcriptis caruerunt.

* Eo enim ſaeculo litteras inter Gothos primus inuenit Vlphilas, eorum epiſcopus, auctor verſionis Gothicae ſacri codicis. Socrat. *Hiſt. Eccleſ. V*, 33. Philoſtorg. *Hiſt. Eccleſ. II*, 5. vbi hic de iſto Vlphila: Καὶ γράμματων τοῖς Γότθοις οἰκείων εὑρετὴς καταστὰς, μετέφρασεν εἰς τὴν αὐτῶν φωνὴν τὰς γραφὰς ἁπάσας. *Proprias Gothis litteras excogitauit, & vniuerſos ſacrae ſcripturae libros patrio ipſorum ſermone interpretatus eſt.* Quo inuento non fuiſſet opus, ſi iam antea Germani litteras habuiſſent. Verſionem enim illam vere Germanicam eſſe; res ipſa docet: & vere ſcripſit Walafridus Strabus *Rer. Eccleſ. Cap. VII. Gothi, qui & Getae, eo tempo-*

re, quo ad fidem Christi perducti sunt, in Graecorum prouinciis commorantes, nostrum, id est, Theotiscum sermonem habuerunt. Quae ex Tacit. *Annal. II,* 63. *&* 88. obiiciunt de epistolis a Germanis ad Romanos missis, ea de lingua & scriptura Latina intelligenda videntur, quam eorum nonnulli diuturna cum Romanis consuetudine procul dubio addidicerant, quemadmodum Graecas litteras ex consuetudine cum Massiliensibus addidicerant quidam Galli. Strabo *Lib. VI.* Caes. *de Bell. Gall. VI,* 14. *& I,* 10. Sed &, quae de Runicae litteraturae antiquitate iactantur, plane incerta sunt, multoque incertius, an ea in Germania vnquam nota fuerit.

§. II.

Habuere tamen suos mores & consuetudines.

Nihilominus tamen maioribus nostris sui erant mores ac consuetudines, tum communes omnibus, tum vni vel alteri genti propriae, quarum multas cum cura descripserunt Caesar *de Bello Gallico VI,* 21. *sequ.* & Tacitus libello *de moribus Germanorum* singulari, ex quibus locis prolixum recensum instituit Melch. Goldastus *in Collectione Legum & consuetudinum Imperii,* edita Francof. 1613. & 1674. Harum vero consuetudinum patriarum eo sanctior ad posteros manebat custodia, quo minus ipsa natio vllis exterorum commerciis connubiisue infecta esset *. Tacit. *de Morib. Germ. Cap. IV.*

* Adeo, vt quidam nec aditum exteris ad se concederent, nec vina aliasque merces ad se importari paterentur, ceu de Neruiis & Sueuis narrat Caesar *de bell. Gall. Lib. II. Cap.* 15. *& Lib. IV. Cap.* 2. Tales vero gentes moris pa-

patrii seruantissimae esse solent, ceu Hebraeorum, Scytharum & olim Sinensium exemplis luculenter potest demonstrari.

§. III.

Tales consuetudines sunt quam plurimae, a Tacito, Caesare & aliis auctoribus veteribus recensitae, veluti, quod longa esset Germanorum pueritia, longa impubertas, & sera iuuenum Venus: Caes. *de Bell. Gall. VI*, 21. Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Tacit. *Cap. XX.* quod liberi cum matre ministeria domestica obirent: Tacit. *Cap. XXV.* ipsique filii, non nisi acceptis sollemniter armis, pars reipublicae haberentur: Tacit. *Cap. XIII.* quod dotem non vxor marito, sed vxori maritus offerret, consentientibus parentibus & propinquis: Tacit. *Cap. XVIII.* quod arma aliaeque res expeditoriae ad filios & nepotes transmitterentur: alioquin sui cuique heredes essent liberi, fratres, patrui, auunculi, nullumque ibi testamentum *: Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XVIII.* quod auunculi sororum liberis loco parentis essent, sanctissimaque ea necessitudo haberetur. Id. *Cap. XX.* **Earum quaedam exempla.**

* Verba haec Taciti quidam ita interpretati sunt, vt non in vniuersum testamenta ignorasse Germanos existimarint, sed eo saltim casu, si liberi non essent, testamentis locum non fuisse contenderint. Sed hunc sensum nec verba Taciti, nec mores Germanorum, quippe ἀναλφαβήτων admittere, alibi docuimus ex instituto. Vid. *Diss. nostr. de testam. fact. apud Germanos maxime restricta.* §. *VIIII.* & in *Elem. iur. Germ. Lib. II. tit. VI.* §. 3. *p.* 473.

§. IV.

Alia eiusdem generis.

Eiusdem generis ſunt, quae veteres referunt de ſtatu ſeruorum libertinorumque: Tacit. *Cap. XXV.* de feueritate maritorum in ſponſas & vxores impudicas: Tacit. *Cap XIX.* Procop. *de Bello Goth. Lib. IV.* de conſultationibus plerisque inter pocula ſuſceptis: Tacit. *Cap. XXII.* de inſigni promittentium ac colludentium fide: Tacit. *Cap XXIV. Annal. XIII*, 54. de inimicitiis a tota familia ſuſceptis, Tacit. *Cap. XXI.* & manu potius, quam iure, finitis: Pompon. Mela *de Situ Orb. III*, 3. Vellei. *II*, 118. de homicidiis mulcta; aliis criminibus morte expiatis: Tacit. *Cap. XII. & XXI.* de mulcta pro parte regi vel ciuitati, pro parte ipſi, qui vindicabatur, vel propinquis eius exſoluta: Tacit. *Cap. XII.* de hoſpitalitate mira & paene promiſcua: Tacit. *Cap. XXI.* Caeſ. *de Bello Gall. VI*, 21. Pomp. Mela *III*, 3. de tributis pro munere datis: Tacit. *Cap. XV.* de numero non dierum, ſed noctium computato: Tacit. *Cap. XI.* Caeſ. *de Bell. Gall. VI*, 18. & quae ſunt eiusdem generis alia *.

* Quo & feuda refert Ge. Ad. Struuius *in Syntagm. iur. feud. I*, 3, 3. ob ea, quae de principum comitibus eorumque inſigni fide refert Tacit. *de Morib. Germ. Cap. XIV.* Quod quamuis ridiculum videatur clariſſimo Dietmaro *in not. p.* 87. argumenta tamen, quae ei ſententiae opponit, non infringunt hanc Struuii doctrinam, tantum abeſt, vt ridiculam illam eſſe demonſtrent. An enim apud Germanos viri principes, quia non erant territorii domini, ſed in conciliis electi, non potuere habe-

re

re vasallos? an necessario requiritur superioritas territorialis, ager, & sedes domini fixa, si quis vasallum habere velit? Et quid aliud sunt illi comites, *Gesellen*, *Waeseln*, quam *vasalli*, maxime quum Tacitus de eorum fide in dominos, & de stipendiis, pro seruitio militari datis, diserte testetur? Nihil ergo impedit, quo minus feudorum stamina cum Struuio iam apud Tacitum quaeramus.

§. V.

Sed quemadmodum pleraeque hae consuetudines Germanis omnibus communes erant: ita dubitari nequit, quin & singulae gentes quasdam habuerint, sibi proprias, ac peculiares, quarum vel vnicum exemplum adferre iuuabit ex Tacito *Cap. XXXII.* vbi de Tencteris: ***Inter familiam & penates, & iura successionum equi traduntur. excipit filius, non vt cetera maximus natu, sed prout ferox bello & melior.*** Quem locum ad consuetudinem res expeditorias * ad filios vel agnatos transmittendi pertinere, interpretes plerique obseruant. Singulae etiam gentes suos mores speciales habebant.

* Equus & hodie inter res expeditorias est, iis locis, vbi illae filiis cedunt. Quemadmodum vero filius natu maximus in Saxonia praecipuum habet gladium. *Ius prou. Sax. Lib. II. Art. 22. Ius prou. Sueu. Cap. CCLXIV.* ita Tencteri praecipuum capi volebant equum, non quidem a filio natu maximo, sed fortissimo.

§. VI.

Sed a Taciti temporibus ad saeculum vsque quintum, magna facta est rerum conuersio, migrationeque tot gentium frequentissima effectum est, vt gentes potentissimae, GOTHI, Gentium Germanicarum aliae in Germa-

nia fubftiterunt, aliae alio migrarunt.

VANDALI, BVRGVNDIONES, SVEVI, FRANCI, ANGLI, praeftantiffimis Romanorum prouinciis infufae, regna ibi ampliffima conderent: vacuas vero eorum fedes gentes antea parum notae, ALAMANNI, BOII, SAXONES, THVRINGI occuparent, totamque Germaniam magnam inter fe partirentur, nifi quod ad orientem VENEDI, gens Sarmatica*, magnam Germaniae partem inter mare Balthicum & Alpes fub fuam redegerunt poteftatem.

* Non VANDALI, gens vere Germanica, quamuis vocabuli fono non multum a VENEDIS differant. Hinc iam pridem explofus eft Alb. Cranzii error, Vandalos & Venedos vbique confundentis. Illi relicta Germania in Hifpaniam, atque inde in Africam, migrauerant, regnaque ibi potentiffima condiderant. Hi vacuas eorum fedes occupabant, & imperii fui fines paullatim ita proferebant, vt ad Albim & Salam omnia, & in fuperiore Germaniae parte Silefiam, Morauiam, Boemiam, partem Auftriae, Carinthiae, Stiriae & Carniolae fub fuam redigerent poteftatem.

§. VII.

Illae iure fcripto; hae non fcripto vfae funt.

Quae in vetere patria fubftiterant gentes, eae, fi a Francis difcefferis, iure confuetudinario porro vixerunt, nec de iis fcribendis, quamdiu fui iuris manfere, cogitarunt*: quum contra populi, qui extra Germaniam fedes quaefiuerant, adquifita fibi aliqua Latine loquendi fcribendique facultate, paullo citius iura fua litteris confignarint. Vt adeo ab eo tempore gentium Germanicarum quasdam

IV-

IVRE SCRIPTO, quasdam NON SCRIPTO vſas eſſe, animaduertamus.

* Exceptis Francis. Legis enim Salicae patriam in ipſa Germania magna eſſe quaerendam, eamque prius litteris conſignatam quam Franci Rhenum transirent, plerique recte exiſtimant, ex eoque colligunt, legem illam antiquiſſimam primum Germanice ſcriptam fuiſſe, cuius authentici Germanici reliquias eſſe gloſſas Malbergicas exiſtimat Cl. Wachterus *in Gloſſar. Tom. II. p.* 348. Sed quum Salii iam inde ab antiquiſſimis vsque temporibus notitiam aliquam Latinae linguae habuerint, teſte Venantio Fortunato *Lib. VI. Carm.* 4. & de lingua Francica adhuc ſuae aetatis conqueratur Odfridus Weiſſenburgenſis *in Euang. praef. p. II. edit. Schilt.* eam ſcribi vix poſſe: multo profecto veroſimilius eſt, legem quoque Salicam ſtatim initio Latine ſcriptam eſſe.

§. VIII.

Antiquiſſima tamen omnium videtur LEX SALICA, quae Salios, inter Ligerim & Carbonariam poſtea habitantes, obſtrinxit. Eam *dictaſſe* primum dicuntur proceres gentis, *Wiſogaſtus*, *Bodogaſtus*, *Salogaſtus*, *& Windogaſtus**, emendaſſe vero poſtea *Chlodouaeus*, *Childebertus*, *Chlotarius*, *Carolus M. & Ludouicus Pius*. Vid. *Praef. Leg. Salic. Lindenbrog. Cod. leg. p.* 346. *ſequ.* Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 17. *p.* 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. Ergo ſatis certum videtur, prima eius ſtamina in Germania magna ante Chlodouaeum ducta, eamque poſtea ſubinde variis additionibus auctam eſſe. Vnde diuerſiſſimae huius legis editiones, cum gloſſa Malbergica, & ſine ea, quas Lex Salica.

 accu-

accuratissime inter se contulit, & ex antiqua lingua Germanica illustrauit Ge. Eccardus, *Hanouerae* 1719. *fol.*

* Notum est doctorum de his hominibus locisque, vnde nomen tulerunt, certamen, quod nostra memoria inter viros illustres Godofr. Guil. Leibnitium & Nic. Hier. Gundlingium aliquamdiu fuit. Sed coniecturae merae sunt, quas vterque profert, nec certius quidquam dici potest, quam Legem Salicam initio saeculi V. circa annum CCCCXXII. vti Sigebert. Gemblac. *in Chron.* ad illum annum statuit, in Germania Magna, & quidem, vt in *praefatione Corpori iuris Germanici praemissa* luculenter ostendimus, in tractu, qui nunc Franconiae nomine venit, procerum suffragiis conditam, ac paullo post in scripturam redactam, postremo a Chlodouaeo & successoribus recognitam, variisque additionibus esse amplificatam.

§. IX.

Ripuaria. Non vna, sed duabus, legibus vsos esse Francos, iam Eginard. *in Vit. Car. M. Cap. XXIX.* obseruauit. Id vero non de duabus legis Salicae editionibus, quod Hermanno Conringio *de Orig. Iur. Germ. Cap. VII.* visum, intelligendum, sed de lege SALICA & RIPVARIORVM, a Ripuariis, qui inter Rhenum, Scaldim & Mosam consederant *, dicta, quae etiamnum exstat apud Bas. Heroldum & Lindenbrogium, & paullo post Salicam condita, & a Theoderico, Chlodouaei filio, in scripturam redacta videtur, aucta postea a Dagoberto Rege. *Praef. Leg. Baiuwar.* apud Lindenbrog. *p.* 399. Baluz. *Tom. I p.* 989.

* Mul-

* Multo post tractus terrae haud exiguus ad Ruram nomen *pagi Ripuariorum* vel *Ribuariorum* retinuit, ceu cum ex aliis monimentis, tum ex *Traditionibus Wertbinensibus* a Leibnitio *T. I. Scriptor. Rer. Brunsu.* editis patet. De eo plura Auctor reuerendissimus *Prodromi Chronici Gotuicensis Lib. IV. p.* 749.

§. X.

Initio saeculi quinti Burgundionibus, qui in Alpibus Graiis, Viennensi prima, Lugdunensi prima & quinta, prouinciis potissimum confederant, leges ex procerum sententiis dedit Gundobadus Rex, a quo & ipsa lex GVNDOBADAE nomen accepit. Gregor. Turon. *Hist. Franc. II*, 33. *Praef. Leg. Burgund. apud Lindenbr. p.* 266. Plura tamen adiecisse videtur Sigismundus, cui ideo hae leges tribuuntur in Codicibus MSSC. Valuit ea & euerso Burgundionum regno. Capit. Caroli M. *ann. DCCCXIII.* Quod odio religionis Arianae adeo momordit Agobardum *, vt singularem librum *aduersus legem Gundobadi, & impia certamina, quae per eam geruntur*, scriberet, qui occurrit *Tom. II. Op. p.* 107. Burgundionum.

* At ea in re non erat, quod Burgundionibus exprobrarent Franci, quum hi impia ista certamina non minus, quam Burgundiones probarent. Vid. *Capit. Lib. III. Cap.* 46. Si vero Agobardus generatim damnauit singularia ista certamina: pie quidem & recte sensit, sed non debuit sibi solos Burgundiones eligere aduersarios. Fatendum tamen est, Agobardum inter primos agnouisse certaminum illorum impietatem. Exstat enim eius libellus *contra iudicia Dei ibid. p.* 301.

§. XI.

Ostrogothorum & Wisigothorum.

Ita & OSTROGOTHIS, qui in Italia regnarunt, EDICTVM satis prolixum primus proposuit THEODORICVS, Rex, quod etiamnum exstat apud Lindenbrog. *in Cod. leg. p.* 239. *sequ.* quamuis & plura alia eiusdem generis Cassiodorus *in Variis* seruarit, quae aeque, ac illud maius, non ius Gothorum sincerum, sed ex Romano iure vbique interpolatum, sistunt *. Paullo plus prisci moris inest LEGIBVS WISIGOTHICIS, quas primum Euricus Rex anno erae Hispanicae DIV. id est anno Christi CCCCLXVI. scripsit, successores vero, & in primis Legeuildus recognouit ac correxit, quum *antea tantum moribus & consuetudine tenerentur.* Isidor. *in Chron. Goth. ad ann.* 504. & 608. Lex ea primum locum occupat in Codice Lindenbrogiano: quamuis Codicem MSC. multo locupletiorem, & aliquando ab editione Lindenbrogiana diuersum, seruet instructissima Illustris Cancellarii nostri, IO. PETRI A LVDEWIG bibliotheca.

* V. C. Struuius *in Hist. Iur. V,* 4. *p.* 355. leges antiquissimas Gothorum memorare ait Iornandem *de Reb. Get. Cap. XI.* quarum auctor fuerit Diceneus aequalis L. Sullae philosophus. *Hic enim*, inquit, *cernens Gothorum animos sibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem paene philosophiam eos instruxit, erat enim huius rei magister. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab iis compesceret: Physicam tradens, naturaliter PROPRIIS LEGIBVS viuere fecit, quas vsque nunc conscriptas,* BELLAGINES *nuncupant.*

pant. Logicam instruens, eos rationis supra ceteras gentes fecit expertos, cetera. Sed nemo non videt, BELLAGINES istas non fuisse leges politicas, quibus respublica regeretur, sed diaeteticas & physicas, ad quas Gothi in cibo, potuque & tota vitae ratione sese componerent. Et nescio sane, an non vocabulum istud sit a Germanico *Woblbebagen*, Belg. *Welbebagen*, quod sanitatem vel commodam valetudinem significat, ad quam tuendam comparatae erant illae *bellagines*.

§. XII.

De SVEVORVM, qui in Hispania; nec non VANDALORVM, qui primum in Hispania, ac postea in Africa regnarunt, legibus nihil compertum habemus. At ANGLIORVM, qui in Britannia sibi nouas sedes imperiumque quaesiuerunt, & WERINORVM Lex antiqua, sed perbreuis, exstat, ab Heroldo, Lindenbrogio & Leibnitio edita, quamque facile patet, ante expeditionem Britannicam scriptam esse, si genuina est inscriptio, in qua Angli & Werini, tamquam vicini, iunguntur: quamuis plane dubitare liceat, an hae Angliorum, ac non potius Thuringorum leges sint. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XIII.* Anglio-rum & Werino-rum.

§. XIII.

Et hae quidem sunt leges gentium, quae relicta Germania in cultioribus orbis Romani prouinciis consederunt. Quum vero plerumque Imperatorum Romanorum maiestatem comiter venerarentur, qui eas ibi regnare suis auspiciis patiebantur, quum expellere non pos- Cur gentes extra Germaniam ius Romanum non adspernatae sint?

possent *: haut mirum est, non modo ipsas illas gentes nonnulla ex iure Romano adsciuisse, sed & prouincialibus, quos quibusque locis repererant, leges Romanas permisisse.

* Ita ipsi FRANCI possessionem occupatae a se Galliae non satis stabilem existimabant, antequam tabulis ab Imperatore consignatis confirmaretur. Procop. *de Bell. Goth. III*, 33. auctorque est Gregor. Turon. *Hist. Franc. II*, 38. Chlodouaeum ab Anastasio Imperatore Consularia insignia impetrasse. Conf. Eccardi *praef. Orig. Habsburg.* Deinde ipsi Ostrogothorum Regum numi, in quibus Imperatorum Orientalium capita & tituli cusi sunt, satis indicant, Theodoricum, etsi non exspectata Zenonis Imp. iussione Regis Gothorum ac Romanorum titulum sumsisset, comiter tamen illius maiestatem veneratum, regnumque Italiae se clientelari tantum iure tenere, professum esse. Eccard. *Epist. de Num. quibusd. sub regimine Theodorici Gothor. reg. in honorem Imperatorum Zenonis & Anastasii cusis. Hanou.* 1720. 4*to*. Ill. a Ludewig *in Vit. Iustin. Cap. VIII.* §. 86. *p*. 404. Sed & Burgundiones sedes suas, teste Prospero Aquitanico *in Chron. ad ann. CCCCXLIII.* beneficio Valentiniani Imp. obtinuerant, quemadmodum & Wisigothos Honorius Imp. regnare passus erat in Gallia & parte Hispaniae, ea lege, *vt sua solatia Romanae reip. vbi vsus exigeret, non denegarent*. Iornand. *de Reb. Get. Cap. XXXII.* Quae quidem clientelarem nexum satis superque arguunt.

§. XIV.

Leges Germanorum passim ius

Ac primo quidem istas gentes ex diuturna illa cum Romanis consuetudine aliquid peregrini etiam circa leges attraxisse, tam certum

tum eſt, quam quod certiſſimum. Quamuis enim de lege Wiſigothica non adſentiamur Cuiacio *ad 2. Feud. II.* ſcribenti, *in ea omnia fere eſſe petita ex iure ciuili:* multa tamen inde originem habere fatemur, in primis, quae conſtituta legimus de teſtamentis, *Leg. Wiſig. II*, 5, 12. nec non de peculio filiorum familias. *Lib. IV*, 5, 5. Eiusdem originis ſunt, quae de teſtamentis ſancit *Lex Burg. XLIII*, 1. *& Edictum Theoderici* §. *XXVIII. ſequ.* itemque, quae *eodem Edicto* §. *CXXXII.* de poſſeſſore nec titulum edente nec probante, §. *CXXXIII.* de muliere fideiubente, §. *CXXXVIII.* de re a duobus emta & vni tradita, nec non in *Lege Burgundica tit. LXXXVII*, 3. de reſtitutione minorum ante annum aetatis XXX, & *tit LXXXVIII*, 2. de manumiſſionibus praecipiuntur. Vt iam non adcumulemus huius generis alia. **Romanum redolent.**

§. XV.

Deinde probe obſeruandum eſt, easdem gentes prouincialibus quasque ſuis legum Romanarum vſum conceſſiſſe. Fecerunt id ſane WISIGOTHI, quorum Rex, ALARICVS iunior anno Chriſti DVI. per Anianum Gothum, aliosque Eccleſiae ac reip. proceres, ex Codicibus Gregoriano, Hermogeniano, & Theodoſiano, nec non Paulli *Sententiis* & Caii *Inſtitutionibus* conficiendum curauit corpus iuris Romani, ſed vbique fere interpolatum. Vnde *Anianismos* innumeros in his fragmentis deprehenderunt eruditi. Cuiac. *Not. prior. ad* §. 34. *Inſt. de rer.* **Germanicae gentes prouincialibus ius Romanum concesserunt, veluti Wiſigothi.**

rer. diuiſ. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VI.* Baptiſta a Ieſu Chriſto *nou vel vindic. iur. ciuil. Art. II.* Corn. van Bynkersh. *Obſ. V.* 13. Id paſſim vocatur CORPVS THEODOSIANVM, Baluz. *Tom. II. p.* 474. LEX ROMANA, Idem *Not. ad Capit. Tom. II. p.* 995. Car. du Freſne *Gloſſar. med. & inf. Lat. voce Lex Romana*, itemque BREVIARIVM ANIANI, *c.* 21. *cauſſ.* 2. *qu.* 6. Hiſtoriam huius corporis Alariciani dedit Iac. Gothofr. *in Proleg. Cod. Theod. Cap. V.* * cui addendum, vſum hunc iuris Romani ſaeculo ſeptimo in regno Gothico ſuſtuliſſe Childeswindum Regem, cuius ſeuera ea de re conſtitutio exſtat in *Leg. Wiſig. II*, 1, 9.

* Vbi etiam recte obſeruauit, Anianum non eſſe auctorem & compilatorem corporis iſtius Alariciani, ſed tantum auctoritati vel conſtitutioni Alarici regis, qua illud opus ratum habuit, idque in foris obſeruari iuſſit, ſubſcripſiſſe, tamquam ſcriniorum magiſtrum, vel cancellarium. Vnde procul dubio iniuria fit bono viro, dum omnes iuris Romani corruptelae *Anianismorum* nomine traducuntur, vti emblemata iuris Iuſtinianei Tribonianismos ab omnibus vocari animaduertimus.

§. XVI.

Oſtrogothi. Idem inſtitutum multo magis ſeruabant OSTROGOTHI. Ipſe enim Theodoricus Rex in praefatione edictum ſuum valere iubet, *ſalua iuris publici reuerentia, & legibus omnibus cunctorum deuotione ſeruandis.* Et apud Caſſiod. *Variar. III*, 43. vſum iuris Romani di-

diserte confirmat. Quin tanta erat regum illorum humanitas, vt arbitrium facerent subditis, qua quisque lege vivere vellet. Greg. Turon. *Hist. Franc. II,* 33. Cassiod. *Variar. I,* 1. *III,* 4.

§. XVII.

Eo exemplo BVRGVNDIONES quoque Romanos, in regno suo viuentes, iure suo vti patiebantur. Gundebald. *in Praef. Leg. Burg. apud Lindenbr. p.* 267. *Inter Romanos vero, sicuti a parentibus nostris statutum est, ROMANIS LEGIBVS praecipimus iudicari.* Hinc PAPIANVS quidam Aniani exemplo *librum RESPONSORVM* ex Codice Theodosiano, *Nouellis*que Theodosii & successorum, quin & ICtorum libris quibusdam compilauit, vt prouincialibus, qui lege Romana, quam Gundobada, viuere mallent, pro norma esset *. In eo *Responsorum* libro, quem V.C. Ant. Schultingius recusum dedit, eumdem ordinem esse seruatum, ac in lege Burgundica, obseruant Lindenbrog. *in Praef. Cod. Leg. Alam.* & Iac. Gothofr. *in Manual. Iur. Cap. II.* §. 11. **Burgundiones.**

* Addo, librum illum *Responsorum* a Papiano ipsius Gundebaldi Regis iussu ac auspiciis videri confectum. Quum enim Rex ille Romanos Romanis legibus iussisset iudicari: statim subiicit *in dicta Praef. p.* 267. *Qui* (Romani) *FORMAM ET EXPOSITIONEM LEGVM conscriptam, qualiter iudicent, se nouerint ACCEPTVROS, vt per ignorantiam se nullus excuset.* Vbi manifesto promittit Corpus aliquod legum Romanorum, quod qui-

quidem non aliud esse videtur, quam PAPIANI *Responsorum liber.*

§. XVIII.

Franci tum sub Chlodouaeo & Theodorico.

Denique & FRANCI, quamuis iure moribusque patriis viuerent, optionem tamen & ipsi dabant prouincialibus, fuisne, an Romanis legibus, viuere vellent, quippe quas tum in Gallia vniuersa viguisse, testatur Agathias *de Bello Goth. Lib. I. p. 7.* Ita Chlotarius apud Baluz. *Tom. I. Capit. p. 7. caussas inter Romanos controuersas Romanis terminari legibus*, iussit. Sed & Theodoricus II. Rex iuris Romani tam studiosus fuit, vt Baronius *ad ann. CCCCLXVIII.* per *leges Theodoricianas*, quarum meminit Sidon. Apollin. *Epist. II*, 1. intellexerit codicem quemdam legum Romanarum ab hoc rege exemplo Gothorum confectum. Quod quamuis falsum esse docuerit M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. Cap. VI*, 2. * idem tamen eius amorem erga ius Romanum aliunde solide probat, in primis ex illis Sidon. *Carm. VII. v.* 495. vbi Auitum alloquitur Theodoricus:

——— *Mihi Romula dudum*
Per te iura placent.

* Immo Iac. Sirmond. *ad Sidon. p.* 25. ostendit, non intelligendas esse leges a Theodorico, Rege Francorum, sed a Theodorico, Gotho, latas, ac proinde refellit eos, qui ante Euricum nullas exstitisse Gothorum leges, existimant. Sed & alterum locum non ad Theodoricum Francum, sed Gothum pertinere facile lector intelligit.

§. XIX.

§. XIX.

Denique ſub Dagoberto adhuc ius ſecundum leges Romanas dictum eſſe, teſtis eſt Aimon. *in Hiſt. Dagob. IV,* 25. Exſtant etiam teſtamenta, tum ad normam iuris Rom. facta, quale eſt non modo S. Remigii apud Flodoard. *Hiſt. Rem. Eccleſ. I,* 18. & Hadoindi Cenomanenſis Ep. apud *eumdem II,* 5. ſed & Alredi, Abbatis, factum anno DLXXI. apud Mabillon. *Analect. Tom. II. p.* 48. qui & alibi *Annal. Bened. Tom. II. p.* 702. adfert diploma Murbacenſe Euerardi Comitis, in quo mentionem facit *donationis, a ſe nequaquam ciuiliter geſtis municipalibus alligatae*, id eſt, ad acta non inſinuatae. Quamuis vero non haberent peculiare aliquod iuris Romani ſyntagma: ſequebantur tamen Codicem Theodoſianum, cuius non ignari erant Francorum proceres, veluti Celſus patricius, quem *iuris lectione peritum*, & Andarchius, quem *legis Theodoſianae libris eruditum* celebrat Gregor. Turon. *Hiſt. Franc. IV,* 24. & 47. itemque Bonitus Aruernenſis Epiſcopus, quem circa annum DCL. *Theodoſii edoctum fuiſſe decretis*, ex MSca eius vita docet Iac. Gothofred. *Proleg. Cod. Theod. Cap. VII. p.* 196 *.

Tum ſub ſequentibus regibus.

* Quin in vniuerſum teſtatur Sidon. Apollin. *Epiſt. II,* 1. iuuentutem Gallicanam, imperante Chlotario, Francorum Rege, *Codicis Theodoſiani ſtudio fuiſſe initiatam.* A multo enim tempore inoleuerat ibi mos, vt Romam confluerent, qui iuri ciuili dabant operam: eiusque rei exempla ſunt apud Conſtantium *in vita S. Germani Cap. I.* & Rutil. Numat.

Itin. I. v. 209. Celebrabatur enim tum Roma, tamquam *domicilium legum*, Sidon. Apoll. *Epist. I*, 6. ac proinde iuris ciuilis cultum inde petebant, quotquot ex prouincialibus ad sapientiae istius laudem adspirabant. Fr. Iuret. *ad Symmach. Epist. IX.* 83.

§. XX.

An & Angli?

Quid? quod & ANGLOS, quamuis Britanniam, iam a Romanis desertam, occupassent, legum tamen Romanarum vsum, cui adsueti fuerint, Britannis prouincialibus relinquere non dubitasse, existimat V. C. Io. Sam. Brunquell. *Hist. Iur. I*, 15, 19. Auctor enim est Beda Venerab. *Hist. Angl. II*, 5. Ethilbertum, Cantii Regem, *inter cetera bona, quae genti suae consulendo contulerit, etiam decreta iudiciorum iuxta templa Romanorum cum consilio sapientum constituisse, quae conscripta Anglorum sermone, hactenus habeantur, & obseruentur ab ea.* Enimuero non leges Romanas recepit Ethilbertus, quas tunc ex Britannia plane exsulasse, obseruat Selden. *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 1. sed sensus est, primum illum regem Christianum proprias Anglis leges tulisse *, & tanta quidem cum cura, vt exemplo Romanorum viros sapientissimos in consilium adhibuerit.

* Exstant permultae Ethilberti istius leges etiamnum in G. Lambardi *Archaeonomia*, *edita Londin.* 1568. Sed eae nihil Romani redolent. Quin ipse Beda statim subiicit, Ethilbertum *in his* legibus *primitus posuisse, qualiter is emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiae, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret:*

ferret: obseruatque Selden. *in Iano Angl. Lib. I.* §. 34. fures ex ea lege delictum numis luisse, si qui vero manum sacris essent admoliti, iis manum praecisam esse. Id quod sane cum iure Romano nihil commune habet, magisque iuri Germanico concinnum videtur.

§. XXI.

Talis erat status apud eas gentes, quae in prouinciis Romanis noua regna condiderant. Quod ad eas attinet, quae in Germania substiterant: eae pleraeque tum demum, quum in Francorum potestatem peruenissent, ius scriptum habere coeperunt. *Theodericus* enim *Rex Francorum, quum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso autem dictante, iussit conscribere legem Francorum, & Alamannorum, & Baiuuariorum, vnicuique genti, quae in eius potestate erat, secundum consuetudinem suam. Addidit, quae addenda erant, & improuisa & incomposita renouauit, & quae erant secundum consuetudinem paganorum, mutauit secundum legem Christianorum. Et quidquid Theodericus Rex propter vetussimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, posthaec Childebertus, Rex, inchoauit, sed Chlotarius Rex perfecit. Haec omnia Dagobertus, Rex gloriosissimus, per viros illustres Claudium, Chadum, Indomagum & Agilulfum* renouauit, & omnia vetera legum in melius transtulit, & vnicuique genti scripta tradidit, quae vsque hodie perseuerant.* Ita habet *Praef. Leg. Baiuuar. apud Lindenbr. p.* 399.

Gentes quae in Germania substiterunt, legibus scriptis vti coeperunt tum ante Carolum M.

 * Qui

* Qui inter hos viros illustres est AGILVLFVS proculdubio Boioarius fuit, & fortassis ipse Boiorum Dux, qui & postea semper debuit esse ex Agilolfingicis. *Lex Baiuu. tit. II.* §. 20. Ergo probabile est Dagobertum ex singulis gentibus, quibus leges praescribebat, viros illustres, & iuris patrii gnaros in consilium adhibuisse.

§. XXII.

Tum sub eo.

Similia de Carolo M. memoriae prodidit Eginardus *in vita Car. Cap. XXIX. eum nimirum omnium nationum, quae sub eius dominatu erant, iura, quae scripta non erant, describi ac litteris mandari fecisse.* Poëta vetus apud Leibnit. *Script. Brunsu. Tom. I. p.* 168.

Cunctorumque sui regni leges populorum,
Collegit, plures inde libros faciens.

Talia etiam in *Annal. Francor.* apud Lambec. *Bibl. Vindeb. II,* 5. legimus, ex iisque simul obseruamus, factum id a Carolo esse circa annum DCCCIV*.

* Hinc tot harum legum editiones diuersissimae, quarum aliae prolixiores, aliae adstrictiores sunt. Immo quam sui dissimiles sint, argumento sunt tot variae lectiones, quas codici suo subiunxit Lindenbrogius, quarumque multo plures colligi posse, Ge. Eccardus legis Salicae & Ripuariorum; Lud. Ant. Muratorius Langobardicae exemplis docuerunt.

§. XXIII.

Lex Alamannorum.

Iam itaque facile patet, quae sit origo LEGIS ALAMANNORVM*. Ea enim in Codicibus MSC. hunc titulum praefert; *Incipit LEX ALAMANNORVM, quae temporibus*

Chlo-

Chlotarii Regis vna cum principibus suis, id sunt XXXIII. Episcopis, & XXXIV. Ducibus, & LXXII. Comitibus, vel cetero populo, constituta est. Herold. *p.* 17. Lindenbrog. *p.* 363. Est ergo haec lex a Chlotario, & quidem, vt P. Daniel *Hist. Franc. Tom. I. p.* 306. recte suspicatur, secundo, quia tum Alamanni iam Ducibus suis paruerunt. Lex Alam. *tit. XXXI.* Interim facile largimur, Theodericum, Chlodouaei filium, prima eius stamina duxisse. Nec dubium est, quin successores plura addiderint, eaque caussa sit tantae exemplarium varietatis, de qua Lindenbrog. *p.* 1330. *sequ.* & Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. IX. p.* 42.

* Doctissimus Nic. Hier. Gundlingius *Part. III. Gundling. Diss. II.* §. 16. statuit, Alamannorum a Chlodouaeo oppressorum, prouinciam occupasse Francos victores, iisque datam esse *legem Salicam*, cui postea demum lex Alamannica successerit, quum a Francis paullo mitius haberentur. Sed veterum auctoritate destituitur haec sententia, nec aliud habet fundamentum, quam quod vir doctus quatuor pagos, *Salheim*, *Windheim*, *Bodenheim*, & *Wisenheim*, qui *Salogasto*, *Windogasto*, *Bodagasto* & *Wisogasto*, legis Salicae auctoribus, nomina dare potuerint, in tractu Wormatiensi, adeoque in Alemannia inuenisse sibi visus est. Conf. quae huic coniecturae opposuit Leibnit. *in Responsione sua* §. 45. *sequ.* quam ipse Gundl. edidit *Part. VI. Gundling. p.* 77. *sequ.*

§. XXIV.

Certior est LEGIS BAIVVARIORVM aetas: Quum enim Boioarii, Alamannorum Baiuuariorum.

clade perterriti primum Theodorico, Ostrogothorum in Italia Regi, eoque mortuo, Francis se dedissent: leges eorum, in scripturam redactas firmarunt primum Theodoricus, deinde Childebertus & Chlotarius, ac demum Dagobertus, Reges. *Praef. Leg. Baiuuar. p.* 399. At quum non armis victi, sed spontanea deditione in Francorum potestatem venissent, adeoque magna adhuc ducum e gente Agilolfingica esset auctoritas: non mirum profecto est, eos quoque leges tulisse subditis, in quibus est DECRETVM TASSILONIS *, legi isti Baiuuariorum subiunctum apud Lindenbrog. *p.* 439. & haut paullo auctius apud Gewold. *ad Hund. Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 310. *sequ.*

* Sunt qui Thassilonem sibi id ius statuendi, vel nouas condendi leges ob regum Merouingicae stirpis impotentiam sumsisse existimant. Conring. *de orig. iur. Germ. Cap. IX.* Sed quantacumque fuerit regum impotentia, hanc audaciam saltim non tulissent maiores Domus, tanto potentiores. Probabilius ergo est, Ducatus Boiorum eam fuisse formulam, vt Duces pleraque iura, quae hodie ad superioritatem territorialem referuntur, iure suo in prouinciis explicarint, ac proinde & nouas leges, quas exigere videbatur reip. salus, ciuibus praescriberent.

§. XXV.

Frisiorum.

Incertae aetatis est LEX FRISICA, quippe quam alii a Theodorico; alii a Chlotario; alii a Dagoberto; alii denique a Carolo M. latam existimant. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap.*

Cap. XIII. Sed quum Theoderico nondum paruerint Frisii, leges ipsae autem rudiores atque horridiores sint, quam quales felicius Caroli M. saeculum ferebat, quin in ipsis, quae postea accesserunt, additionibus sapientum, VVLEMARI & SAXMVNDI *Tit. XII*, 1. adhuc pagana legislatorum superstitio pelluceat: mihi quidem certissimum videtur, leges has scriptas esse, antequam gens Frisica Sacra Christiana susciperet *, quamuis deinde quaedam ad Christianum ritum detorsa videantur. Vid. *Addit. Vulemari Tit. I.* §. 1. Praeter Heroldum, & Lindenbrogium hanc legem non modo edidit, sed & notis vtilissimis illustrauit SIB. TEDARDVS SICCAMA, cuius libellum eleganter recusum debemus viro clarissimo, Car. Guil. Gaertnero, *Lips.* 1730. 4*to.*

* Id demum factum, quum a Carolo Martello victi in Francorum potestatem venissent. Sed quam aegre suaue istud Christi iugum subierint, vel ex *S. Ludgeri vita Lib. I. Cap.* 1. *sequ.* & S. Bonifacii certaminibus ac martyrio satis intelligitur. Non mirum igitur, tam cito non potuisse omnia superstitionis veteris vestigia tolli ex lege Frisica.

§. XXVI.

Interea LANGOBARDI quoque Italiam, Gothis vix a Iustiniano Imp. ereptam, circa annum Christi DLXVIII. occupauerant, ibique regnum constituerant potentissimum, quod praeter exarchatum Rauennatensem vniuersam paene Italiam complexum est. Ita- Langobardorum.

que & hic populus leges suas non modo in scripturam, verum etiam in iustum corpus redigere coepit, etiam post Caroli M. tempora, & exstincto licet regno Langobardico, diutissime apud Italos valiturum. Sigon. *de Regno Ital. Lib. VIII. ad ann. MVII. p.* 188, quin etiamnum in quibusdam Italiae vrbibus valentem *, si fides habenda Iac. Spigelio & Melch. Goldasto *apud* Conring. *de Orig. iur. Germ. Cap. XXII.*

* Hinc leges Langobardicas passim citant glossatores, Accursius, Pileus, Conradus, Ioannes Teutonicus, quoties ius suorum temporum describunt. Obseruauit hoc Franc. Curtius iunior, ex eoque Goldastus *in prolegom. collection. consuet. & legum Imperial.*

§. XXVII.

Legum Langobardicarum collectio & glossae.

Diximus has leges in corpus aliquod redactas. Nam quamuis non vnum agnoscant auctorem, sed partim a Rothare Rege anno DCXXXVII. partim a Grimoaldo, Luitprando, Ratchiso, Aistulpho, quin & a Francicis ac Germanicis Imperatoribus, latae sint: editiones tamen Lindenbrogiana, & pleraeque omnes, has leges sistunt libris tribus, in certos titulos distributis. Quod a PETRO, Diacono Cassinensi, factum esse, plerique existimant, quem Lotharii III. Imp. Logothetam, exceptorem & chartularium fuisse, ex *Chron. Cassin. IV*, 125. patet. Glossas iuridicas in leges has Langobardicas scripserunt CAROLVS COTTVS, ANDR. DE BARVTO, & IO. BAPT. NENNA. Duorum

rum priorum nec non NIC. BOERII glossae * habentur in *Corpore iuris glossato Lugd. Sequan. apud Gabr. Carter. anno* 1600. 4. *Tom. vlt.*

* Eae quoque glossae argumento sunt, eorum auctorum temporibus extra vsum non fuisse ius Langobardicum. Ex his vero iuris Langobardici interpretibus CAROLVS quidam COTTVS antiquissimus est, quem Pithoeus in *praef. ad Capitular.* annis CCCLXXX. ante se vixisse ait: de IO. BAPT. de NENNA aetate non constat. ANDR. vero DE BARUTI & NIC. BOERIVS saeculo XVI. vixerunt.

§. XXVIII.

Sed omnium industriam in restituendo illustrandoque Codice LEGVM LANGOBARDICARVM superarunt Socii Palatini, & in his Lud. Ant. Muratorius, qui inter *Script. Rer. Ital. Tom. I. Part.* 2. leges Langobardicas ex duobus codicibus Mutinensibus * edidit, non in titulos, secundum ordinem argumentorum distributas, sed secundum Regum, a quibus profectae, seriem digestas, suisque prooemiis, quae in editis omnibus desunt, instructas, interiectis passim formulis; quibus prudentes Langobardorum tum agendo, tum excipiendo in foro vsi sunt, additisque praefationibus, notis, indicibusque praestantissimis, vt nihil hac quidem collectione reperiri possit perfectius. Noua Muratorii collectio laudata.

* Alterum ex his codicibus Eurardus quidam per Lupum describendum curauit. Id enim docet praemissum carmen heroicum, cuius initium est:

Hunc Heros librum legum conſcribere fecit
EVRARDVS prudens.

Eurardum iſtum Muratorius non alium eſſe ſuſpicatur, quam Ducem Foroiulienſem ſub Ludouico II. Imp. Addo ego, eumdem forſan eſſe hunc codicem, cuius ipſe Euerardus meminit in Teſtamento ſuo apud Aub. Miraeum *Cod. Donat. Piar. Cap. XV. p.* 21. vbi Vnrocho filio primogenito legat *librum de lege Francorum, & Ripuariorum, & Langobardorum & Alamannorum & Baiuuariorum.* Et in hoc Codice Mutinenſi, eaedem leges vno faſciculo coniunctae fuerunt, teſte ipſo Muratorio.

§. XXIX.

Capitularia Regum Francorum ad tempora Caroli M.

Et hae quidem ſunt leges gentium Germanicae originis, a ſaeculo V. ad Caroli M. imperium in ſcripturam redactae ac editae. Quum vero Franci hoc temporis interuallo, Burgundiones, Friſios, & Alamannos perdomuiſſent, Gothos Gallia ſubmouiſſent, Baiuuarios in deditionem accepiſſent: non mirum eſt, praeualuiſſe reliquis LEGES FRANCICAS, non modo SALICAM & RIPVARIORVM, ſed & edicta, quae ſinguli Reges in comitiis vel placitis publicis, & conſentientibus regni ordinibus, ſub CAPITVLARIVM * nomine edere ſolebant. Superſunt ſane eiusmodi capitularia CHILDEBERTI, anni DLIV. CHLOTARII, anni DLX. GVNTCHRAMMI, anni DLXXXV. CHILDEBERTI iunioris anni DXCV. CHLOTARII II. anni DCXV. CAROLOMANNI, anni DCCXLII. ſequ. PIPPINI item capitularia Sueſſionenſe anni DCCXLIV.

Ver-

Vermerienſe anni DCCLII. Vernenſe anni DCCLV. denique Metenſe & Compendienſe anni DCCLVII. apud Baluz. *Tom. I. Capit. p.* 1. *ſequ.*

* CAPITVLVM & CAPITVLARE iam ante Francos erant vocabula ſatis nota, ſed alio plane ſenſu vſurpata pro oneribus, quae alias perſonalia vocantur *l.* 14. *l.* 15. *l.* 18. *C. Theod. de extraord. muner.* vbi temonaria functio eo nomine venit. *Vet. Gloſſarium: Tributum* CAPITVLARE, ἐπικεφάλαιον φόρος. At quum tamen & leges *capitula* dici coepiſſent. *l.* 27. §. 4. & *l.* 30. §. 3. *D. ad leg. Aquill.* non mirum profecto, Francos leges ſuas κατ' ἐξοχὴν vocaſſe CAPITVLA & CAPITVLARIA.

§. XXX.

Leges Germanicae plerosque mores patrios a Tacito deſcriptos firmarunt.

Quamuis ergo hae leges omnes paſſim aliquid ex iure Romano traxerint, (§. XIV.) multa etiam ex priſtina barbarie paullatim deterſerit Chriſtiana religio, qua interea hae gentes omnes imbuebantur: res ipſa tamen docet, conſuetudines tantum non omnes, quas Iulius Caeſar, Tacitus, aliique veteres ſcriptores in Germanis notauerant, (§. III. & IV.) in iſtis Germanorum legibus etiamnum reperiri: Vnde facile adparet, maiores noſtros priſci & auiti moris tenaciſſimos fuiſſe.

§. XXXI.

Id quod exemplis demonſtratur.

Hinc expreſſiſſima in legibus his veſtigia deprehendimus longae pueritiae, *Leg. Wiſig. IV,* 3. 1. *Langob. II,* 29, 1. dotis uxori a marito oblatae, *Leg. Wiſig. III,* 1, 5. & 6. *Burg. LXII,*

LXII, 2. *Alam. LVI*, 1. *sequ. Ripuar. XXXVII*, 1. *&* 2. *Langob. II*, 4, 1. *seqq.* rerum expeditoriarum & geradae, *Leg. Burg. LI*, 3. *&* 4. *Angl. VI*, 5. *&* 6. inimicitiarum a tota familia susceptarum, *Leg. Fris. II*, 2. *addit. Vulem. I*, 1. *Leg. Sal. LXIII*, 2. *& seq. Angl. VI*, 5. *Langob. I*, 7, 15. *I*, 37, 1. *sequ.* controversiarum non iure, sed ferro decisarum, *Leg. Burg. LXXX*, 1. *sequ. Alam. I*, 3. *LXXXIV*, 1. *Baiuuar. XVI*, 1. *Ripuar. XXXII*, 4. *Fris. XI*, 3. *XIV*, 4. *Langob. XXXII*, 3. homicidii non morte, sed mulcta, expiati, *Leg. Sal. XXVI*, 1. *Ripuar. VII. & XXXVI*, 1. *Angl. I*, 1. *Fris. I*, 1. *sequ. Alamann. XLIX*, 1. *sequ. LXVIII*, 1. *sequ. Baiuuar. XIII*, 1. *sequ. Langob. I*, 9, 3. *&* 6. hospitalitatis legibus praeceptae, *Leg. Burg. XXXVIII*, 6, 7, 9. numeri denique non dierum, sed noctium, initi *: *Leg. Sal. XXVI*, 49. *Ripuar. XV*, 9, 6. *Langob. I*, 13, 23.

* Immo eadem computandi ratio etiam multo post in Speculis Saxonico & Sueuico obseruatur, notaque est loquutio: *vber vierzehen nächte. Ius Prou. Sax. Lib. I. Art.* 2. *& art.* 67. Et hinc nata est dilatio Saxonica, quam vocant, sex hebdomadum & trium dierum. Quum enim ter citandus esset reus, & quidem singulis vicibus, vt post quatuordecim noctes adesset: his connumeratis prodibant sex hebdomades, additisque tribus diebus iuridicis dilatio Saxonica. Vid. *Gloss. ad Ius prou. Sax. Lib. I. art.* 67.

§. XXXII.

Formulae forenses

Sed haec quidem de legibus ipsis horum tem-

temporum sufficiant. Vnum addimus, ad earum aeque ac iuris Romani, tum apud prouinciales recepti illustrationem, vsusque forensis intelligentiam non parum conferre tot FORMVLARVM collectiones, quae ex istis saeculis supersunt. Habemus enim MARCVLFI *Formulas*, quales tum ab Hier. Bignonio, tum a Lindenbrogio, datae sunt, apud Steph. Baluzium; aliasque, secundum LEGEM ROMANAM, vel SIRMONDICAS, nec non alias BIGNONIANAS, ab eodem Baluzio; alias ANDEGAVENSES, a Mabillonio tum *Analect. Tom. IV. p.* 234. tum in Operis *de Re Diplom. Adpendice Tomo II.* editas, & quas paullo ante laudauimus (§. XXVIII.) LANGOBARDICAS, a Lud. Ant. Muratorio *Tom. I. Script. Rer Ital. Part. II.* ex vetere Codice Mutinensi descriptas *, quas vtut barbaro dicendi genere scriptas, maximam tamen adferre vtilitatem, vnusquisque re ipsa experietur. eorum temporum.

* Merito addimus *formulas* ALAMANNICAS, a Melch. Goldasto *Tom. II. Rer. Alam. Part. I.* nec non ALSATICAS, itidem a Mabillonio primum, ac deinde a Ge. Eccardo sub finem *Legis Salicae p.* 232. *sequ.* editas: quas tamen non minus, quam Goldastinas esse *Alamannicas* & in monasterio S. Galli scriptas res ipsa docet.

CAP.

C A P. I I.

DE PROGRESSV IVR. GERMANICI A CAROLI M. TEMPORIBVS AD LOTHARIVM III. IMP.

§. XXXIII.

Carolus M. legislator Saxonum.

PRogredimur ad tempora CAROLI M: quem si emendandis barbarorum moribus, legibusque aequioribus ferendis natum dixerimus, neminem nos habituros contradicentem speramus. Eum omnium, quae sibi parebant, gentium, leges in scripturam redigi iussisse, iam supra vidimus. (§. XXII.) Quum ergo tum gentes omnes iam leges scriptas haberent, praeter SAXONES, quos ipse primus diuturno bello perdomuerat: dubitari nequit, quin iis prae ceteris hanc operam nauarit *. Non tamen nouas illi obtrusit leges, sed, ut *Poeta Anonymus ad ann. DCCCIII.* loquitur,

Tum sub iudicibus, quos Rex imponeret ipsis,
Legatisque suis, permissi LEGIBUS vti
Saxones PATRIIS, & libertatis honore.

* Coniicit quidem V. C. Burc. Gotth. Struuius in *Hist. Iur. VI*, 7. *p.* 425. 426. iam ante Carolum M. in *Capitul. de part. Saxon. Cap. XXXIII.* ad *legem Saxonum*, & *in Capit. Sax. Aquisgr. anni DCCLXXXXVII.* nec non *Capit. IV. app. II. Cap.* 35. ad *eorum* euuam prouocet. Sed vti *lex* & *euua* πολύσημα sunt vocabula: ita & ius non scriptum significare possunt.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Et haec procul dubio est LEX illa SAXONVM, ab Heroldo, Lindenbrogio, Leibnitio, & nuper a V. C. Car. Guil. Gaertnero, edita. Quamuis enim Lindenbrogius eam legem vel ideo Caroli saeculum antiquitate superare existimet, quod in membranis, quas nactus sit, litterarum ductus vetustatem maiorem arguant, & codex illi ante Caroli tempora scriptus videatur: tamen quum ista Lex Saxonum Christianis vocabulis e. g. *ecclesia* vtatur *, *Tit. III*, 5. & praeterea regni ac Regis Francorum diserte meminerit. *Tit. III*, 1. *XVII*, 5. fieri sane non potest, vt eam vel Caroli M. aeuo antiquiorem, vel ab Haraldo, Danorum Rege, profectam esse existimemus. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XII.*

Lex Saxonum quando scripta.

* Quamuis enim ante bella Caroli M. cum Saxonibus gesta, Christianae religionis scintillae quaedam in Saxonia emicuissent, ceu patet ex Venant. Fortun. *Lib. III. Carm.* 9. & *vita S. Faronis Episcopi Meldensis MSC. Cap. LXXVI.* ex qua excerpta edidit Leibnit. *Script. rer. Brunsuic. Tom. I. p.* 63. id tamen de paucis hominibus, qui in Gallicano littore piraticae caussa consederant, intelligendum videtur, non de vniuersa gente, quae ad Caroli M. tempora auitam superstitionem & armis tuebatur, neque adeo patiebatur ecclesias vel templa Christianorum apud sese exstare.

§. XXXV.

Videtur tamen non nisi fragmentum istius legis

An integra ad nos

peruenerit.

gis ad nos perueniſſe. Multa enim, quae veteres ex lege Saxonum citant, in hac noſtra deſiderantur, v. g. lex de matrimonio impari nobilis & plebeiae ſub mortis ſupplicio vetito, Eginard. *apud Adam. Brem. I*, 5. de traditionibus digito firmandis, *Diplom. Liemari apud* Lindenbrog. *Script. Rer. Septentr. p.* 147. de eo, qui fines alienos inuaſerit, capitis damnando. Lamb. Schaffnab. *Chron. p.* 196. Accedit quod quum *crudeliſſimam Saxonum legem* vocet Wippo *in vita Conradi p.* 430. in hac ſuperſtite nihil crudelitatis reperiatur, niſi crudelem etiam dicere velis Nemeſin Carolinam, quae aeque, ac lex Saxonica, fures capite plecti iubet. Eſſe tamen in illa fragmenta genuina ac vetuſta, aliis ſane argumentis ſatis demonſtrari poteſt *.

* Prouocat enim ad legem noſtram ipſe Carolus M. *Capitul. de partib. Sax.* §. *XXXII.* vbi ait: *De periuriis ſecundum legem Saxonum ſit.* Atqui hoc caput hodienum habemus in *lege Sax. II*, 8. & 9. *Qui ſciens peierauerit, capite puniatur, qui neſciens peierauerit, manum ſuam redimat auctor ſacramenti.*

§. XXXVI.

Capitularia Caroli M. de Saxonibus.

Nec in eo adquieuit Caroli M. ſollicitudo. Quum enim gens Saxonum, quamuis publica profeſſione Chriſtianis acceſſiſſet, adhuc tamen auitas ſuperſtitiones priuatim mordicus teneret * : legi illi patriae nonnulla adſtruxit, quae rudem iſtam gentem ſaltim poenarum metu in officio continerent. Eo enim pertinent CAPITVLATIO DE PARTIBVS SAXONIAE incerti anni, & CAPITV-

LARE

LARE SAXONVM anno erae Christianae DCCXCVII. in Comitiis Aquisgranensibus promulgatum, quae inuenta in bibliotheca Vaticana a litteratissimo principe, Ferdinando Furstenbergio, (vid. *Monim. Paderborn. p.* 324) primum a Luca Holstenio Romae, deinde ab Hermanno Conringio Helmstadii, demum a Steph. Baluzio *Capitul. Tom. I. p.* 250. Herm. Adolph. Meinders *de statu relig. & reip. sub Car. Magn. p.* 23. *sequ.* & nouissime a viro doctissimo, Car. Guil. Gaertnero, edita sunt *Lips. MDCCXXX.* 4*to*.

* Argumento esse potest *Indiculus superstitionum & paganiarum*, quem eidem debemus Principi Ferdinando, Paderbornensi Episc. *in Monim. Paderborn. p.* 308 Et notum est, in iis illustrandis multum operae insumsisse Casp. Caluoer, Herm. Adolph. Meinders, & Georg. Eccardum. Adeo vere cecinit poeta:

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem
Testa diu.

§. XXXVII.

Sed aliarum quoque gentium legibus, quas a Theoderico Rege Francorum eiusque successoribus in scripturam redactas diximus, noua quaedam additamenta sub Carolo M. eiusque filio, Ludouico Pio accesserunt. Ipsis enim Francorum legibus illum *paucula capitula, & ea imperfecta addidisse*, testatur Eginardus *in vita Caroli cap. XXIX.* taliaque capitula ad LEGEM SALICAM exstant apud Baluz. *Capitul. Tom. I. p.* 17. 387. 606. *Tom. II. p.* 1060. * Eiusdem generis sunt capitula, LEGI BAIVVARIORVM anno DCCLXXXVIII. adiecta

Nec non ad Leges Salicam, Baiuuariorum & Langobardorum.

C apud

apud eumdem *Tom. I. p.* 207. Denique quod ad legem LANGOBARDORVM attinet, non modo illi infertas videmus plures Caroli M. & fucceſſorum conftitutiones, verum etiam *Capitula, addita ad Legem Langobardicam*, nec non *Capitula, excerpta ex lege Langobardorum* reperimus apud Baluz. *Tom. I. p.* 327.

* Fortaſſis & plura perierunt. Exftat fane charta Monafterii Honaugienfis apud Mabillon. *Annal. Benedict. Tom. II. p.* 697. in qua Carolus *Rex Francorum, vir illuſter* profitetur, *res peregrinorum ſecundum legem Francorum proprias eſſe Regis*: ab eoque iure excipit peregrinos Scotos. Quod eft ipfum ius Albinagii, cuius alioquin vix veftigium in legibus Francicis reperias, vt non potuerint non quaedam earum capita periiſſe, niſi & hic per *legem Francorum* ius eorum non fcriptum intelligere malis.

§. XXXVIII.

Capitularia Regum Francorum vniuerſalia.

In primis vero notanda funt ipfa CAROLI M. CAPITVLARIA, vniuerſis ciuibus praeſcripta *, id eſt fanctiones, vel in conciliis & fynodis, vel in comitiis regni, de eccleſia & republica factae, quarum plurimas ex variis Codicibus MSC. integras edidit Steph. Baluz. *Tom. I. p.* 189. *ſequ.* Talia deinde & Ludouicus Pius, Pippinus, Italiae Rex, Carolus Caluus, & alii Francorum Orientalium & Occidentalium Reges plura publicarunt, quae laudatus Baluzius eadem induſtria vndiquaque collegit ediditque *Tom. I. p.* 533. 541. 561. *ſequ.* Addat. Brower. *Annal. Treu. Proparaſc.*

rasc. Cap. X. Mabillon. *Analect. Tom. I. p.* 299.

* Quemadmodum enim communi populi consensu huiusmodi Capitularia fiebant: ita & omnes iis subscribere, eoque chirographo se ad eorum obseruantiam obstringere cogebantur. *Capit. III. a. DCCCIII. Cap. XIX. Capitul. II. a. DCCCXIII. in prooem. Capitul. Caroli Calui, tit. I.* Ex quo patet, vnde mos supersit, in imperio nostro, vt leges communes & communibus Electorum, Principum ac Ordinum suffragiis ferantur & capitularibus istis seu *recessibus* praeter Imp. & Electores & Principes quidam, necnon ex Comitibus, Praelatis & ciuitatum legatis quidam subscribant.

§. XXXIX.

Ne vero tot speciales leges conquirendae essent Francis: fuerunt, qui capitularia illa colligerent, & in certum ordinem redigerent. Collectionum illarum notissima est ANSEGISI, Abbatis siue Lobiensis, siue Fontanellensis, siue alius monasterii, tamen non Archiepiscopi Senoniensis *, Baluz. *proleg. Capit.* §. *XXXIX.* qui omnia Caroli M. & Ludouici Pii Capitularia eo ordine disposuit, vt *liber primus* Caroli M. constitutiones ad rem ecclesiasticam pertinentes: *secundus* eiusdem leges ciuiles; *tertius* Ludouici leges ecclesiasticas; *quartus* eiusdem leges ciuiles, vel, vt auctor vocat, *mundanas* complectatur. Addidit auctor *adpendices tres*, quibus varia collegit Caroli M. Ludouici Pii, & Lotharii I. Imp. capitularia, quae vel ex su-

Eorum collectio ab Ansegiso facta.

 perio-

perioribus *memoriae caussa scripta*, *vel non plenum explere sensum*, *vel geminata*, *vel cum aliis mixta* videbantur. Ediderunt hanc collectionem, quae anno Christi DCCCXXV. Ind. V. & XIII. imperii Ludouici Pii & Lotharii primum prodierat in lucem, (vid. Ansegis. *praefat.*) B. Rhenanus, Vitus Amerbachius, Ioach. Vadianus, Heroldus, P. Pithoeus, Iac. Sirmondus & nouissime Steph. Baluzius.

* Ansegiso, Abbati Lobiensi, hanc collectionem tribuit Sigeb. Gemblac. *in Chronic. ad annum DCCCXXVII.* Ansegiso, Archiep. Senonensi, Odorann. *in Chron. ad ann. DCCCLXXXII.* Ansegiso, Abbati Fontanellensi Baluz. *in Proleg.* §. *XXXIX.* Sed vti manifesto errant, qui auctorem faciunt Ansegisum Archiep. Senonensem: ita sunt, qui Ansegisum Abbatem Lobiensem postea Fontanellensi monasterio praefectum contendunt. Quae si probari possent, Baluzium Sigeberto facile conciliaremus. At quid opus est verbis, quum de hoc Ansegiso manifestum exstet auctoris veteris testimonium, puta Adsonis *de miraculis S. Waldaberti*, vbi inter alia refert, Ludouicum Pium abbatem Fontanellensem *Ansegisum* praefecisse *Luxoniensi* monasterio, hunc vero CAPITULA *regum Francorum, quae diuersis fuerint acta conciliis, excepisse & vno volumine contineri fecisse.* En Ansegisum, auctorem collectionis non Lobiensium, sed Luxoniensium & Fontanellensium abbatem. Facilis vero fuit Luxonii & Lobii confusio.

§. XL.

Nec non a Benedicto Leuita & Lothario.

Postea anno DCCCXLV. nouam collectionem Otgarii, Archiepiscopi Moguntini, au-

auspiciis adornauit BENEDICTVS, Leuita Moguntinus, quam Ansegisianae collectionis veluti auctarium esse voluit. Constat illa tribus libris, in quibus nec delectu, nec ordine vsus est bonus ille Leuita. His deinde nescio quo auctore accesserunt *Additionum Libri IV*. Vtraque collectio in foris Francicis haec Germaniae, illa Galliae, maximi vsus fuit: Ansegisiana tamen etiam Ludouici Pii & Caroli Calui auctoritate firmata. Vid. Steph. Baluz. *Proleg.* §. *XLVII. seq.* Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XV.* Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 845. *n.* 17. *p.* 558. *Tom. III.* Quin ipse LOTHARIVS Imp. nouam collectionem in vsum Italorum confecit *, Baron. *Annal. Eccles. ad ann. DCCCXLVII. n.* 12. quam edidit Melch. Goldastus *in Collect. Leg. & Consuet. Germ. p.* 102.

* Errauit tamen Baronius, dum collectionem hanc Italis ex decreto *Synodi Maldensis Cap. LXXVIII.* promulgatam existimat; quo anno DCCCXLV. cautum fuerit, *vt Capitula ecclesiastica a Carolo M. Imp. & Ludouico Aug. promulgata obnixe obseruari praeciperentur.* Sed non meminit Baronius id concilium in regno Caroli Calui habitum, ac proinde nec Lotharium obstrinxisse, nec ad Italos pertinuisse. Vid. Petr. de Marca *de Concord. sacerd. & imperii Lib. II. Cap.* 12. §. 5. Ant. Pagi *Critic. Baron. ad ann.* 847. *n.* 13. *p.* 604.

§. XLI.

Iam ex his facile patet, quaenam fuerit iuris Germanici facies a Carolo M. vsque dum eius stirps apud Germanos defecit, id est ad ann. **A Carolo M. ad finem stirpis eius**

In Germania leges patriae adhuc valuerunt.

ann. DCCCXI. Primo enim adhuc singulae gentes legibus suis propriis vtebantur. Id quod vel inde patet, quod multo post ad Legem Baiuuariorum ipse prouocat Henricus II. Rex: Adelbold. *Vit. S. Henrici Cap. X.* apud Leibnit. *Tom. I. p.* 423. quodque idem Imperator eiusque successor Conradus Salicus Saxonum leges confirmasse dicuntur. Ditm. Merseb. *V. p.* 386. *edit. Leibnit.* Wippo *in vita Conradi p.* 430. quin & Lex Alamannica pro norma fuit Conrado I. Regi Germ. in ferenda anno DCCCCXIV. sententia. Ekkehard. *de Cas. Mon. S. Galli Cap. I.* vt taceam, manumissionem, per iactum denarii secundum legem Salicam factam esse sub Zuenteboldo, Lotharingiae Rege, cuius charta ea de re exstat apud Buchel. *ad Hedam de Episc. Vltraiect. p.* 70.

§. XLII.

Necnon capitularia regum.

Deinde maximae auctoritatis hoc temporis interuallo erant CAPITVLARIA Caroli M. & Ludouici Pii, quod solide demonstrauit Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVII. p. 94. sequ.* Ad ea enim prouocant patres Concilii Moguntini anno DCCCLII. *Cap. XVI.* itemque Synodi Coloniensis sub Carolo Crasso habitae *Cap. III.* Concilii Moguntini anno DCCCLXXXVIII. *Cap. XXI. & XXIII.* indicio satis luculento, toto illo tempore sancta adhuc Germanis fuisse illa Regum Francorum capitularia *.

* Patres enim concilii Moguntini anno 852. vrgent, *pauperes liberos, non esse saepius banniendos ad placita, nisi sicut in* DOMINICO CA-

CAPITVLARI, *olim facto praecipiatur*. Non ergo solum citant CAPITVLARIA, tamquam leges quasdam veteres, sed & eas non obseruari, & pauperes contra illas leges publicas opprimi, conqueruntur. Quo vero, quaeso, colore id fecissent, si eorum capitularium, tamquam legum obsoletarum nulla superfuisset auctoritas?

§. XLIII.

Praeterea nullum est dubium, quin nouas subinde leges tulerint Ludouicus Germanicus, eiusque posteri: quamuis eae, quas edidit Goldastus *Tomo I. Constit. Imp. p.* 274. non ex chartis authenticis, sed ex Auentini annalibus, Legibusque Langobardicis, desumtae videantur. Omnium celeberrima tamen est constitutio de expeditione Romana, CAROLO Crasso vulgo tributa, a multis reiecta, criticisque stricturis confossa. Sed quum, qui plurimum illi constitutioni tribuunt, eam non a Carolo Crasso, sed Conrado Salico, profectam existiment *, non est sane, quod hic illi immoremur.

Et si quas alias nouas leges tulerunt Caroli successores.

* Videnda, quae de ea disputarunt Marqu. Freherus, Rittershusius, Schurzfleischius, Ill. de Ludewig, Gebauerus, nec non etiam olim Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVII. p.* 89. Retulit mihi nuper amicissimus, & discipulorum meorum optimus, Io. Guil. Hofmannus, in manus suas incidisse ipsam chartam authenticam, quam olim cum Rittershusio communicauit Marcus Velserus, & se illius ope plura, quae editores praeteruiderint, quaeque ad constitutionis istius veram aetatem atque originem pertineant, obseruasse,

adfirmauit, quae ſe vna cum aliis obſeruationibus ſuis editurum promittebat. Sed eheu vitae breuitas vetuit ingenii paene ſtupendi virum ſpes inchoare longas. Euanuit illa ſpes, Hofmanno meo ſub finem ſuperioris anni properantibus fatis exſtincto.

§. XLIV.

An et iuris Romani aliquis vſus fuerit.

Quaeri poſſet, an non & iuri Romano in Germania tum locus fuerit? Reſponſum cape. Quum Franci iis tantum iuris Romani vſum concederent, qui illi iam antea adſueuerant: (§. XVIII.) toto hoc tempore in Gallia non exoleuiſſe iuris Rom. vſum, ſatis adparet ex Hincmar. *Opuſc. XVI*, 5. *Tom. II. p.* 225. *Opuſc. LV. T. II. p.* 440. 509. 587. 739. vt iam non dicamus de conciliis Gallicanis & Iuonis Carnutenſis Decreto, in quibus ad leges Romanas, etiam Iuſtinianeas, & e *Pandectis* depromtas, ſaepiſſime prouocatur. Add. Strauch. *Amoen. Iur. Can. ecl. II. Cap. VII. p.* 33. Id vero de Germanis dici non poteſt, quippe quos numquam Romani in prouinciae formam ita redegerant, vt ſtabile ibi eſſet eorum imperium. Hinc conſequens eſt, vt iuris Romani vſum nec deſiderarint vmquam, nec habuerint. Interim quum Capitularia apud eos maximae fuiſſe auctoritatis, faſſi ſimus (§. XLII.) in iis vero paucula ex iure Romano depromta ſint *: eatenus dici poteſt, aliqua ex eo iure profecta tum quoque in Germania locum habuiſſe.

* In ipſis Ludouici Pii *Capitularibus addit. IV.* §. 102. ius Romanum vocatur *omnium huma-* *na-*

narum mater legum, adeoque non mirum eſt, quaedam ex illo in vſus ſuos conuertiſſe Francorum Reges. Pauca tamen illa eſſe, & vix alicuius momenti, ipſorum Capitularium lectio vnumquemque conuincet, vt paullo latius ſcripſiſſe videatur V. C. Burc. Gotth. Struuius *Hiſt. Iur. VI*, 11. *p.* 435. *Fontes horum capitularium ipſas fuiſſe leges Romanas, ex eo potiſſimum patet, quod lex Romana omnium humanarum legum mater dicatur.* Neque enim id elogium nos conuincit, omnia vel pleraque ex iure Romano depromiſſe Francorum Reges.

§. XLV.

Eadem omnia ab exſtincta apud Germanos ſtirpe Carolingica, vſque ad Saxonicae familiae interitum, obtinuiſſe videntur. Nam tunc quoque ſingulos Germaniae populos veteres ſuas leges, quas Reges Francici ſcriptas promulgarant, ſequutos eſſe, ex iis, quae ſupra (§. XLI.) obſeruauimus, & obſeruabimus paullo poſt, colligitur *; idque innuere videtur Wittich. *Annal. II. p.* 21. *ſeq.* dum *leges diuinas & humanas auctorali vigore* Ottonis M. *polluiſſe, & coniuratos ſecundum leges meritas luiſſe poenas* ſcribit. Vid. Hert. *de Conſult. legib. & iudic. in ſpec. Rom. Germ. Imp. rebuſp.* §. *XII. p.* 410. Accedit, quod ad LEGEM SAXONICAM in chartis ſuis ſe referunt anno DCCCCLII. Otto M. apud Stangefol. *Annal. Weſtph. II. p.* 185. multoque poſt anno DCCCCXCVII. Otto III. apud eumdem *p.* 203.

Sub Saxonicis Imp. legibus patriis adhuc vixerunt gentes Germanicae.

* Idem & inde patet, quod Legem Salicam, Langobardicamque ſuis additionibus auxerunt Otto I. & Henricus II. Imperatores, quas

 edi-

edidit ex vetusto codice Ge. Eccardus *ad Leg. Salic. p.* 198. *sequ.* Quin in his ipsis additionibus Otto I. Imp. anno DCCCCLII. se refert ad *capitularium praecedentium regum instituta*, in comitiis Francofurtanis *coram posita*. Vid. Eccard. *ibid. p.* 198.

§. XLVI.

Lex Sax. tamen aucta ab Haraldo Rege Daniae. Quod tamen ad LEGEM SAXONICAM & FRISICAM *, attinet, eam Ottonis II. temporibus non parum vel immutauerat vel auxerat HARALDVS, Rex Daniae, qui tum transalbinas proximasque regiones inuaserat, & tum his, tum Fresonum genti, leges & iura constituere coeperat. Referunt hoc Adam. Brem. *Hist. II,* 19. Helmold. *Chron. Slau. I,* 15. qui addunt, gentes istas leges Haraldinas *pro tanti auctoritate viri adhuc hodie seruare contendere.* Sed harum additionum hodie nihil exstat.

* Sane & Frisonibus leges datas esse ab Haraldo, refert Alb. Stadens. *ad ann.* 984. Sed id intelligendum videtur de Frisiis vel Fresonibus transalbinis, qui & hodie chersonesi Cimbricae littora adcolunt. Ad reliquos enim Frisios eius pertigisse imperium, nemo veterum obseruauit. Immo ne Pontanus quidem in *Hist. Dan. Lib. V. p.* 196. vbi locum Alberti Stadensis adducit, quidquam de eius imperio in Frisios dixit.

§. XLVII.

Capitularium etiam vsus aliquis. Quid? quod ne CAPITULARIVM quidem vsus circa haec tempora exoleuisse in Germania videatur. Auctorem enim habemus Continuatorem Reginon. *ad ann. DCCCCLII. con-*

constitutum esse in Francofurth a Rege gloriosissimo, Ottone, anno illius XV. consentientibus Episcopis, comitibus, aliisque fidelibus compluribus, canonum sanctorumque patrum auctoritate, nec non CAPITVLARIVM praecedentium institutis coram positis *. His ipsis tamen temporibus paullatim ab vsu recessisse illa regum Francorum capitularia, suspicatur Baluz. *in proleg.* §. 1.

* Eadem verba in ipsis illis additionibus legis Salicae, a Ge. Eccardo *p.* 198. editis reperiuntur, vt adeo illas tum in manu illius Continuatoris fuisse verosimile sit. Quod insigne est γνησιότητος harum additionum argumentum.

§. XLVIII.

Accesserunt & hoc temporis interuallo variae leges nouae, a Regibus & Imperatoribus, vel missis in suffragia ordinibus, vel commissis campionibus, quos vocabant, latae. Ita sane in comitiis Stelensibus Otto M. interpretatione authentica decidit quaestionem iuris Germanici, *num nepotes cum filiis ad hereditatem simul admittendi sint, nec ne* * ? Rem enim Otto M. inter gladiatores discerni iussit, vicitque pars, quae filios filiorum computabat inter filios, & hinc lege perpetua firmatum, vt aequaliter cum patruis vel auunculis hereditatem diuiderent. Wittich. Saxo *Annal. II. p.* 644. Sigeb. Gemblac. ad ann. DCCCCXLII. Plures alias Ottonum leges collegit Goldast. *Constit. Imp. Tomo vno p.* 215. *sequ. p.* 225. *sequ. Tom. III. p.* 303. *sequ.* & *p.* 309. *sequ.*

Leges nouae sub Ottonibus latae.

* Quum

* Quum de iure repraesentationis nepotibus concedendo tum ambigerent Romani: eo minus mirandum, Saxones illud numquam concedere voluisse fratrum sororumue liberis, quin sibi ius patrium reseruasse, quum in comitiis aliud lege publica statueretur. Qua de re alibi. Iam id obseruo, in Geldria id ius repraesentationis anno demum DLX. inuectum esse, Pontan. *Hist. Geldr. Lib. XIV. p.* 882.

§. XLIX.

An & iuris Romani vsus?

Iuris Romani hoc saeculo in Germania nec vola nec vestigium adparet: quamuis eo subinde vterentur Reges & Imperatores, si quando Italis, & maxime Langobardis, leges praescriberent. Exstat sane in *Leg. Langob. II*, 47, 11. Henrici Imp. constitutio, de iureiurando calumniae clericis remittendo, in qua constitutio D. Marci, (vel Marciani potius, *l.* 25. *C. de episc.*) Iustiniani sanctio, & legis periti, ab Imperatore in consilium adhibiti, memorantur.

§. L.

Origo iuris Canonici in Germania.

At certius est, his temporibus paullatim iuris Canonici auctoritatem permagnam esse coepisse in Germania. Quemadmodum enim paullo ante haec tempora circa annum DCCCCVI. Regino Prumiensis in Regno Lotharingico iussu Ratbodi Archiep. Treuerensis, *de disciplina ecclesiastica libros II.* ex Canonibus antiquis decretisque pontificum compilauerat, quos post Ioach. Hildebrandum Helmstadiensem iterum edidit Steph. Ba-

Baluzius 1671. ita paullo post sub initium saeculi XI. scripto *magno canonum volumine*, ex iisdem, at inquinatioribus aliquanto fontibus, ius ecclesiasticum deriuauit BVRCHARDVS, Wormatiensis episcopus. Sigeb. Gembl. *de Script. eccles. Cap. CXLI. & sequ.* & in *Chron. ad ann. MVIII.* Chron. Wormat. *Cap. XIII.* apud Illustr. de Ludewig Reliqu. MSSC. *Tom. II. p. 55.* Prodiit hoc opus *Col. anno MDXLVIII. & Paris. MDL. fol.* tantamque sensim auctoritatem obtinuit, vt non modo Sigeb. Gemblac. *d. Cap. CXLI. ex eo adhuc* suo tempore *omnium conciliorum decreta auctorizari*, scribat, sed & apud vulgus canonistarum multo post mos inualuerit, vt regulas iuris, omni exceptione maiores, & vsu fori probatas, BROCARDICA, quasi *Burchardica* adpellarent*.

* Talia *Brocardica* primus scripsit DAMASVS, vetus iuris canonici Doctor, quae deinde recognita, & ex MSCIS exemplaribus edita sunt *Colon.* 1564. Ex praefatione haec decerpsit Strauch. *Amoenit. iur. Can. ecl. VI. cap. VI. p.* 112. BVRCHARDICA *inscribuntur, a Burchardo Episcopo Wormatiensi, qui primus ea tempestate coepit ius pontificium ad generales quasdam theses reuocare. Ex Gallis atque Italis plerique, originationem verbi ignorantes, corrupte Brocardum & Brocardicum adpellant.* Nescio ergo, quid sibi velit Alciat. *ad l. 99. D. de Verb. oblig.* scribens, BROCARDICA dici *materiam, quae sit contrariarum opinionum rationibus inuoluta.*

§. LI.

Superest, vt qualis ab Henrici II. Regis Sub Imperato-

ribus Franconicis leges patriae in vsu.

ac Imp. obitu ad Lotharium Saxonem vsque iuris Romani fuerit facies paucis ostendamus. Leges patrias SAXONVM, ALAMANNORVM, BAIVVARIORVM, etiam sub his constanter viguisse, dubio videtur carere. Leges enim SAXONVM firmasse Conradum Salicum, supra ex Wippone ostendimus. (§. XLI.) Ad legem etiam SALICAM in regno Burgundico anno MIX. viuere se profitetur Otho Comes, Arduini, Regis Italiae filius, apud Guichenon. *Biblioth. Sebus. Cent. II. n.* 3. *p.* 188. Vt iam non dicam Guilielmum Marchionem in alia charta anno MCLVI. profiteri, se viuere lege Salica, quemadmodum eius coniux, Iulita, Leopoldi Austriaci filia se *legé Alamannorum* viuere ait. Ibid. *Cent. I. n.* 99. *p.* 170. Quae charta, quamuis ad Burgundiam pertineat, satis tamen euincit, illo tempore Austriam *legem Alamannicam* coluisse, & Iulitam more istorum temporum, nuptam quoque retinuisse *.

* Aliquando tamen feminae nuptae se legibus, quibus mariti viuebant, vltro subiicere non dubitabant. Mathildis Dux, initio viuebat lege Langobardica, at in gratiam mariti, Gottfridi Lotharingici transierat ad legem Salicam. Franc. Mar. Florentin. *Memor. Mathild. Lib. III. p.* 105. vbi in diplomate Lucensi Episcopo dato ita loquitur: *Quia ego, qui supra* MATILDA, *marchionissa, professa sum ex natione mea LEGEM viuere videor LANGOBARDORVM: sed nunc modo pro parte suprascripti Gottifridi, qui fuit viro meo, LEGEM viuere videor SALICAM.*

§. LII.

§. LII.

Quemadmodum vero hoc temporis interuallo nulla amplius fit mentio Capitularium Regum Francorum: ita tanto frequentius nouas leges tulerunt Imperatores & Reges. De Conrado sane II. Martinus Polonus *in Chronico Cap. XCIV. Hic*, inquit, *multas leges condidit*. Et exstant quaedam eius constitutiones non modo in *Leg. Langob. III*, 8, 4. sed & *II. F. 9. §. vlt. & II. F.* 34. & 40. (quamuis eae ad Italiae regnum potius, quam ad Germaniam, pertinere videantur) & apud Goldast. *Const. Imp. Tom. III. p.* 312. Eidem celeberrimam constitutionem de expeditione Romana vindicant Schilterus, *ad Ius Feud. Alam. VIII*, 11. Schurzfleischius *Diss. de Conrado Imp. Aug. eiusque dipl. quod de exped. Rom. inscribitur. Wittenb. MDCCII.* & nouissime V. C. Ge. Christ. Gebauerus *in Adpend. ad Schilt. Inst. Iur. Feud. Lips.* 1728. 8. Attamen ne sic quidem suspicione omni carere videtur constitutio illa, quae tot aliorum virorum doctorum censuras, ex quo lucem vidit, experta est *. Editiones eius recenset laudatus Gebauer. *in Praef. p.* 196. *seq.*

Multae etiam leges nouae conditae a Conrado Salico.

* Quum enim omnes, qui illam adhuc vindicare Conrado II. conati sunt, fateantur, eam solius Velserianae membranae fide niti, in hac autem initium & finem a mala manu esse: ecquis fide sua nos iubebit credere, reliqua omnia integra, ac sincera esse? Qui nobis titulo & subscriptione illusit, an eum in reliquis bona fide agere voluisse credibile est?

§. LIII.

§. LIII.

Eiusque successoribus.

Sic & Henrici III. constitutionem de veneficiis protulit Goldastus *Const. Imp. Tom. III. p.* 312. qui *ibidem & Tomo vnico p.* 252. etiam Henrici IV. & V. quasdam edidit. Sed quum non vbique satis ἀκριβῶς genuina a falsis distinxerit vir ceteroquin diligentissimus *: de his similibusque iurisprudentiae publicae priuataeque monimentis, quae ex Goldasti scriniis prodierunt, paullo amplius videtur deliberandum.

* Dissimulare id non potuit eius encomiastes Io. Christ. Senckenberg *in vita Goldasti, eius scriptoribus rerum Alam. praemissa* §. *XL.* vbi: *Iusto confidentior*, inquit, *noster erat, si quid verosimile habebat, sua aliis pro veritatibus, immo pro antiquorum sententiis obtrudens. Scatent id genus rebus scripta eius, nec solus ei* Gretserus *id obiecit.* —— —— *Sane nonnullos id ei exprobrantes apud* Io. Alb. Fabric. *Biblioth. p.* 252. *videas: id ipsum legas in τῷ πάνυ* Conringii *de Orig. Iur. Germ. Cap. XVIII. p.* 99. *& saepius: nec non in* Wendelini *legibus Salicis inter Opuscula Chiffletiana p.* 61. *& alibi.* Hactenus Senckenbergius.

§. LIV.

An & iuris Romani aliquis vsus?

Iuris Romani ne hoc quidem tempore vllam inter Germanos mentionem fieri animaduertimus, quamuis eius vestigia nobis videamur anxie quaesiuisse. Video quidem, in ferali illo certamine, quod inter Gregorium P. P. VII. & Henricum IV. intercessit, aliquando ad ius Romanum esse prouocatum, sed ab Italo, Venerico nimirum Vercellensi, in

in libro *de vnitate Eccles. conseru. p. 16. edit. Schardii*: at in Germanorum scriptis, inter quae Leodiensium *Epistolam apologeticam*, Walrami Numburgensis Episcopi *librum de inuestitura*, aliaque eorum temporum opuscula a Goldasto in Apol. pro Henrico IV. edita euolui, tale quid reperire me nondum potuisse, fateor.

CAP. III.

DE STATV IVRIS GERMANICI A LOTHARIO IMP. AD TEMPORA, QVIBVS IN GERMANIA ACADEMIAE INSTITVTAE.

§. LV.

Quamuis fabulam, quae circumfertur de iure Romano, iussu Lotharii III. Imp. in foris & academiis recepto *, adeo profligarit Herm. Conringius *de Orig. Iur. German. Cap. XXI. sequ.* vt verbum addere pigeat: verissimum tamen est, ex eo tempore aliam paullatim factam esse iuris Germanici faciem, & ius Romanum, quod in vniuersa paene Europa adeo inualuerat, vt miraretur orbis, se tam cito factum esse Romanum, etiam in Germania lacertos mouere coepisse.

A Lotharii III. Imp. temporibus magna iuris in Germania commutatio facta est.

* Semper enim & ante Lotharium vsum aliquem iuris Romani superfuisse in Italia, pluribus potest testimoniis demonstrari. Nos vnico rem conficiemus. Imperio Lotharius potitus est anno MCXXV. mense Septembre eius anni coronatus a Fridrico Archiep. Coloniensi.

Alberic. *in Chron. ad ann.* 1125. res vero Italicas demum ab anno MCXXXII. constituere coepit, Chron. Bigaug. *ad ann.* 1133. Codex porro Pandectarum Amalphi repertus fertur anno MCXXXVII. Iam vero anno MXCVIII. Vmbertus comes Sabaudiae apud Vghell. *Ital. Sacr. Tom. IV. p.* 1458. *viuere se profitetur* LEGE ROMANA.

§. LVI.

Ab eo tempore in vniuersam fere Europam cultiorem ius Rom. penetrauit.

Quum enim ab eo tempore, vt supra ostendimus, iuris Iustinianei studium Bononiae quam maxime ferueret *, & ex vniuerso cultiore orbe iuuenes, tamquam ad mercatum sapientiae ciuilis, eo confluerent: reduces in suam quique patriam, & summis in toga dignitatibus aucti, tantum iuri Romano auctoritatis conciliarunt, vt illo passim tamquam subsidiario vterentur, ipsaque instrumenta sua ad eius iuris regulas anxia diligentia componerent.

* Obseruauit hoc Conradus Abb. Vrspergens. *in Chron. p.* 291. *Eisdem*, inquiens, *temporibus dominus Wernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in iis studuerat, ad petitionem Mathildae comitissae renouauit.* Si ergo non priuata, sed publica auctoritate ius professus est Irnerius, id saltim non iussu Lotharii, sed Mathildae auspiciis factum est. Atqui Mathilda iam anno MCXV. decesserat, decem annos ante, quam ad imperium adspirasset Lotharius. Ergo prius floruit Bononiae iurisprudentiae Rom. studium, quam Lotharius imperauit.

§. LVII.

Veluti in Angliam.

Sane Seldenus *in Diss. ad Flet. Cap. VII.* §. 11.

11. *sequ.* praeclare ostendit, eodem tempore, quo Bononiae reflorescere coeperint studia iuris, non modo *Codicem Theodosianum*, sed mutilum, vna cum *Nouellis* Theodosii, Caii *Institutionibus* & Paulli *Sententiis* in Anglia edidisse Guilielmum Malmesburiensem: sed & non multo post regnante Stephano, Theobaldum, primatem, *Iustinianeum corpus* eo transuehendum curasse. Ioann. Sarisb. *in Policrat. VIII*, 22. Id deinde publice ibi cum applausu exposuit Rogerius Vacarius, gente Langobardus, coaeuus Irnerio, Martino, Bulgaro ICtis, & postea Abbas Beccensis, sed edicto demum regio Stephani, teste eodem Io. Sarisb. & Rog. Baconio, prohibitus. Nihilominus tamen *Deo faciente*, vt Sarisberiensis verbis vtamur, *eo magis virtus legis inualuit, quo eam amplius nitebatur impietas infirmare* *.

* A Stephani regis temporibus, qui anno MCLIV. decessit, diutissime iuris Romani vsum in Anglia viguisse, & sub Eduardi demum III. Regis initia, id est, circa annum MCCCXXVII. euanuisse, toto Capite VIII. Dissertationis ad Fletam solide demonstrat Seldenus; *p.* 1093. *Vol. II. Op.* vt dici possit, prius, quam plerasque alias gentes Europaeas, & recepisse ius Romanum Anglos, & eidem nuncium misisse.

§. LVIII.

Paullo post & in Galliam penetrauit Romana iurisprudentia. PLACENTINVM enim in Monte Pessulano ius docuisse, testis est In Galliam.

est Pancirol. *de Clar. Leg. Interpr. II*, 20. Et hinc iam a saeculo duodecimo haut pauca, in Aquitania saltim & Narbonensi prouincia, exstant iuris Romani vestigia, quae accurate suo more consectatus est vir doctissimus, M. Ant. Dominicus *de praerog. allod. XX*, 1. Circa ea sane tempora Petrus, Comes Melgoriensis, in charta profitetur: *Si quis autem heredum aut successorum meorum contra hanc donationis & confirmationis auctoritatem insurgere praesumtuose, & obuiare, quod absit, attentauerit, non valeat vindicare, quod iniuste repetit, & persoluat mulctam, quam SANCTA LEX ROMANA per Theodosium Arcadium & Honorium promulgata decreuit.* Vbi donatorem in animo habuisse, *l.* 34. *C. Theod. de Episcop. & Cler.* res ipsa docet. Et apud Guil. Briton. *Philippid. II. v.* 45. *sequ.* anno MCLXXXIV. ita inter se, allegatis iuris Romani rationibus, contendunt Philippus Rex Franciae & Flandriae Comes *; vt ad *v.* 55. notet Barthius *p.* 91. *Vides iuris ciuilis non ignaros, quod tum per scholas iam regnabat.*

* Sunt sane memorabilia haec vtriusque argumenta, quae, quia Guillermus ille non est in omnium manibus, paucis excerpere iuuabit. Comes primo vrget, patrem sibi castra donasse, quae iam Rex repetat, atque inde colligit, se in iis ius in re consequutum. Hinc *v.* 40.

His veris titulis mihi ius adquiritur in re,
Quam repetis.

Deinde addit, se possessorem ne edere quidem titulum teneri, tamdiu rem habiturum, quamdiu Rex illam suam esse, nondum proba-

bauerit. §. 4. *Inst. de interd.* Eo pertinent *v.* 45. *sequ.*

Esto, quod nullum ius sit mibi rebus in istis,
Vt loquar absque meae praeiudicio rationis:
POSSIDEO *tamen baec per teque tuumque parentem,*
Iusque mibi defendit in bis possessio sola.
Nam possessorem compelli dicere, quo rem
Possideat titulo, nimis inciuile videtur.

Praeterea se iam res illas vsucepisse, contendit, *v.* 52. & *sequ.*

Quum res a dominis licite data sit mibi veris.
Sic BONA *nempe FIDES, TITULUS sic IUSTUS ab omni*
Excusat culpa nostri fundamina iuris.

Denique nec id omittit, neminem sine facto & culpa sua dominium amittere debere, *v.* 55. *sequ.*

Nec tibi ius nescire licet, quo nemo sibi rem,
Iuste collatam, sine culpa amittere debet.

Sic & rex comiti ex iure Romano obvertit exceptiones varias e. g. possidere comitem precario: *v.* 60. *sequ.* se quidem illi diploma dedisse, sed adhuc minorennem: *v.* 63. *sequ.* Quin enarrata postea ipsius Comitis, rem donatam donatario propter donatoris minorennitatem abiudicantis, sententia, ad partes vocat edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM. *v.* 78. *seq.*

Vis aliis aliud, aliud tibi dicere iuris?
Absit: quam tuleris, legem patiaris, oportet.

Quis sibi audire videatur regem & comitem, ac non potius binos caussidicos, ex iure Romano inter se disceptantes? Ad idem edictum triennio ante prouocare videmus Matth. Paris. *ad ann.* 1181. *Quod quisque iuris in alterum statuerit, vti debet eodem.* Adeo iam eo tempore aulae curiaeque personabant huiusmodi iuris ciuilis Romani regulis.

§. LIX.

In Burgundiam & Hispaniam.

Ex Gallia facile id ius in Burgundiam, iuris Germanici regnum, penetrauit. Id quod maxime patet ex Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana*, in qua iam hoc saeculo occurrunt diplomata, iuris ciuilis Iustiniani gemmulis distincta. Quale est illud *Cent. I. n.* 81. Friderici I. Imp. anno MCLVII. conscriptum, in quo mentio fit *meri & mixti imperii*, *conditorum testamentorum*, *heredum institutorum*, *dotis constitutae*, *legati facti*, & similium, quae ex iure Romano esse, nemo non videt. Quin & Hispanis eodem tempore innotuisse videntur leges Romanae *, quippe saeculo insequente XIII. iis tam familiares, vt Alphonsus X. Castiliae Rex, conficiens legum Corpus, quod PARTITAS Hispani vocant, permulta ex iure Romano desumserit. Arth. Duck. *de vsu & auctor. iur. Rom. II*, 7.

* Immo multo prius ipso saeculo XI. si fides Hispanis scriptoribus. Nam de Sanctio IV. Arragonensium Rege, qui Ramiro I. anno MLXVII. successit, scribit Mariana *de reb. Hisp. Lib. IX. Cap.* 7. *Sanctium Romani successorem memorant Gothicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet: sanxisse* CAESAREAS, *& secundum eas populis iura dari.* Add. Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. III.*

§. LX.

Cur & Germanis adriserit?

Non mirum ergo, si sensim etiam in Germaniam nostram viam sibi muniuit ius Romanum, tanto vbique plausu receptum. Nam & in ea legum Doctores & iuris periti ad sum-

ſummas in eccleſia, aulis & foris dignitates adſpirabant, & Imperatores ac Reges ipſi, a Pontificibus Romanis exagitati, fauebant iureconſultis, in quibus ſibi haut parum praeſidii poſitum exiſtimabant, aduerſus Pontificum iniurias, & ipſa denique conſilia Pontificum Rom. ius canonicum obtrudentium regnis ac rebuſp. Chriſtianis, non felicius turbari poſſe videbantur, quam ſi iura Romana ciuilia in foris ac gymnaſiis dominarentur *.

* Quanti tum fieri coeperint iuriſperiti, vel inde patet, quod in Henrici VI. Imp. laudibus poneretur, *quod fuerit dotibus inſignitus ſcientiae liberalis, & floribus eloquentiae redimitus, & eruditus Apoſtolicis inſtitutis & legibus Imperatoriae majeſtatis.* Alberic. Monach. *in Chron. ad ann. MCLXXXV.* quodque Bertholdo anno MCLXXIX. ad Archiepiſcopatum Bremenſem euecto, praecipue profuerit *decretorum legumque peritia*: Anon. *Hiſt. Epiſc. Brem. p.* 94. Fridricum porro Imp. ſibi quam maxime conciliare ſtuduiſſe ICtos, ſatis patet ex illius Imp. oratione apud Radeuic. *in vita Fridrici I. II,* 3. & ex iis, quae de dominio mundi cum Bulgaro & Martino colloquutus eſt apud Ottonem & Acerbum Moren. *de Reb. Laudenſ. ad ann. MCLVIII.* apud Leibnit. *Script. Rer. Brunsuic. T. I. p.* 818. vbi etiam in iura regalia Imperatorem per magiſtros Bononienſes & iudices vniuerſarum Lombardiae ciuitatum inquiſiuiſſe, legimus.

§. LXI.

Gliſcente enim iuris Romani vſu, DECRETVM, ſeu CONCORDIAM DISCORDANTIVM CANONVM, circa annum MCLII. ex Dionyſio Exiguo, Iſidoro, Iuo- Decreti origo.

ne, Burchardo, aliisque canonum collectoribus, compilauit GRATIANVS, patria Clusinus, non Romanae ecclesiae Cardinalis, quod visum Alberico Monacho *in Chron. ad ann. MCXLVI.* sed monachus Benedictinus Classensis, qui, vt eo commodius hunc laborem exantlaret, Bononiam in monasterium S. Felicis secesserat *. Chiflet. *Diss. apolog. Cap. V*, 4. Pancirol. *de Clar. Leg. interpr. III*, 2. Ger. Mastricht *Hist. Iur. Eccles. n.* 318. *sequ.* Huic Canonum corpori accessere variae additiones, quae PALEAE canonistis vocantur, quas diuersis temporibus primum exemplarium adscriptas marginibus, postea in ipsum textum migrasse, codicum MSC. fide probarunt Pithoei fratres *in praefatione editioni suae praemissa.*

* Ibi & mortuus dicitur. Exstat sane ibi ad sacellum S. Sebastiani monimentum, cum ab aliis, tum a Val. Forstero *in Hist. iur. ciu. Lib. III. Cap.* 7. editum, recentius illud quidem, & a Io. Franc. Aldobrando anno MCCCCXCVIII. positum, sed ideo non contemnendum, quod ex vetere carie ruderibusque obruto descriptum sit. In eo dicitur *Clusinus, Caesarei iuris & Pontificii enucleator prope diuinus, monachus in martyrum Felicis & Naboris aede, vbi absolutissimum opus decretorum anno gratiae MCLI. compilarit.*

§. LXII.

Illud & Germanis & aliis gentibus

Quamuis vero priuatum hoc monachi opus non eo iudicio ac cura confectum sit, vt nomen *concordiae discordantium canonum* sine rubore

bore sustineat, Ziegl. *Diss. Praelim. ad Lancell.* §. XXXVIII. Nec a Pontifice aliquo vmquam iuris robur acceperit: nihil tamen reliqui fecerunt Pontifices, vt illud gentibus omnibus obtruderent, licet irrito aliquamdiu conatu, quum tot experimentis moniti Reges & Principes non possent non subolfacere, quid ea legislatione adfectet aula Romana *. Maluerunt ergo iuris Iustinianei studia euehere, quam collum submittere iugo illi Pontificis Romani durissimo. Selden. *in Diss. ad Fletam. VI, 5. p.* 1078.

obtrudere volebant Pontifices.

* Probauit hoc laudatus Seldenus insigni loco Orderici Vitalis *Hist. Eccles. Lib. XIII. p.*919. qui verba faciens de concilio generali ab Innocentio II. Papa anno MCXXXIX. Romae habito, illisque qui illuc confluxerant: *Multa eis*, inquit, *Papa de priscis Codicibus propalauit, insignemque SACRORVM DECRETORVM TEXTVM congessit. Sed nimis abundans per vniuersum orbem nequitia terrigenarum, corda contra ecclesiastica scita obdurauit. Vnde remeantibus ad sua Magistris apostolica decreta passim per regna diuulgata sunt. Sed nihil, vt manifesto patet, oppressis & opem desiderantibus profuerunt, quoniam a PRINCIPIBVS & OPTIMATIBVS REGNORVM cum subiectis plebibus parui pensa sunt.* Quum vero eo tempore in lucem nondum prodiisset decretum Gratiani: intelligenda est alia Decretorum collectio, ipsius Innocentii Papae II. iussu confecta, nisi cum Bellarmino suspicari malis, Gratianum iam ab anno MCXXVII. in adornando eo opere desudasse. Potuit ergo Innocentius hoc ipsum opus licet nondum suis numeris absolutum concilii patribus commendasse.

§. LXIII.

Hinc iuri Romano pretium statutum.

Inde factum, vt iam saeculo XII. multoque magis insequente in Germania passim prouocetur ad ius ciuile Iustinianeum, quamuis, quum in Episcoporum curiis & Decreto aliquis locus esset, simul ius canonicum non exigui vsus haberetur. Collegerunt ex variis diplomatibus & scriptoribus rerum Germanicarum eiusmodi formulas, Hertius *de Consult. Leg. & Iudic.* §. *XIV.* Ill. Boehmerus *in Iur. Eccles. Protest. I,* 2, 48. Struu. *Hist. Iur. VI,* 39. *p.* 520. *sequ.* ex quibus patet, Germanos a saec. XII. actus suos ciuiles ad vtriusque iuris normam componere coepisse. Quum vero & nobis, quantum per negotia licuit, inquirentibus talia quaedam in manus inciderint: ea cum reliquis secundum temporis seriem disponere non pigebit, ita tamen, vt & Burgundici regni, quod tum Germanico vnitum erat, simul habeamus rationem.

§. LXIV.

Probatur id de saeculo XII.

Ex saeculo XII. non nisi pauca adferre licet, sed insignia. Anno enim MCL. apud Guichenon. *Bibl. Sebus. Cent. II,* 54. contrahentes renunciant *exceptioni non numeratae pecuniae, & non habitae, & omni LEGVM & CANONVM auxilio, super hoc competenti, vel competituro.* Paullo post, anno MCLVII. in diplomate Fridrici I. Imp. mentionem fieri *meri & mixti imperii, conditi testamenti, heredis instituti, facti legati,* iam supra (§.LIX.) ex eiusdem Guichenonii *Bibliotheca Sebusiana Cent.*

Cent. I, 81. ostendimus. Anno MCLXXIX. in dissidio Volcmari & Rudolphi, diuisis suffragiis ad Archiepiscopatum Treuerensem euectorum, Volcmarus *sequebatur curiam Romanam, pro eoque esse videbatur iustitia CANONUM, quum LEGISTAE pro parte Rudolphi legum iura stare*, contenderent. Arnold. Lubec. *Chron. Slau. III*, 10. Anno MCLXXIX. Bertholdum Archiep. Bremensem; ac demum anno MCLXXXV. Henricum VI. Imp. a decretorum legumque peritia commendatos esse, iam supra monuimus *. (§. LX. *.)

* Addi potest testamentum vel instrumentum Comitis Homburgensis Mathildis, scriptum anno MCLXCV. in quo monasterio Saliuallensi *palam, publice & expresse, pure & libere & simpliciter donatione pura, mera, valida & irreuocabili, quae dicitur INTER VIVOS pagum nomine Bourmont.* Addit sub finem, se adhibuisse *Notarium publicum & testes ad praemissa vocatos specialiter atque rogatos.* Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lotharing. Tom. II. p.* 409. Quae omnia iuris Romani cautiones sapere, nemo negauerit.

§. LXV.

Insequens vero saeculum XIII. huiusmodi testimoniorum insignem dat prouentum. Anno enim MCCIX. Capitulum Lugdunense ab ecclesia Clunianensi sibi stipulatur seruitutem non altius tollendi, Guichen. *Bibl. Sebus. Cent. II. n.* 15. Anno MCCXXIV. apud Schatenium *Annal. Paderborn. Lib. XIII.* occurrit sententia, quae plane hodiernum litigandi modum

Itemque de saeculi XIII. initio.

dum redolet *. Anno MCCXXXV. apud Guichen. *Cent. II. n. 96.* reperimus contractum venditionis, in quo præter alia de pretio in rem verso reperimus formulam: *Renunciantes certa scientia exceptioni minoris pretii, non numeratae pecuniae, & non habitae, & privilegio fori, & exceptioni doli, & errori in factum, & omni auxilio* LEGVM *&* CANONVM, *& omni iuri scripto & non scripto.* Qualis renunciatio, *exceptionum doli, in factum, restitutionis in integrum,* etiam anno MCCXLVI. occurrit *Cent. II,* 98. quemadmodum anno MCCXLIV. apud eumdem *Cent. I. n* 98. permutatio quaedam fit *de consilio* IVRISPERITORVM, *& amicorum.* Et apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. P. I. p.* 16. habetur eodem anno conditum testamentum Ioannae, Comitis Flandriae & Hannoniae, in quo *clausula codicillaris, constitutio testamentariorum, testium subscriptio & subsignatio.*

* Sic & anno MCCXXXI. Henricus, Comes Barrensis in pactis dotalibus cum Margaretha Luceburgica initis, quaedam *decernenda* esse monet *per duos* DOCTORES, nec adsensum vtriusque pactis ad hoc electos. Calmet. *Probat. Hist. Eccles. Lothar. Tom. II. p.* 446.

§. LXVI.

Eiusque fine.

Talia vero & adultum iam saeculum XIII. ad finem eiusdem complura reliquit. In charta enim anni MCCLII. Rudolphus Landgrauius Alsatiae, apud Guillemann. *Habsb. VI,* 4. *renunciat omni iuris subsidio* CANONICI *&* CIVILIS, *consuetudinibus, constitutionibus* edi-

editis & edendis, & anno MCCLIX. *donationis propter nuptias*, suaeque *ad euictionem obligationis* meminit in charta apud eumdem *VI*, 2. Anno MCCLXVI. Simon, Episcopus Paderb. apud Schaten. *Lib. XI. p.* 112. prouocat ad *constitutiones* LEGALES & CANONICAS *, & anno insequente Rudolphus, Comes Tubingensis *renunciat omni iuri* CANONICO *seu* CIVILI, *in Monim. Wurtemb. de monast. Blaubeuren n. III.* Similes renunciationes insertas reperimus anno MCCLXXVI. diplomati Ducum Slauorum & Episcopi Camin. apud Rangon. *in Pomeran. Dipl. p.* 265. anno MCCLXXVIII. chartae Hermanni Comitis de Sulze, in *Monim. Wurtemb. P. I. p.* 255. anno MCCLXXX. litteris Rudolphi Regis Rom. apud Gewold. *in Antith. ad Marqu. Freher. lit. B.* anno MCCLXXXI. eiusdem diplomati apud Toelner. *in Cod. Dipl. Pal. n.* 112. *p.* 78. anno MCCLXXXIII. tabulis Capituli Ratisponensis apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 178. anno MCCXC. & MCCXCII. chartis, productis *in Deduct. Stolb. n. VII.* anno MCCXCVI. foederi inter Eduardum Regem Angliae & Guidonem, Flandriae Comitem, inito, apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. T. I. p.* 39. ** & denique anno MCCXCVIII. chartae apud Ill. Cancell. de Ludewig *Reliquiar. Tom. V. p.* 445.

* Eodem anno Robertus Episcopus Verdunensis apud Foppens *in Supplem. Mir. p.* 863. renunciat *priuilegio clericatus & fori, consuetudini & statuto, beneficio restitutionis in integrum, & omnibus exceptionibus generalibus & specialibus.* ** An-

** Anno MCCXCVII. Fridricus Lotharingiae Dux condidit testamentum, plane ex iuris Romani formula, adeo vt ne septem quidem testium rogationem & sigilla omiserit. Extat illud apud Calmet *Probat. Hist. Eccles. Lotharing. Tomo. II. p.* 546.

§. LXVII.

Iam ergo his saeculis ius Rom. vna cum canonico inualuit.

Et haec quidem testimonia, quorum multo plura, si otium esset, accumulare facile potuissemus, satis superque indicant, iam ab ipsis Lotharii temporibus vtrumque ius canonicum & civile etiam in Germaniam paullatim penetrasse, adeoque non parum falli, qui saeculo demum XV. illud in academias primum, ac postea in forum, irrupisse existimant cum doctissimo Conringio *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXXII.* Nec tenuia tum eius rei initia fuerunt, vt sibi persuadet vir doctissimus: sed certis argumentis constat, iam illis temporibus in ipso foro rationem vtriusque iuris esse habitam *.

* Ill. enim Cancell. a Ludewig in Programm. *von Verbesserung des Teutschen Lehn-Rechts p.* 14. chartam edidit, ex qua adparet, Comitem Schwartzburgicum, iudicem Austregalem inter Electorem Brandeburgicum & Archiep. Magdeb. electum, auditis partibus, cognitaque caussa, noluisse tamen sententiam ferre, nisi *aduocatis prius Romani iuris peritis.*

§. LXVIII.

Multoque magis saeculo XIV.

Vnde non mirandum, maxima incrementa iuris studium saeculo XIV. cepisse in vniversa Germania. Tunc enim inter domesti-

ſticos & palatinos Balduini Archiep. Treuerenſis, quem anno MCCCVIII. electum conſtat, primo ſtatim loco recenſentur LEGISTAE & CANONISTAE. *Auct. Geſt. Balduini I,* 12. Biennio ante mentio fit *actionum perſonalium, realium & mixtarum* apud Leibnit. *Cod. Iur. Gent. T. I. p.* 113. Anno MCCCXXXIII. celebratur Vdalricus de Auguſta, Imperatoris ſcriba ſecretus, homo in vtroque iure peritus. Trithem. *Chron. Hirſaug. ad ann. MCCCXXXIII.* Anno ſequente chartae Humberti, Delphini Viennenſis, ſubſcribit Amblardus de Bellomonte, IVRIS CIVILIS PROFESSOR, Protonotarius Delphinatus. Guichenon. *Biblioth. Sebuſ. Cent. II,* 18. In decreto Renſenſi anno MCCCXXXVIII. de iuribus Electorum dicitur: *Haec veriſſima eſſe, conuenit inter omnes Annalium, rerum humanarum diuinarumque peritos, atque iam ſaepius,* VTRIVSQVE IVRIS, CAESAREI *atque* PONTIFICII, *coeleſtis theſauri teſtimoniis comprobatum eſt.* Goldaſt. *Tom. III. Conſt. Imp. p* 409. Teſtamentum Henrici Ep. Lubec. anno MCCCXL. plane ad iuris Rom. formulas conditum ex chartulario Lubecenſi eruit Illuſtr. Boehmer. *Iur. Eccleſ. I,* 2, 47. *p.* 115. In charta de anno MCCCXLIII. memorantur ſubſtitutio teſtamentaria, ſtipulatio ſollemnis, donatio inter viuos, apud Guichen. *Biblioth. Sebuſ. II. n.* 22. *Emancipationis ſollemnis* Philippi, Ducis Burgundiae, exemplum eſt apud Leibnit. *Cod. Dipl. Iur. Gent. T. I. p.* 221. In Academia Viennenſi an-

no

no MCCCLXV. fuere *Professores iuris* CANONICI & CIVILIS. Lambec. *Bibl. Vindeb. II, 5. p.* 85. 164. *sequ.* Vt iam non accumulemus innumeras formulas, quibus iuris vtriusque beneficiis annis fere singulis huius saeculi nuncium miserunt Germani nostri *.

* Tales formulas hic tantum per lancem saturam indicabimus. Occurrunt eiusmodi renunciationes, factae anno MCCCV. apud Leibnit. *Cod. dipl. Iur. Gent. T. I. p.* 113. anno MCCCVI. *in der Waldeckischen Ehren Rettung. n.* 36. *p.* 3. anno MCCCXI. & MCCCXVIII. in Chartulario Lubecensi, de quo Ill. Boehmer. *I,* 2, 47. *p.* 115. anno MCCCXIX. apud Ill. a Ludewig *Reliqu. MSC. Tom. VI. p.* 4. 6. anno MCCCXXIV. apud Schaten. *Annal. Paderb. Lib. XIII. p.* 360. anno MCCCXXVIII. apud Leibn. *T.* 1. *p.* 128. anno MCCCXXX. & MCCCXXXI. apud Ludewig *Reliqu. Tom. V. p.* 553. & 625. anno MCCCXXXVIII. & sequente apud eumdem *Tom. V. p.* 546. 548. 636. 639. 565. anno MCCCXLI. apud Leibnit. *Tom. I. p.* 154. anno MCCCLVI. apud Ludewig. *Tom. V. p.* 518. anno MCCCLXVII. in *Monim. Wurtemb. Part. I. p.* 917. anno MCCCLXXVII. apud Schaten. *Annal. Paderb. p.* 399. Nos speciminis loco adferemus renunciationem talem Stephani Palatini Com. Rheni & Ducis Bauariae, ex diplomate anno MCCCXXXVIII. scripto editoque a Gewaldo *Antith. ad Marqu. Freher. edito p.* 20. quia & Germanica est, & maxime singularis: *Ob wir oder der debeiner, dez Got nicht engeb, als kbranck weren, daz wir oder ihr debeiner dawider teten, oder thuen wolden, uns dawider nit bebelffen mit debeiner dispensation, absolution, relaxation, abolition, in integrum restitution, debeinerlay beneficio, wie daz*

daz genant sey, etz khomm wanne oder wie etz khom, etz geschech vmb vnser oder ander leut beth, oder daz man nennet ze Latein ex officio. Vbi quaedam ad ius ciuile, alia ad ius canonicum pertinere, vnusquisque intelligit.

§. LXIX.

Quo magis vero feruebant his saeculis iuris ciuilis studia: eo magis de ecclesiastici incrementis sollicitus erat Pontifex Romanus. Hinc post varias ISIDORI MERCATORIS, IARLANDI, ipsorumque Pontificum collectiones Gregorius PP. IX. circa annum MCCXXX. per RAYMVNDVM DE PENNA FORTI, Capellanum suum, compilauit DECRETALIVM libros quinque: Matth. Paris. *ad ann. MCCXXXV.* Io. Chifflet. *de Iur. Architect. Cap. VI.* Ziegl. *in Diss. praelim. ad Lancell.* §. *LI sequ.* cui postea anno MCCXCVIII. librum VI. eodem modo in libros V. diuisum adiecit Bonifacius Papa VIII. Henr. Stero *in Annal. ad ann. MCCXCVII.* eumque cum superioribus in fora & academias introduci iussit, quamuis in Gallia auctoritatem minime obtinuerit. Franc. Duaren. *praef. libri de Sacr. Eccles. minist.* Iis saeculi sequentis anno XIII. accessere CLEMENTINARVM itidem libri V. a Clemente PP. V. ita adpellatae. Baluz. *de Pap. Auenion. p.* 60. & EXTRAVAGANTES tum IOANNIS PP. XXII. anno MCCCXL. tum COMMVNES, exeunte saeculo XV. collectae *. Ziegl. *Diss. praelim. ad Lancell.* §. *LVIII.*

Pontifex Decretales publicat.

* Librum sextum Decretalium iussu Bonifacii

PP. VIII. collegerunt Guill. de Mandagollo, Archiep. Ebrodunensis, Berengarius Fredo, Biterrensis Episc. & Magister Richardus de Senis S. R. E. Vicecancellarius. CLEMENTINAS mortuo demum Clemente PP. V. promulgauit anno MCCCXIII. Ioannes PP. XXII. Idem Pontifex anno MCCCXXV. Extrauagantes edidit, nec tamen eas speciali rescripto ad vniuersitates misso confirmauit. Communes priuati hominis studio collectas esse post annum MCCCCLXXXIII. ex *c. 2. de reliqu. & vener. sanct.* colligitur. Vid. Nic. Frerotii *Paratitla sexti Decret. Clementinar. Extrauagant. & extrau. commun.*

§. LXX.

Germani de conseruando iure patrio laborare incipiunt.

At non tamen ideo nuncium iuribus patriis mittebant Germani, sed iuribus his peregrinis tantum vtebantur, tamquam illorum supplemento. Quin erant, qui aegre ferrent, has lacinias iuri Germanico adsui, ac proinde illud conseruare omni ope niterentur. Quo factum, vt ipsi Reges Germaniaeque ordines leges veteres in vsum reuocare, consuetudinesque litteris mandare studerent, & subinde nouas conderent, quibus obex quodammodo poneretur peregrinis istis iuribus.

§. LXXI.

Hinc veteres leges ac iura seruari iubent Impp.

Imperatores & Reges ipsos cum imperii ordinibus de conseruando iure patrio fuisse sollicitos, primo inde patet, quod his saeculis non semel publica lege cauerunt, vt iuri antiquo patrio sua constaret auctoritas. Sub Ottone enim IV. Imp. anno MCCVIII. in comitiis Francofurtanis sancitum, *vt omnia*

iura

iura a Carolo M. instituta, obseruarentur, tenerenturque *. Godofred. Monach. *in Chron. ad ann. MCCVIII.* Anno MCCXXV. in comitiis Moguntinis celeberrimis, teste eodem Godofredo, *pax iurata, vetera iura stabilita, noua statuta, & Teutonico sermone in membrana scripta omnibus publicata.* Quod vetustissimum legis, patria lingua scriptae, monimentum edidit Goldast. *P. II. Reichs Satzung. p.* 17. Eodem feruore legum patriarum vsum firmatum animaduertimus a Rudolpho Habsburgico, in comitiis non solum Herbipolitanis, anno MCCLXXXVII. sed & Spirensibus anno MCCXCI. apud Lehmann. *in Chron. Spir. V*, 108.

* Nec tamen hic intelligenda videntur capitularia, sed leges Saxonibus, aliisque gentibus Germanicis a Carolo M. latae. Etiam fere in consuetudinem res abierat apud Germanos, vt quaeuis paene gens mores suos ac priuilegia Carolo M. tribueret. Exempla in iure tum prouinciali Saxonico, tum Weichbildico, itemque apud Frisios, aliasque gentes vbique occurrunt. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XIII.* Gryphiander *de Weichbild. Cap. LIV.*

§. LXXII.

Deinde ipsos Imperatores Principum consilio a Lotharii temporibus frequentius tulisse leges nouas, easque scriptas promulgasse in Imperio, satis constat. Tales fuere leges Fridrici I. feudales, de quibus Radeuic. *de Gest. Fridrici I. Imp. II*, 7. * tales eiusdem constitutiones apud Goldast. *Constit. Imp. Tom. III. p.* 330. Talis eius pax publica, in comitiis

Imperatores & ordines nouas leges condunt.

Noribergenſibus anno MCLXXXVII. publicata, de qua Abb. Vrſp. *ad ann. MCLXXXVII.* & Datt. *de pace publ. Cap. II.* §. 69. p. 19. Superſunt & aliquot leges Ottonis IV. apud Goldaſt. *Tom. III. Conſtit.* p. 371. Fridrici II. de quibus Pfeffing. *in Vitriar. illuſtr. I,* 2. p. 67. Vt alia huius generis omittamus. Mirandum enim profecto, collectiones Receſſuum imperii antiquiorem nullam exhibere, quam ex faeculo XV. in cuius rei cauſſas inquirit Ill. Cancell. a Ludewig *in Aur. Bullam Tom. I. p.* 15.

* In primis huc pertinet libellus de BENEFICIIS, quem dudum a Io. Hauichorſtio Col. 1569. editum, tamquam ἀνέκδοτον edidit celeb. Thomaſius *in Selectis Feudalibus*. De huius vero libri aetate, quae dicenda erant iam *in praefatione priori editioni praemiſſa p. XXII.* diximus.

§. LXXIII.

Iuraque patria in ſcripturam redigunt.

Denique tam certum, quam quod certiſſimum eſt, non aliam ob cauſſam ab his temporibus ſcribi coepiſſe tot leges prouinciales ac ſtatuta, quam vt irruentibus in forum iuribus iſtis peregrinis obicem ponerent Principes ac ciuitates. Iac. Frid. Ludou. *Prooem. Spec. Sax.* §. *XII ſequ.* Nec alio pertinent illa Repkouii *Lib. I. art.* 3. *Der Bapſt mag kein Recht ſetzen, da er unſer Landrecht oder Lehen-Recht mit aendern oder kraencken moege**. Eo conſilio faeculo XII. ad ſcribendum Speculum Saxonicum EPKONEM DE REPKAV excitauit HOYERVS A FALKENSTEIN: eodem ſcriptum eſt SPECVLVM SVEVICVM, tot-

totque ex eo tempore condita ſunt iura prouincialia & municipalia ſtatuta, vt taedioſum eſſet, eorum numerum inire.

* Paullo ante enim innoteſcere in hoc terrarum tractu coeperant Pontificum Decretales, iisque Monachi Montis Sereni prope Halam noſtram primum vſi ſunt circa annum MCCV. ad quem in *Chronico Montis Sereni p. 79. edit. Maderi* haec legimus: *Ad hoc primum tempus fratres Sereni Montis adpellationis & verborum Decretalium, eis adhuc ignotorum vſum habere coeperunt, quarum rerum praefati Tiderici electores a Bertholdo Merſeburgenſi praepoſito & Henrico, eius fratre, informati auctores fuerunt.* Qui ſane locus, notatu digniſſimus hic non fuit praetermittendus.

§. LXXIV.

Quod ad Speculum Saxonicum attinet, auctoris vtriusque aetatem nos ignorare haut patiuntur tot chartae ac diplomata, in quibus commemorantur. Teſtis enim citatur HOYERVS COMES A VALKENSTEIN anno MCCXV. apud Beckmann. *Hiſt. Anhalt. P. III. Lib. II. p.* 213. & anno MCCXIX. in Charta alia Henrici Comitis de Aſcherslene apud Leukfeld. *Antiquit. Pold. p.* 288. eique iungitur HECCO vel EICO de REPKAV vel REPECHOVE. Idemque HOYERVS laudatur anno MCCXXX. MCCXXXIII. & MCCXLI. in diplomatibus quibusdam apud Ketner. *in Antiq. Quedl. p.* 219. 260. & 264. & *in Dipl. Quedl. p.* 254. 256. *ſeqq.* 261. 264. 266. *ſequ.* 273. 279. 332. adeoque nullum eſt dubium, quin iisdem circiter temporibus com-

Speculi Sax. auctor & aetas.

pilatum a Repkouio ſit SPECVLVM ſeu IVS PROVINCIALE SAXONICVM *.

* Et quidem inter annum MCCXV. & MCCXXXV. Nam *Lib. I. Iur. Prou. Sax. art.* 3. mentio ſit *Cap. non debet. X. de conſangu. & adfin.* quod anno MCCXV. ab Innocentio PP. III. in concilio generali latum eſt. Ergo poſt illum annum perpolitum eſſe oportet hoc ſpeculum. Deinde *Lib. III. art.* 62. enumerantur feuda imperii vexillaria, in quibus locum non inuenit Ducatus Brunſu. & Luneburgicus: qui quum anno MCCXXXV. inſtitutus ſit a Fridrico II. conſequens eſt, vt ante hunc annum opus ſuum abſoluerit. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXX.*

§. LXXV.

De eo iudicium. Quamuis vero multi huius Speculi naeui ſint, multae nugae ac naeniae, maxime, vbi aut philoſophatur auctor, aut hiſtoricum agit, aut ius publicum Germanicum exponere conatur: fatendum tamen eſt, Repkouium laudabili induſtria collegiſſe iuris priuati patrii, per vniuerſam Germaniam inferiorem recepti, reliquias *. Vnde huic Epkonis induſtriae reliquos eius naeuos, ſaeculo, quo ſcripſit, proprios, facile condonamus. Quod vero & ex iure Canonico & ciuili Romano quaedam immiſcuit, (Vid. *Ius Prou. Sax. II,* 63. *I,* 37. *II,* 56,) nouo argumento eſt, iura illa peregrina iam tum Germanis haut ignota fuiſſe.

* Teſtis eſt ipſe Repkouius *in praef. rythm.*
Dies Recht hab ich nicht erdacht,
Es habens vor Alten auf uns bracht,
Vnſere gute Vorfahren.
Et pleraque ſane, quae in hoc Speculo traduntur

duntur legibus veterum Saxonum, Frisiorum, Angliorum, Francorum, quin & Normannorum paene gemina esse Ill. Gaertnerus in *edit. LL. Saxonic. & Frisiorum* multis exemplis ostendit. Quin & nos postea multo plura ac luculentiora huius consensus specimina dedisse videmur in *Elementis iuris Germ.*

§. LXXVI.

Ipse Repkouius fatetur, initio se hoc opus Latine scripsisse, posteaque non sine difficultate illud in linguam vernaculam transtulisse. *Praef. rhythmica Spec. Sax.* Exstat & hodie, Latinum exemplar, quod tamen non est a Repkouio, sed ab homine peregrino, & fortassis Polono, nescio quo, siquidem hic interpres, quisquis sit, ne intellexisse quidem satis videtur linguam Germanicam. Schilter. *Exerc. XVI*, 35. Authenticum hoc exemplar lingua Saxonica antiqua, qualis in Ducatu Magdeb. & vniuersa inferiori Saxonia tum fuit, scriptum est, ceu & tot codices MSCi, & editiones veteres, testantur. At demum in dialectum Misnicam illud transtulerunt WOLFGANGVS LOSS, ciuis Fribergensis, & CHRISTOPH. ZOBEL*. Codices MSSC. qui passim reperiuntur, variasque operis editiones cum cura recensuere Gryphiander, Lambecius, Werlhoffius, Hertius, Struuius, Ludouici, Gaertnerus, quas repetere hic breuitas vetat & instituti ratio. — Eius editiones.

* Sed sicuti Latinus Germanicam: ita Zobelius Saxonicam dialectum non satis intellexisse videtur. Hinc saepe Saxonicum *leven*, vita verti videmus *leib*, corpus. Sic cum equus

 asthma-

asthmaticus auctori sit *bartschlegig*, Zobelius id vertit *baarschlechtig*, quasi de equo scabioso loquatur. Talia passim obseruabit, qui varios codices Saxonicos cum illa versione, maxime Zobeliana contulerit.

§. LXXVII.

Ius feudale Saxonicum. Accessit & IVS FEVDALE SAXONICVM, quod in Codicibus MSSC. iuri prouinciali plerumque, tamquam liber quartus, adiungitur, & eidem auctori EPKONI DE REPKAV tribuitur. Eiusdem sane illud aetatis videtur, eumdemque stilum & methodum praefert, quam in Iure prouinciali obseruamus, vt nihil prohibeat, quo minus EPKONI tribuatur. De eo plura dixit Iac. Frid. Ludouici *in Proleg. Iur. Feud. Sax.* Struu. *Hist. Iur. VIII,* 16. Thomas. *Select. Feudal.* §. *IX. sequ.*

§. LXXVIII.

Ius Weichbildicum. Recentius est ius municipale Magdeburgicum, seu WEICHBILDICVM, quod vel exeunte decimo tertio, vel sequente demum saeculo ineunte Magdeburgi videtur compilatum *, & consuetudines istius ciuitatis, sed iuris ciuilis laciniis passim deformatas, complectitur, Weichb. Art. CXIX. CXXI. CXXVIII. non tamen ita, vt Aen. Sylu. *in Europ. Cap. XXIV.* id iure vocet *ius ciuile abbreuiatum, & Saxonica lingua conscriptum.* De huius quoque iuris Weichbildici editionibus plura obseruarunt scriptores paullo ante laudati, in primis Iac. Frid. Ludouici *in Proleg. Weichb.* §. *XVI. seq.*

* In

* In Vindebonensi enim bibliotheca codices quadringentorum annorum iam superiore saeculo reperit Lambec. *de Biblioth. Vindeb. II*, 8. *p.* 831. Et ita in medium saeculum XIII. incideret huius libri origo. Sed vereor, vt tantam antiquitatem tueatur ius municipale multo inquinatius, quam reliqua iura Saxonica, eo tempore scripta.

§. LXXIX.

Quamuis vero Pontifici minime omnium placeret illud iuris Saxonici corpus, adeo vt plures eius articulos damnarint Gregorius PP. IX. anno MCCCLXXI. & postea Eugenius PP. IV. Vid. *Bull. ad Archiep. Rigens. post Spec. Sax. p.* 485. tanto tamen plausu receptum est non modo per archiepiscopatum Magdeburgicum & terras Anhaltinas, vbi genuina huius iuris patria est, verum etiam per Misniam & Thuringiam, marchiam Brandenburgicam, Lusatiam, Boemiam, Silesiam, Ducatum Magdeburgicum, Holsatiam, terras Brunsuicenses, quin & Borussiam, Poloniam, Daniam, Transsyluaniam *, vt veluti ius commune harum aliarumque gentium haberetur, & hinc frequentissime exteri, sententiis grauati, ad Scabinatum Magdeburgicum prouocarent. Leuberi *Stapul. Sax. n. DXL.* Iuris Saxonici auctoritas.

* In omnibus his prouinciis viuebatur iure Saxonico, quamuis alibi *ius prouinciale* ac *feudale*, alibi *ius Weichbildicum*, maiore polleret auctoritate. Fusius hoc probauit Struuius *Hist. Iur. VI*, 23. qui & *p.* 475. de terris Mecklenburgicis, & Brunsuicensibus ostendit, ibi abrogatum esse ius Saxonicum, adeoque eo in-

 so

so eius vsum veterem in his prouinciis confirmauit. Sed quod ad terras Brunsuicenses attinet, vsus iuris Saxonici in illis clarissime demonstratur ex vsu Geradae, vel *Frauen-Radae*, de qua Io. Andr. Schmid. *in Helmst. saeculis XIV. & XV. per Frauen-radam adflicto. Helmst.* 4. In Holsatia & vrbe Luneburgensi eius adhuc hodie vsum aliquem esse, obseruauit Hert. *de Consultat. Leg. & Iudic.* §. *XV. p.* 430.

§. LXXX.

Speculi Sueuici aetas.

Eodem exemplo postea & SPECVLVM SVEVICVM conditum est, & quidem medio circiter saeculo XIII. Nam in eo mentio fit non modo Innocentii Papae III. & Ottonis IV. Imp. quorum ille anno MCCXVI. hic non multo post decessit, *Spec. Sueu. I,* 348. & ita quidem, vt eorum certamen se tamquam rem antiquam legisse auctor profiteatur, sed & Decretalium, quas anno demum MCCXXXV. prodiisse diximus, (§. LXVIII.) *Spec. Sueu. I,* 5. quin & Fridrici II. qui MCCL. obiit. *Spec. Sueu. II. epilog.* Non multo post tamen illud conditum esse manifestum est ex editione Io. Frid. Schannati, §. *CXLIV. p.* 253. vbi verba: *Verraeter haissen wir, dy mit red ain verpalmundent, also das sy in sagent von seiner Christenhait, als dy Myner Prüder Kaiser Fridrich teten,* & paullo post: *Das teten all dij Mijner Prüder dem Kayser Fridrichen,* vbi de historia illa, tamquam recenti, loquitur. Accedit, quod Speculum hoc Archipincernatum tribuit Ducibus Bauariae, qui ab anno MCCXXXI. cum Boemiae Rege de eo officio

cio Imperii altercati ſunt, donec ſecundum hunc litem dedit Rudolphus I. Imp. anno MCCXC. Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n. CIX. p.* 76. Vnde denuo conſequitur, vt Speculum iſtud inter annum MCCL. quo Fridricus II. obiit, & annum hunc MCCXC. in lucem prodierit*, adeoque Saxonico multo ſit recentius, quod tamen negaſſe nouimus viros doctos, Lambec. *Biblioth. Vindeb. II,* 8. *p.* 825. & Schilter. *in Praef. Iur. Feud. Alam.* §. *XVII.*

* Quare nec adſentiri poſſumus V. C. Io. Sam. Brunquell. qui in *Hiſt. Iur. I,* 6, 23. hoc Speculum Sueuicum ſaeculo XIV. conditum eſſe, cenſet, ſequutus, ut opinor, Conringium, qui *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXX. p.* 136. id paullo ante Ludouici Bauari Imp. tempora confectum eſſe ſcripſit.

§. LXXXI.

Plura vero eius exſtant exemplaria, inter ſe haut parum diſcrepantia. Nam praeter illud, quod ſequutus eſt Seb. Meiſchnerus *im Kayſerl. und Koenigl. Land- und Lehn-Recht*, quod deinde ſimiliter expreſſerunt Melch. Goldaſtus *Tomo I. der Reichs Satzungen p.* 31. & Io. Steph. Burgemeiſter *im Teutſchen Corpore Iur. Dipl.* editionem nouam & a reliquis & ordine & verbis paſſim diſcrepantem edidit Io. Fridr. Schannat *in der Sammlung alter Hiſtoriſcher Schrifften Part. I. p.* 163. *ſequ.* & nouiſſime ex MSCo Argentoratenſi Io. Aug. N. D. de Berger *Lipſ. MDCCXXVI. 4to.* *. **Variae editiones.**

* Ne iam dicamus de noua editione, quae in Io. Schilteri *Theſauro Antiqu. Teuton. Tom. II.* pro-

prodiit, vbi V. C. Io. Ge. Scherzius non modo totum illud ius Alamannicum ex insigni codice Krafftiano edidit, sed & codicem illum cum aliis XI. MSSC. & VI. impressis diligentissime contulit. In *praefatione praemissa p. IV.* virum doctissimum eamdem mecum sententiam de Speculi huius origine & auctoritate fouere non sine voluptate obseruaui. Et meretur sane tota illa praefatio legi, quum nemo maiore instructus adparatu animum adpulerit ad Speculum istud nitori suo restituendum.

§. LXXXII.

De eo iudicium.

Est & hic iuris Germanici thesaurus egregius, ac proinde iuri Saxonico in multis conuenit. Multa tamen auctor admisit ex iure Romano, veluti *Lib. I. Cap. 6.* 41. 64. 67. 315. & 327. & vbi philosophatur, aut de iure publico differit, non minus desipit, quam Speculator Saxo. An vsum vmquam hoc ius in foro habuerit, fuere, qui dubitarent. * Sed sunt sane diplomata, quae manifesto prouocant ad decisionem iuris Sueuici, quae iam produxit Datt. *de pace publica. IV, I,* 21.

* Merentur ea de re legi verba laudatissimi Scherzii, *in praef. p. IV. Quamuis autem hoc opus, prout hic iacet, legis robore donatum fuisse, nullus credam, attamen plurimum inde vtilitatis, tum ad illustrandas antiquitates patrias, tum ad iurisprudentiam hauriri posse adsero. Nihil enim rationi sanae magis conuenit, quam vt in foro, si de pactis, contractibus, diuisionibus familiarum, litteris inuestiturarum similibusque, quae antiquis temporibus fuere facta, iudicium ferendum sit, illa interpretemur iuxta vsum moremque illorum temporum, quibus* fue-

fuere celebrata : vſum vero antiquiorum temporum in hoc opere repraeſentari, vel Tireſiae clarum eſt, & probauit id multis exemplis Schilterus in Comm. ad ius feud. Alamann.

§. LXXXIII.

Ius Feudale Sueuicum Alamannicum.

Acceſſit & huic Speculo, ſeu iuri prouinciali, IVS FEVDALE, quod paullo poſt ius prouinciale, & fortaſſis ab eodem auctore, conditum eſt, ſiquidem aliquoties lector ad ius prouinciale, tamquam ad partem priorem, remittitur. *Ius Feud. Alam. I*, 120. 168. Quare male de libri huius vetuſtate iudicarunt Lambecius, Schilterus & alii, qui illum diu ante Speculum Saxonicum natum exiſtimant. Thomaſ. *Select. Feud.* §. *LXIII.* Editionem accuratiſſimam huius libri, ad codicem Ambroſianum bibliothecae Vindebonenſis expreſſam, & luculento commentario illuſtratam dedit Schilterus, Arg. MDCXCVII. 4. & nouiſſime Io. Aug. N. D. de Berger *Lipſ. MDCCXXVI.* 4.

§. LXXXIV.

Iura prouincialia varia.

Nec tantum communia illa Germaniae iura colligi ſedulo coeperunt, ſed & prouinciae ſingulae ſuas leges & conſuetudines in ſcripturam iiſdem fere temporibus redegerunt. Tale ſane eſt IVS PROVINCIALE AVSTRIACVM, anno MCXC. conditum, quod ex Codice MSC. edidit Illuſtr. Cancell. noſter a Ludewig. *Reliquiar. Tom IV. p* 1190. *ſequ.* Tale IVS PROVINCIALE BAVARICVM, quod anno MCCCXLVI. condiderunt fratres Ludouicus, Marchio Branden-

bur-

burgicus, & Stephanus, Ludouicus & Guilielmus Comites Palatini Rheni, & Duces Bauariae, qui tamen profitentur, *dafs fie zu Rat worden mit ihrem Herrn und Vaeterlein, Kayſer Ludwichen von Rom.* Codicem MSC. elegantem membranaceum, fimilemque per omnia illi, quem defcripfit Lambec. *Bibl. Vind. II,* 8. *p.* 834. in Bibliotheca Hoffmanniana Francofurti vidi. Tales denique funt leges, quas Tirolienfibus anno MCCCXCVII. dedit Leopoldus Dux Auftriae, tefte Hundio *in Metrop. Salisb. Tom. I. p.* 450. *

* Ad hanc eamdem epocham pertinent etiam Stadenfium ftatuta, quae ipfe MSSC. poffideo, quorum in praefatione, quae incipit: *Iufte iudicate filii hominum* haec quoque legimus: *In dem Iare von onſes Heren Godes Bort tuſend twe hondert negen vnd ſeuentich in dem Mayge, do worden de meenen radmanne vnde de mittigſten van diſer Stadt tho Stade to rade, to Sünte Martinus Dage, alſo men then rade keſen ſchall*, fequuntur deinceps ipfa ftatuta, variaque additamenta, quorum fingulis haec praemittitur formula: *Hinder den tweeden (derden, vöffden) ſtükke ſyn volgende Capittel natho gedichtet.* Ex quibus patet primis his atque antiquiffimis ftatutis poftea varia SCta paullatim acceffiffe, adeoque non omnia effe eiufdem aetatis.

§. LXXXV.

Leges gentium exterarum Germanicis fimiles.

Quin & exterae gentes, quae leges & confuetudines Germanicas ob communem originem feruabant, iis temporibus illas in fcripturam redigebant, ne a iure Romano & Canonico agerentur in exfilium. Nam & Codex LE-

LEGVM DANICARVM auſpiciis Woldemari II. Regis anno MCCXXXII. * confectus eſt, de quo aliiſque Danorum Legibus conſulendus Ill. a Ludew. *in praef. Tomi IX. Reliqu. p. 5. ſequ.* Et NORMANNI LEGES ſuas, quas ſecum ex Septemtrione attulerant, Germanicis plane geminas, litterarum monimentis conſignarunt anno circiter MCCL. ceu docet Codex MSC. Bibliothecae Ludewigianae, ex qua illas cum notis ſuis edididit Illuſtris poſſeſſor *Tom. VII. Reliquiar. p. 149. ſequ.* * *.

* Certum id eſt de legibus Cimbricis, quas anno MCCXXXII. in comitiis Vordingenſibus a Waldemaro II. praeſentibus filiis Erico, Abele & Chriſtophoro Ducibus conditas eſſe omnes fatentur. At Scanicas non a Waldemaro II. ſed primo anno MCLXI. conſcriptas, & poſtea ab Andrea Sunonis Archiepiſcopo Latine redditas eſſe erudita *praefatione editioni Latinae Hafnienſi* 1590. 4. praemiſſa demonſtrauit Arnoldus Huitfeldius.

** Sed & Suedicae leges eiuſdem fere aetatis ſunt. Vplandicas enim, a S. Erico primum vel ſcriptas, vel collectas, publicauit ſuiſque auxit Birgerus Magni, Rex, qui circa annum MCCXCV. vixit: quemadmodum paullo ante anno MCCLI. Birgerus Iarl. ius municipale Succiae ciuitatum in ordinem redegit. Qua de re ex inſtituto agit Io. Loccen. *Antiqu. Sueo Goth. II,* 2. *p.* 35. Brabantinorum quoque Ducum conſtitutiones circa annum MCCCXII. compilatas publicataſque eſſe, iam docuit Herm. Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXVIII. pag.* 167. Leges Boemicas a Carolo IV. latas digeſtaſque in ordinem

ſub

ſub titulo *Maieſtatis Carolinae* edidit Paullus Geſchinius *Francof.* 1617. *fol.*

§. LXXXVI.

Ciuitates patrii iuris ſeruantiſſimae.

Sed ciuitates praecipue, in quibus Scabini, non niſi iuris patrii periti, maxima auctoritate pollebant, manibus pedibuſque enixe omnia agebant, ne iura peregrina intra moenia ſua reciperentur. Hinc multa vel condita, vel in ſcripturam primum redacta ſunt STATVTA vrbium praecipuarum, non modo liberarum, ſed & municipalium. Vbi id maxime notatu dignum, eas ciuitates, vnde alia oppida ius ſuum municipale petiuerant, ab his veluti metropoleon loco habitas, & a ſententiis domi latis prouocatum eſſe ad illas vrbes, quarum iura adoptauerant, qui mos hodienum quibuſdam locis obtinet *.

* Auctor eſt Ioannes Sibrandus in *Iur. publ. vrb. Lubec. Part. I. Sect.* 10. *n.* 7. Roſtochienſes, quia iure Lubecenſi vtebantur, adpellationes a tribunali Roſtochienſi detuliſſe ad Lubecenſe. Idem *n.* 15. *p.* 102. adducit priuilegium Stralſundenſibus conceſſum anno MCCCXIV. quo permittitur ciuibus, *daſs ſie moegen und ſollen ihre beſchuldene Vrtheil fūhren und holen zu Lūbeck.* De adpellationibus Neomagenſium ad Scabinatum Aquiſgranenſium deuolutis, ſimilique more apud Belgas paſſim obuio, quaedam haut vulgaria diſſerit Io. Iſaac. Pontan. *Hiſt. Gelr. Lib. I. p.* 59. quibus ex Conringio *Cap. XXVIII. p.* 169. addimus, alias quoque vrbes Rhenanas partim Aquiſgranum, partim Coloniam prouocare ſolere a cauſſis dubiis. Helmſtadienſes *a tribunali* magiſtratus ſui *ad conſiſtorium Magdeburgenſe ſolitos adpellare*, refert Magnus Dux Brunſu. & Ioannes Ab-

bas

bas Werthinenſis in diplomatibus anni MCCCLVIII. apud Schmid. *de Helmſtadio per Frawenradam adflicto* p. 6. 8. Vnde non mirum, Polonos quoque & Boemos Halam vel Magdeburgum, a quibus ius acceperant prouocaſſe. *Weichb. Art.* X. §. 1. quem morem tamen in Polonia anno MCCCLVI. ſuſtuliſſe Caſimirum II. Regem, memoriae prodidit Mechou. *Chron. Polon.* IV. 19.

§. LXXXVII.

De huiusmodi ſtatutis iam ſatis prolixe a Cl. Struuio *Hiſt. Iur.* VI, 27. aliisque actum. Nos de praecipuis, & quibus apud alias quoque ciuitates honor fuit, agemus. Et hic neſcio, an non primum ſibi locum merito vindicet IVS SVSATENSE. Celeberrimum illud municipium iam olim εὐνομίᾳ tantam ſibi famam pepererat, vt multae aliae ciuitates inde leges ſuas peterent, easque veluti beneficium acciperent ab Imperatoribus. Arnold. *Lub.* II, 35. Lambec. *Orig. Hamb.* I. n. 98. Henr. Meibom. *Introd. ad Hiſt. Sax. infer.* p. 81. At illud antiquum apud ipſos Suſatenſes paullatim obſoleuiſſe videtur. Nam nouum ius Suſatenſe, (*die Soeſtiſche Schraden* vel *Schragen*) in plerisque a iuris Lubecenſis principiis diſcedit *. Statuta Suſatenſia.

* Ipſe poſſideo apographum iuris municipalis Suſatenſis, cuius prima pars, continens *das alte gekorne und gepruvede Recht* incipit: *In dem Boke von oberſten Gude ſchrivet Meſter Boetius, dat man in allen Beginnen ſal anropen den allmachtigen Vader und Schopper aller Dinge* &c. Conſtat illud *articulis* CLXXVI. & quamuis ſub finem legamus: *Actum & concor-*

 da-

datum anno Dni milesimo quadringentesimo quadragesimo secundo, feria sexta post beati Cuniberti Episcopi: articulo tamen *CLI.* adscriptum: *anno Domini MCCCL. articulo CLVI. anno Dni MCCCIX. crastino Alexii Confessoris: articulo CLVII. anno Domini MCCCLXX. in die beati Bonifacii. articulo CLXXIII. sub anno Domini MCCCLXVIII. in die Dominica, qua cantatur Laetare*: vt adeo librum hunc subinde auctum esse, satis adpareat. Conf. Henr. Melch. Schutte *Diss. de iure Susat. eiusque & iur. ciu. collatione in success. ab intestato.* Altera pars eumdem titulum habens *dat alde und geprovede Recht der Stadt von Soest.* constat articulis CXXX. eiusque initium est: *Tho den ersten so seyn drey Gerichte binnen der Stadt, dat ein vnses Herrn van Colln, dat ander des Provestes van Soest, und dat derde des Rats.* Tertia pars inscribitur: *Des gemeinen Gerichts Process*, titulisque constat XIX. quorum initium est: *Socrates der Heydnische Philosophus spricht: Das recht ist einer spinnen-weben gleich. &c.* Sub finem subiiciuntur quaedam sub rubrica: *Dit sind nachfolgende Urtheil, ins freyen Stuhls Gerichte geboerig belangende.*

§. LXXXVIII.

Ius Lubecense. Ex iure hoc Susatensi natum est LVBECENSE * & HAMBVRGENSE. Et Lubecenses quidem, qui antea, teste Helmoldo *Lib. I. Cap.* 47. vt alii Nordalbingi iure Saxonico viuebant, ius suum ab Henrico Leone accepisse videntur, confirmatum postea a Fridrico I. Imp. Anno MCLXXXIII. Arn. Lubec. *Chron. Slau. II,* 35. Quod enim alii pro *iure Susatiae* apud Arnoldum rescribi iubent *iura Holsatiae*, alii per illud intelligunt *legitimam consuetudinem potestatemque vtendi* pas-

pascuis, lignisque in comitatu Nordalbingiae, id tam solide profligatum est ab Henr. Meibomio *Introd. ad Hist. Sax. Inf. p.* 81. & Mollero *Isag. ad Hist. Cherf. Cimbr. IV*, 6. vt actum agere nolimus. Caue vero, id quod hodie obtinet, ius Lubecense vetus & sincerum existimes **. Vidi ego in Bibliotheca Hoffmanniana Codicem MSC. membranaceum antiquum, lingua vetere Saxonica scriptum, in quo istud ius & ab hodierno diuersissimum, & multo breuius illo sistitur. Constabat enim articulis CCLXXI. alio plane ordine dispositis, quam qualem hodie in iure Lubecensi obseruamus. Fusius de hoc quantiuis pretii codice, aliisque qui passim memorantur Codicibus MSCtis singulari programmate egit amicissimus Hoffmannus. *Francof. MDCCXXXI.*

* Equidem ex iure Sueogothico, tamquam fonte, promanasse ius Lubecense nuper ostendere voluit V. C. Christ. Nettelblatt in *Diss. de fontibus iuris Lubecensis.* Sed quum pleraque communia habeant Gothicae illae & Germanicae leges, dicere malim, vtramque gentem talia a maioribus accepisse, vt non opus sit fingere, Lubecenses ius suum ex Septemtrione petiisse, de quo plane silent annales. Nec magis verum est, esse hoc ius Slauicum vel Venedicum, quum Sufato cum Venedis nihil vmquam commune fuerit.

** Collectio, qua hodie vtimur, facta est auspiciis Senatus, a Io. Ludinghausen Cos. Calixto Schein, Syndico, Gottschalco de Sliten, Senatore, excusaque Lubecae a Io. Balhorn. *Anno MDLXXXVI.* Eodem quidem anno Ioach. Kolius, Consul Crempensis ex Codice MSC. ius Lubecense Hamburgi publicauit:

ſed & haec, & ſi quae exſtant, aliae antiquiores editiones, in foro nullius amplius vſus ſunt. Conf. Ern. Ioach. Weſtphali *diſſ. de Origine & fontibus iuris Lubecenſis, eiusque vſu, auctoritate, elogio & ſubſidiis.*

§. LXXXIX.

Statuta Hamburgenſia.

Eumdem fuiſſe IVRIS HAMBVRGENSIS fontem, diplomata euincunt apud Lambecium, in quibus ipſis ſaeculo XIII. conceditur *antiqua iuſtitia Lubecenſium*, vel *vt fruantur iure Suſatenſium & Lubecenſium*, quae iam alii attulerunt. Hinc ſimillimae olim fuere Hamburgenſium & Lubecenſium leges, vt Thraciger, Hamburgenſium Syndicus, ſcribere non vereatur ad annum MCCXCII. *Biſz auf dieſe Zeit hat die Stadt Hamburg gebraucht Lübiſch Recht, als hiebe vor iſt angezeigt.* Quum vero hoc ipſo anno Adolphus, Gerardus, Io. Henricus & Henricus, Holſatiae Comites vrbi *concederent & donarent ius tale, quod vulgo Köbre dicitur, ſtatuta mandare, & edicta promulgare, ſecundum placitum eorum, pro vtilitate & neceſſitate ciuitatis, & reuocare eadem, quotieſcumque & quandocumque ipſis viſum fuerit expedire:* Lambec. *Orig. Hamb. II. n.* 471. vſi ſunt eo iure Hamburgenſes, &, vt denuo verbis Thracigeri vtamur, *nachdem ſie angeregtes priuilegium erlanget, haben ſie ihr eigen Recht gefaſt, welches mehrentheils aus gemeinen Sächſiſchen Rechten gezogen, und in folgenden Zeiten etliche mal vermehret und verbeſſert iſt* *. Attamen & ante ſaeculum XIII. quaedam exſtitiſſe iuris Hamburgici ſtamina, oſtendit V.

C

Cl. Mich. Richey *in Historia Statutorum Hamburgensium Cap. I.* §. 5. *sequ.* qui & alia huc pertinentia plena manu ferit.

* Hodierna Statuta Hamburgensia nouissime reuisa sunt publicataque anno MDCIII. quamuis postea & nouae leges, veluti *die Gerichts Ordnung* & varii recessus accesserint. At exstat in Bibliotheca Ludewigiana Codex MSC. lingua Saxonica scriptus, & glossis illustratus, *insigne iuris antiqui Germanici, a iure Romano adhuc minus infecti, monimentum*, iudice illustri Boehmero, qui & specimina quaedam dedit in *Diss. de Aeris alieni inter coniuges Hamburgenses communione, edita Hal. MDCCXXVIII.* 4.

§. XC.

At latius patuit iuris Lubecensis, quam Hamburgensis, vsus. Illud enim in Pomerania, Ducatu Magdeburgico, Saxonia inferiore, Holsatia, & Slesuicensi Ducatu, nec non Prussia & Liuonia a multis ciuitatibus oppidisque receptum est, quorum recensum prolixum instituunt Io. Sibrandus *ad Ius Lubec. Part. I. Sect.* 5. *&* 10. Meu. *ad Ius Lubec. Prol. quaest. II. n.* 23. Moller. *Isagog. I,* 2. Werlhoff. *Specim. Iur. Germ. Diss. III. p.* 202. Quin ex eodem & Weichbildo Magdeburgico conflatum ineunte saeculo XIV. videtur IVS CVLMENSE *, quamuis posterioris, puta iuris Weichbildici, principia magis redoleat. Vid. Hartknoch. *Diss. XVII. de iure Pruss.* §. 14. *sequ.* & *in Alt- und Neu- Preussen. Part. II. Cap.* 7. §. 3. *p.* 549.

Iuris Lubecensis vsus quam late patuerit. Vnde ius Culmense.

* Culmia condita anno MCCXXXII. ab Her-

 man-

manno de Balcke Ordinis Prussici magistro. Insequente anno Hermannus de Salza, supremus Ordinis Teutonici magister, Thorunensibus, & Culmensibus dedit priuilegium famosissimum Culmense, in quo diserte illis vrbibus indulgetur, vt iure Magdeburgico vtantur. Hartknoch *in Alt- und Neu-Preussen ibid.* §. 5. Attamen circa aurifodinas ius Silesiacum; circa argentifodinas Fribergense obseruari iussum. Recepta etiam quaedam ex iure Flandrico, veluti in mensuris agrorum, successione coniugum. Denique & ipsi Magistri ordinis vrbi specialia quaedam iura & statuta dederunt. Ex his omnibus demum ius Culmense confectum, quod ex vetere MSC. primus edidit Henr. Stroband Burggrauius & Consul Thorunensis *anno MDLXXXIV.*

§. XCI.

Statuta Aquisgranensia & Colonienfia. Antiqua porro sunt iura municipalia COLONIENSE & AQVISGRANENSE, quae iam *Ius Weichb. art. I.* laudat. Coloniensium iura ac consuetudines iam anno MCCXXIX. confirmauit Henricus Archiepiscopus, & anno MCCXLII. Fridricus II. Imp. apud Lunig. *im Reichs-Archiu. Part. Spec. IV. Cont. p.* 341. Prodiere anno MDLXII. sub titulo: *Abdruck und gemeiner Begriff der Policey-Ordnungen, Plebisciten und Statuten der alten löblichen freyen Reichs-stadt Coelln.* in quibus tamen Sigismundi aliorumque diplomata, saeculo XV. non antiquiora, statim initio occurrunt. Aquisgranensia statuta an vmquam edita sint scire me fateor cum ignarissimis.

* Attamen Io. Noppius *in Chron. Aquisgr. Lib. III. n.* 18. *p.* 54. edidit Sigismundi Imp. *statutum*

tutum anno MCCCCXXIII. de mobilibus ab intestato relictis & aedibus ruinosis. n. 19. p. 56. varia ciuium priuilegia ex libro scabinali *n. 29. p. 71. seq. Gesetze und Ordinantien des Churs. p. 85. Reformirte Chur Gerichts-Ordnung de anno 1577. No. 30. p. 116. Taffel des neuen Gesetz, auf Latein Tabulae nouae legis, genant, de anno 1456. die 1. Maii n. 31. p. 122. Vormunder versorger Ordnung de anno 1574. n. 32. p. 129. Reuision Ordnung eines Ehrw. Sendt-Gerichts*, & quaedam eiusdem generis alia.

§. XCII.

Antiqua praeterea sunt iura municipalia FRIBVRGENSIVM a Bertholdo IV. Zaringiae Duce anno MCLXX. data, itemque statuta GOSLARIENSIVM, condita anno MCCCXXX. teste fratre desideratissimo in *Antiqu. Goslar. IV. p. 362.* & edita a Leibnit. *Script. Rer. Brunsu. Tom. III. p. 484. sequ.* BREMENSIVM anno MCCCIII. ab Oldenburgensibus petita. Gryphiand. *Weichb. Saxon. Cap. LXXVII.* BRVNSVICENSIVM apud Leibnit. *Tom. III. p. 434.* anno MCCXXXII. ab Ottone I. Duce praescripta, & alia, quorum recensum non admittit hoc compendium. Nec non aliarum vrbium paullo antiquiora.

§. XCIII.

Id modo addo, hac tempestate in rebus nauticis inualuisse in vrbibus Hanseaticis vsum IVRIS WISBYENSIS, quod ipsum quoque originis Germanicae est, teste praefatione apud Leibn. *Tom. III. p. 750.* vbi haec occurrunt: *So sande man an Hertoghen Hinrike, enen Hertoghen over Beyern unde Sassen, de bestedig-* Ius Wisbyense.

de uns den Vrede unde dit Recht, als et vore sin auder Vader Keyser Lothar ghegheven hadde. Saepius hoc ius Wisbyense prodiit: quod & apud exteros non leuis vsus est. At postea ipsae ciuitates Hanseaticae condiderunt *der erbarn Hansee Staedte Schiffs-Ordnung und See-Recht* *, quae constitutio vltimum recognita in conuentu ciuitatum Hanseaticarum publicata est die XXII. Maii MDCXIV.

* Immo Hamburgenses iam ab anno MCCXC. habuerunt ius nauticum singulare, & ab Hanseatico diuersum, quod edidit & notis illustrauit V. A. Langenbeckius *in denen Anmerckungen über das Hamburgische Schiff- und See-Recht*, vbi *p.* 2. ius illud maritimum antiquum vocat *der Stadt eigenes, und aus keinen andern ent See-Recht.* Ita & Lubecenses ius nauticum iuribus Hanseaticis antiquius, sibi esse perhibent. Andr. Lang. *de legib. naut. Cap. IX. p.* 61. Addatur V. C. Mich. Richey *Hist. iur. Hamb. Cap. I.* §. 9. *p.* 6.

§. XCIV.

An ideo ius Rom. & canonicum minora incrementa ceperit?

Tot igitur iuribus prouincialibus ac statutis in scripturam redactis, id quidem consequuti sunt Germani, vt iura patria non plane in exsilium agerentur: nec tamen ideo ius Romanum & Canonicum nulla in Germania cepit incrementa. Quin magis magisque quotidie inualuit, & ab eo maxime tempore, quo academiae supremaque imperii iudicia institui coeperunt, tantum auctoritatis consequutum est, vt paullatim pro iure communi habitum, & iudiciis, tamquam norma decidendi commendatum sit. Quod quomodo con-

contigerit, postremo huius libri capite distinctius ostendemus.

CAP. IV.

DE STATV IVRIS GERMANICI A CONDITIS ACADEMIIS AD NOSTRA TEMPORA.

§. XCV.

Simul ac in Germania institui Academiae coeperunt: praeter Theologos, Medicos, & Philosophos, etiam iuris vtriusque, CIVILIS & CANONICI, Professores publica auctoritate sunt constituti. Quod eo minus mirum cuiquam videbitur, quo certius constat, Germanos in condendis Academiis Italorum & Gallorum instituta esse imitatos *.

Constitutis Academiis, Professores vtriusque iuris publice docere coeperunt.

* Ad Parisiensis exemplum Carolum IV. instituisse Pragensem, obseruat Dubrau. *Hist. Boem. Lib. XXII. p.* 179. *edit. Freber.* Et Rupertus Senior, Comes Palat. Rheni, anno MCCCLXXXVI. profitetur, Academiam Heidelbergensem *ad instar studii Parisiensis a se fundatam*, eamque regendam, *disponendam, & regulandam modis & materiebus in vniversitate Parisiensi solitis obseruari, vt Parisiensis studii, vt pedissequa, vtinam digna! modis conuenientibus gressus imitetur.* Toeln. *Cod. Dipl. Palat. n.* CLXXXIX. *p.* 123. Sed & Ludouicum Ducem Bauariae, anno MCCCCLXXVII. in constituenda academia Ingolstadiensi Bononiensis & Viennensis vniuersitatis exemplum se prae oculis habuis-

buisse, ait apud Hund. *Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

§. XCVI.

Et quidem iam saeculo XIV.

Academias vero Germania nostra non demum saeculo quinto decimo habere coepit, ceu existimauit Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXIV. p.* 147. sed integro saeculo prius. In omnibus vero, quarum historia comperta est, statim instituta est facultas, quam vocant, iuridica. Anno enim MCCCLXV. VIENNENSI vniuersitati Vrbanus Papa id priuilegium concedit, *vt sit studium generale, illudque perpetuis temporibus ibi vigeat, tam in iuris CANONICI & CIVILIS, quam in alia qualibet licita, praeterquam theologica, facultate.* Lambec. *Bibl. Vindeb. II, 5. p.* 85. Idem circa annum MCCCLXXXVIII. ERPHORDIENSI academiae indultum est, teste Conring. *de Orig. Iur. Germ. Cap. XXXI. p.* 91. nec non anno MCCCLXXXVI. HEIDELBERGENSI *, teste diplomate Ruperti Senioris Com. Palatini apud Toeln. *Cod. Dipl. p.* 123. ac denique INGOLSTADIENSI anno MCCCCLXXVII. apud Hund. *in Metrop. Salisb. Tom. II. p.* 291.

* Attamen initio tres Doctores iuris tantum canonici Heidelbergae docuisse, legimus *in Chron. Magno Belg. p.*343. cui suffragatus Schilterus *de inuestitura simult. Cap. III.* §. 2. per totum saeculum XIV. nullum ibi Professorem iuris ciuilis fuisse, tradit. Id quod verum esse, deprehendi ex diplomate eiusdem Ruperti Senioris *n. CLXXXVI. p.* 128. in quo anno MCCCXCIII. recensentur: *Meistere und Doctorn*

Doctorn und gute graduirte der Heil. Geſchrifft und in geiſtlichen Rechten, und in der Artzney, die zu zyten in denſelben Zweyn Künſten gekorn und geſetzt ſind zu leſen, und auch leſent in der obgem Vniuerſitaet, Iuris Ciuilis Profeſſorum nulla facta mentione. At in Viennenſi academia iam anno MCCCLXXXIX. vtriusque iuris Profeſſores fuerunt. Eo enim anno condita facultatis iuris canonici & ciuilis ſtatuta, quae exhibet Lambecius *in Bibl. Vindeb. p.* 164.

§. XCVII.

Itaque fieri non potuit, quin ſaeculo ſequente iam vbique magnus eſſet Doctorum vtriusque iuris prouentus, qui in Principum palatiis, curiisque, & iudiciis illuſtrioribus vbique regnabant, cauſſasque ad iurium illorum peregrinorum principia decidebant, & omnem denique mouebant lapidem, vt ius patrium magis magisque ſupprimeretur. Sic in aula Caroli IV. *Bartolus de Saxoferrato*; Dubrau. *Hiſt. Boem. XXII. p.* 181. Struu. *Hiſt. Iur. XII*, 38. *p.* 535. in aula Sigismundi Imperatoris *Georg. Fiſcellus*, I. V. D. ſumma auctoritate pollebat. Sub eodem & duobus inſequentibus Imperatoribus, Alberto & Friderico, cancellarii munere functus eſt *Caſp. Schlick*. Aen. Sylu. *Hiſt. Boem. Cap. III.* Quin hic poſtremus in conſilium ſuum fere ſolos Iuriſperitos adoptauerat, ac proinde in diplomate, quo anno MCCCLXXV. quemdam Adolphum Gegener Doctorem iuris renunciauit, id ſe facere profeſſus eſt, *de adſenſu & conſilio DOCTORVM & SAPIENTVM*

Hinc magnus Doctorum numerus in aula Imperatorum.

TVM

TVM curiae suae. Itter. *de Grad. Acad. Cap. VI.* §. 20. *p.* 162. Quamuis fatendum sit Fridricum III. Imp. *mediocriter dilexisse iurisperitos, quod iuris aequitatem diceret ab iis inuerti, iustitiamque foedari**. Cuspinian. *p.* 411.

* Communis tum illa querela, non aliunde orta, quam quod, inuecto paullatim in fora iure Romano tardius procedere lites animaduerterent, quam olim, quum vna alteraue dicta die finiretur controuersia. Tolerabilior vero Germanis videbatur breuis iniuria, quam tarda iustitia. Praeterea, quum eo tempore nondum sublata essent bella priuata, quibus iureconsulti quam maxime refragabantur, idem Germanis, maxime nobilioribus eueniebat, quod eorum maioribus, tempore Quinctilii Vari, vt mirarentur, legibus terminari lites, quae adhuc armis finitae fuerint. Vellei. Paterc. *Histor. Lib. II. Cap.* 118.

§. XCVIII.

Itemque in palatiis principum & vrbibus.

Imperatores imitati Principes & ordines imperii, & ipsi ICtos maximi faciebant, eorumque consilio & opera tum in administranda rep. tum in iure dicundo, vtebantur. Sic in aula Saxonica magni fiebant consilia *Iac. Radewizii*, Ienensis, Thuringi, I. V. D. & ordinis iuridici in academia Lipsiensi praesidis, vsque adeo, vt ei potissimum impetratam a Sigismundo Imp. Saxoniam, dignitatemque Electoralem, acceptam ferret Fridericus, Marchio Misniae. *Centur. Script. qui in Lips. Witteb. & Francof. acad. flor. num. XVII.* In Pomeraniam *Petrum Rauennatem*, eiusque filium, *Valentinum*, deduxerat Bogislaus

gislaus X. Dux Pomeraniae. Conring. *de Orig. Iur. Cap. XXXII.* Comitiis Noribergensibus anno MCCCCLXVI. interfuere loco Treuerensis Ioannes Gemminger, Decret. D. loco Saxonis, Io. de Weisbach, D. Legati etiam Salzburgensis, Eistadiensis, Ratisbonensis, Bauari, Marchionis Brandenb. Landgrauii Hassiae, Lubecensium, Doctores fuere, apud Goldast. *Const. Imp. T. I. p. 217. sequ.* Quin & in ciuitatibus quibusdam praecipuis, Iurium Doctores tum Syndicorum & Consiliariorum officio functos esse, reperio *.

* Noribergensi enim Senatui saeculo XV. a consiliis fuit Gregorius Heimburg, sub initium Concilii Basileensis Doctor iuris creatus & fatis suis notissimus. Freher. *in Theatr. Vir. Doct. p.* 795. Eodem saeculo, immo & multo ante, etiam Francofurti ad Moenum fuere Syndici, iuris periti, qui eo saeculo *Pfaffen* vocabantur, quemadmodum hodienum in Gallia, Anglia, & Belgio, Clerici, *Clercken van Rechten*, audiunt, qui scripturas faciunt. Feltm. *de tit. hon. II*, 20, 9. Itterus enim *de Gradib. Acad. IX*, 5. *p.* 349. producit exemplum litterarum anno MCCCLXXVII. datarum, quibus Hermannus von Orbe, Licentiatus Decret. profitetur, quod a Senatu Francofurtano conductus sit Syndicus, *(dasz er Paff und Diener worden sey der Ersamen wiszen Lude, des Rades vnd der Stadt zu Francenford,)* vbi Itterus recte obseruat, *Paffen* ibi esse Syndicos, qui tum & *Aduocati*, itemque ob honores academicos, quibus insigniti fuerint, *Meistere* fuerint adpellati.

§. XCIX.

Nec parum etiam iuris Romani & Canoni- Recessus Imp. ad

Leges Rom. attemperati, idque ius commendatum saeculo XV.

ci auctoritatem eo saeculo prouehebant Imperatores & Ordines, dum ipsi leges, quas dabant, ad vtriusque iuris placita attemperabant, quin & iura illa in iudiciis ac foris seruari lege publica iubebant. Talia plura occurrunt in Reformatione politica Sigismundi Imp. apud Goldast. *Const. T. I. p.* 188. Nam *Cap. IX.* legimus: *Es ist zu wissen, dasz hohe Fürsten, die grosse Land haben, noch fast Keyserliche Recht zu ihrem Theil halten.* Et *Cap. XIII.* §. 5. *Man soll an allen Haubtgerichten, do man über das Blut richten mag, haben ein Keyserlich Rechtbuch, dasz man richte nach Recht, und niemand unrecht beschehe.* Item §. 8. *Waer aber Sach, dasz in den Rechten iedwederm Theil zu kurtz beschech, desz ihn deucht, so mag man die Sach ziehen für einen geistlichen Meister,* (Doctorem Decretorum) *vnd einen weltlichen Meister,* (Iur. Ciu. Doctorem,) *die dazu benant werden, die Vrtheil zu sprechen.* Ita & in Auisamentis Constantiensibus de ann. MCCCCXVI. apud eumdem *T. I. p.* 151. *Cap.* 1. & in Moguntinis de anno MCCCCXXVI. apud eumdem *p.* 160. *sequ. Cap. V.* aliquoties mentio fit *Corporis iuris & extrauagantium: Cap. IX. Doctorum & Licentiatorum Iuris Can. & ciuilis, & Baccalaureorum iuris vtriusque*, ad canonicatus admittendorum. Qualia a Fridrico III. etiam profecta videmus apud Muller. *Reichs-Tags-Theatr. P. IV. Cap.* 41. & *P. IV. Cap.* 15. quae de iuris vtriusque auctoritate satis testantur.

§. C.

§. C.

Animaduerterunt demum hoc saeculo principes, quanta strages immineat iuri patrio, ac proinde sub eodem Fridrico III. anno MCCCCXLI. id egerunt, vt lex publica, de doctoribus iuris plane abolendis in Germania, promulgaretur. Et exstat sane apud Goldast. *Part. I. des Reichs-Satz. p.* 166. eiusmodi Reformatio, in comitiis Moguntinis proposita, vbi *Art. V.* legimus: *Alle Doctores der Rechten, sie seind geistlich oder weltlich, im H. Roemischen Reich Teutscher Nation, sollen nach laut der fürgenommenen Reformation an keinem Gericht, bey keinen Rechten, auch in keines Fürsten oder andern Raethen mehr gelitten, sondern ganz abgethan werden: Sie sollen auch fürbas hin vor Gericht oder Recht nicht weiter reden, schreiben oder Rath geben* *. Et id momordisse arbitror Petrum de Andlo, eius aetatis ICtum, dum *Lib. I. de Imp. Rom. Germ. Cap.* 10. scripsit: *Leges Romanas nostra Alamannia proh dolor! in sua despicit insipientia.* Sed euentu caruit illud consilium, nec reliquis Ordinibus adrisisse videtur scriptum, quod Fridricus III. vel pauci quidam alii conceperant. Saltim neque perlata est illa lex durissima, neque vmquam exsequutioni mandata. Mansit iuri peregrino suus honor, & magis magisque creuit iurisconsultorum in Germania auctoritas.

Hinc Ordines Imperii de eo abolendo cogitarunt.

* Duriora sunt, quae in Declaratione sequuntur. Quemadmodum enim ibi locus relinquitur ICtis ternis in singulis academiis, ita tamen,

tamen, vt non nisi iura in imperio probata interpretentur, & consulti, ex iis respondeant: ita foro plane exesse iubentur, addita ratione: *Wann ihnen das Recht harter, dann den Leyer, verschlossen ist, vnd kan ihrer keiner keinen Schlüssel dazu finden, bisz beyde Theil arm werden, oder gar verdorben sind. Aber der Ley behelt doch den Schlüssel zum Rechten bey ihme, das man zu zimlicher zeit das Recht herfür bringen mag. Aus diesen Vrsachen kan man die Gelehrten in keinen Richten mehr leiden. Darzu seynd es nur besolde Knechte, vnd nicht Erbdiener des Rechtens.* Paullo post audiunt *Stieff-vaeter, vnd nicht die rechten Erben des Rechten.* Sed meretur illa Reformatio, in qua auctor in ICtos grauissime inuehitur, tota perlegi. Reperiet quisque, eam plane conuenire genio Fridrici III. Imp. quem parum dilexisse ICtos, iam supra vidimus. (§. XCVII.)

§. CI.

Saeculo XV. ius Romanum in foro pro norma haberi iussum.

Sub finem enim saeculi XV. & proxime insequente, ipsis imperii legibus frequenter ius Romanum pro norma esse iubetur, ita tamen, vt & iuris Germanici consuetudinumque patriarum praecipue habeatur ratio. Quin ipsas constitutiones Recessusque imperii, qui tum prodierunt, fere in plerisque ad iuris Romani normam accommodari animaduertimus. Id quod exemplis latarum a Maximiliano I. Imp. legum paucis demonstrabimus.

§. CII.

Quod patet ex legibus imperii sub Maximi-

Quum post longa molimina anno MCCCCXCV. Wormatiae de instituendo iudicio Camerali conuenisset: (Vid. Datt. *de Pace publ. IV, 1, 66. sequ.*) condita est prima ordi-

ordinatio iudicii Cameralis, in qua §. VI. mentio fit iurisiurandi *de calumnia & malitia vitanda, prout de iure*, ab aduocatis praestandi: & in §. XX. iudex & adsessores circa adpellationes ab interloquutoriis decernere iubentur secundum ius ciuile, (*wie das in Keyserlichen Rechten geordnet und begriffen ist.*) Eodem anno Imperator edidit constitutionem contra blasphemos, in qua breuiter recenset sanctionem Nouellae LXXVII. Iustiniani, quem vocat *seinen Vorfahren am Reich loeblicher Gedaechtniss.* Quumque anno MD. Augustae Ordinationem Camerae emendare placuisset: §. VIII. receptum est ius Romanum, quod nepotes in stirpes iure repraesentationis cum parentum suorum fratribus & sororibus ad aui auiaeque hereditatem admitti iubet, *nach laut gemeiner geschriebener Keyserlicher Recht, der Gewonheit, so an etlichen Orten darwieder seyn moecht, vnangesehen &c.* liano I. latis.

§. CIII.

Anno MDVII. Ratisbonae prodiit noua Cameralis iudicii forma, cuius nullus est titulus, nullus paragraphus, in quo non ius ciuile & canonicum, eorumque glossae, itemque Cynus, Panormitanus, Bartolus, Baldus, Speculator, Rofredus, similesque heroes, vtramque paginam faciant. Sequuta est anno MDXII. *Constitutio de Notariis*, in cuius §. I. statim hi suo munere fungi iubentur. *nach Inhalt gemeiner Rechten oder loeblicher Gewohnheit vnd Gebrauch ieder Orts:* deinde In primis ex Ordin. iud. cam. MDVII. & Constitutione de Notariis.

G §. III.

§. III. forma instrumentorum praescribitur, *wie dieselbe von gemeinen Rechten*, (*Nou. XLVII. LXXIII. & LXXIV.*) *Brauch*, *Vbung vnd Gewonheit eingeführet ist*. Titulus porro de Testamentis totus ex iure Romano desumtus est *, addita §. XII. clausula: *Es sollen auch alle Notarien des Wissens haben*, *welche obgemeldte form der Testamenten*, *als aus Keiserlichen Gesetzen gegeben*, *mit Fleiss zu halten säumig waeren*, *dass die zudem*, *dass die Testamenta*, *so anders gemächt würden*, *von Keyserlichen Rechten nicht bestaendig seyn*, *die Peen des Rechten darum zu leyden*, *sich nicht enthalten moegen*.

* Ita tamen vt, qui constitutionem illam in chartam coniecerunt, plus videantur glossae, quam ipsi iuris textui tribuisse. Exemplo insigni de militari testamento, in cuius forma describenda glossam magis quam veteres leges sequuti sunt, id probari potest quam luculentissime. Doctrinam vero veterum iurisconsultorum & glossatorum hic diligenter contulit Vigl. Zuichem. *in Comment. ad* §. *I. Inst. de milit. test.*

§. CIV.

Nec non ex Constitutionibus Caroli V. Imp. Multo magis itaque Carolus V. iuris Romani vsum in Germania firmare studuit. Sane anno MDXXI. in *recessu Wormatiensi* §. *XVII. sequ.* cauetur, primo vt nepotes neptesque in stirpes auo auiaeque succedant, cum parentum suorum fratribus & sororibus: deinde vt fratrum sororumque liberi vna cum defuncti fratribus sororibusque iure repraesentationis admittantur: abolitis consuetudinibus

nibus contrariis. Qua de re & fingulare edi-ctum paullo poft per imperium promulgatum eft. Denique vt de cafu, vtrum fratrum fororumque liberi, fi foli fint, in capita, an in ftirpes fuccedant? a Regimento imperii decifio promulgetur. Sic & anno MDXXIX. *in Edicto contra anabaptiftas* edito reiterationem baptismi morte luendam monet, (*dafs in Keyferlichen Gefetzen die Vmbtauffung bay ftrafe des Todes verbothen.*) Vbi fane provocat *ad Tit. C. ne facr. bapt. iteretur* *.

* Equidem Conr. Sincerus, id eft, illuftris Culpif. *in Differt. Epiftolica* §. *LXXX.* per verba *des Reichs gemeine Rechte*, intelligenda putat iura Germanica, per *gemeine Rechte*, vel *Kayferliche Rechte*, ius ciuile Romanum. Sed expenderunt iam hanc fententiam Strijk. *Diff. prooem. vf. hod. pand.* §. *XXV.* Datt. *de Pace publ. IV, I,* 117. *fequ.* Thomaf. *Cautel. circa praecogn. Iur. ecclef. cap. XXII.* §. 4. *fequ.*

§. CV.

Paullo poft anno MDXXXII. in comitiis Ratisbonenfibus promulgata eft CONSTITVTIO CRIMINALIS CAROLINA, in qua paffim iudices ad ius Romanum remittuntur, *auf die Keyferliche befchriebene Rechte: Art. CXVII.* & *CXXXV. auf die Keyferlichen Rechte: Art. CXXI.* Quin *Art. CIV. CXVIII.* & *CXX.* ius ciuile vocatur *die Satzungen Vnferer Vorfahren, vnd Vnfer Keyferlichen Rechten.* Quae eo magis notanda videntur, quo certius hodie conftat, conftitutionem illam criminalem tum non primum natam, fed ex antiquioribus ordinationibus & *proiectis*, vt

Praecipue Conftitutione Criminali.

vocant, compilatam esse *. Thomas. *Diss. de occas. concept. & intent. Constit. Crimin. Ludouic. Praefat. Comm. in Const. Crim. & Kress. Praefat.* §. *XIII. seq.*

* Existimabat illustris Thomasius, constitutionem criminalem descriptam fere esse ex Georgii Episcopi Bambergensis Constitutione criminali, quippe quae iam MDVIII. prodierit, sub titulo *Bambergische Hals-Gerichts- und rechtliche Ordnung in Peinlichen Sachen*, & saepius postea recusa, anno MDX. MDXXXI. & MDXLIII. & nouissime a D. Ludouici, & criminali Carolinae in plerisque similis. Sequutus virum illum celeberrimum est laudatus D. Ludouici, qui constitutionem Bambergensem nostrae veluti parentem facit, sororem vero Brandenburgensem, quam *anno MDXVI.* publicarunt Georgius & Casimirus, Marchiones Brandenburgenses, ipse vero D. Ludouici cum Bambergensi itidem recusam dedit. At praeclare demonstrauit V. C. Io. Paullus Kressius *praef. Comm. in Const. Crim.* §. *XV. sequ.* primam constitutionem Criminalem confectam esse a Maximiliano I. Imp. & quidem iam anno MCCCCXCV. quamuis fortassis auctoritatem publicae legis non habuerit. Ex hac ergo pleraque decerpsisse primum anno MDVIII. Georgium Episc. Bambergensem, deinde anno MDX. Vdalricum Tenglerum, Ducalem Altipolensis prouinciae praesidem (*Landvoigt zu Hochstedt*) *im Layen-Spiegel*, de quo videndus coniunctissimus olim collega, Hoffmannus in *Differt. de insign. defect. Iurispr. Crimin. Germ. Cap. I.* §. 18. *p.* 36. *sequ.* anno MDXVI. Georgium & Casimirum Marchiones Brandenburgenses, ac denique anno MDXXXII. Carolum V. Imp.

§. CVI.

§. CVI.

Quamuis vero ex his satis adpareat, nihil reliqui factum esse sub Maximiliano I. & Carolo V. vt ius Romanum & Canonicum iuris communis nomine in imperio reciperetur: semper tamen simul cautum est, vt foris ideo non extorres essent leges ac consuetudines patriae, quippe quae fere semper nominatim confirmantur in constitutionibus Imperii. Maximilianus I. *in Ord. iud. Camer. anno MCCCCXCV. Ein ieder soll seine Vnterthanen in ordentlichen Gerichten, Rechten vnd Obrigkeiten lassen vnd halten, nach eines ieden Fürstenthums, Herrschafft vnd Oberkeits Herkommen vnd Gebräuchen.* Et Carolus V. *in Ord. MDXXI.* Adsessores iureiurando obstringi iubet, vt iudicent; *nach redlichen ehrbaren vnd Laendischen Ordnungen, Statuten vnd Gewohnheiten der Fürstenthümer, Herrschafften vnd Gericht, die vor sie bracht werden.* Id quod deinde saepe numero repetitum esse, iam ab aliis obseruatum est. Vid. *Constit. Crim. Car. praefat. & Art. CXL.*

Non tamen penitus repudiatum ius Germanicum.

§. CVII.

Quin eo factum est, vt, si quando iuris Rom. vsus ordinibus obtruderetur paullo importunius, hi interpositis protestationibus, iura patria sibi reseruarent. Ita Electorem Saxoniae protestatum nouimus, leges de successionibus ab intestato iuri Saxonico fraudi non futuras *. Speidel. *in Speculo sub voce Sachsen-Recht.* Thomas. *Differt. de potestate legislat.*

Potius protestationes interpositae, quoties id actum.

Stat. Imp. contra ius commune §. *LI. sequ.* Quumque Nemesis Carolina multa ex iure communi sanxisset, similem protestationem interposuere multi Imperii Ordines, in primis Elector Brandenburgicus, Elector Palatinus, & hi quidem omnes ex ea ratione, quod iuribus patriae ea constitutione derogatum vellent Imperator & ordines. Kress. *Praefat.* §. *XXI. sequ.*

* At sunt, qui hanc protestationem vocant in dubium. Obseruauit enim collega olim coniunctissimus Chr. Gottfr. Hoffmannus *diss. de Ioachimi I. Elect. Brandenb. Constitut. de Success. p.* 92. hanc protestationem non a Fridrico Electore, sed a Georgio Duce Saxon. interpositam esse, nec eam ad ipsam constitutionem de iure repraesentationis, sed ad controuersiam de iure προεδρίας, quae tum inter Saxones & Bauaros gliscebat pertinuisse. Vtcumque se res habeat: certum sane est id ius tum Saxones non recepisse, nec hodie illud omnes admittere.

§. CVIII.

Status iuris Germanici & Romani sub sequentibus Imperatoribus.

Eadem iuris facies fuit & sub Ferdinando I. omnibusque insequentibus Imperatoribus. Quum enim & Camerale iudicium, deficientibus legibus & constitutionibus patriis, iura communia sequeretur, idque ipsis in omnibus ordinationibus, & maxime postrema *anno MDCLIV.* iniungeretur: *Part. I. tit.* 13. §. 1. *&* *P. III. tit.* 53. §. 9. & idem postea Iudicio Aulico ab Imperatoribus praescriberetur *, ipsi quoque Imperii Recessus, quoties de iure priuato vel modo procedendi forensi

rensi aliquid sanciunt, fere semper iuri Romano vel Canonico suffragentur: facile est ad intelligendum, magis magisque inualuisse iuris communis auctoritatem, ita tamen, vt sua in primis iuribus ac consuetudinibus patriis constaret auctoritas.

* De ordinationibus variis huic iudicio praescriptis (*von Rheichs-Hoff-Raths-Ordnungen*) ex instituto egit Er. Mauritius *de Iudic. aulico* §. *XIX*. Prima est Ferdinandi I. Augustae MDLIX. promulgata; postrema Ferdinandi III. Ratisbonae anno MDCLIV. publicata, in qua *Tit. VII*, 21. Consiliarii Aulici iurare iubentur *auf des Reichs Constitutionen vnd Satzungen, nebst den gemeinen beschribenen Rechten*, & in fine tituli §. *XXIV*. praecipitur, *dass das Corpus Iuris Civilis & Canonici allezeit auf der Reichs-Hoffraths-Taffel seijn solle, damit man sich derselben gebrauchen koenne.*

§. CIX.

Ast quod ad ordines & prouincias vrbesque Germaniae attinet, eorum aliis diligentior patrii iuris mansit custodia, alii repudiato illo, Romano se plane submiserunt. Exemplo praeiuerat sub initium saeculi XVI. FRISIA, de qua V. A. Zach. Huber. *in praef. Obseru. Rer. Iud. Cent. I. Exortis diu post bellis plus quam ciuilibus, quibus per omne saeculum decimum quintum concussa & turbata fuit Frisia, procax haec licentia miscuit eam, & quidquid ibi iuris legumque superfuerat, e medio sustulit: donec tandem Saxoniae Duces*, ALBERTVS & GEORGIVS, *quorum ille belli, hic pacis artibus sua aetate in Germania maxima laude claruerunt*,

Prouinciae quaedam repudiato iure patrio sese Romano submiserunt, veluti Frisia.

runt, gentem factionibus diuisam, armis efferatam humanarum diuinarumque legum nesciam, ac insolentem, rerum potiti, in ordinem redegerunt, constituta ciuili reip. forma, & stabilita, GEORGII *potissimum opera, curia suprema, cui datum id negotii fuit, vt ius Romanum tamquam suae iurisdictionis principium certum vnice sequeretur, ad dirimendas ciuium lites quotidianas* *. Conf. Vbb. Emm. *Hist. Fris. Lib. II.*

* Idem Vir amplissimus testatur, Frisios posthaec ea lege se submisisse Carolo V. Imp. *vt ius fori redderetur, secundum praescripta legum Romanarum*, idque sibi eos pacto conuento esse stipulatos. Praesens etiam ipse obseruaui, sanctissime ibi coli Themidem Romanam, ipsaque Statuta Frisiae anno MDCCXXII. reuisa & locupletata pauca superaddere, quae a iure illo communi longius recedant.

§. CX.

Marchia Brandenburgica.

Ita & in MARCHIA BRANDENBVRGICA repudium iuri Saxonico missum anno MDXXVII.; quo IOACHIMVS I. Elector edidit Constitutionem de successionibus ab intestato, & in praefatione fatetur, se cum consensu Ordinum omnes constitutiones, priuilegia & consuetudines abrogasse; iisdemque Ordines omnes renunciasse. Et quamuis Scabinatum Brandeburgensem confirmet, eum tamen iubet pronunciare secundum illam constitutionem, *vnd in andern Sachen nach beschriebenen Kayserlichen Recht.* Idem factum & anno MDXXXIV. *in dem Landes-Reuers* *.

Re-

Reliquos imitati sunt NOVAE MARCHIAE Ordines, vt profitetur Ioannes Marchio *im Land-Tages-Abschied* anno MDXXXIX. Et quamuis ius Saxonicum relinqueretur *denen Woichbildern*, *Crossen*, *Cotbuss*, *Zullichaw* & *Sommerfeld*, diserte tamen excipiuntur *die beyde Articuli*, *die Succession vnd Erbfaelle belangend.*

* Verba Reuersalium in Codice meo MSCto variorum Recessuum Marchicorum ita se habent: *Vnd weil bievormals die Staendte vnser Landschafft sich eintraechtiglich mit vns vereiniget, dass hinfürder in unserm Churfürstentbum vnd Landen Kayser-Recht gehalten vnd gesprochen soll werden, derowegen sich vnsere Praelaten, Herren, Mann vnd Staedte aller Gebraeuch vnd Gewohnheiten voriger Gericht vnd Rechtens verziehen vnd abgesagt: so ordnen und wollen wir, dass hinfürder in Erbtheilungen kein Heergewedde, Gerade noch Musstheil soll genommen, noch gegeben werden, besondern in dem vnd andern allen Kayser-Recht dergestalt, wie hiebevor in vnser aufgerichten Constitution vnd Ordnung der Erbfaelle geordnet, durch iedermänniglich solle gehalten werden.* Idem deinde saepius sancitum veluti in recessibus prouincialibus MDXXXVIII. & MDLXXII.

§. CXI.

Idem de terris BRVNSVICENSIBVS & LVNEBVRGENSIBVS contigit. In illis iam saeculis XIV. & XV. *geradam* seu *Frawenradam* Saxonicam Helmstadii esse abrogatam a Magno Duce Brunsuicensi, & Ioanne & Bertholdo, Abbatibus Werthinensibus & Helmstadiensibus, Martino denique Papa Ducatûs Brunsuicensis & Luneb.

V. & Fridrico III. Imp. oſtendit celeberrimus Io. Andr. Schmidius, *de Helmſt. per Frawenradam adflicto p. 6. ſequ. vbi p. 30.* addit, in vniuerſo Ducatu Brunſuicenſi & Calembergenſi conſuetudinem illam demum anno MDCXXV. ſub Fridrico Vlrico, Duce eſſe abrogatam. Sed quod ad ipſum ius Saxonicum attinet, illud ſatis conſtat, multo ante, ſaeculo XVI. ab Henrico iuniore eſſe repudiatum, ſurrogato in eius locum iure Romano *. Conring. *Orig. Iur. Germ. Cap. XXXII. p. 203.* Hahn. *praef. Obſ. ad Weſenbec. p. 18.*

* Quumque Brunſuicum, ciuitas, ius Saxonicum mordicus adhuc tenuiſſet: ea potiti Duces Brunſuicenſes & ibi illud plane aboleuerunt. Conſtitutionem Rudolphi Auguſti Duc. Brunſu. & Luneb. anno MDCLXXV. ea de re editam recenſet Strijk. *Diſſ. prooem. Vſ. Mod. Dig. §. XXX.*

§. CXII.

Aliaeque Germaniae prouinciae.

Eadem iuris Saxonici fata in aliis prouinciis fuerunt, veluti in POMERANIA & ducatu MECLENBVRGICO, (vid. Cothmann. *Vol. I. Conſil. 26. n. 219. ſeq.*) nec non iuris Sueuici in ducatu WVRTENBERGICO, vbi iudicibus negotium datur, *ſo nicht andere redliche vnd ehrbare Gewonheiten vorhanden, nach des H. Reichs-Rechten gleich zu richten. Wurtemb. Hoff Gerichts-Ordn. Part. I. tit. 9.* Qualia & in aliorum principum ordinationibus & conſtitutionibus paſſim legas. Vid. *Erneurte Anhalt. Canzley-Ordn. §. XXVII. Magdeb. Policey-Ordn. in praef.* quod eo minus mi-

mirandum, quo magis constat, ne in ipsa quidem Saxonia iuris Saxonici totius vsum superesse, sed ipsos Saxonum prudentes fateri, illud valere, quatenus sit receptum. Hartm. Pistor. *Quaest. I*, 16, 21. *II*, 13, 82. *II*, 25, 35. *II*, 26, 17. Carpzov. *Process. XII*, 1, 15. Coler. *de Process. Exsequut. in praefat.*

§. CXIII.

Quae iuris Romani incrementa haud parum adiuuit felix illa temporum reparatio, qua sub initium saeculi XVI. purior doctrina Christiana veluti reuiuiscere in Germania coepit. Quo minus enim iuri Canonico fauere poterant protestantium theologi, quod Lutherus flammis absumere non dubitarat: eo magis euehebant ius Romanum. Vid. Luth. *Comm. ad Genes. XXIV*, 1. *Tom. IX. Alt.* Reformatio religionis iuris Rom. incrementa adiuuit.

§. CXIV.

Denique obseruandum, omnes fere principes Germaniae a saeculo XVI. edere coepisse varias leges prouinciales inscriptas, *Land-Rechte*, *Policey-Ordnungen*, *Hoff-Gerichts-Cantzley*, *Process-Gerichts-Ordnungen*, *Kirchen-Consistorial-Ehe-Ordnungen*, & innumeras huius generis alias. Idem fecere ciuitates tum imperiales, tum municipales, in quibus passim condita varia *Statuta*, *Reformationes*, & *Willkühre*, quorum pleraque & principes territoriorum rata habuerunt. In his passim supersunt quaedam iuris Germanici reliquiae, at multa vbique de nouo sancita, Varia iura prouincialia & statuta.

ta, pleraque ex iure Romano in illa translata animaduertimus.

§. CXV.

De vſu iurium cum patriis tum peregrinorum Regula I.

Iam ex his facile patet, quid de vſu iuris Romani & Germanici poſt tot eximiorum ICtorum concertationes tenendum videatur. Receptum ſane eſſe ius Romanum, & quidem tamquam ius commune & ſubſidiarium, nemo temere negauerit, quum ipſa experientia id ſatis demonſtret. Ac proinde primo loco tenendum I. *eum, qui iure illo nititur, eatenus firmo ſatis fundamento niti, neque ad receptionem probandam eſſe obſtrictum.*

§. CXVI.

Reg. II. & III.

At quum recepto iure Romano, non ideo in exſilium plane actum ſit ius patrium: conſequens eſt, II. *vt primo omnium ſecundum ius Germanicum pronunciandum, eoque demum deficiente, Romanum in ſubſidium ſit adhibendum:* III. *vtque adeo bene illi ſibi ſuisque ſtudiis conſulant, qui IVRIS ROMANI & PATRII differentias mature inueſtigant.*

§. CXVII.

Reg. IV. & V.

Enimuero iam ſupra oſtendimus, Capitularia Regum Francorum, multoque magis leges Wiſigothorum, Burgundionum, Salicam, Ripuariam, Baiuuariorum, Alamannorum, Saxonum, Angliorum, Werinorum, Friſiorum, Langobardorum, iam ante plurima ſaecula exoleuiſſe, ex eoque colligimus IV. *non eſſe ius Germanicum ex illis priſcis Germanicarum gentium legibus aeſtimandum* *. Quin quum

quum hae gentes diuersissimis maximam partem vsi sint consuetudinibus: ex eo facile vnusquisque animaduertit, V. *laterem eos lauare, qui ex tam diuersarum gentium legibus, & institutis, quae principiis diuersissimis nituntur, corpus & systema aliquod iuris Germanici consui posse, sibi persuadent.*

* Itaque ius Germanicum hodiernum, cuius passim reliquiae supersunt, egregie quidem illustrari potest ex his aliisque gentium Germanicarum legibus: sed qui illis vsum forensem hodie tribuunt, illis probatio incumbet, omnes illas leges iam olim in Germania vniuersa receptas fuisse. Quod quum vel cogitare absonum est & multo magis absurdum erit, ex iure Wisigothico vel Burgundionum ostendere velle, quale e. g. in hoc tractu Germaniae ius patrium olim viguerit.

§. CXVIII.

Multo maior quidem pro iure Saxonico & Alamannico praesumtio est, quia illud in inferiore; hoc in superiore Germania maximae fuit auctoritatis. Sed, quum iura illa, alibi desuetudine exoleuisse, alibi lege publica abrogata, & nusquam plane tota recepta esse, demonstratum sit: per se patet, VI. *iura illa citantem non habere fundatam intentionem, nisi eorum vsum in ea prouincia, in hoc vel illo capite, superesse ostenderit.* Quid? quod VII. *ne in Saxonia quidem allegatio iuris Saxonici alicuius momenti sit, nisi vel vsus probetur, vel de eo aliunde iam satis constet.* Reg. VI. & VII.

§. CXIX.

Itaque satis patet VIII. *multos inuehi in ius Romanum, multos iuris Germanici vsum mirifice* Reg. VIII. IX. X.

rifice commendare, qui quale sit illud ius Germanicum, quod tantopere commendant, scire cum ignarissimis videntur. Eosdem vero IX. *incredibile damnum inferre reipublicae, dum ius Romanum certum & a tot saeculis magno studio excultum, manibus iuuenum extorquere conantur, neque tamen ius patrium certius, & quod pro norma tuto sequi possint, illis ostendunt.* Ex quo sane verendum, X. *ne demum plane omnis iuris certitudo in scholis & foro tollatur.*

§. CXX.

Reg. XI. XII. & XIII. Vt ergo pateat, quale sit istud ius Germanicum, cuius primo omnium in dirimendis litibus rationem esse habendam diximus: sciendum XI. *esse quasdam consuetudines Germanorum vniuersales*, v. g. pacta nuda producere obligationem & actionem, liberos per separatam oeconomiam exire patria potestate, &c. *quas tuto sane sequimur, etiamsi nulla scripta lege firmatae sint, nisi probetur, eas quibusdam casibus legibus restrictas esse.* Deinde XII. *multa Germanorum instituta passim confirmata esse statutis & legibus Germanorum, immo ipsis aliquando recessibus imperii*, e. g. confirmationem tutorum, *quae itidem nulla probatione indigent:* denique XIII. *passim vigere consuetudines particulares, nulla lege scripta firmatas*, e. g. ius congrui, paroemiam: maior diuidit, minor eligit, *quarum vsus ex actuum conformium frequentia merito probandus est.* Tales sunt veteres Germanorum consuetudines, quas collegerunt Schottelius, *von unterschiedlichen Rechten in Teutschland*, & Struu. *Hist. Iur. VI, 34. seq.*

§. CXXI.

§. CXXI.

Si tale nihil occurrat, XIV. *merito ad statuta topica, & his deficientibus, ad iura prouincialia respicitur, in quibus multa quis latere videbit iuris patrii λείψανα *, quae siue adhuc sincera sint, siue iuris Romani laciniis deformata, pro norma esse, debent iudiciis.* Multoque minus quisquam dubitabit, XV. *quin sicubi statuta & iura prouincialia ius Romanum in vno alteroue capite mutant, in ista iuris patrii dispositione sit adquiescendum.* Reg.XIV. & XV.

* Sic multa passim in Statutis reliqua sunt ex iure Alamannico & Saxonico. De hoc nemo dubitarit, qui iura prouincialia Magdeburgica, Halberstadiensia, Anhaltina perlegerit. De Alamannico iam obseruauit Goldastus *in Praef. der Reichs-Satzungen: es sey der Schwaben-Spiegel bey den Schwaben in Schwaebischen Gebieten, als Algoewern, Schweitzern, Pündinern, vnd Burgundiern, noch zu guten Theil im Schwanck, vnd in ihre Statuta gezogen.* Vnde a scopo aberrauit V. C. D. Steph. Christoph. Harprecht, dum *Speculi Sueuici* non vsum demonstraturus, multa ICtorum responsa corrasit, super quaestionibus, *vtrum Ius Feudale Alamannicum publice doceatur, & in decidendo pro norma habeatur, an ius feudale Langobardicum?* Quamuis enim nec publice doceatur, nec in Responsis allegetur; multa tamen ex eo vel moribus adhuc obtinere, vel lege scripta confirmata esse, nemo dubitat.

§. CXXII.

Deficientibus eiusmodi statutis, iuribusque prouincialibus, XVI. nihil reliquum est, quam *vt ius Romanum in subsidium adhibeatur.* Reg.XVI. & XVII.

Id

Id quod etiam XVII. *de* IVRE FEVDALI LANGOBARDICO *intelligendum; quippe vna cum Corpore Iuris Iustinianei simul recepto, tamquam iure feudali subsidiario*, si consuetudines feudales patriae deficiant.*

* Schilterus *ad Ius Feud. Alam. Cap. XL.* §. 4. 5. producit duo diplomata Ruperti Palatini, Regis Rom. in quorum vtroque *mentio fit consuetudinum feudorum, vsuum scriptorum & non scriptorum, praesertim Capituli Naturales in rubrica, si de feudo controuersia fuerit, collatione X. in libro feudorum.* Germanice: *Des Gesetzes vnd Gewonheit in Kayserlichen Lehn-Rechten begriffen, vnd in dem Capitel, das anfahet Naturales der Rubricen, ob vmb Lehn zweytracht waere.* Vtrumque diploma datum est anno MCCCCIX.

§. CXXIII.

Reg. XVIII. Attamen nullum est dubium, quin XVIII. *ea, quae Ius Romanum sancit, ad ius publicum Rom. pertinentia, nec non quae principiis Romanorum, reip. nostrae parum concinnis, nituntur, nullum in foris nostris vsum habeant, nisi recepta esse probentur.* Quamuis hic Io. Ottonem Taborem aliosque dissentire, non ignoremus.

§. CXXIV.

Reg. XIX. Denique XIX. IVS CANONICVM *in protestantium foris, non nisi quatenus receptum est, valere, eiusque vsum in caussis praecipue ecclesiasticis, matrimonialibus, & processu, quem vocant, forensi supeресse*, iam ab aliis, & praecipue illustri BOEHMERO, Academiae nostrae ornamento ἐξ ἐπαγωγῆς, seu *per inductionem*, ostensum est in opere eximio *de iure ecclesiastico Protestantium.*

FINIS. IN-

INDEX
RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

Primus numerus designat Librum, alter Paragraphum, Asteriscus Additamentum.

A.

Coe-

Dio-

Con-

Fi-

Iu-

Ius

Le-

LEGVM ROMANARVM RECENSIO.

LEGVM GERMANICARVM RECENSIO.

M.

Pa-

F I N I S.

CORRIGENDA.

Pag.	lin.		
3	16	lege	*l.* 2. §. 1. *D. de orig. iur.*
28	14		ego
51	1		Cereales
63	9		demessae
75	5		*l.* 27. §. 28. *D. ad L. Aquill.*
76	22		*I*, 1. *pro II*, 5.
77	5		*II*, 5.
80	30		antiquitates
91	29		Cuiac. *Obseru. XIX*, 31.
134	5		habiti
168	22		referri posse
170	5		hodie sciamus,
178	24		librum de OFFICIO SENATORIO. Idem IV, 10. & de
183	18		*l.* 5. §. 13. *D. commod.*
194	15		artibus
213	antep.		pupillis,
213	30	lege	alieni amore bacchante
228	1	dele	quem ipse Cassius
235	14	lege	nec ius
237	2		& Italiae
257	5		a Pegasi
261	7		cuiuis
265	24		*C. XIX.* ORDINARET, *l.* 10. &c.
265	25		CONDERET, *pro* COMPONERET.
271	26		quam perfectum
282	16		honoris caussa
293	18		prolatum est, *L.* 20. *D. de reb. dub.*
316	1		seu de RE

